

**ANALELE
LICEULUI „VASILE CONTA”
TÂRGU-NEAMȚ**

SERIA ISTORIE

**The Annals of „Vasile Conta” High School,
Târgu-Neamț
History Series**

**Analele De L'école Secondaire „Vasile Conta”
Târgu-Neamț
Série Historique**

**Volumul III, nr. 1, iunie 2021
Volume III, issue 1, june 2021
Volume III, no. 1, juin 2021**

Iași
Editura PIM, 2021

COLECTIVUL ȘTIINȚIFIC/SCIENTIFIC BOARD:

Conf. univ. dr. hab. Florin PINTESCU, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava
Conf. univ. dr. Ioan DĂNILĂ, Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău
Col(r) dr. Tiberiu TĂNASE, secretar Divizia Istoria Științei, Academia Română
Comandor (ret) Gheorghe VARTIC, Comisia Română de Istorie Militară
Cercetător științific III dr. Mircea Gheorghe ABRUDAN, Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române din Cluj-Napoca
Conf.univ.dr. Virginia POPOVIĆ, Universitatea Novi Sad, Serbia
Conf.univ.dr. Mircea MARAN, Școala de Studii Înalte pentru Educatori „Mihailo Palov” din Vârșeț, Serbia
Prof. dr. Daniel DIEACONU, Centrul de Cercetare pentru Dezvoltare Regională și Integrare Regională al Universității din București
Asist. univ. dr. Ioan FĂRMUȘ, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava
Prof. Mihaela CHELARU, șef serviciu Arhivele Naționale Bacău

COLECTIVUL DE REDACȚIE/EDITORIAL BOARD:

Editor șef: prof. drd. Emanuel BĂLAN,
Editori: prof. drd. Elena PREDA, drd. Valentin IOAN, prof. Marius- Emanuel SANDU
Secretari de redacție: cpt. drd. Marcel IOAN, prof. drd. Emanuel BĂLAN
Tehnoredactare: prof. drd. Emanuel BĂLAN
Corectura: prof. Oana STOICA, prof. Nicoleta LIPAN, prof. Mihaela PAVĂL
Grafică și Copertă: prof. Radu-Mihail PINTILIE, informatician Ionela -Diana COZMA
Traducere: limba engleză/ limba franceză: prof. drd. Valentin-Cezar TEODORESCU
Responsabil promovare: prof. drd. Traian ANTON

ISSN 2668-6317

ISSN-L 2668-6317

Revistă open access

© Copyright 2021
Liceul „Vasile Conta”,
Târgu-Neamț

Tiparul- Editura si Tipografia PIM, Iași

Reproducerea integrală sau fragmentară, prin orice formă și prin orice mijloace tehnice, este strict interzisă și se pedepsește conform legii. Răspunderea asupra conținutului materialelor revine, în exclusivitate, autorilor.

Adresa/Editorial Office: Liceul „Vasile Conta” Târgu-Neamț, str. Slt. Radu Teoharie, 3, 615200, Târgu-Neamț, telefon: 0233791172, mobil: 074456206.

www.revistadeistorielvc.ro

e-mail: analelvcistorie@gmail.com

Revistă fondată în 2019, indexată și înscrisă în Bazele de Date Internaționale (BDI) CEEOL, DRJI, Index Copernicus Internațional, CiteFactor, Open Library, ISI index, International Institute of Organized Research, ROAD – Directory of Open Access Scholarly Resources, ResearchBib, ResearchGate, Academia.edu, SSRN, ESJI și Google Academic.

Revistă în curs de indexare în DOAJ, JSTOR, ERIH-PLUS, EBSCO și THOMSON ISI

BDI Index Copernicus International. Revistă **evaluată pozitiv** după criteriul citărilor, în **I.C. Journals Master List 2019**, cu un scor ICV (Valoarea Index Copernicus) de **33, 11 puncte**.

Revista se regăsește și în bibliotecile publice

**ANALELE
LICEULUI „VASILE CONTA”
TÂRGU-NEAMȚ**

SERIA ISTORIE

**The Annals of „Vasile Conta” High School,
Târgu-Neamț
History Series**

**Analele De L'école Secondaire „Vasile Conta”
Târgu-Neamț
Série Historique**

**Volumul III, nr. 1, iunie 2021
Volume III, issue 1, june 2021
Volume III, no. 1, juin 2021**

CUPRINS-CONTENTS -CONTENU

STUDII ȘI ARTICOLE/ STUDIES AND ARTICLES

Istoria culturii române/ History of Romanian culture 12

CULTURA MUZICALĂ ÎN MAREA LAVRĂ A NEAMȚULUI MUSICAL CULTURE IN THE GREAT NEAMȚ MONASTERY

LA CULTURE MUSICALE DANS LA GRANDE MONASTÈRE DE NEAMȚ

Prof. drd. pr. Viorel Romus LAIU 13

IONA DE MARIN SORESCU. PARABOLA UNEI LUMI

MARIN SORESCU'S IONA. THE PARABLE OF A WORLD

IONA DE MARIN SORESCU. LA PARABOLE D'UN MONDE

Prof. Angelica-Elena FĂRMUȘ 20

ISTORIE POLITICĂ ȘI SOCIAL ECONOMICĂ

POLITICAL AND SOCIO-ECONOMIC HISTORY

HISTOIRE POLITIQUE ET SOCIO-ÉCONOMIQUE 27

TÂLHARI ȘI HAIDUCI ÎN LUMEA VECHE ROMÂNEASCĂ

ROBBERS AND OUTLAWS IN THE OLD ROMANIAN WORLD

BRIGANDS ET HORS-LA –LOI DANS L'ANCIEN MONDE ROUMAIN

Prof. dr. Daniel DIEACONU

Drd. Mirela TOPOLICEANU 29

PLUTĂRITUL PE BISTRIȚA ȘI SIRET ÎN PRIMA JUMĂTATE A SEC. AL XIX-LEA; ROLUL NEGOTULUI CU CHERESTEA ÎN PROPĂȘIREA PE CALEA BURGHEZĂ A SOCIETĂȚII ROMÂNEȘTI DE LA RĂSĂRIT DE CARPAȚI

**LOG RAFTING ON BISTRITA AND SIRET IN THE FIRST HALF OF THE XIXTH
CENTURY; THE TIMBER TRADE AND ITS ROLE IN THE BOURGEOIS DEVELOPMENT
OF THE ROMANIAN SOCIETY ON THE EASTERN SIDE OF THE CARPATHIANS**

**LE TRANSPORT SUR RADEAUX SUR BISTRIȚA ET SIRET DANS LA PREMIÈRE MOITIÉ
DU XIXÈME SIÈCLE ; LE RÔLE DU COMMERCE AVEC DU BOIS SCIÉ DANS LE
DÉVELOPPEMENT BOURGEOIS DE LA SOCIÉTÉ ROUMAINE DE L'EST DES
CARPATES**

drd. Aurel Gheorghe PREPELIUC 46

EVOLUȚIA PRINCIPALELOR BOLI EPIDEMICE ÎNREGISTRATE PE TERITORIUL JUDEȚULUI NEAMȚ ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

**THE EVOLUTION OF THE MAIN EPIDEMIC DISEASES REGISTERED IN THE
TERRITORY OF NEAMȚ COUNTY DURING THE INTERWAR PERIOD**

**L'ÉVOLUTION DES PRINCIPALES MALADIES ÉPIDÉMIQUES ENRÉGISTRÉES SUR LE
TERRITOIRE DU DÉPARTEMENT NEAMȚ PENDANT LA PÉRIODE INTERBÉLIQUE**

Bianca-Ana DMOUR

Marlen-Elena GHERASIM 59

MODERNIZARE ȘI DISTRUGERE ÎN CARPAȚII RĂSĂRITENI. INFRASTRUCTURA DE COMUNICAȚII ÎN ANII PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL MODERNIZATION AND DESTRUCTION IN EASTERN CARPATHIANS. COMMUNICATIONS INFRASTRUCTURE IN THE YEARS OF THE FIRST WORLD WAR MODERNISATION ET DESTRUCTION DANS LES CARPATES ORIENTALES. INFRASTRUCTURE DE COMMUNICATION DANS LES ANNÉES DE LA PREMIÈRE GUERRE MONDIALE	76
ISTORIA MINORITĂȚILOR HISTORY OF MINORITIES HISTOIRE DES MINORITÉS	93
ȘCOLILE EVREIEȘTI DIN ORAȘUL BACĂU ÎN PRIMELE DECENII ALE SECOLULUI XX JEWISH SCHOOLS IN THE CITY OF BACĂU IN THE FIRST DECADES OF THE TWENTIETH CENTURY LES ÉCOLES JUIVES DE LA VILLE DE BACĂU DANS LES PREMIÈRES DÉCENNIES DU XXe SIECLE	95
ROMÂNIA ÎN PERIOADA REGIMULUI COMUNIST ROMANIA DURING THE COMMUNIST REGIME LA ROUMANIE PENDANT LE RÉGIME COMMUNISTE	107
REVOLUȚIA CULTURALĂ ÎN AȘEZAREA RURALĂ ROMOS DIN JUD. HUNEDOARA THE CULTURAL REVOLUTION IN THE RURAL SETTLEMENT ROMOS FROM HUNEDOARA COUNTY LA RÉVOLUTION CULTURELLE DANS LA LOCALITÉ RURALE ROMOS DU COMTÉ DE HUNEDOARA	109
MUNCA ÎN IMAGINEA PRESEI COMUNISTE WORK IN THE IMAGE OF THE COMMUNIST PRESS TRAVAILLER À L'IMAGE DE LA PRESSE COMMUNISTE	125
SECURITATEA VERSUS EMIGRAȚIA ANTICOMUNISTĂ DIN VEST. RECRUTAREA LUI TRAIAN BOERU ȘI MISIUNILE SALE SECURITY VERSUS ANTI-COMMUNIST EMIGRATION FROM THE WEST. RECRUITMENT OF TRAIAN BOERU AND HIS MISSIONS SÉCURITÉ CONTRE ÉMIGRATION ANTICOMMUNISTE DE L'OUEST. RECRUTEMENT DE TRAIAN BOERU ET SES MISSIONS	143
drd. Bogdan Ilie Cocieru drd. Nicuța-Minodora DRÂMBĂ drd. Adela Emanuela ORDEAN Leonard – Mihail RĂDULESCU dr. Corneliu CIUCANU	

ISTORIE MILITARĂ MILITARY HISTORY HISTOIRE MILITAIRE	173
JANDARMERIA ȘI ACȚIUNEA PARAȘUTIȘTIOR GENDARMERIE AND ACTION OF THE PARATROOPERS GENDARMERIE ET ACTION DES PARACHUTISTES căpitan drd. Marcel IOAN	175
TACTICI ȘI ECHIPAMENTE MILITARE ÎN CONFLICTELE DE LA DUNĂREA DE JOS. SECOLELE VI-VII. TACTICS AND MILITARY EQUIPMENT IN THE CONFLICTS AT THE LOWER DANUBE. VI-VII CENTURIES TACTIQUES ET ÉQUIPEMENTS MILITAIRES DANS LES CONFLITS DU BAS DANUBE. VI-VII SIÈCLES Paul-Marian BOERU	182
ISTORIE LOCALĂ LOCAL HISTORY HISTOIRE LOCALE	195
VIZITA REGINEI MARIA LA MĂNĂSTIREA SECU ÎN VARA ANULUI 1915 VISIT OF QUEEN MARY TO THE SECU MONASTERY IN THE SUMMER OF 1915 VISITE DE LA REINE MARIE AU MONASTÈRE DE SECU DANS L'ÉTÉ 1915 drd. Emanuel BĂLAN	197
ORAȘUL DEJ - ISTORIE ȘI DEZVOLTARE ECONOMICĂ DEJ CITY – HISTORY AND ECONOMIC DEVELOPMENT LA VILLE DE DEJ- HISTOIRE ET DÉVELOPPEMENT ÉCONOMIQUE drd. Valerica COCLEA (căsătorită CIREAȘĂ)	205
ARHEOLOGIE ARCHEOLOGY ARCHÉOLOGIE	219
CONTRIBUȚII LA O SINTEZĂ A ISTORIEI VECHI DIN JUDEȚUL NEAMȚ CONTRIBUTIONS TO A SYNTHESIS OF THE ANCIENT HISTORY OF NEAMȚ COUNTY CONTRIBUTIONS À UNE SYNTHÈSE DE L'HISTOIRE ANCIENNE DU COMTÉ DE NEAMȚ Dr. Daniel DIEACONU Prof. Cristian VATAMANU	221
CONSIDERAȚII PE TEMATICA LANDSCAPE ARCHAEOLOGY ÎN NEOLITIC ȘI ENEOLITIC ÎN DEPRESIUNEA NEAMȚ-TOPOLIȚA CONSIDERATION ON LANDSCAPE ARCHAEOLOGY ÎN NEOLITHIC AND ENEOLITHIC IN THE NEAMȚ-TOPOLIȚA DEPRESSION CONSIDÉRATIONS SUR L'ARCHÉOLOGIE DU PAYSAGE AU NÉOLITHIQUE ET L'ÉNÉOLITHIQUE DANS LA DÉPRESSION NEAMT-TOPOLITA drd. Traian ANTON	249

ARHIVISTICĂ	
ARCHIVE	
ARCHIVER	257
DIN CORESPONDENȚA ARHIMANDRITULUI NEONIL, STAREȚUL MĂNĂSTIRILOR NEAMȚ ȘI SECU (1843-1847)-II	
FROM NEONIL ARCHIMANDRITE CORRESPONDENCE, THE ABBOT OF THE NEAMȚ AND SECU MONASTERIES (1843-1847)-II	
DE LA CORRESPONDANCE À L'ARCHIMANDRITE NEONYLE, L'ABBÉ DES MONASTÈRES NEAMȚ ET SECU (1843-1847)-II	
Prof. Costin CLIT	259
BIOGRAFII ȘI MOMENTE DIN VIAȚA UNOR PERSONALITĂȚI	
BIOGRAPHIES AND MOMENTS FROM THE LIFE OF SOME PERSONALITIES	
BIOGRAPHIES ET MOMENTS DANS LA VIE DE CERTAINES PERSONNALITÉS	295
O FAMILIE DIN BUCOVINA: NICOLAI, ION ȘI ILIE GRĂMADĂ	
A FAMILY FROM BUCOVINA: NICOLAI, ION AND ILIE GRĂMADĂ	
UNE FAMILLE DE BUCOVINA: NICOLAI, ION ET ILIE GRĂMADĂ	
drd. Tatiana MATEI	297
PREZENTĂRI ȘI RECENZII	
PRESENTATIONS AND REVIEWS	
PRÉSENTATIONS ET COMMENTAIRES	305
O Altfel De Istorie A României Sub Patru Regi	
A Different History of Romania Under Four Kings	
Une histoire différente de la Roumanie sous quatre rois	
drd. Emanuel BĂLAN	307
ABREVIERI	
ABREVIATIONS	
ABRÉVIATIONS	311
INSTRUCȚIUNI PENTRU AUTORI	
INSTRUCTIONS FOR AUTHORS	
INSTRUCTIONS POUR LES AUTEURS	316

STUDII ȘI ARTICOLE/ STUDIES AND ARTICLES
Istoria culturii române/ History of Romanian culture

CULTURA MUZICALĂ ÎN MAREA LAVRĂ A NEAMȚULUI

MUSICAL CULTURE IN THE GREAT NEAMȚ MONASTERY

LA CULTURE MUSICALE DANS LA GRANDE MONASTÈRE DE NEAMȚ

Prof. drd. pr. Viorel Romus LAIU¹

Rezumat: Biblioteca Mănăstirii Neamț, care își are începuturile la sfârșitul secolului al XIV-lea (1367), fiind considerată cea mai veche din țară, a păstrat diferite valori culturale și spirituale, printre care: 31 de manuscrise muzicale de tradiție bizantină numite grecești și, la fel, 23 de manuscrise românești.

Tradiția muzicală nemțeană merită cu prisosință o „pagină” realizată pe baza manuscriselor nemțene existente aici, ori răspândite de aici, pentru că ele, manuscrisele, sunt o arhivă de comori ascunse, izvorâte din inima și gândirea înaintașilor noștri. Cu regret trebuie să recunoaștem că valorile muzicale psaltice nemțene au fost date uitării pentru multă vreme, și nici acum nu se înghesuie prea mulți să le interpreteze, pe motiv că sunt „prea grele” sau că „nu mai sunt la modă!” Nouă, românilor, ni se potrivește foarte bine dictonul latin: „Si sile mus nobis, de nobis ipsis silemus” - dacă noi tăcem, despre noi înșine tăcem.

Cuvinte cheie: mănăstirea Neamț, Paisie, tradiție bizantină, seminar monahal, bibliotecă

Abstract: The library of Neamț Monastery, which has its beginnings at the end of the 14th century (1367), being considered the oldest in the country, has preserved various cultural and spiritual values, including: 31 musical manuscripts of Byzantine tradition called Greek and, similarly, 23 Romanian manuscripts. The musical tradition of Neamț county fully deserves a “page” made on the basis of the manuscripts existing here, or spread from here, because they, the manuscripts, are an archive of hidden treasures, springing from the heart and thought of our ancestors. Regretfully, we have to admit that the psaltic musical values of Neamț County have been forgotten for a long time, and even now only few people want to interpret them, on the grounds that they are “too difficult” or that “they are no longer up-to-date!” The following Latin saying fits us, Romanians, very well: “Si sile mus nobis, de nobis ipsis silemus” - if we are silent, we are silent about ourselves.

Key-words: Neamț Monastery, Paisie, Byzantine tradition, library

Resume: La bibliothèque du monastère de Neamț, qui a ses débuts à la fin du 14ème siècle (1367), étant considérée comme la plus ancienne du pays, a conservé diverses valeurs culturelles et spirituelles, notamment: 31 manuscrits musicaux de tradition byzantine appelés grecs et, ainsi que 23 manuscrits roumains. La tradition musicale allemande mérite une “page” réalisée en s'appuyant sur des manuscrits allemands existant ici, ou diffusés d'ici, car eux, les manuscrits, sont une archive de trésors cachés, jaillissant du cœur et de la pensée de nos précurseurs. Il faut admettre avec regret que les valeurs musicales psalmiques germaniques ont été oubliées depuis longtemps, et même maintenant peu de gens se pressent pour les interpréter, sous prétexte qu'elles sont «trop lourdes» ou qu'elles «ne le sont plus». à la mode!” Pour nous Roumains, le dicton latin nous convient très bien: «Si sile mus nobis, de nobis ipsis silemus» - si nous gardons le silence, nous nous taisons de nous-mêmes.

Mots-clés: monastère de Neamț, Paisie, tradition byzantine, séminaire monastique, bibliothèque

¹ Școala Doctorală de Științe Umane, Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava; Seminarul Teologic Ortodox „Veniamin Costachi” Mănăstirea Neamț.

Pentru a putea urmări extinderea reformelor paisiene, vom aminti măcar o parte dintre ucenicii lui, despre care putem crede că au dus cu ei inclusiv elementele specifice ale cântării de cult promovate la Mănăstirea Neamț, împodobită în timpul stăreției cuviosului Paisie cu protopsaltul Iosif, cel care se pare că va rămâne cea mai ilustră figură a muzicii bizantine din această vatră de cultură moldavă, creator de școală de interpretare și de creație: Ilarion - egumen de Secu, Sofronie - egumen de Neamț, dascălul Gerantei, trimis de Paisie la Sfântul Sava din București, pentru a învăța limba greacă, dascălul Isaac, Macarie de la Agapia, Galaction de la Hangu, Veniamin de la Bisericiani, Antonie - egumen de la Râșca, Agafton - întemeietorul Voronei, Macarie - egumen de Sihăstria, Rafail de la Hurez, Grigor(i)e de la Căldărușani, Chiriac Râmniceanu de la Călușiu, Gheorgh(i)e de la Cernica, Arsene, ucenicul moldovean de la Athos, Ieron - egumenul Noului Athos din Caucaz etc. Toți aceștia și bineînțeles și ucenicii lor, „socoteau ca o mare mulțumire sufletească de a călători măcar o dată în viața lor până la Neamț”². Principalii continuatori ai protopsaltului Iosif, Visarion Protopsaltul³ și Calinic Protopsaltul, pot fi considerați și ei descendenți ai școlii paisiene, mai ales că cel de-al doilea se pare că avea un stagiul athonit. D. Furtună îl consideră și pe Ieromonahul Macarie⁴, „naționalizatorul cântărilor noastre bisericești”, tot un paisian și găsește motivarea prezentei sale la Mănăstirea Neamț tocmai în faptul că aici era centrul paisianismului. Alte argumente ale legăturii lui Macarie cu tradiția muzicală nemțeană întâlnim în *Prefața* la *Irmologhion* (1823). După ce susține că „podoaba și fericirea unui neam vine din paza legilor strămoșești și din dragostea și râvna cea fierbinte spre sporirea împodobirii neamului”, Macarie amintește, printre dascălii premergători și contemporani din Mănăstirea Neamț, care au tradus cântări în limba română, pe Ilarion, pe Gherontie și pe Isaac.

Cel puțin două sunt planurile evoluției muzicale ce trebuie urmărite în timpul și mai ales după stăreția Cuviosului Paisie, el însuși imortalizat și în cântări religioase, puse în circulație încă din timpul vieții sale, sau imediat după moartea sa:

² D. Furtună, *Ucenicii stareșului Paisie*, București, 1928, p. 50.

³ Diac. Ioan Ivan, *Manuscrisele de musică psaltică de la Mănăstirea Neamț*, în „Părintele Ioan Ivan de la Neamț – Un arhidiacon erudit și un profesor evlavios”, vol. I, București, Ed. Basilica a Patriarhiei Române, 2009, p. 262.

⁴ Macarie Ieromonahul s-a născut în jurul anului 1770 (datele propuse de biografi sunt cuprinse între 1750 și 1785) și a intrat de tânăr în viața monahală. S-a desăvârșit în meșteșugul cântării cu Constantin, protopsaltul Curții Domnești și a învățat noua semiografie la școala lui Petru Efesiu. A fost profesor al primei școli de muzică în noua notație cu limba de predare română, înființată în București în 1819, și epistat (inspector) peste cele 15 școli de cântăreți din Tara Românească, începând cu anul 1825. În 1829 a plecat în Moldova, unde a fost stareț al Mănăstirii Bârnova, apoi conducător al Școlii de Cântăreți de la Mănăstirea Neamț. În 1834 a revenit la Căldărușani, cu ascultarea de tipograf-corector, apoi director al Tipografiei, până în vara anului 1836, când s-a îmbolnăvit grav. A murit în septembrie 1836, la Mănăstirea Viforâta, unde se și află înmormântat.

Din http://www.stavropoleos.ro/files/costin_moisil_anastasimatarul.rtf (accesat 15 martie 2021).

- 1 - muzica monodică de factură bizantină;
- 2 - muzica de factură corală de influență rusă.

Primul plan se referă la afirmarea școlii muzicale. Corelând anul 1779 - data mutării ca stareț al Mănăstirii Neamț a lui Paisie, „*generalul copiștilor și traducătorilor*”⁵ - cum l-a numit Nicolae Iorga - și 1782 - anul afirmării școlii reprezentată de Iosif Protopsaltul, putem conchide că paisianismul a creat mediul favorabil punerii în valoare a potențialului artistic acumulat în urma unor puternice tradiții de școală muzicală și el se va prelungi mult dincolo de secolul starețului care a dat numele curentului reformator. Ținând cont că într-un domeniu ca cel muzical salturile nu apar decât ca rezultate ale unor acumulări de lungă durată, vom considera că activitatea creatoare a celui mai reprezentativ exponent al școlii muzicale nemțene este continuatoarea unor tradiții mai vechi, a căror culminație era posibilă numai într-un cadru generos ca cel oferit de mișcarea paisiană. S-ar putea ca însuși Iosif Protopsaltul să fi fost atras de generozitatea noului „așezământ” în chinovia nemțeană, unele documente făcând referire la faptul că ar fi venit din altă comunitate monahală, cum probabil va fi atras mai târziu Calinic Protopsaltul, beneficiar al unei experiențe athonite.

Dincolo de climatul spiritual recunoscut, oferit de paisianism dezvoltării muzicale din lavra nemțeană, trebuie menționat și faptul că Iosif Protopsaltul⁶ găsea în starețul său un cunoscător al muzicii practicate în Athos și a rolului acesteia în punerea vieții duhovnicești pe temelii tradiționale.

Practic, în timpul lui Paisie, paleta cântărilor de cult din vatra nemțeană era foarte diversă din mai multe puncte de vedere. În ceea ce privește limba în care sunt copiate în manuscrise și se practică la slujbe, ele apar cu texte românești, grecești, slavonești, rusești. Din punctul de vedere al formei de prezentare ele erau monodice, omofone și plurivocale. Notația întrebuințată era cea cucuzeliană făcând loc celei hrisantice, dar apare și notația liniară armonică. Autorii la care se apela erau recunoscuți psalți bizantini, protopsalți vestiți ai Bisericii din Constantinopol, dinainte, dar mai ales de după cucerirea lui de către turci. Manuscriselor psaltice li se vor adăuga cele liniare, corale după sistemul intrat în tradiția de cult rusească, aspect asupra căruia vom reveni într-un capitol special consacrat evoluției muzicii corale în chinovia paisiană.

⁵ Nicolae Iorga, *Mănăstirea Neamțului*, Tipografia Mănăstirii Neamțu, 1925, p. 44.

⁶ În *Istoria Mănăstirilor Neamțu și Secu* se scriu următoarele despre Cuviosul Iosif: „În vremea stăreției lui Dometian starețul (1823-1834), care a urmat după Ilarie (1818-1823), foarte mult era împodobită această monastire cu părintele dascălul Iosif ieromonah”. Iar în *Pomelnicul ctitoresc al Sfintei Monasteri Neamț*, se însemnează următoarele despre el: „A adus în Mănăstirea Neamț știința și învățătura musichiei vechi a cântărilor bisericești, pe care le-a paradoxit (predat) la mulți părinți”. <http://www.sfant.ro/sfinti-romani/ieroschimonahul-iosif-protopsaltul-manastirea-neamt-2.html> (accesat 15 martie 2021)

În biblioteca Mănăstirii Neamț se găsesc și astăzi suficiente manuscrise care ne pot da elemente de referință despre cântarea orală⁷. Ele trebuie analizate din perspective muzicologice, oferind date importante pentru conturarea fazei orale a cântărilor de cult, fază care o premerge și apoi se desfășoară în paralel cu cea a cântărilor însoțite de semiografie muzicală bizantină. Amintind doar principalele cărți de cult, octoihuri, mineie, antologhioane, catavasiere ș. a. m. d., pe care se învățau și se practicau cântările liturgice, ne vom îndrepta atenția în acest context asupra unora dintre manuscrisele mănăstirii, care ne pot lărgi perspectiva practicării orale a muzicii bisericești în chinovia nemțeană și în multe așezăminte asemănătoare din țara. Aici vom completa această listă cu un exemplar foarte elocvent al *Slujbei vecerniei de sâmbătă seara și a utreniei pe opt glasuri*. În ea sunt scrise doar textele *Anastasimatarului*, ce se va bucura de atenția deosebită a tuturor celor dintâi realizatori ai variantei în limba română, de la Filothei sin Agăi Jipei - „personalitate multilaterală (protopsalt, autor de cântări originale, teolog, filolog, caligraf), căruia îi datorăm prima carte de cântări bisericești în limba română, atestată până în prezent: *Psaltichia rumânească, (1713), operă magistrală în vremea domniei Sfântului Constantin Brâncoveanu și arhipăstoririi Sfântului Mitropolit Antim Ivireanu*”⁸ - până la Mihalache Moldoveanu. Acesta din urmă realiza prima carte de sine stătătoare, de acest fel, în limba română. Și lista poate continua cu cărțile tipărite de Macarie Protopsaltul, de Anton Pann, Dimitrie Suceveanu etc.

Manuscrisele muzicale din fondul bibliotecii Seminarului Teologic *Veniamin Costachi* de la Mănăstirea Neamț reprezintă o altă categorie deosebit de importantă; total necunoscute cercetării, fișate recent - nouă la număr, - deoarece ele nu dovedesc legături directe cu școala muzicală din vatra culturală nemțeană. De altfel, între cele două vetre - Mănăstirea Neamț și Iași - se va înregistra și pe plan muzical o interferență, uneori greu de identificat și mai ales de separat, ceea ce a înlesnit prezenta în ambele vetre a acelorași fenomene, a unor personaje comune și a unor momente de maximă importanță, ce vor fi evidențiate și din perspectiva ieșeană, în următorul volum consacrat Capitalei Moldovei, unde mitropolitul muzician Veniamin Costachi se înconjurase de noua generație a muzicii bizantine a secolului, Petru Lampadarul, Grigore Vizantie, Gheorghe Paraschiade, Nichifor arhidiaconul, Dimcea cel tânăr, Macarie Ieromonahul, Nectarie Frimu, Dimitrie Suceveanu etc.

O bună parte din manuscrisele muzicale de la Mănăstirea Neamț din perioada paisiană și post-paisiană sunt românești sau cuprind cântări în limba română unele fiind transcrise ulterior. Se poate conchide că în timpul stăreției Sf. Paisie, Mănăstirea Neamț a înregistrat culmea dezvoltării muzicii de cult, ea fiind practică în limbile greacă, română și slavonă și în ambele forme: monodică și corală.

⁷ Diac. Ioan Ivan, *Manuscrisele de musică psaltică de la Mănăstirea Neamț*, în „MMS”, anul XXXVI, nr. 9-12, 1960, p. 604.

⁸ Constantin Secară, *Cântarea bizantină, pecete a Ortodoxiei - Mari protopsalți români* în „Lumea Monahilor” anul II, nr. 2 (8) Februarie 2008, p. 22.

Școala nemțeană este, firesc, cel mai bine reprezentată, prin străluciții săi protopsalți, Iosif Schimonahul, Visarion Duhovnicul, Dorothei Iordachiu, cu Calinic protopsaltul Slatinei, posibil adept al școlii lui Iosif, prin Alexandru Podoleanu și Gavriil Scriban, Irinarh Vântu, Gherasim Stamate și Filotei Moroșanu și ajungând până la ultima generație de psalți, Silvan Nistor, Victor Ojog și Chiril Arvinte.

Dintre profesorii școlii nemțene din secolul încheiat acum două zeci de ani, care s-au remarcat prin activitatea interpretativă, ca psalți și dirijori de cor, sau prin cercetări de bizantinologie muzicală, trebuie amintiți Atanasie Dincă, Victor Ojog, Ioan Ivan, Stefan Alexe, Sebastian Barbu-Bucur, Anibal Panțiru, ș. a. Lor li se adaugă unul dintre ultimii renumiți psalți nemțeni, protosinghelul Chiril Arvinte (1897 - 1968), cunoscut prin interpretările sale de excepție la catedrala episcopală din Roman - unde a fost canonarh - la cea din Curtea de Argeș, de la catedrala Mitropoliei Ungrovlahiei, de Mănăstirea Cernica, Mănăstirea Căldărușani și la Neamț, unde este și înmormântat.

Specializat în istoria vieții culturale și duhovnicești a Mănăstirii Neamț, venerabilul profesor și arhidiacon Ioan Ivan⁹, „patriarhul diaconilor” - cum inspirat l-a numita părintele Clipa - a acordat o deosebită atenție și fenomenului muzical, restituind cercetării și istoriei culturii noastre codice și personalități muzicale nemțene. La rândul său, eminentul patrolog Ștefan Alexe s-a aplecat cu migală, în anii stagiului său de profesor la Seminarul Teologic de la Mănăstirea Neamț nu numai asupra rolului lui Niceta de Remesiana în ecumenicitatea patristică din secolele IV și V, dar și asupra unor manuscrise nemțene cu caracter muzical, cu precădere asupra celui grecesc al lui Visarion Protopsaltul. Ei deschid drumul cercetării bogatului tezaur de spiritualitate românească și ortodoxă, cristalizat și adunat de-a lungul secolelor.

Arhimandritul, psaltul și profesorul Victor Ojog (1909-1973), absolvent al Academiei de muzică religioasă din București, egumen al Mănăstirii Neamț a fost timp de un deceniu (1949 - 1959) profesor de muzică psaltică și dirijor al corului Seminarului teologic din Mănăstirea Neamț, unde-și avea și metania și este înmormântat. Lucrarea sa de căpetenie rămâne *Anastasimatarul*, tipărit în mănăstire în 1943, multiplicat prin xerografiere de Academia de Muzică din București. Lucrarea este considerată „una dintre cele mai valoroase alcătuiri psaltice cunoscute”¹⁰ reprezentând un echivalent al prelucrărilor cântărilor lui Macarie, Anton Pann și Ștefanache Popescu realizate de profesorul său Ion Popescu-Pasărea. Tradiția urmărită de Victor Ojog este cea a lui Nectarie Frimu și Dimitrie Suceveanu și a școlii muzicale de la Mănăstirea Neamț. De altfel este și intitulat *Anastasimatarul Sfintei Monastiri Neamțului*.

Afirmându-se încă din anii studenției, putând fi considerat unul dintre cei mai recunoscuți reprezentanți ai Academiei de muzică religioasă, Victor Ojog este

⁹ Vezi autobiografia sa în „Părintele Ioan Ivan de la Neamț – Un arhidiacon erudit și un profesor evlavios”, vol. I, București, Ed. Basilica a Patriarhiei Române, 2009, p. 13.

¹⁰ Vasile, Vasile, *Mănăstirea Neamț străveche vatră de cultură muzicală*, Iași, Editura Trinitas, 2009 p. 238.

cunoscut și prin creațiile sale psaltice publicate în revista cântăreților bisericești, *Cultura*, patronată de Ion Popescu-Pasărea. Printre acestea reține atenția *Slava la Litia de sâmbătă seara în săptămâna a III-a a Postului mare* – «*Văzându-Te făptura...* » (1938).

Biblioteca Mănăstirii Neamț păstrează la loc de cinste cele două culegeri muzicale corale, cuprinzând cântări de la Liturghie și alte piese armonizate pentru coruri de voci egale, îndeosebi colinde, care au alcătuit repertoriul dirijat de profesorul Victor Ojog în fața corului Seminarului Teologic - *Ms. nemțean. rom nr. 243*. Cele două culegeri cuprind creații corale aparținând lui Gavriil Musicescu, Alexandru Podoleanu, Ciprian Porumbescu, Basil Anastasescu, Gheorghe Dima, Gheorghe Cucu, D. G. Kiriac, Ioan D. Chirescu, Timotei Popovici, Nicolae Lungu etc.

Peste ani, un alt cărturar nemțean, cel care va lăsa bibliotecii mănăstirii un exemplar din lucrarea sa de licență despre tipăriturile de aici, ne deschide o altă perspectivă asupra rolului cântării în viața esicasmului și a legăturilor lui cu vatra nemțeană. Este protosinghelul Petroniu Tănase, descins din aceeași vatră de cărturărie și cântare bizantină, stareț al chinoviei românești din Athos - Prodrumul și purtător al tradițiilor muzicale nemțene, din Sihăstria și Slatina în comunitățile românești athonite.

Toate acestea conturează la Mănăstirea Neamț profilul unei puternice scoli muzicale dublată de unul dintre puternicele centre tipografice de muzică și de primele înjghebări de muzică bisericească corală.

Principalele trăsături ale acestei puternice și complexe vetre de cultură muzicală din țara noastră pot fi sintetizate în linii mari, astfel:

- cele mai îndepărtate rădăcini ale școlii de la Neamț se pierd în trecutul cețos al istoriei mănăstirii și al vieții creștine din Moldova și din țară;
- s-ar putea ca vetrei spirituale a Neamțului să-i aparțină cele mai vechi urme ale unei imnografii autohtone, sfinților deveniți patroni ai spiritualității și ai vieții religioase (Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava, Cuvioasa Parascheva, Sfântul Paisie Velicicovschi etc), consacrându-li-se creații de cult transmise până în timpurile noastre;
- în acest fond se găsește ponderea cea mai importantă a creației protopsaltilor reprezentativi ai vetrei muzicale nemțene: Iosif Schimonahul, Visarion Duhovnicul, Dorothei Ieromonahul - pentru a ne limita doar la cei din epoca paisiană și post-paisiană;
- fondul investigat ilustrează aspecte inedite privind relațiile dintre anumite comunități monahale românești - pe de o parte - și româno-athonite - pe de altă parte, scoțând la iveală noi figuri reprezentative ale muzicii bizantine, cum ar fi: Teofan Cristea, Andronic Bălan-Popovici, Calinic Ieromonahul, Ștefan Tătaru, Dorothei Iordachiu etc;
- ultimii reprezentanți ai acestei importante vetre muzicale, în bună parte cunoscuți direct, prin ucenicia cu ei, realizează adevărate incursiuni în trecutul muzical, salvând de la uitare și pierdere valori ce-și cer restituirea nu numai documentară dar și ca repere pentru direcții autentice stilistice;

- fondului nemțean se adaugă manuscrise aflate în fondurile mănăstirilor învecinate, făcând parte din aceeași vatră spirituală, unde și-au căutat drumul isihast Teodora de la Sihla sau Rafail de la Agapia: bibliotecile mănăstirilor Agapia, Secu, Văratec, ori aflate în fonduri mult mai îndepărtate, dar provenind de la copii nemțeni: Biblioteca ecumenică *Dumitru Stăniloae* a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Biblioteca Centrală Universitară *Mihai Eminescu* din Iași¹¹, Biblioteca Mănăstirii Bucium - Iași, Biblioteca Fundației Stavropoleos din București, a Mănăstirii Dintr-un lemn din Vâlcea și a Mănăstirii Ciolanu, cea a Facultății de Teologie din Sibiu, Biblioteca Academiei Române, Biblioteca Sfântului Sinod, Muzeul de istorie din Râmnicu Vâlcea, Arhiva Națională a Moldovei de la Chișinău și un puternic fond aflat în biblioteci grecești, rusești, sârbești și românești din Sfântul Munte Athos.

Bibliografie selectivă

Furtună, D., *Ucenicii stareșului Paisie*, București, 1928.

Iorga, Nicolae, *Mănăstirea Neamțului...*, p. 44.

Ivan, Ioan, *Manuscrisele de muzică psaltică de la Mănăstirea Neamț*, în “Părintele Ioan Ivan de la Neamț – Un arhidiacon erudit și un profesor evlavios”, vol. I, Ed. Basilica a Patriarhiei Române, București, 2009.

Ivan, Ioan, *Manuscrisele de muzică psaltică de la Mănăstirea Neamț*, în MMS, anul XXXVI, nr. 9-12, 1960.

Secară, Constantin, *Cântarea bizantină, pecete a Ortodoxiei - Mari protopsalți români* în “Lumea Monahilor” anul II, nr. 2 (8) Februarie 2008.

Vasile, Vasile, *Mănăstirea Neamț străveche vatră de cultură muzicală*, Editura Trinitas, Iași, 2009.

http://www.stavropoleos.ro/files/costin_moisil_anastasimatarul.rtf (accesat 15 martie 2021)

<http://www.sfant.ro/sfinti-romani/ieroschimonahul-iosif-protopsaltul-manastirea-neamt-2.html> (accesat 15 martie 2021)

http://www.bcu-iasi.ro/resurse_electronice (accesat 10 martie 2021).

¹¹ http://www.bcu-iasi.ro/resurse_electronice (accesat 10 martie 2021)

IONA DE MARIN SORESCU. PARABOLA UNEI LUMI

MARIN SORESCU'S IONA. THE PARABLE OF A WORLD

IONA DE MARIN SORESCU. LA PARABOLE D'UN MONDE

Prof. Angelica-Elena FĂRMUȘ¹

Rezumat: În perioada postbelică, literatura română trece, forțat, printr-o serie de mutații care îl obligă pe scriitor să se adapteze noilor reguli ale jocului, impuse de regimul comunist. Confruntată cu fenomenul cenzurii, comunicarea literară este obligată să ia alte forme: evadarea din prezent, evitarea temelor confiscate de propaganda comunistă, practicarea unui discurs alegoric. În piesa «Iona», Marin Sorescu, poet și dramaturg important al perioadei, unul dintre liderii generației '60, rescrie mitul biblicului Iona, făcând din acesta un simbol al unei umanități treze, trăind coșmarul istoriei, obligate să își asume un regim existențial care înseamnă: solitudine, lipsa comunicării, trăire insulară. Dar cea mai mare amenințare pare a fi anularea propriei individualități. Dar Iona nu se lasă desființat; soluția pe care o găsește este refuzul de a trai cu tragism. În felul acesta, piesa lui Marin Sorescu ar fi reprezentativă pentru destinul întregii literaturi din această perioadă.

Cuvinte-cheie: postbelic, dramaturgie, comunism, parabolă, literatură

Résumé: Pendant la période d'après-guerre la littérature roumaine subit, d'une façon forcée, une série de mutations qui obligent l'écrivain à s'adapter aux nouvelles règles du jeu imposé par le régime communiste. Confrontée au phénomène de la censure, la communication littéraire est obligée à prendre des autres formes : évader le présent, éviter des thèmes confisqués par la propagande communiste, pratiquer un discours allégorique. Dans sa pièce «Iona», Marin Sorescu, le poète et dramaturge important de la période, un des leaders de la génération 60, récrit le mythe de Iona, prophète biblique, et le transforme en un symbole d'une humanité lucide, en vivant le cauchemar de l'histoire, obligée à assumer un régime existentiel ce que prévoit la solitude, le manque de la communication, une vie insulaire. Mais il semble que la menace la plus grande est l'annulation de la propre individualité. Mais Iona ne se laisse pas supprimé ; la solution qu'il trouve est le refus de vivre avec le tragique. Ainsi la pièce de Marin Sorescu pourrait être représentative pour le destin de toute la littérature de cette période.

Mots-clés: d'après-guerre, dramaturgie, communisme, parabole, littérature

Abstract: During the post-war period, Romanian literature passes, without its will, through a series of mutations that makes the writer adapt his books to the new rules of the game, the ones imposed by the communist regime. Facing censorship, the literary communication has to take other forms: escaping the present, avoiding the literary themes confiscated by the communist propaganda, practicing an allegoric discourse. In the play «Iona», Marin Sorescu, an important poet and dramatist, one of the leaders of the 1960's generation, rewrites the myth of the biblical Iona, making his character a symbol of a conscious humanity, living the nightmare of history, forced to assume an existential regime that means: solitude, lack of communication, insular living. But the greatest threat seems to be the cancelling of his individuality. Yet Iona manages to avoid his dissolution; his solution for this is

¹ Școala gimnazială, comuna Urecheni, Neamț.

refusing to live his life tragically. In this manner, Marin Sorescu's play is representative for the destiny of an entire type of literature written in this period.

Key-words: post-war period, drama, communism, parable, literature

Marin Sorescu este unul dintre principalii reprezentanți ai perioadei postbelice, mai exact ai generației '60. Se impune în literatura română ca poet, dar și ca dramaturg. Creația poetică îl așază alături de Nichita Stănescu între exponenții neomodernismului românesc. Marile sale volume de poezii, *Singur printre poeți*, *Descântoteca*, *Tinerețea lui Don Quijote*, ciclul *La liliaci*, îl individualizează între poeții șaizeciști prin luciditate, prezența unei conștiințe a literaturii, gustul pentru ironie și parodie, antiterorism sau epicizarea discursului poetic. Teatrul lui Marin Sorescu, însă, vine cumva în continuarea experimentelor moderniste. Această întoarcere la paradigma care a descris literatura în perioada interbelică nu trebuie să ne mire. Contextul politic și cultural, dominat de literatura oficioasă, proletcultistă, context care a făcut posibile fenomene precum: resetarea întregii rețele ideologice, cenzura, izolaționismul, teama de exprimarea liberă, obligase și literatura să își adapteze actul de comunicare. Mai multe mutații vor interveni, așadar, în discursul literar care se vede forțat să își asume un alt fel de a comunica – unul alegoric, parabolic. Așa se face că multe dintre operele literare ale perioadei vor dezvolta acest tipar al comunicării subterane, cititorului revenindu-i adesea responsabilitatea de a extrage trimiteri, aluzii, parafraze mai mult sau mai puțin voalate.

Iona, piesa cea mai cunoscută a autorului și cea despre care vom vorbi în paginile următoare, face parte din trilogia *Setea muntelui de sare*, alături de piese: *Paracliserul* și *Matca*. Titlul simbolic al trilogiei vorbește despre nevoia de sens (imposibil de astâmpărat) a omului modern, dar și despre obsesiile autorului, mărturisite cu o ocazie: „E o doză mare de neliniște în teatrul pe care-l scriu, de anxietate chiar, un vuiet de întrebări puse și nerezolvate.” Prima încadrare generică o face autorul prin subtitlul *Tragedie în patru tablouri*, aspect care ar trebui să atragă atenția celui care citește asupra poziționării, prin prisma protagonistului, în fața unor dileme existențiale. Formula la care aderă autorul, cea a teatrului parabolă, face ca opera să poată fi citită ca o **alegorie a existenței umane sub regimul comunist**.

Rescriind povestea biblicului Iona (din care se mai păstrează numele personajului principal, ocupația de pescar și episodul înghițirii de către un chit), autorul construiește un personaj simbolic, care reprezintă **imaginea omului modern aflat în căutarea unui sens al existenței**, al omului care trăiește sub regimul terorii, a unei terori generate de intrarea existenței umane într-un gol istoric generat de lumea de tip totalitar. Prin destinul personajului Iona, prin condiția sa de existență, suntem trimiși la o atmosferă specific comunistă care înseamnă închidere, amenințare, teamă, tăcere, lipsă de comunicare, singurătate.

Așa se explică ceea ce critica literară a citit drept inovări aduse limbajului dramatic, în condițiile generate de neomodernism: construcția piesei în jurul unui

singur personaj, lipsa conflictului și a intrigii, renunțarea la dialog în favoarea monologului, ignorarea împărțirii clasice în acte și scene (care este înlocuită de o succesiune de 4 tablouri ce îngreunează lectura) sau cultivarea reperelor spațio-temporale simbolice. În fond, toate au dus la încifrarea mesajului operei, care nu e atât o trăsătură estetică, cât o mutație pentru ca opera să poată exista. În acest sens ar putea fi citite: cultivarea unui discurs alegoric susținut de cultivarea simbolurilor (acvariul, marea, chitul), de didascalii cu rol sugestiv, dar și de limbajul dublu al protagonistului.

Dacă prezența monologului dramatic îngreunează lectura, creând, în primă fază, impresia unui text haotic, strategia este voită. Sunt strategii menite a înșela atenția cenzurii și asumarea, de către cititorul rezistent, cel pe care Sorescu mizează, a unei lecturi subterane, căci, dincolo de criptarea voită există niște nuclee de idei, ordonate în jurul unor motive literare (pierderea ecoului, acvariul, de exemplu), care organizează textul, îi dau o coerență ascunsă și îl fac să comunice la modul insinuant.

Să pornim însă de la analiza imaginarului acestei piese. Universul ficțional al piesei lui Sorescu se ordonează în jurul unor teme majore: eșecul existenței, singurătatea, lipsa comunicării. Drama existenței pe care o duce protagonistul provine din lipsa comunicării reale (care este înlocuită de un dialog cu sine însuși), dar și din singurătatea tulburătoare care îl definește: „Ca orice om foarte singur, Iona vorbește tare cu sine însuși, își pune întrebări și-și răspunde, se comportă, tot timpul, ca și când în scenă ar fi două personaje.” Acestea sunt completate de absența libertății, de condiția de prizonier al unui spațiu închis sau de imposibilitatea de a găsi un rost al existenței.

Detaliile oferite de decorul primului tablou (situarea personajului în gura unui pește) îl prezintă pe Iona în ipostaza omului care trăiește în proximitatea amenințării, pe care nu o conștientizează: „stă în gura peșterii nepăsător”. Motivul pierderii ecoului accentuează starea de singurătate a personajului. Există apoi mai multe indicii care ne ajută să vedem în spațiul închis în care se află protagonistul elementele definitorii ale societății de tip comunist: cultul tăcerii, refuzul întrebărilor grave, teama de exprimare liberă, desolidarizarea umanității: „De-aia fiecare om trebuie să-și vadă de trebușoara lui. Să privească în cercul său. Și să tacă.” Mai multe imagini simbolice definesc eșecul existenței sale: lipsa de noroc ca pescar, imposibilitatea schimbării mării, fâța pe care o prinde mereu în vis, neputința prinderii peștelui celui mare. Motivul acvariului din finalul tabloului redefinesc existența ca un spațiu închis. Ironia situației constă în faptul că Iona nu conștientizează faptul că și el, asemenea peștișorilor din acvariu, trăiește închis.

Decorul celui de-al doilea tablou îl prezintă pe Iona în ipostaza omului închis, captiv în burta peștelui I. Motivul iluminării bruște a personajului sugerează faptul că pentru prima dată conștientizează că este prizonierul unui spațiu închis. Prima lui reacție nu îl arată speriat sau încercat de vreun sentiment tragic. Din contră, încearcă să se adapteze, idee surprinsă cu subtilitate de Eugen Simion: „Locul unde a fost închis de destin nu-i stârnește panică, nici surprindere, întâmplarea intră, s-ar părea, în ordinea firească a lucrurilor. Marin Sorescu tratează absurdul în maniera cea mai

realistă cu puțință. Prizonierul face reflecții despre progres, psihologia generațiilor, urzește chiar planuri de viitor, trăind în absurd ca într-o situație normală. Intrarea în burta unui pește este, desigur, un ghinion (încă un ghinion), și omul nu este din această pricină disperat. S-a instalat în anormalitate și-și vede în continuare de treburile lui.

Cea mai importantă este, desigur, ieșirea. O întreagă problematică a ieșirii dezvoltă Marin Sorescu în aceste excepționale piese unde indivizii apar de la început instalați într-un spațiu închis ca într-un spațiu original². Personajul cunoaște începutul poveștii biblicului Iona, nu însă și finalul, acea parte a poveștii care i-ar putea revela o soluție de evadare. Alternativele care i se prezintă (sinuciderea, spânzurarea) sunt refuzate în mod sugestiv. În felul acesta personajul își dovedește sieși că a ceda nu este o soluție. Acceptând anormalul ca pe ceva firesc, Iona alege să lupte: „Trebuie să sparg zidul...” De altfel, această dorință de evadare este sugerată de mai multe imagini simbolice: duhoarea sufocantă din burta peștelui, găsirea unui cuțit, încercarea de a-și croi o fereastră, nevoia de a-și construi o bancă în mijlocul mării învolburate.

A treia parte îl prezintă pe Iona în ipostaza omului obsedat de dorința evadării. Intrarea în scenă a pescarilor ca simpli figuranți accentuează ideea de lipsă de comunicare, ce ar putea sfârși în nebulie: „E strâmt aici, dar ai unde să-i pierzi mințile. Nu e prea greu.” Motivul unghiei transformă dorința de evadare într-o obsesie: „Și în mine sunt tot o unghie. Una puternică, neîmblânzită, ca de la piciorul lui Dumnezeu.” Eforturile sale frenetice nu-i aduc libertatea mult dorită. Reacția personajului la ieșirea din burta peștelui doi nu arată nici surpriză, nici confuzie. Din contră, acceptă ideea eșecului și încearcă să găsească soluții de supraviețuire. Le găsește în scris, în refuzul de a trăi cu teamă, în ironie, dar mai ales în acceptarea condiției sale de prizonier, refuzând în continuare a trăi cu tragism: „Uneori, uit unde mă aflu și zâmbesc așa, fără motiv.” Pe final, motivul oului clocit sugerează faptul că Iona acceptă anormalul și alege să îl trăiască ca pe ceva firesc: „Se clatină lumea ca un ou clocit. Clocit și răsclocit. Din care trebuia să iasă cine știe ce viitor luminos. (Râzând.) Dar s-a răzgândit.”

Ultimul tablou aduce în prim-plan un **personaj lucid**. Decorul ce descrie un orizont alcătuit din burți sfâșiate de pește creează existenței imaginea unui șir nesfârșit de capcane. Deși a evadat și din burta ultimului pește, Iona continuă să fie nefericit.

Renunțând la naivitate, el înțelege faptul că libertate adevărată nu există: „Problema e dacă mai reușești să ieși din ceva, odată ce te-ai născut.” De aceea, pentru el devine urgentă găsirea unui rost al existenței. Primul pas îl constituie regăsirea propriei identități, acceptarea acestei neputințe care îl definește ca om: aceea că libertatea la care a aspirat nu există. Nu renunță însă la ideea nevoii de a da un sens existenței și acceptă faptul că a greșit drumul căutării sale. Astfel, gestul spintecării propriei burți este unul simbolic. Ideea este surprinsă de același Eugen Simion: „Iona își spintecă burta cu cuțitul strigând «răzbim noi cumva la lumină», lăsând sfârșitul acestei admirabile piese deschis mai multor interpretări. Căci vorbele pline de speranță

² Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, vol. III, Litera internațional, 2002, p. 178.

au în spatele lor un gest ce le anulează. S-ar putea spune – și faptele au fost judecate în acest mod – că spintecarea pântecelui nu-i decât un gest de eliberare în plus, un efort suplimentar de a ieși dintr-o situație fără ieșire, înfrângând un nou cerc, unul din numeroasele cercuri care, negreșit, îl așteaptă. Importantă ar fi, în acest caz, dorința lui de a nu se lăsa învins, moartea voluntară fiind un gest simbolic: un nou capăt de drum și nu un sfârșit, o tentativă nouă a individului de a-și lua în stăpânire destinul și de a-și înfrânge condiția. Care este acest drum și unde duce el, dramaturgul nu ne spune”³.

Omul nu poate spera că salvarea lui va veni din afară. Calea salvării sale se află în interior.

La nivelul compoziției, piesa este construită ca un lung monolog, structurat în 4 tablouri. Indicațiile scenice ajută la clarificarea semnificațiilor simbolice ale operei și oferă sprijin în înțelegerea problematicii. Limbajul operei este unul alegoric întrucât toate gesturile eroului, didascaliiile și monologul său trebuie citite în cheie simbolică. Structura simetrică a textului este sugerată de decorul tablourilor I și IV care fac trimitere la intrarea respectiv ieșirea din burta peștelui uriaș. Finalul piesei este unul deschis. Gestul despicării propriei burți trimite la ideea de continuare a căutării, de această dată în interiorul personajului.

Reperete spațio-temporale ale operei sunt de natură simbolică. Schițate din decor, ele fac trimitere la un spațiu închis, perceput ca amenințare și ca eșuare: „o gură imensă de pește”, „interiorul Peștelui I”, „interiorul Peștelui II”, „o gură de grotă”. În pânțele chitului, Iona se descoperă pe sine, ca ins captiv într-un labirint în care omul este în același timp vânat și vânător, condamnat la eterna condiție de prizonier.

Singura aluzie temporală o constituie barba lui Iona din tabloul final, semn al unei evoluții a personajului. Îmbătrânit, Iona iese la lumină, după ce spintecă ultimul peste, pe o plajă pustie, dar orizontul care i se artă îl înspăimântă, pentru că și acesta este alcătuit dintr-un alt șir nesfârșit de burți de pește. Astfel, prin reperele spațio-temporale vagi este sugerată o situație existențială, piesa putând fi interpretată pornind de aici ca o meditație asupra libertății omului în societățile moderne de tip totalitar.

În construcția personajului, Sorescu utilizează tehnici diverse. Indicațiile scenice reprezintă o importantă sursă de caracterizare directă: „Ca orice om foarte singur, Iona vorbește tare cu sine însuși.” Drama singurătății, lipsa de comunicare pe care o trăiește este redată prin intermediul monologului interior, care se deschide într-un „dialog” cu sine însuși. Astfel, singurul tip de conflict pe care opera îl acceptă este cel interior, ce ilustrează neliniștile omului modern. Înstrăinat de condiția sa originară de ființă socială, omul modern se dedublează, se multiplică la nesfârșit, încercând să-și supraviețuiască lumii intrate într-un gol istoric din care nimeni (nici măcar D-zeu care se împiedică în propriul act al învierii) nu poate evada. Limbajul dublu al personajului devine adesea prilej de a medita asupra existenței, sensuri grave ascunzându-se sub metafore pline de sens.

³ Eugen Simion, *op. cit.*, p. 180.

În piesa *Iona*, Marin Sorescu propune o **viziune tragică asupra existenței**. Existența este percepută ca un șir neîntrerupt de capcane. Omul este prins într-un labirint din care nu poate ieși, așa cum sugerează pe final orizontul alcătuit dintr-un șir nesfârșit de burți spintecate. El trăiește încă de la început în amenințare, aceasta fiind condiția sa de existență. Dar locul în care a fost închis nu-i stârnește panică, totul fiind luat ca firesc. Astfel, este accentuată ideea că omul s-a instalat în anormalitate, dar, în ciuda acestui decor ostil, care face dificilă găsirea unui sens al existenței, Iona trebuie să lupte pentru căutarea unei soluții de supraviețuire care să dea un rost vieții sale.

Prin piesa care deschide trilogia *Setea muntelui de sare*, autorul își aduce contribuția la modernizarea limbajului dramatic românesc, reușind să impună formula teatrului cu un singur personaj. Personaj eponim, construit dintr-o dublă perspectivă: simbolică și morală, Iona devine în opera lui Marin Sorescu un simbol al omului modern aflat în căutarea unui sens. Elementele simbolice ale decorului: gura amenințătoare a peștelui, burta peștelui I, II, gura grotei definesc o situație existențială, condiția de prizonier a personajului. Însă, în ciuda faptului că se află într-o situație limită, personajul nu este unul demential, nici revoltat, deoarece refuză să trăiască această dramă a singurătății cu tragism. El refuză, astfel, să devină victima neputincioasă a unei lumi fără sens, căreia îi rezistă prin ironie și zeflema. De aceea, absurdul nu este negat, ci i se supraviețuiește tocmai prin trăsăturile care fac din Iona un om. Așa se face că de-a lungul operei asistăm la o evoluție a personajului de la inconștientă la luciditate. Deși la începutul piesei nu este conștient de faptul că se află în proximitatea amenințării, pe final Iona ajunge să accepte existența pe care o duce, faptul că este prizonierul unui spațiu închis, că libertatea i se refuză, că viața sa a fost un eșec și că a greșit drumul/ sensul căutărilor sale. Așadar, prin piesa *Iona*, Marin Sorescu reușește să construiască o parabolă a nevoii omului modern de libertate.

Bibliografie selectivă

Ingarden, Roman, *Studii de estetică*, București, Univers, 1978.

Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, București, Paralela 45, 2008.

Negrici, Eugen, *Literatura română sub comunism*, vol. I-II, București, Editura fundației PRO, 2002-2003.

Nistor, Ana Maria, *Teatrokrația*, București, U.N.A.T.C. Press, 2008.

Simion, Eugen, *Scritori români de azi*, vol. III, București, Litera internațional, 2002.

Ubersfeld, Anne, *Termenii cheie ai analizei teatrului*, Iași, Institutul European, 1999.

ISTORIE POLITICĂ ȘI SOCIAL ECONOMICĂ
POLITICAL AND SOCIO-ECONOMIC HISTORY
**HISTOIRE POLITIQUE ET SOCIO-
ÉCONOMIQUE**

TÂLHARI ȘI HAIDUCI ÎN LUMEA VECHĂ ROMÂNEASCĂ
ROBBERS AND OUTLAWS IN THE OLD ROMANIAN WORLD
BRIGANDS ET HORS-LA –LOI DANS L' ANCIEN MONDE ROUMAIN

Dr. Daniel DIEACONU¹
Drd. Mirela TOPOLICEANU²

Rezumat: Acest studiu se concentrează asupra unui fenomen controversat al istoriei românești, tâlhăria, jaful făcut cu ajutorul armelor. Jefuitori cu arme în lumea românească veche au fost și cei pe care omul din popor i-a numit haiduci, văzuți ca justițieri sociali sau luptători pentru emancipare națională. Perioada aflată în atenția noastră prin acest studiu este cuprinsă din secolul al XVI-lea până la începutul secolului al XVIII-lea, când în țările românești extracarpătice sunt instaurate domniile fanariote. Vestiți haiduci au fost și unii dintre căpitaniii lui Mihai Viteazul. Cei care i-au supraviețuit voievodului au mai fost amintiți și în primele decenii ale veacului al XVII-lea cu faptele lor de arme. Spre sfârșitul secolului al XVII-lea și până la „Războiul Curuților” au fost vestite faptele haiducești ale lui Pinte Viteazul, o figură remarcabilă a eposului popular. Documentele vremii, cronicile, scrierile călătorilor străini prezintă o lume românească cu mulți tâlhari. Dintre aceștia, omul din popor a ales pe cei pe care i-a numit haiduci și numele lor a trecut peste veacuri prin povești, legende, cântece și balade.

Cuvinte cheie: tâlhari, haiduci, putere, boieri, justiție socială

Summary: This study is focused upon a controversial phenomenon of the Romanian History, the brigandism, pillage conducted by use of weapons. The armed robbers in the old Romanian world were the same ones the folk named outlaws, social justice-enforcers or fighters for the national emancipation. The period in the attention of this study runs from the 16th Century until the beginning of the 18th Century, when the Fanariot rulings were established in the extra-Carpathian Romanian realms. The well-known outlaws were ones of the captains of Mihai Viteazul (Mihai the Brave). The ones who survived the ruler were also mentioned in the first decades of the 17th Century by their weapon fight actions. To the end of the 17th Century until the “Was of Curuts”, the outlaw feats of Pinte the Brave, a remarkable effigy of the folkloric epos, were famous. The documents of those times, chronicles, writings of foreign travelers present a Romanian world populated by many brigands. Among them, the commoners chose those who they named “outlaws” and their names passed through centuries by tales, legends, songs and balads.

Key words: brigands, outlaws, posse, squires, social justice

Résumé: Cette étude se concentre sur un phénomène controversé de l'histoire roumaine, le brigandage, le pillage avec des armes. Les pilleurs armés de l'ancien monde roumain étaient aussi ceux que le peuple appelait des hors-la-loi, considérés comme la justice sociale ou les combattants de l'émancipation nationale. La période sur laquelle nous portons notre attention à travers cette étude

¹ Centrul de Cercetare pentru Dezvoltare Regională și Integrare Regională al Universității din București; Școala Gimnazială Grințieș, Neamț.

² Școala doctorală „Istorie.Civilizație. Cultură”, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca.

s'étend du XVIe siècle au début du XVIIIe siècle, lorsque les dirigeants phanariotes ont été établis dans les pays roumains extra-Carpates. Les hors-la-loi étaient également certains des capitaines de Michael le Brave. Ceux qui ont survécu au voïvode ont également été rappelés dans les premières décennies du XVIIe siècle avec leurs actes d'armes. Vers la fin du XVIIe siècle et jusqu'à la «guerre des Curuți», les actes de le hors-la-loi Pinteazul, figure remarquable de l'épopée populaire, sont annoncés. Les documents de l'époque, les chroniques, les écrits des voyageurs étrangers présentent un monde roumain avec de nombreux voleurs. Parmi ceux-ci, l'homme du peuple a choisi ceux qu'il appelait des hors-la-loi, et leurs noms ont traversé les âges à travers des histoires, des légendes, des chansons et des ballades.

Mots-clés: brigands, hors-la-loi, pouvoir, boyards, justice sociale

Fără îndoială, hoți și tâlhari au fost dintotdeauna în spațiul românesc, dar informațiile despre lumea veche românească sunt puține, lacunare, mai ales pentru Moldova și Țara Românească. În Transilvania, intrată sub dominație maghiară, mărturii despre economie și societate aflăm încă din secolul al XII-lea. Din secolul al XIII-lea sunt documente care atestă începuturi ale fenomenului „haiducesc”³. Acest fenomen cunoaște o recrudescență după 1242, când, în urma năvălirii mongole în regatul maghiar s-a instaurat o perioadă de nesiguranță, de instabilitate a autorității centrale. La 1249, regele Bela al IV-lea dăruia judeului curții regale, Pavel din neamul Geregye, mai multe moșii în vestul Transilvaniei pentru meritul de a fi „nimicit” pe tâlharii și pe hoții „care se înmulțiseră peste măsură”⁴.

Pentru a ilustra această perioadă din punct de vedere al „jefuitorilor cu arme” am cercetat colecțiile de documente medievale, cronicile, scrierile călătorilor străini, lucrări generale de istorie, antropologie, mitologie și studiile dedicate acestei teme, fie ele istorice, de folclor sau literatură cultă și menționăm în mod special pe Sava Iancovici, care a folosit în unele studii pseudonimul S.I. Gârleanu⁵.

Aflăm un prim document care face referire la „tâlhari de codru” în timpul lui Vlad Călugărul în Țara Românească (cea de-a doua jumătate a veacului al XV-lea -

³ Într-un proces din 1213 sunt menționați răufăcătorii care prădau la drumul mare și chiar posesiuni nobiliare și care erau adăpostiți (apud D. Dieaconu, *Haiducii Moldovei*, Piatra-Neamț, Ed. Cetatea Doamnei, 2018, p. 83).

⁴ D. Dieaconu, *Haiducii Moldovei*, p. 84.

⁵ S.I. Gârleanu, *Haiducie și haiduci*, Ed. Enciclopedică română, București, 1969; S.I. Gârleanu, *Haiducul Nicolae Grozea*, Ed. Militară, București, 1968; Sava Iancovici, *Cine este Ghiță Haiducul de la 1821?*, în SAI, XI, 1968; Sava Iancovici, *Haiducia în Balcani – formă de luptă socială și antiotomană*, în SAI, București, 1964; Sava Iancovici, *Iancu Jianu și Nicola Abras*, în „Studii. Revistă de istorie”, tom 20, nr. 4, Ed. Academiei RSR, București, 1967; Iancovici, S., *Materiale privitoare la haiducia lui mblat* București, 1965 etc. Recomandăm un studiu excelent realizat de arhivistul ieșean Anatol Bodale: Bodale, A., *Contribuții la istoria haiduciei în Moldova*, în „Caiete de antropologie istorică”, an IX, nr. 1 (16), ian.-iun. 2010, Ed. Accent, Cluj. Sau lucrările: Vornicescu, N., Sever, A., *În afara legii – Ion Florea*, Ed. Junimea, Iași, 1976; Stoian, M., *Reabilitarea unui haiduc, Pantelimon*, București, Ed. Tineretului, 1968; G. Constantinescu, *Tâlhării îndrăznețe, crime înfiorătoare*, Târgoviște, Ed. Cetatea de Scaun, 2012.

1482-1495): „niște oameni răi care s-au ridicat unul Tatu Duvalmă din Râjnov și Secară, încă și alți iobagi cu ei. Și s-au dus în codrul mare și s-au făcut tâlhari și au omorât oameni și multă marfă au luat”⁶.

Termenul haiduc are în istoriografia și literatura română o simbolică aparte. Haiducul este luptătorul pentru dreptate, provenit din rândul poporului asuprit, care jefuiește pe boieri și ciocoi și ajută pe sărmani. Este eroul cântecelor și al baladelor populare, idealizat de literatura cultă a veacului al XIX-lea, fiind evocată în special lupta sa împotriva fanarioților. Dar în lumea veche românească, haiducul n-a fost întotdeauna eroul justițiar, ci la început a fost ostaș-mercenar, iar apoi tâlhar.

În 1566, un anume Ștefan, zis Mâzgă, care se considera „os domnesc”, a strâns cete de haiduci din Transilvania și cu păstori și „smonind” oamenii, a trecut munții prin pasul Tulgheș cu gând să-l răstoarne pe domnitorul Alexandru Lăpușeanul. Cu oastea sa „de strânsură” este înfrânt lângă Cetatea Neamțului și a intrat pe mâna călăului⁷.

În spațiul balcanic, haiducii au apărut înaintea veacului al XVII-lea și sunt amintiți celebrii haiduci-militari, care la sfârșitul secolului al XVI-lea au participat la ridicarea antiotomană inițiată de Liga Sfântă. Lupta lor împotriva asupritorului turc se alătură celei a domnitorului valah Mihai Viteazul și cronicarul Szamoskozy îi amintește pe haiducii Deli Marco, Deli Sava, celebrul Baba (Starina) Novac sau Mihail Horvath⁸.

Mihai Viteazul s-a folosit de haiduci în acțiunea de cucerire a Transilvaniei, dar, stăpân al acestei provincii se plânge de faptul că pierde iobagi ce trec în rândul haiducilor, după cum aflăm dintr-o scrisoare adresată împăratului austriac: „iobagii și slugile tocmite fug dinaintea dărilor și trec între călărașii și pedestrașii măriei tale, unii apoi între haiduci”⁹.

Baba Novac a sprijinit cu haiducii săi pe Mihai Viteazul și a întreprins mai multe expediții de jaf în sudul Dunării, în Moldova și Transilvania, devenind unul dintre cei mai importanți căpitani ai marelui voievod¹⁰. Dar, dincolo de aura eroico-

⁶Gr. G. Tocilescu, *534 documente slavo-române*, București, 1931, p. 157.

⁷Gr. Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. P.P. Panaitescu, București, 1958, p. 192. Despre haiduci și hoți scrie Ian Dlugosz, dar aici trebuie să luăm în seamă faptul că atunci când scria cronicarul polon în țara sa erau oșteni cu numele de haiduci și el a considerat asemănători pe cei care l-au sprijinit pe Bogdan al II-lea. După lupta de la Tămășeni (12 octombrie 1449), se retrage spre sud din cauza armatelor polone și în zonele montane a adunat cete de haiduci și hoți (*praedonum et latronum manus*) și a silit pe Alexandrel să părăsească țara. (N. Grigoraș, *Începuturile domniei lui Ștefan cel Mare (1457-1459)*, în „Studii și Cercetări Științifice” (SCS), Istorie, an VIII, fasc. I, 1957, București, Ed. Academiei RPR, , p. 42.

⁸O. Sachelarie, N. Stoicescu coord., *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, Ed. Academiei RSR, București, 1988, p. 213; N. Stoicescu, *Curteni și slujitori*, p. 172.

⁹I. Lupaș, *Documente istorice transilvane*, I, Cluj, 1940, p. 55.

¹⁰O. Sachelarie, N. Stoicescu coord., *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, p. 213; într-un document din septembrie 1610 care face referire la Mihai Viteazul se spune că trupele de haiduci ale lui Baba Novac au ajuns până pe Prut, la Vasileuți. (Documente privind istoria României (DIR), A, Moldova, Veacul XVII, II, București, 1953, p. 318).

mitică a lui Baba Novac, care a dat naștere în literatură populară balcanică la numeroase cântece, povești și balade¹¹, în țările române haiducii au fost soldați-mercenari de origine sârbă (uneori și maghiară sau bulgară), care au pătruns în spațiul românesc ca slujitori ai principilor maghiari¹². Despre originea lui Baba Novac aflăm dintr-o baladă:

„În munții Catrinului,
În pădurea Pinului,
Odihnia Baba Novac
La umbra unui copac”¹³.

Baba Novac împreună cu haiducii săi (peste 2.000 de români și sârbi) s-au alăturat lui Mihai Viteazul și a întreprins susținute acțiuni în sudul Dunării. În 1595, au ajuns în Balcani, au atacat Plevna și Sofia și au capturat carele de provizii ale lui Hasan-Pașa. În 1596, haiducii conduși de dalmatinul Deli Marcu, tovarăș al lui Baba Novac atacă Cladova, omorând mulți turci și luând pradă bogată¹⁴. Sfârșitul lui Baba Novac este unul tragic: este prins de nobilii unguri la Cluj, iar în ziua de 5 februarie 1601, a fost jupuit de piele, fript de viu și cadavrul i-a fost înfipt într-o țeapă și expus în piața publică – o moarte cu adevărat haiducească”¹⁵.

Un căpitan al lui Mihai Viteazul, văzut de popor ca unul dintre primii haiduci, a fost Mârza și din versurile anonime transpare dramatismul vieții haiducului: puterile, temnița, ștreangul. Una dintre baladele închinată lui începe astfel:

„Strigă, Doamne, cine strigă?
Strigă Mârza din temniță...”¹⁶

Răsunetul faptelor de arme ale căpitanilor lui Mihai Viteazul, unii dintre ei provenind din țări balcanice, s-a păstrat mult timp după moartea marelui voievod. Ei au luptat alături de alți voievozi moldoveni sau munteni și faptele lor au fost considerate de popor ca haiducești și amintim pe Baba Novac (deși murise la 1601), Corbea sau Mârza. Într-un document oficial, căpitanii lui Mihai sunt amintiți în 1614, ca sprijinitori ai lui Ștefan Tomșa: Mârza, Ghiețea și Raci¹⁷. Gheorghe Raci sau Raț, unul dintre căpitanii lui Mihai Viteazul, era de origine sârbă și a devenit pentru moldovenii de la începutul veacului al XVII-lea celebrul haiduc Gheorghe Rață¹⁸. Într-un document din 1617 aflăm că fostul general al lui Mihai, Gheorghe Rață, este căpitan de haiduci care au jefuit ținutul Vrancei – „au robîț și au ars”¹⁹.

¹¹ R. Vulcănescu, *Mitologie română*, Ed. Academiei RSR, București, 1985, pp. 587-588.

¹² *ibidem*, p. 588.

¹³ B.P. Hasdeu, *Baba Novac*, în "Columna lui Traian", aprilie 1876, p.155.

¹⁴ A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. V, București, 1927, p. 190; N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, București, Ed. Militară, 1968, p. 209.

¹⁵ S.I. Gârleanu, *Haiducie și haiduci*, p. 62.

¹⁶ B. P. Hasdeu, *Soarele și Luna, folclor tradițional în versuri*, vol. I, București, Ed. Saeculum I.O., 2002, p. 259.

¹⁷ M. Costin, *Opere*, ed. P.P. Panaitescu, București, 1965, p. 27.

¹⁸ S.I. Gârleanu, *Haiducie și haiduci*, p. 52.

¹⁹ A. Bodale, *Contribuții la istoria haiduciei în Moldova*, p. 38, nota 16.

Căpitanul Deli Marco, unul dintre haiducii lui Mihai Viteazul, cu rămășițele corpului său de oaste s-a alăturat lui Radu Șerban²⁰.

În Moldova, domnitorul Ieremia Movilă avea în garda domnească un corp de trupă numiți haiduci, în număr mai mic ca darabanii și seimenii, dar urmând modelul polon, care îi era pe plac domnitorului, un declarat filo-polon. Haiducii lui Ieremia Movilă s-au retras în grabă atunci când au apărut oștenii lui Mihai Viteazul și când puteau se dedau la jafuri²¹. În 1601, Ieremia Movilă, revenit pe tron cu sprijinul polonilor, primea o solie de la ocrotitorii săi. În garda domnească, care a primit solia, se aflau și „haiducii înșiruiți, înarmați cu puști”²².

În perioada care a urmat marii epopei a lui Mihai Viteazul, plină de lupte interregn, haiducii s-au angajat la diverși pretendenți la tron și instabilitatea politică a favorizat expedițiile lor de jaf asupra conacelor boierești, asupra bisericilor și mănăstirilor. La 1607, în atacul asupra mănăstirii „Sfânta Troiță”, haiducii sunt români și străini. Spune documentul că Dumitru Popoșea „s-a sculat cu alți haiduci și a îndreptat detașamente din oastea lui Mihai Viteazul către mănăstirea Sfânta Troiță”, unde boierii lui Constantin Movilă își ascuseseră averile²³. Tot în 1607, în timpul lui Constantin Movilă, este menționat într-un document de cancelarie domnească un haiduc de origine română, care este martor la o vânzare: Gavril haiducul din Hotin, fiul Năstăsiei²⁴.

Unii dintre militari primeau drept de pradă pe timp de război (ca mijloc de plată – „dobânda sau prada”), precum haiducii din Țara Românească și „hânsarii” angajați de domnii Moldovei. Trupele de haiduci ale lui Mihai Viteazul, după bătălia de la Guruslău, „au fost slobozite în pradă”. Miron Costin afla că în tabăra de la Țuțora erau „câțiva de cei care merg de bunăvoie cu dobândă”²⁵.

Dacă haiducii români sau sârbi atacau în ungurime, se consemnează în documente și expediții de jaf ale unor soldați maghiari. Într-un document din 28 iunie 1598 se spunea că „au jefuit de peste munți acele margini (era vorba de soldați maghiari care atacau zonele de margine în timpul lui Mihai Viteazul, n.n.)”²⁶. La 1610, cetele ungurești de haiduci-hoți au trecut Carpații și au prădat mănăstirile bogate, dezgropând morții și despuindu-i, topind acoperișurile de plumb ale mănăstirilor Bistrița și Argeș, ucigând țaranii, tăind sânii la femei și prinzând pruncii în săbii și

²⁰N. Stoicescu, *Curteni și slujitori. Contribuții la istoria armatei române*, București, Ed. Militară, 1968, p. 172, nota 158.

²¹N. Grigoraș, *Instituții feudale din Moldova*, București, Ed. Academiei RSR, 1971, p. 173.

²²P.P. Panaitescu, *Călători poloni în Țările Române*, București, Ed. Cultura națională, 1930, p. 10.

²³*Documente privind Istoria României*, (DIR), A, veacul XVII, II, București, Ed. Academiei RSR, 1967, doc. nr. 52 din 17 august 1607, pp. 136-137.

²⁴DIR, A, veacul XVII, II, doc. nr. 169, p. 124.

²⁵Cf. N. Stoicescu, *Curteni și slujitori. Contribuții la istoria armatei române*, pp. 306-308.

²⁶DRH, B, XXI, p. 408.

sulițe²⁷. Într-un document din timpul lui Radu Șerban se vorbea despre haiducii unguri care furau țișcani și apoi le vindeau ca roabe²⁸.

Această perioadă care a urmat faptelor de arme ale lui Mihai Viteazul, caracterizată prin instabilitate a autorității în țările române, a favorizat nașterea unor bande de tâlhari. Mulți oameni au fost sub arme (mai mulți ca niciodată în cele trei țări române, atât români, cât și străini). Au fost oști cu leafă, „cu dobândă și pradă”. După moartea lui Mihai Viteazul, mulți dintre oșteni au rămas fără stăpân. După cum am văzut, unii dintre ei s-au angajat la un principe sau altul, dar unii dintre ei au înțeles să-și folosească experiența militară în alt mod. Au devenit tâlhari. Nicolae Iorga arăta faptul că de multe ori oștile cu leafă se desfăceau, dezertau și împreună cu „cătane străine” formau cete de tâlhari (pământeni erau numiți „cetași”) ²⁹.

Nu e de mirare că în mentalul colectiv acești militari-mercenari au ajuns să fie asimilați cu tâlharii în general, aceștia fiind cei care prădau în acele vremuri și care datorită organizării cvasi-militare erau primejdioși și o problemă pentru autorități. Pentru omul din popor, haiducii acelor vremuri erau tâlharii înarmați, organizați în bande. Nu erau nicidecum „campioni ai luptei sociale” sau naționale, nu erau apărători ai țăranilor. Amintirea lor a rămas însă în veacurile următoare, bandele înarmate conduse de căpitani au fost numite tot haiduci. Abia în secolul fanariot cultura populară a operat diferențierea între tâlharul ordinar și adevăratul haiduc, deși o astfel de departajare nu se poate face cu acuratețe nici astăzi. Informațiile despre haiduci sunt lacunare, mai ales cele referitoare la Evul Mediu și provin cele mai multe din tezaurul eposului popular și este greu a discerne de cele mai multe ori între mit și realitate.

În secolul al XVII-lea, descrierea pământului românesc și a oamenilor săi se datorează călătorilor străini, abia spre sfârșitul veacului apar și primele scrieri ale unor autori români. Sunt descrise drumurile, cele mai multe dintre ele nesigure, populația țărilor era rară, iar puterea autorităților scăzută într-o vreme cu dese schimbări de domni și nesfârșite lupte între grupările boierești. În Moldova, în depresiunea Jijiei, între Prut și Siret, era așa-numitul „drum al furilor”, amintit pentru prima dată într-un act de hotărnicie din 1589³⁰.

La 1603, un iezuit, Ioan Argento, merge prin Moldova spre Polonia și vede „capete și leșuri prin poienile acestor păduri, ale unor oameni de curând uciși de lotri sau sfâșiați de fiare”³¹.

William Lithgow, în 1616, ajunge în Moldova venind din Transilvania și povestește: „Am intrat în Moldova, unde, ca urare de bun venit, am fost înconjurat în

²⁷N. Iorga, *Carpații în luptele dintre români și unguri*, în „AARMSI”, seria II, tom XXXVIII, București, 1915, nr. 5, p. 102

²⁸DRH, B, XXIII, p. 178.

²⁹N. Iorga, *Studii și documente*, VI, pp. 422, 429.

³⁰Gh. Băileanu, *Pe drumul furilor – cronică haiducească*, în „Magazin Istoric”, an VII, nr. 3 (72), martie 1973, pp. 79-80

³¹*Călători străini despre țările române*, IV, p. 259

mijlocul unei păduri de hotar de șase ucigași unguri și moldoveni, scăpând cu viață după mai multe rugăminți, mi s-au luat 60 de ducați ungurești de aur și toate veșmintele mele turcești, lăsându-mă gol de tot”³².

Paolo Bonicio, în 1632, descrie drumurile Moldovei: „Pentru a merge la Galați (...) trebuie să mergi la Scânteia și să treci printr-o pădure care se-ntinde pe cinci mile foarte primejdioase din cauza tâlharilor. (...) De la Bârlad, pentru a ajunge la Galați, se poate merge pe cinci drumuri după cum va fi nevoie, căci pe întinderile deschise se află lotri călări care răpesc oameni și fură și lucruri de prin locurile deschise, din sate și din păduri”³³. Trei mărturii care confirmă existența celor ce atacă „cu mână înarmată”, care sunt numiți tâlhari sau lotri. Unul dintre tâlharii începutului de veac al XVII-lea menționat în documente de cancelarie domnească este Gligorie Rău, care la origine era țigan. S-a răzvrătit pe când se afla rob la boierul Ieremia Băseanu și în 1620, pe când urcase pe tron morlacul Gaspar Graziani, împreună cu alți țigani domnești a atacat și jefuit satul Oșești³⁴. S.I. Gârleanu îl consideră conducător al unei cete de haiduci, la fel ca pe Dumitru Popoțea, care ajunsese să conducă o ceată de 100 de oameni³⁵. Dintr-un document din 3 noiembrie 1624 de la cancelaria lui Radu Mihnea aflăm că Ponici Diacul a fost prădat de tâlhari și i s-a luat toată averea³⁶.

Pietro Baksic era de părere că „moldovenii, mai ales cei care locuiesc la hotare, sunt foarte „aplecați spre tâlhărie”: „În timpul acestui domn se călătorește în siguranță, deoarece a stârpit aproape în toată țara pe răufăcători și nu încetează a-i urmări pentru a-i stârpi cu totul”³⁷.

La începutul secolului al XVII-lea, în Basarabia și Moldova de Nord, a hălăduit Miha Copilul, în acea zonă în care se desfășura așa-numitul „drum al furilor”³⁸. Celebrul Codreanu, prezent în mai multe balade populare, dar și în piese de teatru popular și chiar în povestiri romantice culte, ar fi haiducit în timpul lui Alexandru Iliș (deceniul patru sau șase al secolului al XVII-lea). Autorul popular îl plasează în Movilău, oraș vechi din Basarabia³⁹. Odată cu Radu Mihnea începe să se introducă în Moldova elementul grecesc în dregătorii și boierii. Astfel, domnitorul:

„Stă culcat pe-un buzdugan
Lâng-un grec țarigrădean”.

Apar pentru prima dată și arnăuții, lefegii de origine albaneză, pe care îi vom afla în jurul curții domnești până în prima jumătate a secolului al XIX-lea:

³²*Ibidem*, p. 427

³³*Ibidem*, V, p. 22

³⁴DIR, A, XVII, vol. V, p. 497

³⁵S.I. Gârleanu, *Haiducie și haiduci*, p. 52

³⁶DRH, A, XVIII, p. 307

³⁷*Călători străini despre țările române*, VII, ed. de M. Holban, M.M.A. Dersca-Bulgaru, P. Cernovodeanu, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1980, p.225- 226; într-un document din 1634 aflăm că au fost spânzurați „Căzacu tâlhariul” și „Prodan și gazda lui, pre Onu din Prigoricieni” – DRH, A, Moldova, XXII, p. 104. Constatăm că pedepsele sunt dure, dar necesare unor astfel de timpuri.

³⁸Gh. Băileanu, *Pe drumul furilor – cronică haiducească*, p. 79.

³⁹V. Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*, I, București, Ed. Minerva, 1973 p. 106 și urm.

„Iar Leonti Arnăutul,
Înghiți-l-ar pământul!”⁴⁰.

Instabilitatea politică genera proliferarea cetelor de tâlhari, iar atunci când un domnitor era puternic, trupele sale stârpeau tâlhăritul de „calea mare”, așa cum a fost pe vremea lui Vasile Lupu. Dar sfârșitul domniei sale a fost unul cu lupte cu muntenii lui Matei Basarab, lupte interregn, intrusiunea cazacilor și autoritatea domnului a scăzut. Paul din Alep, care a trăit aceste evenimente în Moldova de la jumătatea secolului al XVII-lea, scria: „Nu aveam putere nici să mergem în țara cazacilor, nici să ne întoarcem, căci toți locuitorii țării sunt tâlhari și toți fugarii erau uciși pe drumurile mari, astfel că până și caravanele de negustori greci care fugeau erau atacate, jefuite, măcelărite”⁴¹. Considerăm exagerată părerea lui Paul din Alep, înfricoșat de evenimentele de la sfârșitul domniei lui Vasile Lupu, când pentru locuitorii Moldovei adevărații tâlhari erau cazacii lui Timuș Hmelnițki.

De la Paul din Alep am aflat și despre faptul că la curtea lui Vasile Lupu „Divanul de sâmbăta” era pentru tâlhari și că domnitorul „osânde pe unii la moarte, slobozea pe alții”. Lupta pentru tron dintre Vasile Lupu și Gheorghe Ștefan, prezența cazacilor în Moldova, au creat o stare de nesiguranță în Moldova. Cazacii „s-au împrăștiat în munți și păduri și au prădat pe locuitorii țării care fugiseră. Au despuiet chiar și femeile acestora, au prădat bisericile și mănăstirile pentru că acolo își căutaseră scăparea și fiindcă trădaseră domnul și stăpânul lor Vasile Voievod”⁴². Printre cei jefuiți de cazaci s-au aflat negustorii evrei, mulți dintre ei aflându-și sfârșitul de săbiile cazace, Timuș își făcuse o faimă de adevărat „iudeo-octon”⁴³.

În Țara Românească, mai cumpătat condusă de Matei Basarab, nu lipsesc tâlhăriile. Dintr-un document din 10 august 1634 aflăm că „...fiindu Barbu clucer trimis de domnul nostru la împărăție în slujba măriei sale și a țării, aici în urma lui mers-au niște hoți în casa lui din Poiană de i-au prinsu jupâneasa și pre oamenii lui i-au muncit noaptea și i-au arsu cu foc până i-au perit atunce toate cărțile de moși”⁴⁴.

Dimitrie Cantemir are și el o părere asemănătoare celei a străinului Baksic, este o mărturie a unui moldovean, e drept care a stat mai mult departe de ai săi: „Fac dese furturi și tâlhării și dacă năvălesc în ținuturile tătarești spun că nu au răpit bunurile altora, ci le-au luat înapoi pe ale lor, deoarece tătarii n-ar avea astăzi nimic care să nu fi fost luat cu japca de la înaintașii acestora”⁴⁵.

⁴⁰*Ibidem*, p. 111; Al. Phillippide consideră că din timpul lui Alexandru Iliș s-a născut balada lui Codreanu – „Mândru păunaș”, iubit de popor, care „cu baltagul îi uciea pe boieri” (Al. Phillippide, *Încercare asupra stării sociale a poporului român în trecut*, Iași, Ed. Șaraga, 1896, p. 25, 31)

⁴¹*Călători străini despre țările române*, VI, p. 98

⁴²*Ibidem*, VI, p. 83

⁴³N. Iorga, *Studii și documente*, VI, p. 429; D. Dieaconu, *Evreii din Moldova de nord de la primele așezări până la 1938 – cu privire specială asupra județului Neamț*, p. 67.

⁴⁴DRH, B, XXIV, p. 417

⁴⁵D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Ed. Academiei RSR, București, 1973, p. 313.

La 1677, Antonio Rossi din Mondaino se afla la Cotnari și scria: „Nu se aude altceva decât de tâlhari și ucideri și se trăiește neîncetat cu mare spaimă de tâlhari. Nici domnul, nici altul nu are puterea de a-i împrăștia, căci sunt adunați împreună în cete de 100 sau 200 de oameni și merg jefuind, ba un oraș, ba un sat și iau și cămașa bietelor femei”⁴⁶.

Constantin Cantemir a fost un bun domnitor-soldat și acest lucru s-a constatat și în ceea ce a făcut pentru instituirea ordinii în țară. A înăsprit măsurile împotriva tâlharilor, în special prin Miron Costin, pe atunci staroste de Putna: „Așijderea și Miron Logofătul, fiind staroste de Putna, au făcut seimeni și hânsari și au început a răsăpi tâlharii. Că numai odată la o bătaie au prins 40 de tâlhari și i-au tăiat în patru bucăți de i-au pus în prepeleci pe la drumuri. Pus-au Miron logofătul de au lărgit și drumul la Lunca Mândrișcăi că fiind drumul strâmtu nu puteau să umble de răul tâlharilor. Că de ce-i omora, de ce se făceau mai mulți în zilele acestui domn”⁴⁷.

Trebuie să remarcăm măsurile eruditului dregător, care nu se prea afla în grațiile domnitorului. De asemenea și contextul politic al timpului, cu prezența polonilor în țară, o adevărată nenorocire pentru locuitori, dar și dese expediții de jaf ale tătarilor. S-au format bande de către boierii ostili fugiți în Polonia, iar domnitorul încerca să-i sperie prin pedepse: „de-i omora cu tot felul de cazne”. Cronicarul Ion Neculce arată proveniența tâlharilor: „Că se făcuseră tâlhari nu numai de oaste leșască, ci din munții ungurești, de jăcuiau mănăstirile și alții dinspre Bugeacu. Încotro căutai, tot de tâlhari dai. Atunci, mulți locuitori și giupănese, săracii, și-au lăsat casăle și-au fugit în Țara Muntenească de răul tâlhăretului”⁴⁸.

Tot în perioada în care Miron Costin era mare dregător al Moldovei, se ridicase un haiduc pe numele său Ditinca, „carele la vedere, fără sfială, umbla în ținutul Hotinului și Cernăuților și porunceă satelor”. Spune Miron Costin că „am trimis pe Bucioc stolnicul cu o samă de slujitori și l-au spart și toți oamenii lui i-au răsăpit”⁴⁹.

În țările românești extracarpatiche, pe lângă tâlharii autohtoni, veneau și alții de peste munți. În timpul lui Constantin Brâncoveanu au venit hoți de peste hotar: „Hoțime multă de unguri la munte, să făcuse multe răutăți și aici pre hotarul țării și pre hotarul țării ungurești, țiindu căile și strâmturile de-a ucidea neguțători și alte multe răutăți făcea”. Domnitorul a luat repede măsuri și slujitorii domnești au prins 50 de unguri bine înarmați”⁵⁰.

În timpul lui Constantin Cantemir, pe care l-am amintit anterior, era o ceată care jefuia fără milă pe bogați și săraci, fără vreo deosebire, mănăstiri și biserici, sate și orașe. Era condusă de Burlă, „cel mai vestit dintre tâlhari”, care avea sub conducerea sa 80 de bandiți polonezi și ucraineni. Dimitrie Cantemir a scris despre

⁴⁶Călători străini despre țările române, VII, p. 326

⁴⁷I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, p. 315.

⁴⁸I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, p. 315; D. Cantemir, *Viața lui Constantin Cantemir*, p. 33.

⁴⁹Tr. Ionescu-Nișcov, *Haiducia și cântecele haiducești*, în "Revista de folclor", an III, nr. 2, București, 1958, p. 53.

⁵⁰Vezi D.H. Mazilu, *Lege și fărădelege în lumea veche românească*, p. 294.

acești tâlhari în lucrarea dedicată domniei tatălui său. Sfârșitul cetei s-a întâmplat să fie după atacul dat asupra mănăstirii Cetățuia de lângă Iași. Călugării înspăimântați n-au dat drumul la porți și au început să tragă clopotele. S-au auzit clopotele din oraș și domnitorul a trimis străjerii curții care i-au alungat pe bandiții care s-au afundat în pădure. Se tocmește o ceată mare care îi hăituiește și îi prinde. Burlă este adus în viu în fața domnitorului și tâlharul refuză instanța pământească, cere o judecată divină. Domnul răspunde iritat: „Cum, ticălosule, n-am eu putere asupra ta, un tâlhar și un călcător de biserici, să te pot osândi cu cea mai strașnică pedeapsă?!”. Răspunsul lui Burlă este unul incredibil: o judecată omenească ar pedepsi doar crimele știute de oameni și mărturisirea un număr de 40 de mănăstiri călcate și numeroase odoare sfinte care au fost furate. Moartea ar fi fost prea simplă: cere schilodirea. Tovarășul său Eftimie este ars de viu, iar el este schilodit: supliciul a durat șapte zile. A plecat la Ierusalim, iar după trei ani cerșea prin Istanbul, mărturisindu-și public păcatele⁵¹.

Și printre boieri erau unii înclinați spre câștig ușor prin tâlhărie. Dimitrie Cantemir menționa că printre boierii țării erau unii care sprijineau și adăposteau pe tâlhari⁵². Hatmanul Gavriliță, în timpul aceluiasi Constantin Cantemir, cu fiii săi, „aveau slugi tâlhari la casele lor de ținea drumurile de ucidea turcii și fură bucate din Bugeac, cai, iepe. Și să făcea fărmutale totdeauna și slimuri cu tătarii pentru faptele lor și nu putea să zică nimeni nimic de frica lui Gavriliță. Și domnul, deși știa, tăcea”⁵³.

La sfârșitul veacului al XVII-lea, Constantin Turculeț, rudă a cronicarilor Miron Costin și Ion Neculce, se aținea în calea convoaielor turcești pe drumul Cameniței⁵⁴.

Încă de la sfârșitul secolului al XVI-lea, pe Dunăre erau haiduci care prădau vasele turcești. La 1560, 62 de luntre cu cereale au fost părăsite de luntrașii români puși forțat la transport și care s-au adăugat haiducilor. În 1565, sultanul cere domnitorului de la Iași să ia măsuri drastice pentru eradicarea fenomenului „piraților” de pe Dunăre⁵⁵.

Așa cum am remarcat, în secolele XVI-XVII, marii haiduci sunt legați de epopeea lui Mihai Viteazul. Căpeteniile de haiduci devenite căpitani domnești au rămas în memoria populară, fiind evocați în balade și în secolele următoare. Dacă haiducii au fost puțini și amintiți de literatura populară, tâlharii au fost mulți și apar în documentele de cancelarie cu „călcările” și omorurile lor. Domnia a încercat să stopeze proliferarea fenomenului, cu mai mult sau mai puțin succes. Pravilele timpului instituiau pedepse drastice și dregători energici le puneau în aplicare. Am amintit pe Miron Costin care a ridicat pe tâlhari în prepeleci. Într-un hrisov de la Matei Basarab

⁵¹D. Cantemir, *Viața lui Constantin Cantemir*, pp. 97-101.

⁵²*Ibidem*, p. 191.

⁵³I. Neculce, *Opere*, p. 305.

⁵⁴S. Iancovici, *Haiducia în Balcani – formă de luptă socială și antiotomană*, în „SAI”, București, 1964, p. 49.

⁵⁵N. Bârdeanu, *Haiducii de pe Dunăre*, în „Magazin Istoric”, an III, nr. 11 (32), noiembrie 1969, pp. 42-44.

se spunea: „Și hoții dentrânșii însă i-am prinsu de s-au înțepat toți de vii pre marginea orașului București ca niște tâlhari, aici la scaun”⁵⁶. Și Marco Bandini remarcă faptul că domnia era cea care se implica în pedepsirea tâlharilor: „Cei acuzați de crimă capitală, adică de furt sau omucidere sau tâlhărie cu violență sunt aduși în fața domnului”⁵⁷. Și domnitorul Moldovei Miron Barnovschi, în 1627, cerea: „Iar de se vor afla nescare oameni răi – furi sau tâlhari – de se vor afla de față, pre unii ca aceia să-i prindeți și să-i legați și să-i trimiteți la domnia mea”⁵⁸. Legile veacului al XVII-lea erau foarte aspre în ceea ce privea pe tâlhari, dar și pe „gazdele” sau „tăinuitorii” lor. „Îndreptarea legii” cerea ca „acela ce va primi în casa lui tâlhariu de drum, pre acela ca pe un tâlhariu să-l certe cu moarte”⁵⁹.

Dimitrie Cantemir nota la sfârșitul veacului al XVII-lea: „Tâlharii sunt spânzurați, pângăritorii de cele sfinte sunt arși, ucigașii, dacă sunt boieri sunt pedepsiți prin tăierea capului, țăranii sunt supuși la o moarte înceată și mai grea înfigându-se un țăruș prin coaste”⁶⁰.

În timpul lui Constantin Cantemir erau numeroase spânzurătorile și capetele înfipite în pari⁶¹. Mihail Racoviță, domn al Moldovei la începutul secolului al XVIII-lea, spânzura zilnic tâlhari la poarta domnească⁶².

Atunci când prindeau tâlharii, domnitorii organizau execuțiile cu minuțiozitate, dorind să obțină efecte colaterale, să devină pilde înfricoșătoare, mai ales atunci când prinsul era vestit în țară. Erau alese pentru execuție locuri hiperpopulate, de obicei piețele publice. Se ridicau podiumuri înalte, iar călăii (erau țișani, cu rare excepții de altă etnie) își exercitau hula funcției.

În Evul Mediu, țișanii au fost printre cei amintiți adesea în documente sau în mărturii ale călătorilor străini ca hoți, dar în general de lucruri „mici și micșoare” și de obicei erau pedepsiți cu bătaia („ca un fur”) și în caz de recidivă se putea ajunge și al ocnă. Destul de rar țișanii deveneau tâlhari de drumul mare sau intrau în bande înarmate. O tentație deosebită pentru țișani erau caii, dată fiind legătura ancestrală dintre țișan și cal, dar și datorită mobilității pe care aceștia o ofereau și, de asemenea, prețul bun pe care-l puteau primi. Țișanii hoți de cai erau omorâți, dar atunci când aveau un meșteșug care era necesar unui boier sau egumen, atunci acesta îl răscumpăra cu o sumă de bani primind în schimb un rob meseriaș. Oferim câteva spicuiri documentare: un anume boier Hăbășescul scotea de la pierzare pe țișanul Gavril Nevriga – „care făcuse niște furțișaguri”; un Radu țișan, dovedit ca hoț de cai, este răscumpărat cu cinci cai de la spânzurătoare de un boier în anul 1594. Un alt boier,

⁵⁶DRH, B, vol. XXIV, p. 471

⁵⁷Călători străini despre țările române, V, p. 342.

⁵⁸Cf. D.H. Mazilu, *Lege și fărădelege în lumea veche românească*, p. 515.

⁵⁹Îndreptarea legii, p. 310-311.

⁶⁰D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, p. 253.

⁶¹D. Cantemir, *Viața lui Constantin Cantemir*, p. 102.

⁶²Instituții feudale în Țările Române..., p. 469.

Mușat Sărbățig, a răscumpărat de la „furci” cinci țigani ce-au furat cai⁶³. Un anume Vasile Țiganul a furat doi cai și prins fiind a fost adus „să-l piardă”, dar Bejan paharnicul i-a plătit capul. Sau un alt caz: „Și iar să fie lui Stan logofătul un țigan anume Păstravan pentru că l-a răscumpărat Stan logofătul de la furci cu 2000 de aspri pentru că a furat patru cai...”⁶⁴ Manea Săbierul „au furat doi cai ce au fost ai lui Neagoe din Breasta. Deci stăpânii cailor l-au prins pe hoț de față și au vrut să-l spânzure, dar Ivan, marele logofăt, l-a scos de la furci cu 500 de aspri turcești”⁶⁵.

George Potra, autorul unei documentate lucrări despre istoria țăganilor publicată în 1939, era de părere că în Evul Mediu dintre „lăieții hierari” se alegeau hoții și tâlharii și, de asemenea, tagma „netoșilor” a fost pentru autorități o mare problemă: erau violenți, erau curajoși, vicleni, apelau la cuțite și topoare la cea mai mică neînțelegere, furau vite, cai și chiar copii⁶⁶.

Călătorii străini remarcă pe țăganii din țările române pentru exotismul lor, pentru situația lor deosebită: robia și nomadismul, dar și pentru hoție, căci își căutau norocul pe la bălciuri și iarmaroace și târguri de țară: „Ușurează de pungă pe câte un călător fără grijă, acolo pun mâna pe o vacă, vreun cal, o oaie sau un porc, după cum este prilejul⁶⁷. Despre geambașii din Țara de Jos, din Putna, români sau țăgani, se spunea că erau hoți veritabili, furau cai din Ardeal și îi vindeau în Țara Românească⁶⁸.

Aflăm însă cazuri în care țăganii adunați în cete au atacat sate sau mănăstiri în scop de jaf. L-am amintit deja pe Gligorie Rău din timpul lui Gaspar Graziani și adăugăm pe Ignat țăganul care la 1676 împreună cu mai mulți tovarăși au atacat mănăstirea Barnovschi din Iași⁶⁹.

Mănăstirile erau considerate bogate în Evul Mediu și deveneau pentru tâlhari niște ținte importante, deși mai greu de jefuit, căci multe dintre ele aveau ziduri de apărare. Era nevoie de cete organizate pentru atacarea marilor mănăstiri. Am amintit atacul asupra mănăstirii Sfintei Troițe de către Dumitru Popoțea și haiducii săi în timpul lui Constantin Movilă (lăcașul avea și rol de refugiu pentru familiile boierești și de depozitare a averilor). În timpul lui Radu Mihnea „niște tâlhari au jefuit mănăstirea Menedic și l-au omorât pe stareț”⁷⁰.

⁶³N. Iorga, *Studii și documente*, XVI, p. 314-315; *Documenta Roamniae Historica (DRH)*, B, Țara Românească, XI, 1593-1600, Ed. Academiei RSR, București, 1976, p. 37, 108.

⁶⁴Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, V, p. 224; DRH, B, vol. VIII, p. 166.

⁶⁵DRH, B, V, p. 272.

⁶⁶G. Potra, *Contribuțiuni la istoria țăganilor din România*, București, 1939, p. 36.

⁶⁷*Călători străini despre țările române*, II, p. 337.

⁶⁸D.H. Mazilu, *Lege și fărădelege în lumea veche românească*, p. 127.

⁶⁹*Ibidem*, p. 64.

⁷⁰DIR, A, II, p. 136-137; I. Țighiliu, *Între diavol și bunul Dumnezeu. Cler și cultură în Principatele Dunărene: 1600-1774*, București, Ed. Paideia, 2002, p. 16; amintim și un astfel de eveniment mai vechi: mănăstirea Tismana a fost prădată de tâlhari și panduri din Hațeg, pe timpul lui Petru cel Tânăr, la 1560 – DRH, B, XXI, p. 259. Din vechime se știe că unii dintre haiduci au sprijinit cu bani mănăstiri și biserici. Cel mai vechi document aflat care semnalează un astfel de fapt este din 1520, când Barbu

În memoria populară un loc aparte l-a deținut Pinte, supranumit Viteazul, care și-a început haiducia înainte de 1700 și a avut un rol important în „războiul curuților” inițiat de Francisc Rackoczi al II-lea, profitând și de conflictele dintre unguri și austrieci. Căpitani români din oastea curuților au haiducit și înainte de răscoală: Ciurilă, Balica, Bucur Câmpean, Vasile Negru, Pinte. Balica își avea sălașurile pe valea Arieșului, unde se ascundea într-o peșteră ca o adevărată cetate. Pinte din Măgăoaja haiducea în munții Chioarului. Vasile Negru și Bucur Câmpean au haiducit și după răscoală⁷¹.

Prin „Diploma Leopoldină” din 1691 se recunosc privilegiile aristocratice și se instituie o fiscalitate sistematică germană destul de greu de suportat de locuitorii care trebuiau să plătească câte 250 de florini de poartă și să mai facă față și abuzurilor soldaților-mercenari ai împăratului⁷².

La 1694, Pinte avea o ceată de 120 de oameni, devenise atât de temut, încât generalul Loewenburg din cetatea Satu Mare a acceptat o înțelegere cu haiducul, stabilindu-se o sumă pe care să o plătească lunar. Tradiția spune că a plătit orașului Bistrița dările restante ale comunelor Telciu și Bichiș. A devenit căpitan de „curuți”, alăturându-se lui Francisc Răcocki al II-lea, dar acesta din urmă nu se comportă corect față de haiducul român. Pinte a cucerit orașul Baia-Mare, dar a fost ucis de conducătorii unguri ai cetății. Răcocki scria: „Pinte, lotru faimos din Meseș, de origine valah” a cucerit orașul. Dar „a început să jefuiască și a fost ucis”, spre bucuria lui Răcocki, care era anunțat printr-o scrisoare de credința notabililor din Baia-Mare⁷³.

Să amintim o faptă deosebită a haiducului cu conotație religioasă: atacul asupra vicarului unei mănăstiri catolice din Bicsad care încerca să facă „unire” cu forța⁷⁴. Se spune despre coiful și cămașa sa de zale că sunt la biserica din Budești, județul Maramureș.

Menționăm un caz deosebit în Moldova anului 1727, în care, un tâlhar, țigan la origine, Fedor Rusul, de meserie morar, este grațiat de la moarte la cererea mitropolitului țării. Moartea trebuia pedepsită cu moarte, dar, conform unei vechi cutume românești, era dreptul mitropolitului să ceară iertarea. Aceste cazuri nu erau prea dese, abia pe timpul lui Mihail Sturdza, mitropolitul Veniamin Costache a cerut viața lui Ion Pietraru⁷⁵.

Craiovescu a fost sprijinit să ridice Schitul de la Izvorul cel Frumos de Sava Haiducul (fostul căpitan domnesc Sava).

⁷¹L. Patachi, *Căpitani de cete militare și haiduci români la începutul veacului al XVIII-lea*, în „SAI”, II, 1957, pp. 131-156.

⁷²R. Niculescu, *Unele observații asupra lui Pinte Viteazul ca personaj istoric*, în „Revista de folclor”, an VII, nr. 1-2, București, 1962, p. 58.

⁷³L. Patachi, *Căpitani de cete militare și haiduci români la începutul veacului al XVIII-lea*, pp. 150-151.

⁷⁴R. Niculescu, *Unele observații asupra lui Pinte Viteazul ca personaj istoric*, p. 62.

⁷⁵C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei și a catedralei mitropolitane din Iași urmată de o serie de documente și facsimile și de portrete privitoare la Istoria Națională a Românilor*, Tip. Cărților bisericești, București, 1888, p. LXXI.

Secolul fanariot a avut și domnitori „luminați” precum Constantin Mavrocordat, un reformator care s-a îndreptat și spre procesul penal, luând din prerogativele ispravnicilor, cerând ca tâlharii și ucigașii să fie trimiși la divan: „Pe tâlharii de furțișag să nu hotărască numai să iei sama și să-i trimită aice”. În aceste cazuri, ispravnicii ar fi devenit simple instrumente de anchetă: „au toată puterea divanului, în afară de moarte de om”. Dar slujbașii nu trimiteau niciun „tâlhăr la domnie”, ci ar fi liberând de pe hoți, luându-le prada. Deși porunca domnească era clară: „Și tâlharii și măcar și până la un stup di se va dovedi cineva c a furat, acesta tot furțișag mare să socotești”, în continuare dregătorii locali îi judecă pe tâlhari și le ia „gloaba” și-i eliberează⁷⁶.

În timpul lui Mihail Șuțu, conform „Ponturilor”, se cere la fel să fie trimiși la „divan gospod”, dar în ciuda faptului că se înmulțesc „ucigașii și jăcașii ce se fac cete și umblă prin țară ucigând și schingiuind”, ispravnicii, de multe ori, împart prada cu tâlharii⁷⁷. Și Alexandru Ipsilanti păstrează legile de dinaintea sa; a dat în 1799 „ponturi” pentru „făcătorii de rele și pentru tâlhării să fie dregătorii cu mare silință, urmând după poruncile de mai înainte”. În timpul său nu s-a executat nicio pedeapsă cu moartea. Și Scarlat Callimachi a insistat pe măsuri împotriva tâlharilor, căci în țară se înmulțiseră grupurile organizate⁷⁸.

În secolul al XVIII-lea, memoria populară a reținut fapte haiducești ale lui Frent și Velicico, în ținutul Neamțului, Lăpușnean în Lăpușna, Bachir în Soroca, Ursu în zona Chișinăului, Ghelea de-a lungul Nistrului, la fel ca Grue Grozovanul sau Toma Alimoș, Bolboceanu la Focșani, în zona Muscelului era Stanciu al Bratului, iar la începutul secolului al XIX-lea haiduceau Bărgan, dincolo de Prut, Voicu, Boghean, Karmeliuc, Vasile cel Mare, Ștefan Bujor, Ion Darie din Bucovina, femeia haiduc Voichița, Gheorghe Cârjaliul, Iancu Jianu și alții. Această perioadă a fost una de apogeu a haiduciei în țările românești extracarpătice, reprezentanți vestiți ai poporului luptând pentru dreptate socială și pentru eliberare națională. Până la secolul fanariot însă au fost puține figurile emblematice de haiduci iubiți de popor, memoria colectivă reținând poveștile căpitanilor-haiduci ai lui Mihai Viteazul, ale vestitului moldovean Codreanu de la jumătatea veacului al XVII-lea sau ale lui Pinte Viteazul din Maramureș. Documentele domnești menționează însă un număr mare de tâlhari. În viziunea autorităților toți „jefuitorii cu arme” erau tâlhari, incriminând cu atât mai mult pe cei care sprijineau pe țărani împotriva stăpânilor. Pe haiduci țărani nu i-au uitat, așa cum au fost cazurile lui Codreanu sau Pinte, dar despre un Burlă nu am fi aflat dacă nu impresiona pedeapsa sa despre care a scris Dimitrie Cantemir. Haiduci sau tâlhari?! Haiduci și tâlhari.

⁷⁶ V.A. Georgescu, O. Sachelarie, *Judecata domnească în Țara Românească și Moldova 1611-1831, Partea a II-a, Procedura de judecată*, Ed. Academiei RSR, București, 1982, p. 136.

⁷⁷ T. Codrescu, *Uricariul*, IV, pp. 55-69.

⁷⁸ V.A. Georgescu, O. Sachelarie, *Judecata domnească în Țara Românească și Moldova 1611-1831, Partea a II-a, Procedura de judecată*, pp. 136, 62.

Bibliografie selectivă

- Documente privind istoria României (DIR), A, Moldova, Veacul XVII, II, București, 1953.
- Documente privind istoria României (DIR), A, Moldova, Veacul XVII, V, București, 1952.
- Documenta Romaniae Historica. Seria A. Moldova, vol. XVIII (1623-1625), București, 2006.
- Documenta Romaniae Historica. Seria A. Moldova, vol. XXII (1634), București, 1975.
- Documenta Romaniae Historica. Seria B. Țara Românească, vol. V (1551-1565), București, 1983.
- DRH, B, vol. VIII, p. 166.
- Documenta Romaniae Historica. Seria B. Țara Românească, XI (1593-1600), București, 1976.
- Documenta Romaniae Historica. Seria B. Țara Românească, vol. XXI (1626-1627), București, 1965.
- Documenta Romaniae Historica. Seria B. Țara Românească, vol. XXIII (1630-1632), București, 1969.
- Documenta Romaniae Historica. Seria B. Țara Românească, vol. XXIV (1633-1634), București, 1974.
- Călători străini despre țările române*, vol. II, ed. de M. Holban, M.M.A. Dersca-Bulgaru, P. Cernovodeanu, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1970.
- Călători străini despre țările române*, vol. IV, ed. de M. Holban, M.M.A. Dersca-Bulgaru, P. Cernovodeanu, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1972.
- Călători străini despre țările române*, vol. V, ed. de M. Holban, M.M.A. Dersca-Bulgaru, P. Cernovodeanu, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1974.
- Călători străini despre țările române*, vol. VI, ed. de M. Holban, M.M.A. Dersca-Bulgaru, P. Cernovodeanu, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1976.
- Călători străini despre țările române*, VII, ed. de M. Holban, M.M.A. Dersca-Bulgaru, P. Cernovodeanu, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1980.
- Alecsandri, Vasile, *Poezii populare ale românilor*, I, București, Ed. Minerva, 1973.
- Băileanu, Gh., *Pe drumul furilor – cronică haiducească*, în „Magazin Istoric”, an VII, nr. 3 (72), martie 1973.
- Bârdeanu, N., *Haiducii de pe Dunăre*, în „Magazin Istoric”, an III, nr. 11 (32), noiembrie 1969.
- Bodale, A., *Contribuții la istoria haiduciei în Moldova*, în „Caiete de antropologie istorică”, an IX, nr. 1 (16), ian.-iun. 2010.
- Cantemir, D., *Descrierea Moldovei*, București, Ed. Academiei RSR, 1973.
- Codrescu, T. *Uricariul*, Iași, Tipografia Buciumul Român, 1857.
- Constantinescu, G., *Tâlhării îndrăznețe, crime înfiorătoare*, Târgoviște, Ed. Cetatea de Scaun, 2012.
- M. Costin, *Opere*, ed. P.P. Panaitescu, București, 1965.
- Dieaconu, D., *Haiducii Moldovei*, Piatra-Neamț, Ed. Cetatea Doamnei, 2018.
- Dieaconu, D., *Evreii din Moldova de nord de la primele așezări până la 1938 – cu privire specială asupra județului Neamț*, Piatra-Neamț, Ed. Cetatea Doamnei, 2009.
- Erbiceanu, C., *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei și a catedralei mitropolitane din Iași urmată de o serie de documente și facsimile și de portrete privitoare la Istoria Națională a Românilor*, București, Tip. Cărților bisericești, 1888.
- Gârleanu, S.I., *Haiducie și haiduci*, București, Ed. Enciclopedică română, 1969.

- Gârleanu, S.I., *Haiducul Nicolae Grozea*, București, Ed. Militară, 1968.
- Georgescu, V.A., Sachelarie, O., *Judecata domnească în Țara Românească și Moldova 1611-1831*, Partea a II-a, *Procedura de judecată*, București, Ed. Academiei RSR, 1982.
- Ghibănescu, Gh., *Surete și izvoade*, V.
- Grigoraș, N., *Începuturile domniei lui Ștefan cel Mare (1457-1459)*, în „Studii și Cercetări Științifice”.
- Grigoraș, N., *Instituții feudale din Moldova*, București, Ed. Academiei RSR, 1971.
- Hasdeu, B.P., *Baba Novac*, în "Columna lui Traian", aprilie 1876.
- Hasdeu, B.P., *Soarele și Luna, folclor tradițional în versuri*, vol. I, București, Ed. Saeculum I.O., 2002.
- Iancovici, Sava, *Cine este Ghiță Haiducul de la 1821?*, în „SAI”, XI, 1968.
- Iancovici, Sava, *Haiducia în Balcani – formă de luptă socială și antiotomană*, în „SAI”, 1964
- Iancovici, Sava, *Iancu Jianu și Nicola Abras*, în „Studii. Revistă de istorie”, tom 20, nr. 4, 1967.
- Iancovici, Sava, *Materiale privitoare la haiducia lui mblat* București, 1965.
- Ionescu-Nișcov, Tr., *Haiducia și cântecele haiducești*, în "Revista de folclor", an III, nr. 2, 1958.
- Iorga, N. *Carpații în luptele dintre români și unguri*, în „AARMSI”, seria II, tom XXXVIII, 1915, nr. 5.
- Iorga, N., *Istoria lui Mihai Viteazul*, București, Ed. Militară, 1968.
- Iorga, N. *Studii și documente*, VI, București, Socec, 1904.
- Iorga, N. *Studii și documente*, XVI, București, Socec, 1909.
- Lupaș, I., *Documente istorice transilvane*, I, Cluj, 1940.
- Mazilu, D.H., *Lege și fărădelege în lumea veche românească*, Iași, Polirom, 2006.
- I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, București, Ed. de stat pentru literatură și artă, 1955.
- Niculescu, R., *Unele observații asupra lui Pîntea Viteazul ca personaj istoric*, în „Revista de folclor", an VII, nr. 1-2, 1962.
- Niculescu, R., *Unele observații asupra lui Pîntea Viteazul ca personaj istoric*, în „Revista de folclor", nr. 1-2, 1962.
- Panaiteescu, P.P. *Călători poloni în Țările Române*, București, Ed. Cultura națională, 1930.
- Patachi, L., *Căpitani de cete militare și haiduci români la începutul veacului al XVIII-lea*, în „SAI”, II, 1957.
- Phillippide, Al., *Încercare asupra stării sociale a poporului român în trecut*, Iași, Ed. Șaraga, 1896.
- Potra, G., *Contribuțiuni la istoria țiganilor din România*, București, 1939.
- Sachelarie, O., Stoicescu, N., coord., *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, București, Ed. Academiei RSR, 1988.
- Stoian, M., *Reabilitarea unui haiduc, Pantelimon*, București, Ed. Tineretului, 1968.
- Stoicescu, N., *Curteni și slujitori. Contribuții la istoria armatei române*, București, Ed. Militară, 1968.
- Gr. G. Tocilescu, *534 documente slavo-române*, București, 1931, p. 157.
- Țighiliu, I., *Între diavol și bunul Dumnezeu. Cler și cultură în Principatele Dunărene: 1600-1774*, București, Ed. Paideia, 2002.
- Ureche, Gr., *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. P.P. Panaiteescu, București, 1958.
- Vornicescu, N., Sever, A., *În afara legii – Ion Florea*, Iași, Ed. Junimea, 1976.
- R. Vulcănescu, *Mitologie română*, Ed. Academiei RSR, București, 1985.

Xenopol, A.D., *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. V, București, 1927.

PLUTĂRITUL PE BISTRIȚA ȘI SIRET ÎN PRIMA JUMĂTATE A SEC. AL XIX-LEA; ROLUL NEGOTULUI CU CHERESTEA ÎN PROPĂȘIREA PE CALEA BURGHEZĂ A SOCIETĂȚII ROMÂNEȘTI DE LA RĂSĂRIT DE CARPAȚI

LOG RAFTING ON BISTRITA AND SIRET IN THE FIRST HALF OF THE NINETEENTH CENTURY; THE TIMBER TRADE AND ITS ROLE IN THE BOURGEOIS DEVELOPMENT OF THE ROMANIAN SOCIETY ON THE EASTERN SIDE OF THE CARPATHIANS

LE TRANSPORT SUR RADEAUX SUR BISTRIȚA ET SIRET DANS LA PREMIÈRE MOITIÉ DU XIXÈME SIÈCLE ; LE RÔLE DU COMMERCE AVEC DU BOIS SCIÉ DANS LE DÉVELOPPEMENT BOURGEOIS DE LA SOCIÉTÉ ROUMAINE DE L'EST DES CARPATES

drd. Aurel Gheorghe PREPELIUC¹

Rezumat: În prima jumătate a sec. al XIX-lea, comerțul cu cherestea al Moldovei desfășurat prin plutire pe Bistrița și Siret, a luat un deosebit avânt beneficiind și de noua conjunctură internațională. Tratatul de la Adrianopol din 1829 este punctul culminant al unei serii de înțelegeri internaționale ce implicau o progresivă emancipare economică a Principatelor Dunărene.

Liberalizarea comerțului la gurile Dunării a descătușat din letargie cel mai activ segment al societății românești – negustorimea. Alături de negustorii turci sau greci și negustorii români sunt tot mai activi în comerțul cu cherestea lucrată din lemnul pădurilor Carpaților Orientali, transportată prin plutărit până la Galați, Brăila sau Sulina, de unde, această marfă foarte cătată la export, lua apoi calea mărilor.

Cuvinte cheie: fierăstrău, cherestea, plutărit, negustori, Bistrița, Siret

Abstract: In the first half of the XIXth century, the timber trade in Moldova was deployed through log rafting on the Bistrița and Siret, trade which was soaring in light of the new international conjuncture. The Adrianopol Treaty in 1829 is the climactic point to a series of international trades that implied a progressive economic emancipation of the Danube principedom.

The liberalization of commerce at the Danube mouths has liberated from lethargy the most active segment of Romanian society – the merchants. Alongside the Turkish and Greek merchants, the Romanian tradesmen are more and more active in the commerce of the timber that comes from the forests located in the Oriental Carpathians, transported through log rafting to cities such as Galati, Braila or Sulina, from where, this precious export cargo, would be transported through navigation on the seas.

Keywords: handsaw, timber, merchants, Bistrița, Siret

¹ Școala Doctorală de Științe Socio-Umane Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava; Muzeul Național al Bucovinei Suceava.

Résumé: Dans la première moitié du siècle. Au XIXe siècle, le commerce du bois scié de la Moldavie, réalisé par des radeaux sur Bistrita et Siret, connaît un essor particulier, bénéficiant de la nouvelle situation internationale. Le traité d'Adrianople de 1829 est l'aboutissement d'une série d'accords internationaux impliquant une émancipation économique progressive des principautés du Danube.

La libéralisation du commerce à l'embouchure du Danube a libéré de la léthargie le segment le plus actif de la société roumaine - le marchand. À côté des marchands turcs ou grecs, les marchands roumains sont aussi de plus en plus actifs dans le commerce du bois scié fabriqué, provenant des bois des forêts des Carpates orientales, transporté par radeaux à Galați, Brăila ou Sulina, d'où cette marchandise très exportée prenait ensuite la route maritime.

Mots-clés: scie, bois, radeau, marchands, Bistrita, Siret

Criza prin care trecea Imperiul Otoman și conflictele armate cărora trebuia să le facă față în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea au avut repercusiuni și în ce privește cuantumul furniturilor țărilor române către Poartă. Dintre produsele cerute tot mai frecvent și în cantități tot mai mari se numără și lemnul, în formă brută sau prelucrat în diferite sortimente de cherestea.

Hatișeriful din 1774 proclamă desființarea zaharelei, turcii trebuind să-și plătească aprovizionările. Mult mai explicit și mai pe larg este formulat hatișeriful din 1802 ce va reglementa relațiile țărilor române cu Turcia din punct de vedere economic până la tratatul de la Adrianopol din 1829.² În toată această perioadă, se plătea doar tăiatul și căratul cherestelii destinate Porții, pentru lemnul propriu-zis neplătindu-se nimic, fiind considerat se pare, o obligație a domniei față de Poartă, după cum aprecia retoric marele istoric C. C. Giurescu.³ Imperiului Otoman a fost nevoit să reglementeze prestările în natură ale Moldovei, lucru recunoscut internațional prin convenția de la Akkerman, în care se specifică: „Sublima Poartă va acorda locuitorilor celor două provincii libertatea comerțului pentru toate produsele pământului și ale industriei lor”⁴.

Dezvoltarea producției de cherestea din regiunile de munte ale Moldovei și perspectivele pe care le oferea comerțul cu material lemnos, au trezit interesul reprezentanților capitalismului în dezvoltare de la noi – negustorii de cherestea.⁵

Regulamentul organic a consfințit libertatea exportului tuturor produselor, oricărui cumpărător sau negustor garantându-i-se libertatea valorificării mărfurilor

² Andrei Oțetea, Andrei Oțetea, *Pătrunderea comerțului românesc în circuitul internațional (în perioada de trecere de la feudalism la capitalism)*, București, Editura Academiei Române, 1977, pp. 21-22.

³ C. C. Giurescu, *Istoria pădurii românești din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Ediția a doua, revăzută și adăugită, București, Editura Ceres, 1976, p. 235.

⁴ *Ibidem*, p. 22.

⁵ Corneliu Istrate, *Meșteșuguri țărănești în regiunea de munte a Moldovei în prima jumătate a secolului al XIX-lea (Aspecte economice și sociale)*, în „Memoria Antiquitatis”, IX-XI (1977-1979), Muzeul de Istorie Piatra Neamț, 1985, pp. 329-330.

cumpărate din Principate, „a face neguțătorie cu a lor producturi pretutindeni unde i-ar povățui industria și folosul lor”.⁶

Cu toate acestea, negustorii de plute erau supuși unor taxe, altele decât cele vamale, chiar și după desființarea raialei Brăila. În anul 1832, nou creatul domeniu Brăila a fost dat în arendă la pachet cu toate veniturile, inclusiv cele percepute plutelor ce coborau pe apa Siretului, respectiv 5 lei taxă pentru o plută de 20 bucăți de cherestele mari „ce era și mai nainte obicinuită”.⁷ În același contract se stipula că în cazul în care va apărea o înțelegere între Moldova și Țara Românească privind desființarea acestei taxe pentru plute, taxa evaluată la 40.000 lei/ an se va scădea din suma cuprinsă în contract.⁸

Într-un hrisov din anul 1836, domnitorul Moldovei, Mihail Grigore Sturza, amintește că locuitorii Galațiului, inclusiv negustorii, „au făcut cerere a fi mântuiți de nedreapta luare de câte 5 lei de plută la Vădenii Țării Românești, pre vechiul obicei turcesc”.⁹ Domnitorul reamintește gălățenilor că a ridicat acea taxă, dar sugerează obștii Galațiului oportunitatea impunerii plutelor ce ajung în acest oraș la plata unei alte taxe în bani sau în natură, în scopul modernizării orașului.¹⁰

Înțelegerea în legătură cu taxele de plutărit între Principatele Române s-a încheiat încă din 1832, fiind reînnoită în 1835 până în anul 1838. În ciuda acestui fapt, visteria Țării Românești a oprit pe nedrept 40.000 groși negustorilor din Galați, după cum rezultă din corespondența oficială dintre cele două Principate, plângerea din 13 iunie 1835 fiind făcută de însuși domnitorul Moldovei, Nicolae Suțu.¹¹

Anaforaua statului din 1836 face pomenire de art. 158, cap. 5 al Regulamentului pentru plutirea Siretului și a Prutului proclamând deschiderea plutirii pe cele două râuri: „Siretul și Prutul care curg de-a lungul țării spre miazăzi și dau în Dunăre vor sluji spre pogorârea mărfurilor și a producturilor fără vreo dare de plată la plutirea lor (...)”.¹²

Potențialul economic al râurilor de la răsărit de Carpați a fost intuit și de primul guvernator al Bucovinei, generalul Gabriel Splény von Mihálydy, cel care a elaborat o amplă descriere a districtului la conducerea căruia se găsea. Generalul evidențiază avantajele utilizării căilor navigabile în comerțul exterior al proaspetei provincii austriece și necesitatea încheierii unui tratat cu Turcia în acest sens, tratat care va putea

⁶ Adrian Macovei, *Unificarea vamală între Moldova și Țara Românească (I)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»”, VIII (1971), p. 201.

⁷ *Analele Parlamentare ale României, Legislatura I – Sesiunea I, 1831-1832*, București, Tomul II, 1892, p. 596.

⁸ *Ibidem*, p. 597.

⁹ Nicolae Iorga, *Contribuții la istoria modernă a Galaților*, în „Academia Română. Memoriile Secțiunii Istorice”, Seria III, Tomul XII. București, 1932, p. 236.

¹⁰ *Ibidem*, p. 236.

¹¹ Arhivele Naționale. Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale (în continuare ANSANIC), Inventarul Fondului personal Arsachi Apostol, Nr. 267/1833, iunie 13, Iași, p. 42.

¹² *Documente privitoare la navigațiunea română*, în „România Liberă”, anul XI, Nr. 2979, Iași, 30 iulie (11 august) 1887, p. 3.

fi încheiat de Austria abia după un deceniu: „Deoarece a face râurile Nistru, Prut și Siret navigabile nu mi se pare imposibil, realizarea va depinde în acest caz dacă se va putea obține printr-un Commerce-Tratat convenabil cu Poarta permisiunea de a face negoț pe Nistru până la Bender, iar pe Prut și pe Siret până la Dunăre, respective la Galați”.¹³

Primul pas în realizarea acestui deziderat a fost făcut prin înființarea consulatului austriac la Iași, în 1783, la un an de la deschiderea consulatului rusesc. Pe plan comercial, tratativele turco-austriece aveau ca bază de plecare tratatul încheiat la 27 iulie 1718, în care se stipula libertatea de negoț pentru supușii austriece și protecția acestora pe teritoriul Imperiului Otoman, era deschisă navigația pe Dunăre pentru comerțul austriac, iar taxa vamală era fixată la 3% ad valorem, tratat ce a fost confirmat „perpetu” la 20 mai 1747. Prin senedul din 24 februarie 1784, Imperiului Habsburgic îi era acordată clauza națiunii celei mai favorizate, primind și dreptul de a face comerț la Marea Neagră.¹⁴

Potrivit înțelegerilor de la acea vreme, o concesiune smulsă Porții de una din puterile europene, conform clauzei națiunii celei mai favorizate, se aplica automat și celorlalte („toate libertățile și avantajele de care profită sau vor profita francezii, englezii, olandezii și rușii sau orice altă națiune mai favorizată”)¹⁵; tratatul vamal austriac din 1784, ca și cel rusesc din 1783 sunt similare celor ce se aplicau mărfurilor franceze și engleze, taxa vamală fiind menținută la 3% ad valorem, percepută după chintal și oca, dar, după informațiile consulilor austriece, taxa se situa de fapt undeva în jurul valorii de 2%.¹⁶

Un document păstrat la Arhivele Naționale Iași, despre vânzarea veniturilor vămii moldovenești în prima jumătate a anului 1804, face referire și la comerțul de tranzit ce utiliza căile navigabile ale Moldovei, în spiritul tratatului de la 1784: „25. Cherestea ce să faci de neguțitori, și de alții, și să pogoară la șcheli, va plăti vama câte trii lei la suta de lei, cum și pentru cibuce asămine să se urmezi plata vămii, așijdere și cherestea ce va treci peste hotar de vânzare, să plătească iarăși asămine vamă, afară di ce împărătească și domnească, socotindu-să cherestea ce să vinde, prețul ei la șcheli, iar nu după prețul ce o cumpără neguțitorii din țară”.¹⁷

Textul face referire și la situația specială a așa-numiților „sudiți”, negustori pământeni ce se bucurau de protecția austriacă sau rusească: „30. Sudeții rusești și austriece, pentru toată marfa câtă vor aduci di piste hotar aice în stăpânire Moldovei, cum și pentru câtă vor cumpăra de aice din țară și o vor treci peste hotar, după înaltile

¹³ *Bucovina în primele descrieri geografice, istorice, economice și demografice*, Ediție bilingvă îngrijită de acad. Radu Grigorovici, Cernăuți, Editura Alexandru cel Bun, 2011, p.167.

¹⁴ Andrei Oțetea, *op. cit.*, p. 33.

¹⁵ *Ibidem*, p. 27.

¹⁶ *Ibidem*, p. 26.

¹⁷ Arhivele Naționale din Iași, Fond Documente, P.143/26, apud: Ion Murariu, *Un document privitor la vânzarea „Slujbei Vămii” în Moldova pe perioada 1 ianuarie – 30 iunie 1804*, în: „Carpica”, XXIX, Bacău, 2000, p. 218.

împărătești ahtinameli, și după deosăbite împărătești poronci, vor plăti vamă după tarifa ci esti aşazătă, iar cari marfă nu va fi arătată în tarifa, va plăti vama după socoteala a trii lei la sută, iar pentru marfa trecătoare să nu fie supărați”.¹⁸

Un alt document intitulat „Ponturile slujbii vămilor cu care s-au vândut pe acest următoriu an 1807”¹⁹ vine cu exact aceleași precizări în privința comerțului de tranzit și al sudiților rezultând că cel puțin în teorie, instituția vamală moldovenească se aliniase obligațiilor ce-i reveneau, urmare a prevederilor tratatelor comerciale încheiate de Poarta Otomană cu Austria.

Slaba productivitate a muncii– cheresteaua era produsă cu precădere cu unelte de mână, fierăstraiele hidraulice fiind puține și de randament redus– la care se adaugă numărul mare de plute legate pe malul Bistriței în Carpații Răsăriteni și numărul de zile necesare plutășilor pentru a parcurge traseul pe apă de la Piatra la Galați ca și drumul pe uscat la întoarcere, a dus la o penurie a forței de muncă cu repercusiuni asupra promptitudinii îndeplinirii obligațiilor către Poartă. La 18 aprilie 1814, isprăvnicia ținutului Suceava este somată de către Visterie să cerceteze împrejurările în care plutele cu cherestea „negustorească” au ajuns la Galați înaintea celor cu cherestea „împărătească” care rămăseseră în cele două județe de unde provenea cea mai mare parte a cherestelei moldovenești– Suceava și Neamț– fapt ce a produs o mare tulburare, isprăvniciei cerându-i-se urgentarea expedierii plutei cu lemn destinat Turciei.²⁰

În condițiile în care comerțul cu cherestea avea ca finalitate aprovizionarea Imperiului Otoman la prețurile preferențiale stabilite în capitala turcă, negustorii moldoveni aveau puține alternative pentru a depăși această situație, dobândirea poziției de sudit dovedindu-se cea mai atractivă. Pentru a putea beneficia de protecția consulară austriacă, marii negustori moldoveni cumpără moșii situate în Bucovina dobândind în consecință cetățenie austriacă.²¹ Fenomenul a luat proporții în așa măsură încât domnitorul Moldovei, Ioniță Sandu Sturza se vede silit a se plânge Porții.²²

La 4 decembrie 1815, Raab, consulul austriac la Iași îl informează pe Metternich despre comerțul cu lemn al supușilor austrieci din Principat. Din relatările acestuia, reiese că un număr de supuși austrieci au cumpărat lemn tăiat în Moldova, pe care l-au transportat prin plutărit pe Moldova, Bistrița și pe Siret până la Dunăre unde l-au vândut negustorilor turci sau l-au transportat pe socoteală proprie până la

¹⁸ *Ibidem*, p. 219.

¹⁹ T. G. Bulat, *Contribuțiuni la istoricul vămilor din Țările românești (1807-1812)*, în: „Arhivele Basarabiei”. Revistă de istorie și geografie a Moldovei dintre Prut și Nistru, An II, Nr.2, aprilie-iunie 1930, pp.133-139.

²⁰ ANSANIC, Inventarul Fondului Achiziții Noi pach. MMCDXXXVI-MMCDLXX (1520-1862), pach. MMCDXXXV, Nr. 25/1814, aprilie 18, p. 88.

²¹ Andrei Oțetea, *op. cit.*, p. 32.

²² Nicolae Iorga, *Plângerea lui Ioan Sandu Sturza Vodă împotriva sudeților străini în Moldova*, Extras din *Analele Academiei Române, Seria II.* – Tom XXXV. Memoriile Secțiunii Istorie, București, 1912, p. 5.

Constantinopol pentru un preț mai bun. Pe de altă parte, odată cu anexarea Basarabiei, Rusia atinge gurile Dunării, acest areal fiind un debușeu firesc și atractiv pentru angroșiști, dată fiind lipsa pădurilor din sudul Basarabiei și nevoia în creștere de lemn de construcții civile și navale din proaspăta provincie rusească. Singura problemă rămânea interdicția pentru supușii Imperiului Otoman de a exporta lemn în Rusia învecinată. Inventivi, negustorii s-au deplasat în Transilvania și Bucovina— provincii austriece bogate în păduri și cu debușeu la Dunăre prin intermediul Bistriței și Siretului— au cumpărat de acolo câteva sute de bușteni pentru care au obținut certificate de origine în care au inclus și lemnul moldovenesc și astfel au încercat a exporta întreaga cantitate de lemn de construcție în virtutea dreptului de tranzit, întreaga marfă fiind declarată austriacă. Acest artificiu nu a scăpat vigilenței Porții care a oprit complet tranzitul cu cherestea și lemn pentru construcții navale, lemnul putând părăsi portul dunărean doar sub acoperirea unei cauțiuni ca garanție că destinația transportului este Constantinopolul. În final, consulul austriac se arată încrezător în potențialul economic al întinselor suprafețe împădurite din Bucovina și Transilvania ce pot fi valorificate prin transportul lemnului prin plutărit pe Bistrița și apoi Siret până la Galați, de unde, lemnul atât de solicitat în construcții și în șantierele navale, să poată fi expedit pe vase la Triest și Veneția.²³

Și Franța este în căutare de noi piețe de desfacere pentru produsele sale și de materii prime ieftine și ușor de procurat mai ales în delicatul tablou politico-militar al Europei de la cumpăna sec. XVIII-XIX. Viceconsulul francez la Iași, Joseph Parant, punctează principalele articole de export ale Moldovei, subliniind că în condițiile în care navigația ar deveni liberă în Marea Neagră, două ar fi produsele care ar interesa în mod special marina franceză: pastrama și lemnul de construcție „a cărei calitate și cantitate nu pot fi lăudate îndeajuns”.²⁴ Acesta arată că în împrejurimile orașului Piatra Neamț există un codru uriaș care produce o mare cantitate de lemn de construcție unde fac turcii tăierea: „Domnul pune să se taie pentru ei lemnul de construcție pe care-l socotesc ei potrivit pentru marina lor; și aceasta se datorește ușurinței transportului său pe apă, până la Galați, el fiind dat la vale în Bistrița care îl duce în Siret și acesta până în Dunăre”.²⁵

Cronica liuzilor din 1803 publicată de Theodor Codrescu, în afara satelor specializate în facerea cherestelei, înregistrează sate de plutași în ținutul Bacău, ocolul Bistrița de Sus și în ținutul Neamț, ocolul Pietrii. Dacă în cazul satelor din Neamț plutăritul ar putea fi o consecință a faptului că acestea dispun de „loc puțin”, statistica aceasta caracterizează satele din ținutul Bacăului ca având „loc îndestul”, ca atare

²³ *Documente privind Istoria României. Colecția Eudoxiu de Hurmuzachi (Serie nouă)*, vol. II, București, Editura Academiei, 1967, pp. 281-282; *Doc. Callimachi, I*, pp. 236-237, no. CLXXXV, apud: Nicolae Iorga, *Istoria comerțului românesc. Epoca mai nouă*, București, Tipografia „Tiparul Românesc”, 1925, p. 123.

²⁴ *Călători străini despre Țările Române*, vol. X, partea a II-a, București, Editura Academiei Române, 2001, p. 1316.

²⁵ *Ibidem*, p. 1316.

practicarea plutăritului se datora cu precădere veniturilor substanțiale pe care această îndeletnicire le aducea locuitorilor zonei.²⁶

La 9 noiembrie 1837, negustorii din Piatra cer intervenția domnitorului Mihail Sturza în rezolvarea problemelor juridice pe care le au cu plutașii din ținutul Bacău, arătând și că „acest negoț al plutilor de cherestele sporirea lui este de la înlesnirea plutașilor, pentru cari la aceste întâmplări de a lor neurmări după alcătuirea ce săvârșim cu ei, ne înlesnim cu locala ocârmuiri a ținutului Neamț”.²⁷

În prima jumătate a sec. al XIX-lea, principala piață de desfacere pentru lemnul din arealul carpatic o reprezenta Imperiul Otoman. Lemnul din pădurile Moldovei, Bucovinei și Transilvaniei destinat acestui export era tăiat și prelucrat în funcție de cerințele pieței orientale ce deosebea lemnul ca marfă în trei mari categorii: lemnul de catarge, lemnul de dulgherie sau de construcție și fereastrătura (cheresteaua).²⁸

Denumirea primului sortiment este data de întrebuințarea cea mai curentă – catarg de corabie cu pânze. Buștenii destinați catargului principal trebuiau să aibă o lungime de 28-30 m (30-32 „palme domnești”) și o circumferință de 270 cm (7-9 „palme domnești”) măsurată la 5 „palme domnești” de capătul bușteanului. O plută de catarge constă din 4 sau chiar 3 bucăți la exemplarele cu un diametru mai mare.

Al doilea catarg poartă numele de catargel și îl regăsim în partea din spate a corabiei. Are cam aceeași lungime cu catargul, fiind însă inferior ca diametru: 186 cm (6-6,5 „palme domnești”), o plută de catargele numărând cinci bucăți.

Al treilea fel de catarg poartă numele de trinchet, întrebuințat în partea din față a vasului. Trinchetul trebuie să măsoare la 4 m de capătul gros cel puțin 98 cm diametru și o lungime de 22-24 m (24-26 „coți domnești”). O plută cu 7 bucăți din acest sortiment poartă numele de plută mica de trincheti, una cu 14 bucăți, plută mare.

În al patrulea rând urmează raielele (se foloseau pentru confecționarea vergelor ce susțineau velele) utilizate ca tije pentru vele de mari dimensiuni. Au o lungime de 19-20,5 m (20-22 „palme domnești”) și o circumferință la capătul gros de 108-124 cm (3,5-4 „palme domnești”). Pentru o plută mică de raiete erau necesare 13 bucăți iar pentru una mare, 26.

Ultimul sortiment era cel al raieluțelor, tije pentru vele de mici dimensiuni. Au o lungime de 17-18 m (18-20 „coți domnești”) și o grosime de 46-62 cm (1,5-2 „palme domnești”). O plută din acest sortiment trebuie să cuprindă 26 bucăți plută mică de raieluțe, sau, 52 de bucăți, pluta mare.²⁹

Toate aceste sortimente enumerate mai sus, reunite sub denumirea de lemn de catarge, erau întrebuințate în construcțiile navale. Comerțul turcesc cu lemn pentru construcții navale din zorii epocii moderne nu utiliza ca unitate de măsură nici metrul

²⁶ Theodor Codrescu, *Uricariul*, vol. VII, Iași, Tipografia Buciumului Român, 1886, pp. 262-291.

²⁷ Arhivele Statului Iași, Secretariatul de Stat, dosar 311, f. 168-169, apud Adrian Macovei, *Organizarea administrativ-teritorială a Moldovei între anii 1832 și 1862 (II)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»”, XX, Iași, 1983, p. 167.

²⁸ Oesterreichische Forst-Zeitung, Viena, Nr. 494 /17 iunie 1892, p. 159.

²⁹ Ibidem, p. 159.

cub și nici pluta de măsură, ci o unitate imaginară, takim. „Takim” are sensul de bucată în funcție de care se poate contabiliza o cantitate de lemn destinat construcțiilor navale. Spre exemplu, 1 takim= 1 catarg= 3 catargele= 3,5 trincheți= 6 raiele= 12-14 raieleuțe. Lemnul cumpărat din schelele Dunării în vederea comercializării în Turcia era legat în plute măsurate exclusiv după această unitate de măsură, takim-ul.³⁰

Se contureaza treptat o pătură negustorească în care își fac loc treptat și negustorii de lemn, catagrafiile Moldovei oferind date statistice și în această direcție; în anul 1774 nu se regăsesc chereștegii între negustorii înregistrați, în anul 1820 sunt consemnați 9 chereștegii, toți din Iași, iar în anul 1831 numărul acestora ajunge la 20 dintre care unul la Botoșani, unul la Târgul Frumos, restul de 18 la Iași. Conform unui extract al visteriei Moldovei din anul 1832, existau la Piatra 303 negustori, 6 de starea I, 56 de starea a II-a și 201 de starea a III-a.³¹ Chiar dacă nu se menționează felul negustoriei practicate, foarte probabil că între cei peste 300 de negustori din târgul Piatra se aflau și negustori de chereștea, marfă ce era transportată pe Bistrița în plute de chereștele sau ca încărcătură pe plutele de butuci.

Esența acestei îndeletniciri este surprinsă poate cel mai bine de Wilhelm von Kotzebue în iulie 1840, în notele sale de călătorie prin județul Neamț, unde erau moșiile cumnaților săi din familia Cantacuzino: „Bistrița este de cel mai mare folos pentru locuitorii din acești munți. E singurul izvor al înavuțirii lor pentru că, de vreme ce pământul neroditor nu-i îndemânează a se îndeletnici cu agricultura, apoi negoțul cu lemne este singurul lor izvor de câștig. Grinzi, bârne, tălpi, scânduri de brad din marile ferăstraie, până și catarguri, plutesc până în Siret, unde se revarsă Bistrița, și de acolo spre Dunăre până la Galați, de unde apoi 40-50 plute de aceste mici se așează una peste alta și, legându-se de corăbii, se trag pe apă până la Constantinopol. Însă, la iscarea unei furtuni cât de mici, se dezleagă și plutele se lasă în voia sorții și lesne se poate închipui câte se pierd în asemenea împrejurări.”³²

Un drum cu pluta de la Piatra la Galați dura cca. 10-15 zile, dar în condiții optime drumul putea fi parcurs și în 6-8 zile. După cel mult o săptămână, cât era nevoie pentru legarea plutei maritime destinată Constantinopolului, se pornea din nou la drum cu un echipaj de 10 plutași experimentați, de care era nevoie pentru cele două vâsle din partea din față și două cârme în partea din spate a plutei. Drumul până la Sulina– dacă nu sufla și Tremontana sau Greco Levante, un vânt dinspre litoral– dura cinci sau șase zile. Aici plutele erau încredințate unor vase închiriate în prealabil, vase cu pânze inițial și mai apoi vapoare cu abur, care le vor remorca la Constantinopol. Drumul este deosebit de primejdios, astfel că, din 20-25 de mari plute luate în remorcă la Sulina anual, rareori ajungeau la destinație 15, restul fiind abandonate de vasele ce le remorcau, din cauza mării prea agitate. Cu toate acestea, profitul rezultat dintr-o

³⁰ Ibidem, p. 160.

³¹ Ion Murariu, *Dezvoltarea păturii negustorești în Moldova între anii 1774 și 1829*, în „Studii și cercetări științifice” (Seria Istorie – Filologie), Institutul Pedagogic din Bacău, 1974, pp. 99-106.

³² Constantin Turcu, *Wilhelm von Kotzebue – călător german acum un veac prin jud. Neamț*, în „Anuarul Liceului «Petru Rareș»” Piatra Neamț, anii 1936-1940, p. 98.

singură plută ajunsă la destinație putea fi atât de consistent, încât exportul acesta pe mare era totuși considerat profitabil.³³

Chiar și în condițiile monopolului turcesc asupra comerțului moldovenesc de cherestea, această activitate s-a dovedit ofertantă pentru negustori și marii proprietari de fond forestier. Cu atât mai mult, prevederile Tratatului de la Adrianopol (2/14 septembrie 1828) deschideau oportunități de care au înțeles să profite reprezentanții burgheziei în formare. În primăvara anului 1830, căminarul Ștefan Moshu din București prin reprezentantul său Nicolae Glichî (Glichis) se înțelege cu paharnicul Dumitrache pentru o afacere de cherestea de 17.200 groși, cherestea ce urma a fi predată de paharnic la schela Galați. Doi ani mai târziu, căpitanul vasului „Gorgo” se învoiește cu același Nicolae Glichî pentru un transport de cherestea la Constantinopol, 5331 dulapi și scânduri pe care să le transporte ca încărcătură dar și sub forma unei plute remorcată de vas, transport pentru care, Glichî urma să achite 14.500 groși.³⁴

Între documentele de la Arhivele Naționale Istorice Centrale, nu puține sunt cele relevante pentru o mai bună cunoaștere a rolului plutașilor și a negustorilor de cherestea în cristalizarea unui peisaj economic înnoitor, bază a României moderne. Se desprind o serie de personaje energice pe plan economic, fiecare în parte cărmizii la edificiul capitalismului românesc ce sta să se nască. Luăm astfel cunoștință cu o persoană activă în mediul negustoresc al Moldovei din prima jumătate a sec. XIX, Iacob Morășcanu (Morișcanu) fiul lui Toader Moroșcanu din târgul Piatra. Într-un act din 28 ianuarie 1828, Neculai, fiul preotului Gavril, adevărate primirea unei sume de bani de la Iacob Morișcanu căruia trebuia să-i livreze la Florii 200 dulapi lungi de 16 palme.³⁵ Începând cu această dată, după cum reiese din documentele de arhivă, I.M. încheie numeroase înțelegeri cu locuitori ai satelor nemțene din bazinul Bistriței pentru confecționarea unor sortimente de cherestea în vederea comercializării. Nu rămâne străin nici de breasla producătorilor de cherestea, la 29 iulie 1829 cumpărând fierăstrăul lui Vasile Busuioc din Fundul Dreptului cu 110 lei și 2000 de scânduri.³⁶ O astfel de instalație se dovedea a fi deosebit de profitabilă de vreme ce pentru doar 16 zile de folosință a fierăstrăului (nu se specifică dacă este vorba de același fierăstrău), un anume Constantin Adache îi rămânea dator cu 660 de lei.³⁷ Uneori tranzacțiile se încheiau și prin troc, cum a fost cazul înțelegerii din 27 septembrie 1831 pentru 2.400 scânduri în schimbul a 3 stoguri de fân.³⁸

³³ Oesterreichische Forst-Zeitung, Viena, Nr. 494 /17 iunie 1892, p. 160.

³⁴ ANSANIC, Inventarul Fondului Achiziții Noi pach. MMDCCCLXXXI-MMDCCCXCVII (1501-1909), pach. MMDCCCXCV, Nr. 18/1832, iulie 15, și Nr. 19/1832, iulie 21, p. 132.

³⁵ ANSANIC, Inventarul Fondului Achiziții Noi pach. MMDCCCXCVIII-MMDCMIV (1536-1870), pach. MMDCCCXCIX, Nr. 7/1828, ianuarie 28, p. 62.

³⁶ Ibidem, Nr. 8/1829, iulie 29, p. 63.

³⁷ Ibidem, Nr. 68/1847, noiembrie 2, p. 77.

³⁸ Ibidem, Nr. 11/1831, septembrie 27, p. 63.

La 1 ianuarie 1839, Mihail Gr. Sturza, domnitorul Moldovei, îi acordă patentă de starea a III-a, „să fie cunoscut și ocrotit de toate dregătoriile”.³⁹ Comerțul cu cherestea a lui I. M. se baza pe plutăritul pe Bistrița și Siret de la Piatra la Galați și Brăila, pe cont propriu sau în tovărășie cu alți negustori. În unele acte apare expres obligativitatea predării cherestelei legate în plute: „două plute de grinzi predate la malul Tarcăului”.⁴⁰ Pe lângă calitatea de negustor, conform unui document, la 1 ianuarie 1846, lui Iacob Moroșcanu îi este conferită și patenta de treapta a III-a ca meșter lucrător în corporația plutașilor.⁴¹

În condițiile stării deplorabile a căilor de comunicații terestre, în prima jumătate a sec. al XIX-lea, transportul fluvial se dovedea o alternativă atrăgătoare pentru comerțul Moldovei. Plutele nu reprezentau doar o simplă marfă ci și vehiculul capabil să transporte diferite mărfuri pe apa Bistriței și apoi pe Siret până la schelele Dunării maritime. S-a păstrat un document de la 1841 în care I. M. și alți doi tovarăși se tocimesc cu un negustor turc pentru transportul unor plute cu cherestea și păpușoi de la Piatra la Galați.⁴² În alt caz, pe lângă încărcătura de păpușoi, plutele cu cherestea cumpărate de la „jupânul” Moroșcanu mai transportă și o mare cantitate de draniță.⁴³

Înzestrat cu un sănătos simț al afacerilor, I. M. a cumpărat de la G. Balș cu 426 lei vadul la Siret de pe moșia Ionășești „spre a-și specularisi cherestea ce va aduce din sus pe anii 1846-1847”.⁴⁴ La 1848 apare într-un înscris un anume Gheorghe, vătaf de pod la schela Ionășeștilor de pe malul Siretului, vătaf responsabil cu negoțul cherestelei, în numele lui Moroșcanu.⁴⁵ Deja la 1849, sărdarul David Ciută, în corespondența cu I. M. pentru dranița comandată de la acesta, folosește termenul „cherestegiul de la Ionășești”.⁴⁶ Un alt punct de trecere a Siretului, Furceni (azi pe teritoriul com. Cosmești jud. Galați, la limita cu jud. Vrancea), se numără printre debușeele negoțului cu cherestea a dragomanului Moroșcanu, între anii 1838-1845 fiind menționat un oarecare Vasile Pavel, ce îl slujea ca vătaf al podului Furceni.⁴⁷

Negustor versat, I. M. nu s-a ținut departe nici de o altă sursă de venit-crașmăritul. Începe prin întovărășire la o cârciumă din satul Turturești (la 7 Km de Piatra Neamț, pe drumul ce face legătura cu orașul Roman), datorită sa fiind aprovizionarea cu vin (la prețul de 8 lei vadra) câștigul împărțindu-se pe din două.⁴⁸ În

³⁹ Ibidem, Nr. 36/1839, ianuarie 1, p. 69.

⁴⁰ Ibidem, Nr. 50/1844 decembrie 10, p. 73.

⁴¹ Ibidem, Nr. 57/1846 ianuarie 1, p. 75.

⁴² Ibidem, Nr. 41/1841 aprilie 15, p. 71.

⁴³ Ibidem, Nr. 100/1850, mai 13, p. 85.

⁴⁴ Ibidem, Nr. 79/1848, iulie 8, p. 80.

⁴⁵ Idem, pach. MMDCCCXCVIII, Nr. 61/1848, mai 26, p. 29.

⁴⁶ Idem, pach. MMDCCCXCIX, Nr. 94/1849, august 4, p. 84.

⁴⁷ Ibidem, Nr. 35/1838-1845/, p. 69.

⁴⁸ Ibidem, Nr. 15/1832, decembrie 12, p. 64.

anul 1848 arendează hanul de la Cocorăști pe termen de un an⁴⁹ și în 1849 cumpără cu 2000 lei venitul cârciumii de la podul de peste Sărata pe un an și trei luni.⁵⁰

Un alt chereestegiu din târgul Piatra, Neculai Furnică, primește din partea Sfatului Administrativ al Moldovei în anul 1832 patentă de starea a II-a pentru negoț „cu dereticata și cu amănunta numai în lăuntrul țării”⁵¹, patentă reînnoită în anul 1839, de această dată fiind încadrat la starea a III-a.⁵² Pe lângă cheresteaua contractată din satele nemțene, spre exemplu în satul Pârâul Pântii,⁵³ Neculai Furnică se aprovizionează inclusiv cu cherestea superioară calitativ celei moldovenești, cu marfă provenită din pădurile transilvănene de la Tulgheș⁵⁴ beneficiind de flotabilitatea râului Bistricioara, afluent al Bistriței.

Își încheie una dintre întovărășiri în comerțul cu cherestea și alte mărfuri, cea de șapte ani cu Gheorghe Pătrașcu, prin plata a jumătate din datoria de 6096 lei.⁵⁵ Calitatea de meșter plutaș de starea a III-a îi este recunoscută prin patentă eliberată în prima zi a anului 1846.⁵⁶

Ca și în cazul negoțului cu cherestea a lui Iacob Moroșcanu, și plutele lui Neculai Furnică cu destinația Galați sau Brăila poartă adeseori mărfuri din cele mai diverse, o oportunitate nu lipsită de riscuri în cazul mărfurilor alimentare sensibile la capriciile vremii. Încărcătura de cartofi de pe două plute ale negustorului Neculai Furnică ajunse la Brăila la 30 decembrie 1846 a înghețat din cauza temperaturilor scăzute astfel că a trebuit aruncată în Dunăre.⁵⁷ O tranzacție din toamna aceluiași an cu două plute de cartofi pe care Neculai Furnică le avea în tovărășie cu alt negustor s-a derulat doar până la punctul plății a câte 6 lei de merță pentru „capete și cheltuieți”.⁵⁸ Cartofii nu erau singurele produse alimentare comercializate en-gros de către negustorul Furnică. Dintr-un act din anul 1851 aflăm că Toma Corbul, îi era dator fără înscris și cu 5 ½ stamboale fasole.⁵⁹

În anul 1851, Neculai Furnică lichidează socotelile de bani avute cu Toma Corbu în tovărășia cherestelei din munți și din Tulgheș⁶⁰, judecătoria ținutului Neamț

⁴⁹ Ibidem, Nr. 83/1848, noiembrie 23, p. 81.

⁵⁰ Ibidem, Nr. 90/1849, iunie 6, p. 83.

⁵¹ Ibidem, Nr. 16/1832, f.l., f.z., p. 65.

⁵² Ibidem, Nr. 37/1839, ianuarie 1, p. 70.

⁵³ ANSANIC, Inventarul Fondului Achiziții Noi pach. MMDCCCLXXXI-MMDCCCXCXVII (1501-1909), pach. MMDCCCXCXVII, Nr. 12/1842, aprilie 15, p. 191.

⁵⁴ Ibidem, Nr. 6/1836, mai 24, p. 188.

⁵⁵ ANSANIC, Inventarul Fondului Achiziții Noi pach. MMDCCCXCXVIII-MMDCMIV (1536-1870), pach. MMDCCCXCXVIII, Nr. 35/1843, aprilie 20, p. 14.

⁵⁶ Idem, pach. MMDCCCXCIX, Nr. 58/1846, ianuarie 1, p. 75.

⁵⁷ Idem, pach. MMDCCCXCXVIII, Nr. 60/1848, aprilie 4, p. 29.

⁵⁸ Ibidem, Nr. 58/1847, decembrie 11, p. 28.

⁵⁹ Ibidem, Nr. 83/1851, septembrie 30, p. 39.

⁶⁰ Ibidem, Nr. 82/1851, august 21, p. 38.

hotărând totuși că negustorul Furnică mai are să-i achite o sumă pentru niște plute cumpărate de la Tulgheș.⁶¹

Acestora li se pot adăuga și alți negustori despre a căror febrilă activitate stau mărturie documentele de arhivă: Dimitrie Stan, Dumitru Alexiu, Arhire Zaharia, Dimitrie Zaharia, Eustate Gheorghiu și încă mulți alții.

Dar toate acestea nu ar fi fost posibile fără existența unor râuri plutibile ca Bistrița și Siretul ce fac legătura între regiunile carpatice bogate în lemn de rășinoase și piețele de desfacere din arealul de câmpie. În aceeași perioadă, un vizionar om de stat al Moldovei, principele Nicolae Suțu, condiționa progresul Moldovei între altele de capacitatea Principatului de a profita de bogata rețea hidrografică: „Râurile navigabile vor scurta distanțele, vor micșora cheltuielile de transport și vor deschide piețe pentru produsele de la care nu se pot trage foloase din neputința de a le pune la dispoziția consumatorului fără cheltuieli mari.”⁶²

Chiar dacă navigabilitatea Siretului a rămas doar un deziderat, plutele vor continua să coboare venind de pe undele Bistriței pentru încă un secol, concentrând în porturile Dunării maritime bogăția pădurilor din Moldova, Bucovina și Transilvania.

Bibliografie selectivă

Arhivele Naționale. Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale (în continuare ANSANIC), Inventarul Fondului personal Arsachi Apostol, Nr. 267/1833.

Arhivele Naționale din Iași, Fond Documente, P.143/26.

ANSANIC, Inventarul Fondului Achiziții Noi pach. MMCDXXVI-MMCDLXX (1520-1862), pach. MMCDXXXV.

ANSANIC, Inventarul Fondului Achiziții Noi pach. MMDCCCXCVIII-MMDCMIV (1536-1870), pach. MMDCCCXCIX, MMDCCCXCVIII, MMDCCCXCIX.

ANSANIC, Inventarul Fondului Achiziții Noi pach. MMDCCCLXXXI-MMDCCCXCVII (1501-1909), pach. MMDCCCXCVII.

„Oesterreichische Forst-Zeitung”, Viena, Nr. 494 /17 iunie 1892.

Analele Parlamentare ale României, Legislatura I – Sesiunea I, 1831-1832, București, Tomul II, 1892.

Bucovina în primele descrieri geografice, istorice, economice și demografice, Ediție bilingvă îngrijită de acad. Radu Grigorovici, Cernăuți, Editura Alexandru cel Bun, 2011.

Călători străini despre Țările Române, vol. X, partea a II-a, București, Editura Academiei Române, 2001.

Documente privitoare la navigațiunea română, în „România Liberă”, anul XI, Nr. 2979, Iași, 30 iulie (11 august) 1887.

⁶¹ Ibidem, Nr. 85/1852, octombrie 2, pp. 39-40.

⁶² Introducerea lui I. Veverca la Nicolae Suțu, *Opere economice*, București, Editura Științifică, 1957, p. 79, apud Leonid Boicu, *Încercări de navigabilizare a râurilor moldovenești în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»”, Iași, III, 1966, p. 102.

- Documente privind Istoria României. Colecția Eudoxiu de Hurmuzachi (Serie nouă)*, vol. II, București, Editura Academiei, 1967.
- Boicu, Leonid *Încercări de navigabilizare a râurilor moldovenești în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»”, Iași, III, 1966.
- Bulat, T. G., *Contribuțiuni la istoricul vâmlor din Țările românești (1807-1812)*, în „Arhivele Basarabiei”, an II, Nr. 2, aprilie-iunie 1930.
- Codrescu, Theodor, *Uricariul*, vol. VII, Iași, Tipografia Buciumului Român, 1886.
- Giurescu, C. C., *Istoria pădurii românești din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Ediția a doua, revăzută și adăugită, București, Editura Ceres, 1976.
- Iorga, Nicolae *Contribuții la istoria modernă a Galaților*, în „Academia Română. Memoriile Secțiunii Istorice”, Seria III, Tomul XII. București, 1932.
- Iorga, Nicolae, *Istoria comerțului românesc. Epoca mai nouă*, București, Tipografia „Tiparul Românesc”, 1925.
- Iorga, Nicolae, *Plângerea lui Ioan Sandu Sturza Vodă împotriva sudeților străini în Moldova*, Extras din „Analele Academiei Române, Seria II. – Tom XXXV. Memoriile Secțiunii Istorice”, București, 1912.
- Istrate, Corneliu, *Meșteșuguri țărănești în regiunea de munte a Moldovei în prima jumătate a secolului al XIX-lea (Aspecte economice și sociale)*, în „Memoria Antiquitatis”, IX-XI (1977-1979), Muzeul de Istorie Piatra Neamț, 1985.
- Macovei, Adrian, *Organizarea administrativ-teritorială a Moldovei între anii 1832 și 1862 (II)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»”, XX, Iași, 1983.
- Macovei, Adrian, *Unificarea vamală între Moldova și Țara Românească (I)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»”, VIII (1971).
- Murariu, Ion, *Dezvoltarea păturii negustorești în Moldova între anii 1774 și 1829*, în „Studii și cercetări științifice” (Seria Istorie – Filologie), Institutul Pedagogic din Bacău, 1974.
- Murariu, Ion, *Un document privitor la vânzarea „Slujbei Vămii” în Moldova pe perioada 1 ianuarie – 30 iunie 1804*, în: „Carpica”, XXIX, Bacău, 2000.
- Oțetea, Andrei, *Pătrunderea comerțului românesc în circuitul internațional (în perioada de trecere de la feudalism la capitalism)*, București, Editura Academiei Române, 1977.
- Suțu, Nicolae, *Opere economice*, București, Editura Științifică, 1957.
- Turcu, Constantin, *Wilhelm von Kotzebue – călător german acum un veac prin jud. Neamț*, în „Anuarul Liceului «Petru Rareș»” Piatra Neamț, anii 1936-1940.

EVOLUȚIA PRINCIPALELOR BOLI EPIDEMICE ÎNREGISTRATE PE TERITORIUL JUDEȚULUI NEAMȚ ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

THE EVOLUTION OF THE MAIN EPIDEMIC DISEASES REGISTERED IN THE TERRITORY OF NEAMȚ COUNTY DURING THE INTERWAR PERIOD

L'ÉVOLUTION DES PRINCIPALES MALADIES ÉPIDÉMIQUES ENRÉGISTRÉES SUR LE TERRITOIRE DU DÉPARTEMENT NEAMȚ PENDANT LA PÉRIODE INTERBÉLIQUE

Bianca-Ana DMOUR¹
Marlen-Elena GHERASIM²

Rezumat: Perioada interbelică a adus în județul Neamț o serie de schimbări majore, în mai multe domenii ale vieții sociale, cum ar fi: proprietățile, ocupațiile, relațiile, studiile, concepțiile, etc., schimbări care au fost de bun augur în lupta cu epidemiile care au năvălit și au decimat populația acestei arii geografice. Majoritatea acestor maladii sunt astăzi eradicate, dar pentru unele dintre acestea, cum ar fi: pelagra, tuberculoza, sifilisul, scarlatina, etc., mai sunt înregistrate cazuri izolate. Și pentru că istoria există în toate inclusiv în medicină, în prezentul material am intenționat să prezentăm cât mai concis modul de manifestare al acestor boli, eforturile depuse de autoritățile timpului în înțelegerea și încercarea stăvilirii contaminării populației, precum și tratamentele utilizate atunci și acum.

Cuvinte cheie: Neamț, interbelic, pelagră, sifilis, scarlatină, tifos, tuberculoză.

Abstract: The interwar period brought to the Neamț County a series of major changes, in several areas of social life, such as properties, occupations, relationships, studies, values, etc., changes that were welcomed in the fight against epidemics that have invaded and decimated the population of this geographical area. Most of these diseases are eradicated today, but for some of them, such as pellagra, tuberculosis, syphilis, scarlet fever, etc., are still present in isolated cases. And because history exists in everything, including medicine, in this material we intended to present as concisely as possible the manifestation of these diseases, the efforts of the authorities in time to understand and try to stop the spread in population, and treatments used then and now.

Keywords: Neamt county, interwar, pellagra, syphilis, scarlet fever, typhus, tuberculosis

¹ Medic rezident Spitalul Clinic Județean de Urgență „Sfântul Spiridon” Iași.

² Arhivist Serviciul Județean Neamț al Arhivelor Naționale.

Résumé: *La période d'entre les deux guerres a apporté dans le département Neamț une série des changements majeures, dans plusieurs domaines de la vie sociale, tels que: les propriétés, les professions, les relations, les études, les concepts, etc., changements qui ont été de bon augure pour la lutte contre les épidémies qui ont envahi et décimé la population de cet espace géographique. La plupart de ces maladies sont éradiquées aujourd'hui, mais pour certaines maladies telles que: la pellagre, la tuberculose, la syphilis, la scarlatine, etc, il y a toujours des cas isolés enregistrés. Compte tenu du fait que l'histoire est présente dans tous les domaines, y compris dans la médecine, nous avons proposé de présenter dans ce matériel de manière plus concise, les efforts des autorités de l'époque pour comprendre et essayer d'arrêter la contamination de la population, aussi bien que les traitements utilisés alors et maintenant.*

Mots clés: *Neamț, entre les deux guerres, pellagre, syphilis, scarlatine, typhus, tuberculose.*

Contextul actualei pandemii de Covid-19 care a cuprins și țara noastră ne-a dus cu gândul la epidemiile veacului trecut ce au afectat mai ales în perioada interbelică cetățenii județului Neamț și nu numai. Dar, pentru a putea prezenta unele dintre aceste epidemii, va trebui în același timp să pătrundem în societatea acelor vremuri, pentru a înțelege cât mai bine câteva dintre valențele acesteia, precum și factorii care au condus la răspândirea agresivă a bolilor contagioase. Starea de sănătate, igiena, alimentația, erau influențate de mediul în care trăiau cetățenii. Astfel, în județul Neamț, confortul vieții urbane era mult superior celui de la sate, datorită existenței serviciilor medicale, a străzilor pavate, a transportului, a serviciilor de salubritate, a iluminatului public, a alimentației variate, etc. În zona centrală funcționau majoritatea instituțiilor publice, dar existau amenajate și parcuri, zone de promenadă și de petrecere a timpului liber, precum și spații comerciale. Pe măsură ce ne îndepărtam de zona centrală, apăreau casele care oglindeau foarte bine statutul proprietarului, în funcție de stil, dimensiuni, ornamente, garduri, materialele folosite la construcție, amenajarea curților și grădinilor. Înspre periferia orașului, erau amenajate micile zone industriale și zonele agricole. Ocupațiile pietrenilor în perioada interbelică erau foarte variate: Intelectualii erau reprezentați de medici, magistrați, învățători, preoți, etc. După Primul Război Mondial exista un număr relativ redus de industriași, meșteșugari, comercianți și funcționari publici, dar în următorii ani, numărul acestora a crescut și s-a diversificat și paleta meseriilor, astfel că, în fiecare familie era măcar un membru angajat cu salariu fix, în unele cazuri existând și femei salariate. Activitatea agricolă și creșterea animalelor era însă în continuare sursa principală de existență. Imaginea vieții la sate era mult diferită, fără avantajele serviciilor publice, deseori fără asistență medicală, singurele instituții prezente în viața țăranilor fiind primăria, școala, biserica, și, foarte rar, câte un centru medical. Aici totul, inclusiv timpul liber, era calculat și organizat în funcție de calendarul agricol al anului, bazat la rândul lui pe orânduile bisericești și sărbătorile religioase de peste an. Reforma agrară de la sfârșitul Primului Război Mondial a influențat viața și

veniturile populației. Principala ocupație era lucrul câmpului, care se practica rudimantar, doar cu unelte agricole dotate cel mult cu tracțiune animală, fără mașini agricole. Erau foarte puțini cei ce aveau câte un atelier de fierărie, pielărie, tâmplărie, câte o cârciumă sau o prăvălie în sat.

În aceste condiții, principalele epidemii înregistrate în perioada interbelică în județul Neamț, care nu sunt eradicate complet nici în prezent, sunt următoarele:

1. Pelagra

Pelagra reprezintă o afecțiune sistemică cauzată de un deficit celular sever de niacină care determină manifestări cutanate, gastrointestinale și neurologice. Niacina este o vitamină solubilă în apă, cunoscută și sub numele de vitamina B3, necesară în procesele metabolice și funcționarea celulară adecvată³. Deși a fost considerată o boală de proporții epidemice, acum este limitată doar la anumite grupe de risc. Cunoștințele noastre despre pelagră au progresat puțin de când a fost descrisă pentru prima oară în anul 1735 de către Gaspar Casal și de când Goldberger a descoperit nicotinamida ca factor preventiv în 1926. Prin urmare, în ultimii ani nu au existat modificări în criteriile de diagnostic sau tratament, experiența medicală actuală fiind limitată din cauza rarității bolii⁴. Au fost raportate cazuri în zonele afectate de foamete și război⁵. Pelagra a apărut în principal în țările în care porumbul și produsele din porumb erau sursa principală de hrană, sau la populațiile cu diete deficitare în niacină/triptofan (precursor al niacinei). Ca și factori predispozanți sunt cunoscuți consumul cronic de alcool, sindroamele de malabsorbție și alimentația precară⁶.

Alimentația țăranului în perioada dintre cele două războaie mondiale era bazată în special pe produse agricole, porumbul fiind nelipsit, mai ales că mai bine din jumătatea anului erau zile de post, pe care sătenii le țineau cu sfințenie. Deși creșteau păsări și animale, acestea erau sacrificate doar în preajma sărbătorilor. Astfel, în perioada de vară, când membrii familiei participau la muncile câmpului și deci făceau cel mai mare efort, alimentația era cea mai deficitară și săracă în proteine. De dorit lăsa și modul neigienic de servire a mesei: un ștergar sau fund de lemn pe care se răsturna mămăliga și un castron cu ciorbă din care mânca toată familia, cu linguri de lemn. La câmp, masa se

³ E. Piqué-Duran, J. A. Pérez-Cejudo, D. Cameselle, S. Palacios-Llopis, O. García-Vázquez, *Pelagra: estudio clínico, histopatológico y epidemiológico de 7 casos*, în „Actas Dermosifiliográficas”, 2012, nr. 103, pag. 51-58, DOI: 10.1016/j.adengl.2011.05.003.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Savvoula Savvidou, *Pellagra: a non-eradicated old disease*, în „Clinics and Practice”, 2014, nr. 4, pag. 637, DOI: 10.4081/cp.2014.637.

⁶ Juraj Hegyi, Robert A. Schwartz, Vladimír Hegyi, *Pellagra: Dermatitis, dementia, and diarrhea*, în „International Journal of Dermatology”, 2004, nr. 43, pag. 1–5, DOI: 10.1111/j.1365-4632.2004.01959.x.

servea pe un prosop așternut direct pe pământ. La oraș, datorită existenței dughenelor, a comercianților ambulanți și a piețelor, alimentele de sezon, laptele, carnea, se procurau mai ușor, deci, și alimentația era mai variată. Încă din anul 1920 Direcțiunea Generală a Serviciului Sanitar din cadrul Ministerului de Interne, dorind să întocmească o statistică a îmbolnăvirilor cu pelagră pe teritoriul întregii țări, a solicitat prin adresa nr. 5581/28 mai 1920, adresată medicului primar al județului Neamț, o situație detaliată privind numărul bolnavilor înregistrați în anul anterior pe județ și pe fiecare localitate în parte, vârsta și sexul pacienților, modul de îngrijire și stadiul bolii, etc. Din raportările medicului rezulta că la nivelul județului Neamț fuseseră înregistrați 603 pelagroși, dintre care 293 bărbați și 310 femei, aflați în diferite stadii de boală⁷. În același an, prin adresa nr. 3780, Prefectura Județului Neamț a solicitat aceluiași medic primar date privind starea de igienă și salubritate publică, personalul și deficitul sanitar, starea locuințelor și a hranei populației, situația farmaciilor, numărul îmbolnăvirilor cu diferite boli epidemice, precum și situația vaccinărilor și revaccinărilor. La această solicitare medicul a raportat că „starea hygienică și salubră a Județului Neamț în mare parte lasă mult de dorit...Ca personal sanitar în acest Județ este 1 medic de Județ, 8 medici de Circumscripție rurală din care trei fac serviciu și la spitale, 32 Agenți sanitari și 27 Moașe rurale”⁸. În data de 7 octombrie 1929 medicul primar al județului aducea la cunoștința prefectului majorarea cazurilor de pelagră ca urmare a consumului de porumb necopt, cules înainte de timp, motiv pentru care a solicitat emiterea de ordine de interzicere a recoltării porumbului până la data de 1 octombrie a fiecărui an⁹.

Deoarece deficitul de niacină afecta funcțiile celulare de la nivelul mai multor organe și țesuturi și expresia clinică a pelagrei era diversă. Tabloul clinic al acestei afecțiuni se caracteriza prin triada: tulburări gastrointestinale, dermatită și demență. Diagnosticul era dificil de formulat în absența manifestărilor cutanate, însă era facilitat de prezența leziunilor caracteristice. Dermatita din pelagră era o erupție simetrică bilaterală a zonelor expuse la soare. Leziunile erau dureroase la atingere, nepruriginoase, dar intensitatea durerii creștea odată cu progresia bolii. Dermatita se prezenta în faza acută sub forma unui eritem și evolua treptat spre o erupție exsudativă la nivelul feței, gâtului, toracelui și a feței dorsale a mâinilor (cea mai frecventă localizare), fiind însoțită de senzația de arsură. Eritemul inițial era bine delimitat, roșu aprins și își schimba culoarea în maroniu. Leziunile cutanate apăreau în special în zonele expuse la soare, căldură, fricțiune sau presiune. Pelagra acută semăna cu arsurile solare în primele sale etape. Cu toate acestea, tulburările

⁷ Serviciul Județean Neamț al Arhivelor Naționale (în continuare SJAN Neamț), fond Serviciul Sanitar al Județului Neamț, d. 4/1920, ff. 17-18.

⁸ Ibidem, ff. 78-79.

⁹ SJAN Neamț, fond Prefectura Județului Neamț, d. 233/1929, f. 96.

gastrointestinale precedau întotdeauna afectarea cutanată. Pacientul prezenta deseori cefalee, iritabilitate, capacitate scăzută de concentrare, anxietate, halucinații, iluzii, stupoare, apatie, agitație psiho-motorie, tremor, fobofobie. Pe parcursul evoluției bolii, pacientul devenea dezorientat, confuz, delirant, comatos, iar în cele din urmă, dacă boala nu era tratată survenea decesul, prin insuficiență multiplă de organe¹⁰.

Măsurile non-farmacologice constau în repausul la pat al pacientului, evitarea consumului de alcool și a expunerii la soare, regim alimentar hipercaloric, bogat în proteine și niacină, identificarea și înlăturarea factorilor predispozanți. Măsurile farmacologice cuprindeau administrarea exogenă de niacină sau nicotinamidă. Terapia ar fi trebuit să includă și alte vitamine B, zinc și magneziu. Pentru leziunile cutanate se puteau utiliza local emolienți pentru reducerea disconfortului.

În concluzie, pelagra este o afecțiune cu un impact istoric care nu a fost complet eradicată. În anumite grupuri de risc, trebuie avută în vedere această patologie potențial fatală, întrucât diagnosticul și tratamentul precoce pot fi salvatoare de vieți¹¹.

2. Tuberculoza

Tuberculoza este principala boală infecțioasă care determină deces în rândul adulților din întreaga lume, existând mai mult de 10 milioane de cazuri noi în fiecare an. Deși abordările de sănătate publică pentru tuberculoză au salvat zeci de milioane de vieți, s-au înregistrat progrese modeste în ceea ce privește controlul bolii¹². *Mycobacterium tuberculosis* este cel mai comun agent patogen al acestei patologii. Transmiterea se face aproape exclusiv prin picăturile cu infecție eliminate prin tuse sau strănut. Producerea infectării depinde esențial de: frecvența contactului cu o persoană care are tuberculoză pulmonară, durata contactului, susceptibilitatea persoanei expuse și virulența patogenului. După inhalare, creșterea bacterienă intra și extracelulară se localizează preferențial în spațiile superioare bine ventilate ale plămânilor. Bacteria poate supraviețui și intracelular, fără a produce simptome. În special, la copii sau la persoanele imunodeprimite, manifestările clinice pot să apară la scurt timp după infectare¹³. Tuberculoza are mai multe forme clinice. Tuberculoza pulmonară se manifestă prin febră, transpirații nocturne,

¹⁰ Juraj Hegyi, Robert A. Schwartz, Vladimír Hegyi, *op. cit.*

¹¹ Savvoula Savvidou, *op. cit.*

¹² J. Furin, H. Cox, M. Pai, *Tuberculosis*, în „Lancet”, 2019 Apr. 20, nr. 393(10181), pag. 1642-1656, DOI: 10.1016/S0140-6736(19)30308-3.

¹³ I. Suárez, S. M. Fünfer, S. Kröger, J. Rademacher, G. Fätkenheuer, J. Rybniker, *The Diagnosis and Treatment of Tuberculosis*, în „Deutsches Arzteblatt International”, 2019 Oct. 25, nr. 116(43), pag. 729-735, DOI: 10.3238/arztebl.2019.0729.

fatigabilitate, tuse productivă și hemoptizii. În tuberculoza extrapulmonară simptomatologia clinică este specifică organului afectat¹⁴.

Locuințele nemțenilor în perioada interbelică adăposteau de regulă o singură familie, dar erau și cazuri în care tânăra familie cu o condiție mai modestă, locuia cu părinții sau bunicii. Nu erau puține cazuri când pe timp de iarnă familia se adăpotea într-o singură cameră, unde mai găzduiau uneori și animalele abia fătate. Geamurile se băteau în cuie spre a nu intra frigul, îmbrăcămintea și încălțăminte se usca pe sobă. În cazul în care exista un bolnav în familie era îngrijit în aceeași cameră, unde era „cald și bine”. Fiecare locuință avea o cameră „de curat” dar aici se intra doar la zilele festive: nunți, botezuri, înmormântări sau alte obiceiuri religioase la care participa preotul. Tuberculoza a fost una din bolile epidemice cu o largă răspândire în perioada interbelică. Din acest motiv au existat spitale și sanatorii de profil pe tot teritoriul țării, atât pentru copii cât și pentru adulți. De exemplu, Sanatoriul Societății pentru Combaterea Tuberculozei la Copiii din București primea la cure de cel puțin trei luni, în baza unei trieri prealabile, copii „atinși de tuberculoza ganglionilor, a oaselor, a articulațiilor, a peritoneului...precum și copii suspecti de tuberculoză”,¹⁵. În județul Neamț există și în prezent Spitalul de Pneumoftiziologie Biserican, care inițial a fost Sanatoriu TBC. Abia după al Doilea Război Mondial au fost înființate dispensarele de puericultură și bucătăriile dietetice, care asigurau copiilor mici și preșcolarilor alimente de bază (orez, făină, zahăr, fulgi de ovăz), săpun și scutece și care se ocupau de tratarea tulburărilor aparatului respirator, aparatului digestiv și aplicau pansamente ombilicale. Cadrele acestor centre asigurau lecții practice privind prepararea laptelui acidulat, a mucilagiului de orez, a infuziei, a supei de zarzavat, a sucului de mure, etc¹⁶.

În anul 1926, prin adresa 8166 din 27 aprilie, Poliția orașului Piatra Neamț sesiza Serviciul Sanitar al județului Neamț că vizitatori tuberculoși din alte orașe veneau în vizită în Piatra Neamț și se cazau la locuitori din vecinătatea Parcului Cozla. Unii dintre aceștia își găseau sfârșitul în acest oraș, iar gazdele nu aduceau la cunoștința serviciului sanitar decesul acestora, pentru dezinfectarea camerelor și obiectelor de care se serviseră, închiriind ulterior camerele altor vizitatori, care erau astfel îmbolnăviți. Se solicita darea unei ordonanțe pentru interzicerea închirierii de camere sau imobile în timpul sezonului de vară, dacă nu aveau în prealabil avizul medicului ce trebuia să examineze fiecare chirias¹⁷. Acest lucru a fost foarte greu de realizat din cauza numărului mare de vizitatori, în comparație cu numărul mic de medici.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ SJAN Neamț, fond Serviciul Sanitar al Județului Neamț, d. 4/1920, ff. 59-62.

¹⁶ *Idem*, d. 94/1949, ff. 3, 5, 7, 15.

¹⁷ *Idem*, d. 10/1926, f.1.

În prezent, tratamentul standard cuprinde 2 luni de cvadruplă terapie cu Isoniazidă, Rifampicină, Etambutol și Pirazinamidă, urmată de terapie duală cu Isoniazidă și Rifampicină timp de încă 4 luni. Formele extrapulmonare necesită uneori tratament extensiv¹⁸. Deși Robert Koch a descoperit încă din anul 1882 bacilul care provoacă maladia (bacil care îi poartă numele), ceea ce a condus la elaborarea vaccinului TBC, și la declararea eradicării tuberculozei, totuși și în prezent mai sunt întâlnite cazuri izolate de boală.

3. Sifilis

Sifilisul este infecția cauzată de spirocheta *Treponema pallidum* subsp. *pallidum*. A fost descrisă pentru prima oară în secolul XV și a rămas până în prezent un subiect controversat în medicină¹⁹. Boala treponemică pare că își are originea în estul Africii și ulterior a fost transmisă către Anglia, posibil datorată comerțului cu scalvi²⁰. Oamenii sunt singura gazdă naturală, sifilisul putându-se transmite pe cale sexuală sau pe cale verticală de la mamă la făt, în timpul sarcinii²¹.

La români, familia tradițională se încheia de regulă între parteneri cu același statut social, avere sau studii. Fetele se căsătoreau în jurul vârstei de 15 ani, iar băieții înainte de a fi luați în armată. Nu se cunoșteau anticoncepționalele, iar întreruperea sarcinii era considerată un păcat capital. Astfel că, o familie avea „câți copii dădea Domnul”. Dacă la oraș femeile nașteau sub supraveghere medicală, în mediul rural acestea erau asistate cel mult de către o moașă bătrână, fără pregătire medicală. Acest lucru făcea ca mortalitatea infantilă să fie foarte ridicată, una din cauze fiind și faptul că încă de la naștere fătul era afectat de unele boli epidemice. Familiile de la sate considerau fidelitatea o virtute, dar bărbații de la oraș „cochetau” uneori cu „domnișoarele de companie”, ceea ce contribuia și la răspândirea bolilor venerice. Din corespondența medicului primar al județului cu forurile superioare, rezulta că numărul bolnavilor de sifilis după Primul Război Mondial se dublase față de perioada antebelică. Astfel, dacă în anul 1913 erau înregistrate 946 cazuri, iar în 1914 erau 1152 cazuri, în anul 1919 erau înregistrați 3123 bolnavi. Principalele probleme întâmpinate în eradicarea acestei boli au fost: practicarea empirică a medicinei de persoane fără pregătire

¹⁸ I. Suárez, S. M. Fünfer, S. Kröger, J. Rademacher, G. Fätkenheuer, J. Rybniker, *op. cit.*

¹⁹ A. K. Forrestel, C. L. Kovarik, K. A. Katz, *Sexually acquired syphilis: historical aspects, microbiology, epidemiology, and clinical manifestations*, în „*Journal of the American Academy of Dermatology*”, 2020, nr.82, pag. 1–14, DOI: 10.1016/j.jaad.2019.02.073 .

²⁰ Bruce M. Rothschild, *The history of syphilis*, în „*Clinical Infectious Diseases*”, 2005, nr. 40, pag. 1454–1463, DOI: 10.1086/429626.

²¹ Rosanna Peeling, D. Mabey, M. Kamb, ș.a., *Syphilis*, în „*Nature Reviews Disease Primers*”, 2017, nr. 3, pag. 1-21, DOI: 10.1038/nrdp.2017.73;

A. K. Forrestel, C. L. Kovarik, K. A. Katz, *op. cit.*

de specialitate, care profitau de credulitatea și simplitatea țăranilor și îi tratau cu tot felul de „fumigații”, metode care uneori au dus pacienții în stări avansate de intoxicație; totodată erau persoane care vindeau medicamente improvizate; erau femei prostituate care își practicau meseria deși se știau bolnave; o altă cauză a fost starea precară de igienă a localităților și locuitorilor; un alt motiv important a fost tratamentul medicamentos care nu se făcea riguros, deoarece din diferite pricini oamenii nu se prezentau săptămânal la locul special amenajat în acest scop, etc.²². Cu adresa nr. 07157/31.07.1926 Regiunea VI Sanitară Serviciul Medical solicita medicului primar al județului un raport de activitate în combaterea sifilisului. La data de 28 august medicul raportează catagrafierea sifiliticilor din județ. Din numărul foarte mare de bolnavi aproximativ 10% se aflau sub tratament. Cifra mică de pacienți tratați era rezultatul faptului că, în primul rând, nu veneau la tratament cu întreaga familie așa cum era necesar, iar, în al doilea rând, deseori, preparatele antisifilitice lipseau, ceea ce ducea la întreruperea medicațiilor și la lipsa încrederii pacienților, care trebuia să se deplaseze uneori de la distanțe foarte mari pentru primirea medicației²³.

Cauze ale răspândirii sifilisului au fost și existența prostituatelor și a caselor de toleranță. Poliția comunală a solicitat în mai multe rânduri Tribunalului Neamț autorizarea unor verificări la mai multe case de întâlnire, suspectate de prostituare clandestină. În anul 1929, mai mulți locuitori din Piatra Neamț, str. Slt. Roger Nanu au adus la cunoștința primarului orașului Piatra Neamț, prin cererea nr. 5386/22.05.1929, adresa unei case de întâlniri de zi și de noapte „la care vin o mulțime de lume cu trăsură, automobile și mulți maturi și tineri pe jos și fac un scandal rușinos, expunându-se la vederile trecătorilor, unde se cântă și cu patifonul și se face larmă mare”. Cererea de verificare a fost formulată de mai mulți părinți de băieți și fete ce au considerat că cele sesizate erau un exemplu de imoralitate, mai ales că imobilul respectiv era situat între Școala Normală de Fete și Liceul de Fete. În urma unei anchete „minuțioase” s-a constatat că la acea adresă trei fete practicau clandestin prostituția. La scurt timp de la efectuarea verificărilor, Poliția a raportat că cele trei fete au părăsit orașul. Poliția orașului Piatra Neamț efectua și inspecții din oficiu. Astfel, în data de 6.06.1929 aceasta l-a informat pe Primarul orașului Piatra Neamț că la casa de toleranță din str. Hurjui Pantelimon, patronată de Leia M. Aron, zisă Pribeagu, s-a constatat că imobilul era într-o stare deplorabilă de murdărie și insalubritate, acoperișul și dușumelele erau putrede, pereții cu igrasie, așternuturile vechi și murdare, lipsea closetul fiind amenajată doar o groapă acoperită cu scânduri. Ca urmare a celor constatate, s-a solicitat închiderea acestei case pentru minim trei luni, până la renovare. Închiderea s-a aprobat și s-a dispus în aceeași zi. În data de 17.06.1929, „numita Leia zis Moise Aron zis Pribeagu”, a solicitat o autorizație provizorie pentru 3-4 luni

²² SJAN Neamț, fond Serviciul Sanitar al Județului Neamț, d. 4/1920, ff. 63, 71, 131.

²³ *Idem*, d. 12/1926, ff. 1-3.

până la repararea imobilului în totalitate. La verificare, Poliția a constatat că fusese reparată o aripă a casei formată din patru camere, ce fuseseră văruiți, acoperite, mobilierul vopsit, fuseseră schimbate saltelele și așternuturile și se construiseră o latrină. A urmat verificarea medicului primar și avizul Serviciului Sanitar. În data de 3.09.1929 Luța Pribeagu a solicitat deschiderea localului de toleranță din str. Arini 32. La verificări s-a constatat că noua construcție avea 7 încăperi reparate, curățate și „mobilate suficient”. S-a aprobat funcționarea provizorie. Cu cererea nr. 11873/21.10.1929, Luța Pribeagu a anunțat definitivarea construcției din str. Slt. Hurjui Pantelimon și a solicitat autorizarea definitivă pentru funcționarea „stabilimentului de toleranță”. La verificări s-a constatat că imobilul se compunea din 8 camere bine mobilate, dotat cu o latrină. În data de 6.11.1929 s-a autorizat funcționarea Casei de prostituție, str. Slt. Hurjui Pantelimon, cu obligația de a se întreține curățenia conform Regulamentului. Din declarațiile de înscriere în registrul de prostituate s-a constatat că la această casă de toleranță activau 19 fete cu vârsta între 18 – 26 ani, și una care avea 42 ani. Ca motive ale practicării prostituției doar două au declarat „din dragoste”, restul au declarat cauzele practicării acestei profesii: lipsurile și mizeria²⁴. Tot la o razie efectuată de medicul primar al județului s-a constatat că la hotelul Bistrița din Piatra Neamț se aflau instalate femei cu moravuri ușoare care practicau prostituția molipsind tineretul școlar, soldații, populația, etc.²⁵

Infecția cu sifilis a evoluat și evoluează în diferite stadii, fiecare cu manifestări clinice diferite și tratament specific²⁶. Sifilisul primar se manifestă cel mai frecvent printr-o leziune solitară, ulcerată, nedureroasă denumită șancru sifilitic care se dezvoltă la locul infecției la aproximativ 3 săptămâni după expunerea la *Treponema pallidum*. În lipsa tratamentului, are loc diseminarea hematologică, iar în decurs de câteva săptămâni/luni rezultă sifilisul secundar cu numeroase manifestări clinice. Cele mai comune caracteristici sunt febra, limfadenopatia, erupția cutanată difuză și leziunea condyloma latum de la nivel genital sau perineal. În stadiul latent, leziunile cutanate se resorb, iar pacienții sunt asimptomatici, dar cu test serologic pozitiv pentru *Treponema pallidum*. Sifilisul terțiar se dezvoltă la câțiva ani de la infecția inițială și poate afecta orice organ. Cele mai temute complicații sunt neurosifilisul și afectarea valvei aortice. Pentru stabilirea diagnosticului este imperativă examinarea întregii suprafețe cutanate, a regiunii ano-genitale, a mucoasei orale și a ganglionilor limfatici regionali luându-se în considerare simptomele generale și

²⁴ SJAN Neamț, fond Primăria orașului Piatra Neamț, d. 206/1929, ff. 1-37.

²⁵ SJAN Neamț, fond Prefectura Județului Neamț, d. 76/1940, f. 47.

²⁶ A. K. Forrestel, C. L. Kovarik, K. A. Katz, *op. cit.*

neurologice²⁷. Tratamentul din era pre-penicilinei includea agenți purgativi, căldură și pirogeni. Mercurul a fost utilizat pe scară largă în compuși topici, compuși orali, injecții și fumigare. Tratamentul putea dura și ani de zile. Au fost acordate două premii Nobel în medicină și fiziologie pentru tratamentele descoperite în sifilis. Penicilina a fost raportată ca și tratament eficient în sifilis din anul 1943 și a rămas terapia recomandată, fără cazuri rezistente cunoscute²⁸.

Incidența sifilisului a scăzut semnificativ odată cu introducerea penicilinei în anul 1940, dar a crescut din nou brusc odată cu apariția virusului imunodeficienței umane (HIV) în anii 1980²⁹.

4. Scarlatina

Scarlatina este produsă de bacteria *Streptococcus pyogenes* (streptococ de grup A). Această patologie a fost asociată cu un nivel crescut de morbiditate și mortalitate în secolele XVIII și XIX când epidemiile erau comune. Aproximativ 87% dintre cazuri au fost la copiii sub 10 ani. La debutul bolii, simptomele erau nespecifice și includeau febră, cefalee, greață, vărsături și faringodinie. După 12-48 de ore apărea erupția cutanată punctiformă generalizată, cu dispoziție inițială la nivelul toracelui care se extindea rapid și în alte părți ale corpului, pielea căpătând o textură de șmirghel. Pacienții prezentau tipic eritem malar și paloare periorală. Aceste modificări puteau fi însoțite de limba cu aspect de căpșună, prin culoarea roșie și tumefacția rămase în urma decojirii stratului alb inițial. Erupția era mai accentuată la nivelul plicilor de flexiune (precum zona axilară) – semnul Pastia. Aceste leziuni persistau aproximativ o săptămână și puteau avea loc descuamări ale vârfurilor degetelor. Boala putea fi infecțioasă timp de 2-3 săptămâni de la apariția simptomelor. Bacteria se răspândește prin contactul cu mucusul sau saliva unei persoane infectate, prin tuse sau strănut, sau prin atingerea suprafețelor contaminate. Purtătorii asimptomatici aveau un risc foarte scăzut de a transmite infecția³⁰.

Scarlatina, ca orice boală contagioasă, a ridicat mari probleme prin rapida sa răspândire, pe tot teritoriul județului. Cadrele medicale insuficiente, lipsa posibilităților de carantinare a bolnavilor, dar și lipsa de înțelegere a cetățenilor, a făcut ca deseori lupta autorităților cu maladia să fie fără sorți de izbândă. Pentru unele comune rurale s-a considerat necesară paza cu străjeri sau

27 Stephan Lautenschlager, *Diagnosis of syphilis: clinical and laboratory problems*, în „Journal of the German Society of Dermatology”, 2006, nr. 4, pag. 1058-1075, DOI: 10.1111/j.1610-0387.2006.06072.x.

David L. Brown, J. E. Frank, *Diagnosis and management of syphilis*, în „American Family Physician” 2003, nr. 68, pag. 283-290, PMID: 12892348.

²⁸ A. K. Forrestel, C. L. Kovarik, K. A. Katz, *op. cit.*

²⁹ David L. Brown, J. E. Frank, *op. cit.*

³⁰ *Managing scarlet fever* în „Drugs and Therapeutics Bulletin”, 2017 Sep., nr. 55(9), pag. 102, DOI: 10.1136/dtb.2017.8.0529.

jandarmi a infirmeriilor, astfel încât pacienții să nu mai poată ieși și neamurile bolnavilor să nu mai poată intra, lucru care în cele din urmă nu s-a reușit din cauza lipsei de personal. S-a recomandat ridicarea urgentă a cazurilor noi depistate, dezinfectarea caselor cu var, fierberea textilelor, oprirea organizării de hore în sate, obligativitatea cârciumarilor de a se aproviziona cu var de vânzare³¹, etc. Cu adresa nr. 19022/23 dec. 1925 Regiunea VI Sanitară Serviciul Medical solicita comunicarea măsurilor luate pentru stingerea epidemiei de scarlatină. Medicul primar al județului a răspuns: persoanele au fost izolate în spitale, casele au fost igienizate prin văruire, au fost sistate aglomerațiile – iarmaroace, serbări, hramuri, hore, colinde, etc. Greutățile întâmpinate au fost cu precădere: lipsa medicilor locali în comunele rurale, unde au fost folosiți studenți, lipsa de pregătire a agenților sanitari și lipsa mijloacelor de transport³².

Ducându-se o campanie susținută de vaccinare și revaccinare a copiilor din județul Neamț, la data de 30 ianuarie 1940, erau vaccinați cu toxină antiscarlatinoasă 14.827 tineri³³.

Măsurile generale constau în hidratarea corespunzătoare, igienizare și administrarea de medicamente pentru a reduce febra. Tratamentul antibiotic era și este recomandat tuturor pacienților indiferent de severitatea bolii. În prezent se administrează Penicilină V timp de 10 zile sau Azitromicină timp de 5 zile în cazul pacienților cu reacții alergice la penicilină.

5. Tifos exantematic

Tifosul epidemic cauzat de *Rickettsia prowazekii* este una dintre cele mai vechi boli pestilențiale ale omenirii. Această patologie este transmisă ființelor umane de către păduchii corpului și este considerată încă o amenințare majoră de către autoritățile de sănătate publică, în ciuda eficacității antibioticelor, condițiile sanitare precare fiind favorabile înmulțirii păduchilor³⁴. Tifosul, cândva asociat cu războaiele și dezastrele umane, a fost intens studiat în ultimul secol. Simptomele clinice de tifos epidemic au fost descrise pentru prima oară în secolul XVI în zona Mediteraneană, urmând ca apoi boala să se răspândească odată cu mutarea armatelor prin Europa. Deși în prezent nu au mai fost raportate izbucniri majore de tifos, această afecțiune a rămas o problemă în unele regiuni continentale³⁵. Charles Nicolle a demonstrat în anul 1909 că *Rickettsia prowazekii* este transmisă prin păduchii corpului. Păduchele trăiește în haine și este favorizat de vremea rece, umiditate, sărăcie și igiena

³¹ SJAN Neamț, fond Serviciul Sanitar al Județului Neamț, d. 7/1920, ff. 34, 140, 252, 268.

³² *Idem*, d. 8/1925, ff. 738-739.

³³ *Idem*, d. 52/1940, f. 8.

³⁴ E. Angelakis, Y. Bechah, R. Didier, *The history of epidemic typhus*, în „Microbiology Spectrum”, 2016, nr. 4(4), pag. 1-9, DOI: 10.1128/microbiolspec.PoH-0010-2015.

³⁵ J. O. Andersson, S. G. Andersson, *A century of typhus, lice and Rickettsia*, în „Research in Microbiology”, 2000 Mar., nr.151(2), pag. 143-150, DOI: 10.1016/s0923-2508(00)00116-9.

precară. Păduchii corpului au tendința de a părăsi gazdele febrile și de a căuta indivizi sănătoși, răspândind boala în populație. Se pare că persoanele cu infecție latentă sunt principalele rezervoare care permit supraviețuirea și menținerea bacteriilor în natură. Transmiterea agentului patogen nu se realizează direct prin mușcături, ci prin contaminarea locurilor de mușcătură, conjunctive, și mucoase cu fecale sau corpuri zdrobite de păduchi infectați³⁶.

Până în anul 1916, în România au existat doar cazuri izolate, urmând ca apoi numărul cazurilor să crească din cauza sosirii refugiaților din Serbia. Astfel, epidemia în România a început în decembrie 1916 și a atins un maxim în februarie 1917 cu un număr estimat de cazuri de 500,000. În perioada 1920-1939, Basarabia a fost cea mai contaminată regiune a țării deținând 85% din numărul total de îmbolnăviri raportate la nivel național³⁷. Până în anul 1916 tifosul exantematic era o boală aproape necunoscută în județul Neamț, dar după război aceasta devenise endemică³⁸. În luna mai 1923 Directorul Regiunii VI Sanitară a trimis medicului primar al județului Neamț o recomandare privind modul de deparazitare a bolnavilor de tifos exantematic. Din constatările sale, la acea dată personalul sanitar nu cunoștea agentul răspânditor al acestei boli „păduchele” și nici modalitățile de combatere, motiv pentru care le împărtășea rețeta folosită de el personal în perioada războiului, cu care înregistrase bune rezultate: pacientul era spălat în apă caldă cu săpun, apoi era spălat „peste tot” cu o soluție de acid acetic 1/1000, obținută fie din oțet de masă, fie din esență de oțet, sau cu acid acetic pur. Scopul era decheratinisarea păduchelui și a oului lindine. Ulterior, se proceda la petrolisarea pacientului. Nu se folosea petrol simplu, ci în amestec cu ulei. La un litru de petrol se adăugau două linguri de ulei³⁹. Cu adresa nr. 14559 din 29 iulie 1939 Ministerul de Interne - Direcțiunea Ad-ției de Stat transmite o circulară Prefecturii județului Neamț, prin care comunică prevederile adresei Ministerului Sănătății și Asistenței Sociale nr. 34722/939, „că ȣigani nomazi cari umblă din sat în sat și trăiesc în condițiuni foarte proaste de igienă, se sustrag în acest mod oricărui control sanitar, din care cauză prezintă un permanent pericol pentru diseminarea atâtor boli contagioase, în deosebi a tifosului exantematic”. Drept urmare se solicita luarea de măsuri „de a sesiza imediat serviciul sanitar cel mai apropiat, la trecerea acestor ȣigani nomazi prin localitate, pentru a fi supuși operațiunilor de deparazitare”⁴⁰. Tot ca o măsură de combatere a epidemiei, s-au interzis organizarea de nunți cu lăutari și mese mari⁴¹.

³⁶ E. Angelakis, Y. Bechah, R. Didier, *op. cit.*

³⁷ I. I. Jeican, F. O. Botiș, D. Gheban, *Typhus Exanthematicus in Romania During the Second World War (1940-1945)*, în „Romanian Medical Journals of the Time. Clujul Medical.”, 2015, nr. 88(1), pag. 83-90, DOI: 10.15386/cjmed-404.

³⁸ SJAN Neamț, fond Prefectura Județului Neamț, d. 233/1929, f. 10.

³⁹ SJAN Neamț, fond Serviciul Sanitar al Județului Neamț, d. 5/1923, f. 207.

⁴⁰ SJAN Neamț, fond Prefectura Județului Neamț, d. 82/1939, f. 284.

⁴¹ SJAN Neamț, fond Serviciul Sanitar al Județului Neamț, d. 12/1922, f. 85.

După inoculare, are loc diseminarea hematogenă și bacteria afectează celulele endoteliale capilare și vasele mici de sânge, producând vasculite frecvent la nivelul inimii, pielii, sistemului nervos central, musculaturii scheletale și rinichilor. Perioada de incubare este de 10-14 zile la oameni. Debutul bolii este reprezentat prin febra ridicată, cefalee și erupția cutanată difuză a trunchiului și membrilor. Majoritatea pacienților prezintă semne neurologice precum iritație meningeală, convulsii, confuzie, amețelă sau comă. În cazuri severe apare miocardita, afectarea pulmonară, trombocitopenie ușoară, icter și afectarea funcției hepatice. În cazul tifosului necomplicat, febra dispare după 2 săptămâni de boală în lipsa tratamentului, dar recăpătarea forțelor proprii durează 2-3 luni. Fără tratament infecția este fatală în 13-30% din cazuri⁴². Pe lângă măsurile de igienizare riguroasă, în prezent Doxiciclina este principalul tratament utilizat, iar în cazul în care este contraindicată se poate administra Ciprofloxacină⁴³.

Din situațiile statistice întocmite la nivelul Serviciului Sanitar al județului Neamț în baza raportărilor medicilor sau agenților sanitari locali⁴⁴, s-a constatat că în primii ani după primul război mondial, bolile epidemice au avut o evoluție agresivă. Din păcate nu ne sunt furnizate date decât pentru persoanele care au fost luate în evidența unor unități sanitare (Tabel nr. 1)⁴⁵. După al Doilea Război Mondial încă mai erau înregistrate cazuri de tuberculoză, sifilis, pelagră, tuse convulsivă, etc.

Tabel nr. 1

		1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927
Scarlatină	Aflați	57	54	32	11	57	7	62	75
	Noi	807	342	109	174	188	294	559	144
	Total	864	396	141	185	245	301	681	219
	Morți	137	51	8	20	27	29	68	13
	Vindecăți	673	313	122	108	211	210	479	190
	Rămași	54	32	11	57	7	62	75	16
Variolă	Aflați	-	-	-	-	-	-	-	-
	Noi	4	2	1	-	1	-	-	-
	Total	4	2	1	-	1	-	-	-

⁴² E. Angelakis, Y. Bechah, R. Didier, *op. cit.*

J. O. Andersson, S. G. Andersson, *op. cit.*

⁴³ G. Dobler, R. Wölfel, *Typhus and other rickettsioses: emerging infections in Germany*, în „Deutsches Arzteblatt International”, 2009 May, nr. 106(20), pag. 348-354, DOI: 10.3238/arztebl.2009.0348.

⁴⁴ SJAN Neamț, fond Serviciul Sanitar al Județului Neamț, d. 18/1921, ff. 1-5.

⁴⁵ *Idem*, d. 38/1948, ff. 81-82.

		192 0	192 1	192 2	192 3	192 4	192 5	192 6	192 7
	Morți	1	-	-	-	-	-	-	-
	Vindecați	3	2	1	-	1	-	-	-
	Rămași	-	-	-	-	-	-	-	-
Difterie	Aflați	-	-	-	-	-	-	-	-
	Noi	-	13	6	1	1	4	-	9
	Total	-	13	6	1	1	4	-	9
	Morți	-	1	-	-	-	2	-	3
	Vindecați	-	12	6	1	1	2	-	5
	Rămași	-	-	-	-	-	-	-	1
Febră tifoidă	Aflați	-	-	-	-	-	4	5	6
	Noi	30	36	23	13	51	82	27	92
	Total	30	36	23	13	51	86	32	98
	Morți	1	5	5	-	7	10	3	9
	Vindecați	29	27	18	13	40	72	23	85
	Rămași	-	-	-	-	4	4	6	4
Dizenterie	Aflați	-	-	-	-	-	-	-	2
	Noi	54	18	10	31	21	-	2	39
	Total	54	18	10	31	21	-	2	41
	Morți	4	3	1	11	5	-	-	10
	Vindecați	50	15	9	20	16	-	-	31
	Rămași	-	-	-	-	-	-	2	-
Tifos exantematic	Aflați	4	-	37	6	-	1	2	-
	Noi	156	72	299	150	73	76	12	2
	Total	160	72	336	150	73	77	14	2
	Morți	21	4	29	15	5	6	-	-
	Vindecați	139	31	301	141	68	692	14	2
	Rămași	-	-	-	-	-	2	-	-
Tuse convulsivă	Aflați	48	147	10	9	-	9	54	44
	Noi	559	67	493	144	163	841	249	198
	Total	607	214	503	153	163	850	303	242
	Morți	34	4	26	20	11	79	17	13
	Vindecați	426	200	468	133	152	716	242	211
	Rămași	147	10	9	-	-	55	44	18

Tot în perioada analizată au mai fost raportate cazuri izolate de:

Ciumă: prin telegramele adresate în anul 1920 de Ministerul de Interne către medicul primar al județului Neamț, au început să fie anunțate focare de ciumă depistate la echipajele maritime, călătorii și mărfurile venite din Salonic, Catania și Odesa⁴⁶, pentru toate fiind instituite carantine și verificări sanitare. Ulterior au fost semnalate contaminări și pe vasele care veneau dinspre Veneția sau Constantinopol⁴⁷, atât pentru ciumă cât și pentru alte boli contagioase.

Malaria: pentru combaterea căreia au fost folosiți agenți sanitari, moașe și persoane străine cu garanții morale, pentru aplicarea tratamentului cu chinină⁴⁸.

Antrax: cauzat de contaminarea de la cadavrele animalelor bolnave, lipsa controalelor veterinare, ignoranța populației rurale la avertismentele de a nu consuma carnea animalelor muribunde, de a îngropa leșurile animalelor moarte și de a nu utiliza pieile acestora⁴⁹.

Febră tifoidă: pentru care s-a dispus dezinfectarea cu var a fântânilor și închiderea celor contaminate, vaccinarea populației, închiderea stațiunilor ce nu aveau apă potabilă de calitate.

Turbare: pentru a cărei eradicare a fost necesară stârpirea câinilor vagabonzi, cu echipe de hingheri⁵⁰.

Dizenteria: pentru care s-a interzis alimentarea de către populație cu apă de la râuri și pârauri⁵¹.

Variola: a cărei eradicare a fost obținută tot prin proceduri de vaccinare și revaccinare⁵².

Instituțiile publice nemțene au fost permanent preocupate de eradicarea epidemiilor, igiena localităților, a instituțiilor, a locuințelor și a populației. S-au dispus măsuri de dezinfectare a școlilor, prin spălarea cu leșie fierbinte a dușumelelor și văruirea pereților cu var proaspăt stins, au fost curățate latrinele cu sulfat de fier topit în apă fierbinte, au fost pulverizate soluții antiseptice⁵³. S-a cerut în mod constant autorităților centrale ajutorarea cu personal medical și auxiliar, materiale sanitare, medicamente, mijloace de transport, dezinfectanți, etc., s-au implicat și în verificarea personalului angajat în diferite societăți de exploatare sau de producție⁵⁴. Cu ocazia vizitei făcute în județul nostru de Excelența sa D-I Rezident Regal al Ținutului Prut G-ral Negruzzi Mihai, în

⁴⁶ *Idem*, d. 7/1920, ff. 16, 17, 27, 379.

⁴⁷ SJAN Neamț, fond Prefectura Județului Neamț, d. 233/1929, f. 13.

⁴⁸ SJAN Neamț, fond Serviciul Sanitar al Județului Neamț, d. 4/1924, f. 81.

⁴⁹ *Idem*, d. 4/1924, f. 96.

⁵⁰ *Idem*, d. 8/1925, ff. 495, 573.

⁵¹ SJAN Neamț, fond Prefectura Județului Neamț, d. 233/1929, f. 52.

⁵² SJAN Neamț, fond Serviciul Sanitar al Județului Neamț, d. 27/1948, ff. 53, 125-126.

⁵³ *Idem*, d. 5/1923, f. 261.

⁵⁴ *Idem*, d. 233/1929, ff. 61-72.

zilele de 8/9.10.1938, Prefectura județului Neamț prin nota telefonică nr. 19899/4.10.1938 solicita Pretorilor Plășilor, Comandamentului Legiunii de Jandarmi Neamț și Comisariatelor Tg. Neamț și Buhuși să ia măsuri astfel încât să se asigure o curățenie perfectă, personal complet la datorie, să se repare podurile și podețele, să se astupe găurile din drumuri pe traseul Piatra Neamț – Roman și să fie schițate nevoile și propunerile cele mai urgente. În data de 11.10.1938 Excelența Sa a adresat mulțumiri pentru „frumoasele progrese în toate direcțiunile”⁵⁵.

Un sprijin important în activitatea medicală și o importantă realizare în domeniul medicinei a fost preparatul englezesc „Penicilin”, care a început să fie utilizat de cadrele medicale din județul Neamț abia după al doilea război mondial, începând cu anul 1946. Cu acest antibiotic au fost tratate foarte multe afecțiuni: majoritatea infecțiilor stafilococice cu sau fără bacteriemii, cazurile de infecții streptococice, infecțiile anaerobice, cele pneumococice, cele gonococice, deci majoritatea infecțiilor, având un rezultat foarte bun în tratarea meningitelor, antraxului, pneumoniilor, abceselor, cangrenelor, erizipel, amigdale, sifilis, difterie, mușcăături de șobolan, tuberculoză, toxoplasmoză, malarie, febră, infecții cu viruși, boli venerice, etc⁵⁶.

Așadar perioada interbelică putem spune că a fost o perioadă foarte zbuciumată pentru cetățenii județului Neamț, datorită multiplelor schimbări survenite în proprietatea agricolă, relația cu instituțiile statului, diversificarea ocupațiilor și creșterea veniturilor, schimbarea mentalităților de la tradiționalism spre modernitate, îmbunătățirea stării de sănătate și combaterea epidemiilor prin asigurarea igienei personale și vaccinarea populației.

Bibliografie selectivă

Serviciul Județean Neamț al Arhivelor Naționale, fond *Serviciul Sanitar al Județului Neamț*, d. 4/1920; d. 7/1920; d. 18/1921; d. 12/1922; d. 5/1923; d. 4/1924; d. 8/1925; d. 10/1926; d. 12/1926; d. 94/1949; d. 52/1940; d. 64/1946; d. 27/1948; d. 38/1948; d. 94/1949

fond *Prefectura Județului Neamț*, d. 233/1929; d. 431/1938; d. 82/1939; d. 76/1940.

fond *Primăria orașului Piatra Neamț*, d. 206/1929.

Managing scarlet fever în „*Drugs and Therapeutics Bulletin*”, 2017 Sep., nr. 55(9), pag. 102, DOI: 10.1136/dtb.2017.8.0529.

Andersson J.O., Andersson S.G., *A century of typhus, lice and Rickettsia*, în „*Research in Microbiology.*”, 2000 Mar., nr. 151(2), pag. 143-150, DOI: 10.1016/s0923-2508(00)00116-9;

⁵⁵ SJAN Neamț, fond Prefectura Județului Neamț, d. 431/1938, ff. 1-10.

⁵⁶ SJAN Neamț, fond Serviciul Sanitar al Județului Neamț, d. 64/1946, ff. 7-11.

- Angelakis E., Bechah Y., Didier R., *The history of epidemic typhus*, în „Microbiology Spectrum”, 2016, nr. 4(4), pag. 1-9, DOI: 10.1128/microbiolspec.PoH-0010-2015;
- Brown D.L., Frank J.E., *Diagnosis and management of syphilis*, în „American Family Physician” 2003, nr. 68, pag. 283 – 290, PMID: 12892348;
- Dobler G., Wölfel R., *Typhus and other rickettsioses: emerging infections in Germany*, în „Duetsches Arzteblatt International”, 2009 May, nr. 106(20), pag. 348-354, DOI: 10.3238/arztebl.2009.0348;
- Forrestel A.K., Kovarik C.L., Katz K.A., *Sexually acquired syphilis: historical aspects, microbiology, epidemiology, and clinical manifestations*, în „Journal of the American Academy of Dermatology” 2020, nr. 82, pag. 1–14, DOI: 10.1016/j.jaad.2019.02.073;
- Furin J., Cox H., Pai M., *Tuberculosis*, în „Lancet” 2019 Apr. 20, nr. 393(10181), pag. 1642-1656, DOI: 10.1016/S0140-6736(19)30308-3;
- Jeican I.I., Botiș F.O., Gheban D., *Typhus Exanthematicus in Romania During the Second World War (1940-1945)*, în „Romanian Medical Journals of the Time. Clujul Medical”, 2015, nr. 88(1), pag. 83-90, DOI: 10.15386/cjmed-404;
- Juraj Hegyi, Robert A. Schwartz, Vladimír Hegyi. *Pellagra: Dermatitis, dementia, and diarrhea*, în „International Journal of Dermatology” 2004, nr. 43, pag. 1–5, DOI: 10.1111/j.1365-4632.2004.01959.x;
- Lautenschlager S., *Diagnosis of syphilis: clinical and laboratory problems*, în „Journal of the German Society of Dermatology”, 2006, nr. 4, pag. 1058-1075, DOI: 10.1111/j.1610-0387.2006.06072.x;
- Peeling, R., Mabey, D., Kamb, M. ș.a., *Syphilis*, în „Nature Reviews Disease Primers”, 2017, nr. 3, pag. 1-21, DOI: 10.1038/nrdp.2017.73;
- Piqué-Duran E., Pérez-Cejudo J.A., Cameselle D., Palacios-Llopis S., García-Vázquez O., *Pelagra: estudio clínico, histopatológico y epidemiológico de 7 casos.*, în „Actas Dermosifiliográficas”. 2012, nr. 103, pag. 51-58, DOI: 10.1016/j.adengl.2011.05.003;
- Rothschild B.M., *The history of syphilis*, în „Clinical Infectious Diseases” 2005, nr. 40, pag. 1454–1463, DOI: 10.1086/429626 ;
- Savvoulia Savvidou, *Pellagra: a non-eradicated old disease*, în „Clinics and Practice” 2014, nr. 4, pag. 637, DOI: 10.4081/cp.2014.637;
- Suárez I., Füngrer S.M., Kröger S., Rademacher J., Fätkenheuer G., Rybniker J., *The Diagnosis and Treatment of Tuberculosis*, în „Deutsches Arzteblatt International”, 2019 Oct 25, nr. 116(43), pag. 729-735, DOI: 10.

ODERNIZARE ȘI DISTRUGERE ÎN CARPAȚII RĂSĂRITENI. INFRASTRUCTURĂ DE COMUNICAȚII ÎN ANII PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

MODERNIZATION AND DESTRUCTION IN EASTERN CARPATHIANS. COMMUNICATIONS INFRASTRUCTURE IN THE YEARS OF THE FIRST WORLD WAR

MODERNISATION ET DESTRUCTION DANS LES CARPATES ORIENTALES. INFRASTRUCTURE DE COMMUNICATION DANS LES ANNÉES DE LA PREMIÈRE GUERRE MONDIALE

Bogdan Ilie Cocieru⁵⁷

Rezumat: Studiul redă o imagine a infrastructurii și patrimoniului construit, în anii Primului Război Mondial, în partea de nord a țării, la granița cu Bucovina și Transilvania, în special în zona Broșteni. În categoria lucrărilor care au vizat dezvoltarea elementelor de infrastructură locală, un loc aparte l-au ocupat două inițiative austro-germane dedicate căilor ferate. Cel puțin un obiectiv construit acum mai bine de 110 ani la Domeniul Regal Broșteni, hotelul care fusese transformat în septembrie 1916 în spital militar, este semnificativ pentru istoria, cultura și civilizația națională și universală.

Cuvinte cheie: Primul Război Mondial, Broșteni, cale ferată, hotel

Abstract: The study shows an image of the infrastructure and built heritage during the First World War, in the northern part of the country, on the border with Bucovina and Transylvania, especially in the Broșteni area. In the category of works aimed at developing the elements of local infrastructure, a special place was occupied by two Austro-German initiatives dedicated to railways. At least one objective built more than 110 years ago at the Royal Domain Brosteni, the hotel that had been transformed in September 1916 into a military hospital, is significant for the history and culture and national and universal civilization.

Keywords: WWI, Brosteni, railway, hotel

Resumé: L'étude montre une image de l'infrastructure et du patrimoine bâti pendant la Première Guerre mondiale, dans la partie nord du pays, à la frontière avec la Bucovine et la Transylvanie, en particulier dans la région de Broșteni. Dans la catégorie des travaux visant à développer les éléments d'infrastructure locale, une place particulière a été occupée par deux initiatives austro-allemandes dédiées aux chemins de fer. Au moins un objectif construit il y a plus de 110 ans au Royal Domain Brosteni, l'hôtel qui avait été transformé en septembre 1916 en hôpital militaire, est important pour l'histoire et la culture et la civilisation nationale et universelle.

Mots clés: La Première Guerre mondiale, Broșteni, chemin de fer, hôtel

Introducere

⁵⁷ Școala Doctorală de Științe Umane, Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava.

Valea Bistriței, de la Vatra Dornei la Bicăz, traversează o serie de localități care, la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului XX, înregistrau un important avânt socio-economic sub administrația Casei Regale: Domeniul Regal Broșteni, Domeniul Coroanei Borca, Domeniul Coroanei Sabasa-Farcașa și Domeniul Coroanei Bicăz, la frontierele din Moldova cu Bucovina și Transilvania. În cadrul studiului, am urmărit să prezentăm o imagine a infrastructurii și patrimoniului construit, în anii Primului Război Mondial, în partea de nord a țării, la granița cu Bucovina și Transilvania aflate în cadrul Austro-Ungariei, în special în zona Broșteni. Potrivit ultimelor (1 ianuarie 2021) date statistice oficiale, pe Valea Bistriței - în aval de Vatra Dornei și până la limita județelor Suceava-Neamț - au domiciliul un număr de 20.631 persoane (Dorna Arini 2916, Crucea 1964, Broșteni 6225, Borca 6465, Farcașa 3061).⁵⁸

Braniștea mănăstirească Broșteni, atestată documentar la 1488, a fost o zonă sălbatică cu faună bogată și puține așezări omenești, devenită cu timpul moșie boierească și Domeniu Regal (1877). Astăzi, din cauza dispunerii extrem de răspândite a zonelor intravilane, Broșteni este orașul cu cea mai mare suprafață din România⁵⁹, fără nicio arie naturală protejată (vezi Anexa 7).⁶⁰

Subiectul pe care îl tratează prezenta lucrare a mai fost abordat de către o serie de autori români și străini, însă fără a include elemente de geografie și statistică pentru valea Bistriței, cu accent pe zona Broșteni. Aici se cuvine să-l menționez pe Paul Brașcanu, un pasionat al subiectului căilor ferate, care a publicat două lucrări pe această temă: un volum în care prezintă, printre altele, un scurt istoric al liniei ferate Vatra Dornei-Piatra Neamț⁶¹ și o cronică ilustrată cu lucrările de cale ferată executate, în principal de către armatele Puterilor Centrale, în perioada Primului Război Mondial în zona Bucovina-Transilvania-Regatul României.⁶² Un autor german care s-a aplecat asupra subiectului căilor ferate executate de către armatele Puterilor Centrale în perioada Primului Război Mondial este Dieter Stanfel, care reproduce în lucrarea sa o serie de hărți deosebit de interesante, inclusiv informații privind punctele intermediare și

⁵⁸ Institutul Național de Statistică, Tabel POP107D - Populația după domiciliu la 1 ianuarie pe grupe de vârstă și vârste, sexe, județe și localități

<http://statistici.INSSE.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>

⁵⁹ *Anuarul statistic al României* include doar suprafețele la nivel de județ, <https://insse.ro/cms/ro/tags/anuarul-statistic-al-romaniei>. Informații detaliate se găsesc pe site-ul <https://www.brotacelul.ro/statistici.aspx>

⁶⁰ *Ariile Naturale Protejate ale României*, <http://anap.gov.ro/ariile-naturale-protejate-ale-romaniei/>. Informații detaliate se găsesc la adresa <https://www.arcgis.com/apps/Viewer/index.html?appid=41b5c71912c942e98b8257185eef20f4>

⁶¹ Paul Brașcanu, *Drum de fier prin praf de pușcă*, Iași, Editura Ștef, 2012.

⁶² Paul Brașcanu, *Tunuri la porțile Bucovinei 1914-1918*, Iași, Editura Ștef, 2015.

termenele de execuție.⁶³ Mihail Anania, șeful Ocolului Silvic Tarcău, a publicat în anul 1900 un studiu care cuprinde o serie de calcule detaliate ce încercau să demonstreze viabilitatea proiectului de cale ferată care să conecteze Vatra Dornei de Bicăz, via Broșteni.⁶⁴ În ceea ce privește infrastructura și patrimoniul construit, despre lucrările realizate și modul în care au fost afectate în perioada Primului Război Mondial, se cuvine să-i amintim, în calitate de martori oculari, pe Gheorghe Teodorescu Kirileanu⁶⁵-funcționar la cancelaria regală și Alexandru Vasiliu⁶⁶-combatant în armata română.

Lucrări de infrastructură și patrimoniu construit realizate la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului XX

Infrastructura rutieră pe Valea Bistriței-Domeniul Regal Broșteni nu prezenta nicio legătură funcțională până pe la 1880, localnicii deplasându-se la târguri (Târgu Neamț, Fălticeni și Piatra Neamț) pe plaiuri și pe obcini.⁶⁷

În anul 1884, prin *Legea pentru Domeniul Coroanei* se instituia Domeniul Coroanei, care în Carpații Orientali-Valea Bistriței era format din următoarele imobile rurale: Borca, jud. Suceava; Sabasa-Farcașa, jud. Suceava; Bicăz, jud. Neamț.⁶⁸

Astfel, la nivelul anului 1888 exista deja o șosea, însă doar pe sectorul Broșteni-valea Negrișoarei, iar de aici se continua printr-un drum greu până la frontiera cu Bucovina.⁶⁹

Din analiza documentului *Harta drumurilor*, publicat în anul 1898, rezultă că Domeniul Regal Broșteni era traversat de o cale națională neșoseluită peste Munții Stânișoara-văile Bistriței-Neagra Broșteni-Negrișoara spre frontieră, dar și de o șosea vicinală neșoseluită Borca–Rarău, cu o extensie spre

⁶³ Dieter Stanfel, *K.u.k. Militärfeldbahnen im Ersten Weltkrieg. Die k.u.k. Lokomotivfeldbahn Nr. 1 Österreich-Ungarns Feld –und Rollbahnen*, Hövelhof DGEG Medien, 2009.

⁶⁴ Mihail Anania, *Descrierea pădurii Tarcău și Plutăria pe Bistrița*, în „Revista pădurilor”, București, tipografia „Gutenberg”, 1900.

⁶⁵ Constantin Bostan, G.T. Kirileanu, *Martor la istoria României 1872-1960. Jurnal și epistolar, Volumul II, 1915-1918*, București, Editura RAO, 2013.

Constantin Bostan, G.T. Kirileanu, *Martor la istoria României 1872-1960. Jurnal și epistolar. Volumul I: 1872-1914*, Editura RAO, București, 2013.

A. Popovici și Gh. T. Kirileanu, *Descrierea Moșiei Regale Broșteni, județul Suceava*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1906.

⁶⁶ Alexandru Vasiliu, *Focul cel mare. Amintiri din primul război mondial (1916-1918)*, Iași, Editura Junimea, 1978.

⁶⁷ A. Popovici și Gh. T. Kirileanu, *Descrierea Moșiei Regale Broșteni, județul Suceava*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1906, p. 46-47.

⁶⁸ Hamangiu C., *Codul general al României (Codurile și legile uzuale în vigoare 1860-1903). Volumul 2. Legi uzuale 1860-1903*, București, Editura Leon ALCALAY, 1903, p. 784-786.

⁶⁹ Gr. Crăinicianu, *Frontiera Carpaților. Idei de apărare. Studiu pe teren în anii 1888-89-90*, București, Lito-tipografia Carol Göbl, 1894, p. 135.

frontieră, din Crucea pe valea Bărnărelului. Căile de comunicație din România, care s-au dovedit de mare importanță în ecuația Primului Război Mondial, sunt:

- Fălticeni-Dorna, sectorul Broșteni-Dârmoxa-Panaci-Gura Negrei, cu o extensie către Poiana Vinului, care a servit atacului românesc spre Transilvania;
- Dorna-Gura Negrei-Băda-Bărnărel-Crucea-Broșteni care a servit atacului austro-ungar dinspre Bucovina.⁷⁰

Liniile feroviare au reprezentat de asemenea un punct important pe harta infrastructurii de pe raza județului Suceava, date fiind întinsele păduri de rășinoase de pe teritoriul Plășilor Muntele și Moldova (stema județului era o imagine cu trei brazi). În anul 1894 erau în exploatare o linie îngustă de drum de fier în lungime de 20 km pe Sabasa (Borca) și o altă linie tot atât de lungă pe Suha mică, precum și o linie funiculară (cu o lungime de aproximativ 1300 m) peste Obcina Ciumârna (între Găinești și Negrileasa), la granița cu Bucovina.⁷¹

În anul 1909 s-a construit la Broșteni-valea Bărnărelului, cel mai probabil prin grija administrației Domeniului Regal, o cale ferată cu ecartament de 760 mm și o lungime de circa 14 km, pe distanța Bărnărel-Fundul Văii-Fabrica de cherestea Crucea. La Borca învecinată, societatea L. Wohl a construit în perioada 1892-1893 două linii ferate forestiere, pe ecartament de 760 mm: una de la Borca pe Valea Borca, cu o lungime de circa 14 km și una de la Borca pe Valea Sabasa, cu lungime de circa 10 km și cu o ramificație de încă 1,5 km între Valea Sabasa până la Gloduri.⁷²

De asemenea, între Păltiniș (astăzi pe raza Comunei Panaci, Județul Suceava) și Broșteni, antreprenorii D. Ștefani și C. Popovici construiseră circa 14, respectiv 5 km de linie ferată forestieră cu ecartament de 600 mm.⁷³

Proiectele privind o cale ferată pe Valea Bistriței, care să conecteze Vatra Dornei cu Bicăz (via Broșteni), au existat atât înainte, cât și după Primul Război Mondial.

Din anul 1900 avem o serie de calcule detaliate care încercau să demonstreze viabilitatea unui astfel de proiect. Aflăm că totalul general al plăților de transport pe apă și uscat a produselor rezultate din exploatarea forestieră, rășinoase de mare valoare de pe Valea Bistriței, care însemnau plata a 1200 oameni ce plutăreau până la Piatra-Neamț, a 2000 oameni ce plutăreau de la Piatra-Neamț în aval și a 200 de căruțași cu câte 2 și 3 cai, se ridica la suma de 2.218.608 lei. La această sumă se adăuga valoarea transporturilor de mașini, cereale, băuturi și combustibil care se transportau în amonte pe Bistrița

⁷⁰ *Harta drumurilor 1898*, Ministerul Lucrărilor Publice, București, Stabilimentul Grafic I. V. Socecu, 1898.

⁷¹ Serafim Ionescu, *Dicționar geografic al județului Suceava*, București, Stabilimentul Grafic J.V. Socecu, 1894, p. 337.

⁷² Paul Brașcanu, *Drum de fier prin praf de pușcă*, Iași, Editura Ștef, 2012, p. 334.

⁷³ *Ibidem*, p. 340.

pentru satisfacerea nevoilor celor aproximativ 25.000 de familii de prin satele înșirate pe Valea Bistriței și văile afluate, plus cam tot atâtea familii din Transilvania care se alimentau tot din România cu produse, transportându-le pe această vale. Așa se poate vedea cât de importantă și ce venituri mari ar fi putut aduce o linie ferată pe valea Bistriței, care putea fi construită de stat sau printr-o inițiativă particulară. Astfel, se puteau pune în legătură orașul Piatra-Neamț cu Broștenii (învecinat cu Dorna-punct de trecere a frontierei cu Bucovina) și Prisăcanii (punct de trecere a frontierei cu Transilvania). Se estima ca, pentru circa 120 km de cale ferată, costurile să nu depășească 12.000.000 lei, cu posibilitatea de a genera un venit brut anual de peste 4.000.000 lei.⁷⁴

În Bucovina vecină rețeaua de căi ferate prezenta în 1908 o lungime de peste 500 km, din care linia principală (construită în perioada 1865-1869) Lemberg-Cernăuți-Ițcani (Burdujeni-Iași) avea 114 km. La această linie principală erau legate mai multe linii locale, din care una ajungea la Vatra Dornei, linia Hatna/Dărmănești-Câmpulung Moldovenesc (67 km).⁷⁵

Pe parcursul anului 1919, în timp ce armata română era încă implicată în operațiuni militare în Transilvania și Ungaria, Regele Ferdinand a semnat două decrete care vizau exploatarea și extinderea liniilor ferate construite de inginerii austro-germani în timpul Primului Război Mondial pe teritoriul României. Primul decret, publicat în data de 16 iunie 1919, aproba un credit extraordinar de 300.000 lei necesar Ministerului Lucrărilor Publice pentru acoperirea primelor cheltuieli cu scopul luării în primire și exploatare a liniilor ferate secundare construite de germani pentru exploatarea forestieră.⁷⁶ Următorul decret, publicat în data de 3 septembrie 1919, aproba un alt credit extraordinar, de 45.000 lei, necesar Ministerului Lucrărilor Publice pentru realizarea studiului complet al liniei ferate înguste Vatra-Dornei - Hangu, care în acel moment era parțial construită de către germani.⁷⁷

O primă descriere a elementelor de patrimoniu construit și arhitectură locală în comuna Broșteni a fost realizată de naturalistul francez Arnold Montandon, fost subadministrator al moșiei regale Broșteni în perioada 1877–1884. Potrivit consemnărilor autorului francez, casele erau aproape toate construite pe același model: un pătrat alungit, din lemn tencuit în alb, cu modele albastre sau negru-înroșit în jurul geamurilor. Acoperișul, realizat din șindrilă, avea patru fețe, fără coș de fum; fumul era evacuat prin mici deschideri laterale, sub linia acoperișului. Ușa, foarte joasă, oferea acces la o primă cameră, mai

⁷⁴ Mihail Anania, *Descrierea pădurii Tarcău și Plutăria pe Bistrița*, în „Revista pădurilor”, București, tipografia „Gutenberg”, 1900, p. 30.

⁷⁵ Emanuil Grigorovitz, *Dicționarul geografic al Bucovinei*, București, Atelierele Grafice Socec, 1908, p. 31.

⁷⁶ Monitorul Oficial al Regatului României nr. 49, 19 iunie 1919, *Decretul nr. 2364, dat în București la 16 iunie 1919*, p. 1.

⁷⁷ Monitorul Oficial al Regatului României nr. 113, 7 septembrie 1919, *Decretul nr. 3776, dat în Sinaia la 3 septembrie 1919*, p. 10.

mică, care servea drept spațiu de depozitare pentru: porumb, lapte de oaie, butoaie cu varză. Restul șarpantei acoperea o altă cameră mare, luminată de trei mici deschideri care servesc drept ferestre; pe jos era un compus din noroi și bălegar frământat și întărit. La colț, lângă ușă, se afla vatra, urmată de un cuptor imens, care ocupa aproape jumătate din cameră. Partea superioară a acestui cuptor era dispusă pe orizontală pentru a primi întreaga familie care își petrecea mult timp acolo în nopțile lungi de iarnă. Vara însă toată lumea doarme afară, în coliba instalată lângă casă. Patrimoniul construit de pe moșia Broșteni include în mod firesc așezămintele bisericești, monahale. În anul 1906, pe raza comunei Broșteni existau cinci biserici și un schit. Ca element de patrimoniu construit cu o importantă valoare istorică se remarcă schitul Rarău (cel vechi, din partea bucovineană, care data din vremea lui Petru Rareș, a fost distrus de nemți după 1777). Aici existau în 1906 schitul din lemn, mai multe chilii și o casă cu două rânduri clădită la indicațiile Regelui Carol I. La 13 ani de la intrarea comunei Broșteni în administrarea Casei Regale, în anul 1890 se construiește clădirea primăriei Broșteni. Un alt element important al patrimoniului construit au fost clădirile de școală. Școala din Broșteni a fost una dintre cele mai vechi școli primare din întreaga Țară a Moldovei. La „Școala lui Baloș”, care căpătase un renume deosebit datorită primului dascăl, Neculai Nanu, învățau aproximativ 100 de elevi, inclusiv de la Târgu Neamț, Fălticeni și Bucovina. La această școală a învățat și vestitul Ion Creangă. Între anii 1886–1906, pe raza comunei Broșteni s-au construit cu ajutorul Administrației Regale un număr de 5 clădiri de școală în: Broșteni (1890–1892), Cotârgaș (1893–1895), Cojoci-Chiril (1895), Crucea (1896–1897) și Holda (1905).⁷⁸

Din anul 1901 avem o serie de mărturii foto, cuprinse în *Albumul general al României* realizat de către Alexandru Antoniu și publicat la editura Stengel & Co. din Dresda. Albumul este compus din 100 tablouri, iar la finalul volumului fiecare imagine este descrisă în câteva date esențiale în limba română. Deosebit de importantă este imaginea (Anexa 1) care surprinde centrul comunei Broșteni-sediul administrativ al subprefecturii Plășii Muntele-Județul Suceava la începutul secolului XX, unde în plan apropiat observăm podul din bârne de lemn spre Neagra-Broșteni și casa administratorului moșiei, iar în plan îndepărtat putem observa școala „Carol I” și cele două biserici, din lemn (monument istoric, la care a învățat vestitul Ion Creangă) și din piatră-zidărie.⁷⁹

Din relatarea lui G.T. Kirileanu putem deduce că hotelul din centrul localității era deja dat în folosință în anul 1908. Iată ce a notat acesta în jurnalul său: „Marți, 24 iunie 1908, la Broșteni. Serbare școlară cam ștearsă. Am tras la

⁷⁸ Bogdan Ilie Cocieru, *Patrimoniul construit în proximitatea Bucovinei istorice. Moșia regală Broșteni*, în „Analele Bucovinei”, nr. 2(55)/2020, pp. 460, 462, 463, 464.

⁷⁹ Alexandru Antoniu, *Album general al României. Partea I*, Dresda, Stengel & Co., 1901

[h]otel, dar dl. Popovici (Aristide Popovici, administratorul moșiei regale Broșteni) m-a luat la curte (Casa Administratorului Moșiei Regale).”⁸⁰

Hotelul și Casa Administratorului Moșiei Broșteni sunt descrise de profesorul I. Simionescu, în anul 1913, astfel: „casa administratorului, spațioasă și gospodărească...[h]otelul de curând clădit”. Descrierea este însoțită și de o fotografie realizată de Vasile C. Buțureanu⁸¹ (Anexa 2).

Impactul Primului Război Mondial asupra infrastructurii și patrimoniului construit

După mai bine de doi ani de expectativă în care s-a străduit să rămână neutră, spre sfârșitul lunii august 1916 România devine parte a primului conflict armat la scară planetară. Primele operațiuni au vizat trecerea Carpaților în Transilvania, unul din punctele de plecare a trupelor de acoperire fiind localitatea Broșteni, centrul administrativ al Domeniului Regal Broșteni. În perioada august 1916-noiembrie 1918, zona Broșteni-Bucovina-Transilvania înregistrează din plin impactul operațiunilor militare în care sunt implicate armatele româno-ruse pe de o parte, austro-ungare și germane pe de altă parte. Pentru zona studiată a urmat o perioadă intensă, de aproximativ 24 de luni calendaristice, în care operele de distrugere s-au împletit cu lucrări ce au vizat dezvoltarea infrastructurii locale.

În ceea ce privește elementele de patrimoniu construit care au jucat un rol important în evenimentele de la vremea respectivă și au rezistat până în prezent, există informația că hotelul din centrul Domeniului Regal Broșteni fusese transformat în septembrie 1916 în spital militar, iar pentru tratarea răniților fusese amenajat un post de prim-ajutor la Catrinari.⁸² Această informație capătă greutate dacă avem în vedere punctul 8 din Ordinul de operațiune secret emis de comandantul Armatei de Nord la Bacău în data de 10 septembrie 1916: „Evacuările se vor face la Broșteni.”⁸³

Este important să notăm că, aflate în retragere, trupele române au fost forțate de logica războiului să execute opere de distrugere a infrastructurii pe teritoriul național. Astfel, la 12 octombrie 1916, Statul Major al Diviziei a 14-a emite de la Tulgheș un amplu ordin către regimentele de infanterie, artilerie și servicii, după cum urmează: „Grupul Bistrița, format de Regimentul 85 infanterie, cu bateriile de obuziere de 120 mm, o baterie de 87 mm și Bateria 6-a munte, cu serviciile ce-i sunt atașate în prezent, sub ordinele colonelului Colori, va avea de acoperit sectorul dintre Păltiniș și P. Stejarul inclusiv.

⁸⁰ Constantin Bostan, G.T. Kirileanu. *Martor la istoria României 1872-1960. Jurnal și epistolar. Volumul I: 1872-1914*, Editura RAO, București, 2013, p. 131.

⁸¹ I. Simionescu, *O excursie în nordul Moldovei (împrejurimile Broștenilor)*, București, „MINERVA”, Institutul de Arte grafice și Editură, 1913, p. 9–10.

⁸² Alexandru Vasiliu, *Focul cel mare. Amintiri din primul război mondial (1916-1918)*, Iași, Editura Junimea, 1978, p. 36.

⁸³ *România în războiul mondial: 1916-1919*, Volumul I, Documente-Anexe, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile statului, Imprimeria națională, 1934, p. 405-406.

Acoperirea va consta din lucrări de întărire și distrugere executate pe comunicația Păltiniș-Borca și din lucrări de distrugerea tuturor potecilor și drumurilor ce vin de la vrăjmaș spre noi, în sectorul de mai sus. Scopul acestor din urmă distrugerii este de a împiedica pe vrăjmaș să întoarcă apărările ce se vor organiza pe comunicația Păltiniș-Broșteni-Borca. Scopul întăririlor și distrugerilor ce se vor executa pe această din urmă comunicație, este de a împiedica pe vrăjmaș să înainteze pe ea, ca să întoarcă rezistența ce divizia este însărcinată a face, în sectorul Bistricioara și Bicz, unei eventuale invaziuni a vrăjmașului în țară.”⁸⁴

În luna mai 1917, pe valea Bistriței, în zona Broșteni-Crucea, era prezent un număr mare de trupe ruse aflate în dezordine. Efectul acestor importante mișcări de trupe s-a tradus pe de o parte în câteva lucrări care au dezvoltat infrastructura locală-la Bâta lui Târsină fusese amenajat un nou drum spre Clife și Bucovina, însă pe de altă parte mai importante erau distrugerile: drumul de la Broșteni la Crucea era foarte greu din cauza numărului mare de căruțe rusești; casa Domeniului Regal de la Barnar era ocupată de ofițeri; casa Domeniului Regal de la Crucea era ocupată de ofițeri superiori; pe Stânișoara toate cantoanele silvice erau devastate.⁸⁵

Peste aproximativ un an, în luna aprilie 1918, situația în zona studiată se schimbă radical. Acum controlul este exercitat de trupele Puterilor Centrale. Retragerea trupelor ruse aliate lasă însă în urmă un tablou dezolant: crucea de piatră (cunoscută astăzi drept „Crucea Talienilor”) din vârful Sânișoarei era distrusă; șinele căii ferate înguste de pe Sabasa au dispărut; fabrica de la gura Borcii era arsă și școala devastată; în Mădei (sat în Borca, la limita cu Broșteni) primăria și școala erau distruse; în Cotârğași (sat în Broșteni) toate casele erau distruse; în Hărăoia (Broșteni) toate casele erau distruse. Pe de altă parte, în Broșteni erau două poduri peste Bistrița, iar pe munții Măzănoia și Puciosul erau funiculare pentru extragerea lemnului, executate cel mai probabil de trupele auto-germane.⁸⁶

Din perspectiva lucrărilor care au dezvoltat elementele de infrastructură locală, un loc aparte îl ocupă proiectele austro-germane dedicate căilor ferate, analizate și reproduse grafic de către Dieter Stanfel⁸⁷, vezi Anexa 3. Grație descrierii adăugate de autorul german pentru fiecare traseu, avem o serie de informații deosebit de interesante privind localizarea, lungimea și termenul lor de execuție. Pentru zona studiată trei trasee prezintă importanță:

⁸⁴ *România în războiul mondial: 1916-1919*, Volumul II, Documente-Anexe, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile statului, Imprimeria națională, 1936, p. 273.

⁸⁵ Constantin Bostan, G.T. Kirileanu, Martor la istoria României 1872-1960. Jurnal și epistolar, Volumul II, 1915-1918, București, Editura RAO, 2013, p. 294-295.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 321, 324, 325.

⁸⁷ Dieter Stanfel, *K.u.k. Militärfeldbahnen im Ersten Weltkrieg. Die k.u.k. Lokomotivfeldbahn Nr. 1 Österreich-Ungarns Feld –und Rollbahnen*, Hövelhof DGEG Medien, 2009, p. 237, 251.

- Vatra Dornei (linia principală dinspre Hatna/Dărmănești)-Gura Negrii-Călinești (04.11.1917)-Chiril (km 19,6)-Lunga (10.1918)-Crucea (km 23,8)-Gura Bărnărelului (km 40?)-planificat: Broșteni (km 45)-Sabasa (km 53) „Bistritzatalbahn/Calea ferată Valea Bistriței”. Joncțiune Gura Negrii-Panaci (km 12,0). Joncțiune Chiril-telecabina Arșița (km 4,0).
- Dragonessa [probabil Drăgoiasa-eroare topografică, Dârmoxa pe valea Negrișoarei, vezi Anexa 6] (capătul telecabinei)-Valea Negrișoarei-Văcăria Regelui (km 10,0; 09.03.1918-15.10.1918; 11.1918 jefuit de bolșevici și țărani; 10.11.1918 ocupat de români)-Broșteni (km 25,0)⁸⁸
- Vatra Dornei-Gura Negrii-Șaru Dornei-Panaci (km 14; 18.11/28.11.1917-15.10.1918)-Coverca-Păltiniș (km 26,6; 27.01.1918-15.10.1918). Continuare telecabină Păltiniș-Catrinar (1.133 m altitudine)-Dragonessa [Dârmoxa], termen execuție 20.02.1918.⁸⁹

Observăm că cel mai important proiect, cu o lungime totală de aproximativ 65 km, era „Calea ferată Valea Bistriței”, de la Vatra Dornei în Bucovina și până la valea Sabasei (Borca). Despre acest proiect avem o serie de măturii foto redade în Anexa 4, din care observăm că execuția căii de rulare, realizată pe malul drept al Bistriței, ajunsese în zona unde este amplasată și astăzi biserica Gheorghieni.

Al doilea proiect ca importanță, cu o lungime totală de aproximativ 53 km, pleca tot din Vatra Dornei, însă se orienta spre Păltiniș, în apropierea frontierei cu Transilvania. Ultimul traseu viza conectarea Păltinișului cu Dârmoxa în data de 15 octombrie 1918, apoi conectarea Văcăriei Regelui (la vărsarea Negrișoarei în Neagra-Broșteni) cu Broșteni⁹⁰. Potrivit lui Dieter Stanfel, în arhivele germane ar exista informații privind reluarea controlului zonei de către trupele române, la data de 10 noiembrie 1918⁹¹.

În anul 1916, Regimentul de căi ferate din armata română a construit o cale ferată militară cu ecartament 1000 mm și o lungime totală de 62 km, pe ruta Piatra Neamț-Bicaz-Hangu-Grințieș.⁹² În cursul anului 1918, armatele austro-ungare și germane executau lucrări la linia de cale ferată îngustă planificată pe ruta Vatra Dornei-Broșteni, iar de aici până la Dârmoxa. S-au folosit materiale de cale ferată rezultate din demontarea unor linii forestiere aflate în zonă, precum și elemente de la cele două linii cu ecartament de 600 mm, construite între Păltiniș și Broșteni (14km+5km). Pentru a fi depășite Cheile Bistriței, acestea au fost străpunse printr-un tunel care s-a surpat la scurt timp după retragerea armatelor Puterilor Centrale. Pe pârâul Barnar s-ar fi

⁸⁸ *Ibidem*, p. 211.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 220.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 220, 251.

⁹¹ *Ibidem*, p. 211.

⁹² Paul Brașcanu, *Drum de fier prin praf de pușcă*, Iași, Editura Stef, 2012, p. 338.

construit o linie de cale ferată cu ecartament de 600 mm și o lungime de 15-16 km, care să se unească cu linia forestieră Bărnărel-Crucea.⁹³

Potrivit unei fotografii (vezi Anexa 5), realizate de către serviciul fotografic al armatei austro-ungare, lucrările de cale ferată executate de către Puterile Centrale avansaseră pe teritoriul României-Valea Bistriței, între punctul de trecere a frontierei Dorna-Gura Negrii (astăzi Dorna Arini) și Lunga (astăzi în apropiere de Cojoci), pe o distanță de aproximativ 16 km, o treime din distanța până la Broșteni.⁹⁴

Concluzii

În perioada Primului Război Mondial zona studiată a fost martora unor evenimente în care actele de distrugere s-au împletit cu lucrări ce au vizat dezvoltarea infrastructurii locale. În perioada 1914-1918, de o mare importanță au fost următoarele legături terestre: șoseaua Fălticeni-Dorna, incluzând sectorul Broșteni-Dârmoxa-Panaci-Gura Negrei, cu o extensie către Poiana Vinului, care a servit atacului românesc spre Transilvania; șoseaua Gura Negrei-Dorna-Băda-Bărnărel-Crucea-Broșteni care a servit atacului austro-ungar dinspre Bucovina.

Trupele române aflate în retragere au fost forțate de logica războiului să execute opere de distrugere a infrastructurii pe teritoriul național, în timp ce anumite edificii civile (cum a fost, de pildă, hotelul din centrul Domeniului Regal Broșteni transformat în spital militar) au fost utilizate de armată.

În categoria lucrărilor care au vizat dezvoltarea elementelor de infrastructură locală, un loc aparte l-au ocupat două inițiative austro-germane dedicate căilor ferate: proiectul „Calea ferată Valea Bistriței”, cu o lungime totală de aproximativ 65 km, de la Vatra Dornei în Bucovina și până la valea Sabasei, Domeniul Coroanei Borca; proiectul cu o lungime totală de aproximativ 53 km, care pleca tot din Vatra Dornei, însă se orienta spre Păltiniș, în apropierea frontierei cu Transilvania.

Din cele expuse se poate observa că infrastructura construită în zona Broșteni, care a rezistat până astăzi, este prea puțin adaptată nevoilor economiei moderne. În schimb, atât cadrul natural fascinant, cât și anumite elemente ale infrastructurii, ar putea fi valorificate în scop turistic, contribuind astfel la creșterea calității vieții pentru locuitorii din zonă, într-o manieră sustenabilă. O inițiativă locală concertată, care să coaguleze energiile comunităților din comuna Dorna Arini⁹⁵ (fostă Dorna, localitate de frontieră la granița dintre Regatul României și Bucovina), comuna Crucea (parte a fostului Domeniului

⁹³ *Ibidem*, p. 339-340.

⁹⁴ Paul Brașcanu, *Tunuri la porțile Bucovinei. 1914-1918*, Iași, Editura Stef, 2015, p. 518.

⁹⁵ Comuna Dorna Arini, parte din destinația de ecoturism „Țara Dornelor”, a dobândit calitatea de stațiune turistică de interes local, prin H.G. nr. 887 din 22 octombrie 2020, <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/231712>

Regal Broșteni), orașul Broșteni (care a dobândit statutul de Domeniul Regal în 1877), comunele Borca și Farcașa (parte a fostului Domeniu al Coroanei începând cu 1884), ar putea avea șanse reale să concretizeze un proiect realmente istoric: „Calea ferată Valea Bistriței”, de la Vatra Dornei la Bicăz. De aici se poate naște o nouă direcție de cercetare care să vizeze identificarea și valorificarea studiului liniei ferate înguste Vatra-Dornei – Hangu.

Viabilitatea unui astfel de proiect – cel puțin în varianta de cale ferată îngustă – este ușor argumentabilă cu exemplul de succes al uneia dintre cele mai apreciate activități de eco-turism din România: „Mocănița pe Valea Vaserului”.⁹⁶ Un potențial la fel de ridicat pentru dezvoltarea unei destinații sau a unor activități de eco-turism, care să valorifice patrimoniul local și să atragă investitori de calibrul, îl reprezintă valea Neagra-Broșteni, despre care Artur Gorovei nota: „Cei care au cutreierat și țări străine, spun că malurile Negrei se aseamănă cu ale Rinului, că Neagra ar fi un Rin în miniatură.”⁹⁷

Studiul ne mai arată că cel puțin două obiective construite acum mai bine de 110 ani la Domeniul Regal Broșteni, în timpul Regelui Carol I, au potențialul de a fi clasate ca monumente istorice: fostul hotel din Broșteni în grupa A; fosta școală „Carol I” în grupa B.⁹⁸ Având în vedere starea avansată de degradare și faptul că sunt amplasate într-o zonă devaforizată, în cazul acestor obiective procedura de clasare este indicat să fie declanșată la cererea Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice, a Comisiei Naționale de Arheologie sau a Comisiei Naționale a Muzeelor și Colecțiilor. În acest sens pot fi avute în vedere două exemple de succes privind clasarea unor obiective în grupa A-monumente istorice de valoare națională și universală: Exploatarea Minieră Petrila⁹⁹ și Palatul finanțelor publice din Municipiul Oradea¹⁰⁰. Efectele benefice ale unei astfel de inițiative, pentru comunitatea locală și nu numai, pot fi ușor intuite dacă analizăm, de exemplu, activitatea și veniturile generate de Muzeul Național Peleş.¹⁰¹

⁹⁶ <https://www.eco-romania.ro/alte-zone/cu-mocanita-pe-valea-vaserului/>

⁹⁷ Artur Gorovei, *Cruzimi*, Iași, Editura „Viața Românească”, 1921, p. 62.

⁹⁸ <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/29761>

⁹⁹ <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/174737>

¹⁰⁰ <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/219932>

¹⁰¹ <https://peles.ro/program-si-taxe/>

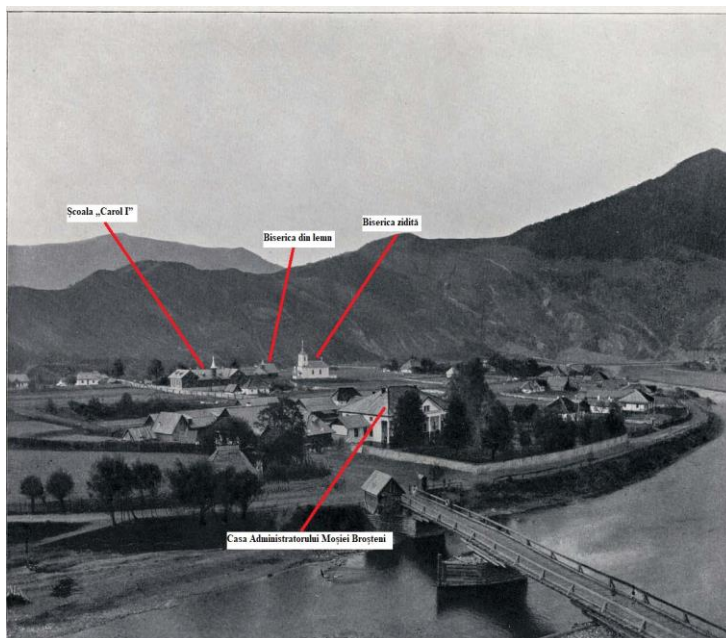

Fig. 1- Satul Broșteni, Județul Suceava

Sursa: Alexandru Antoniu, *Album general al României. Partea 1*, Dresda, Stengel & Co., 1901

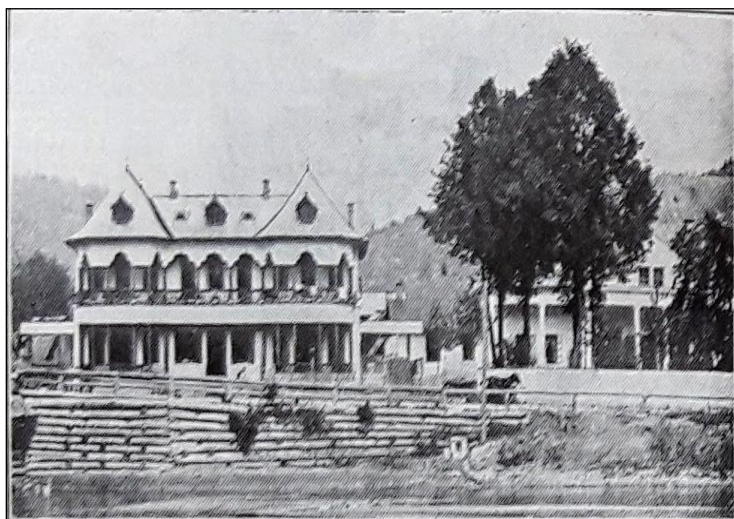

Fig. 2- Hotelul și Casa Administratorului Moșiei Broșteni

Sursa: I. Simionescu, *O excursie în nordul Moldovei (împrejurimile Broștenilor)*, București, „MINERVA”, Institutul de Arte grafice și Editură, 1913

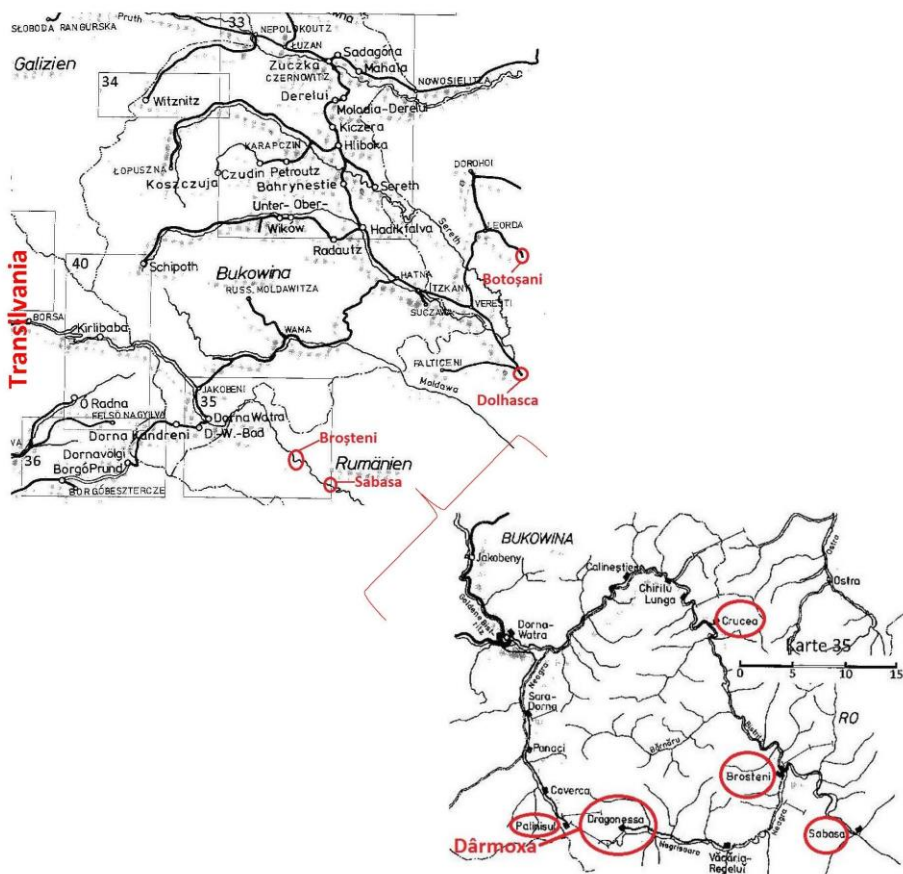

Fig. 3- Liniile de cale ferată proiectate de armatele Puterilor Centrale, Vatra Dornei-Broșteni

Sursa: Dieter Stanfel, *K.u.k. Militärfeldbahnen im Ersten Weltkrieg. Die k.u.k. Lokomotivfeldbahn Nr. 1 Österreich-Ungarns Feld –und Rollbahnen*, Hövelhof DGE Medien, 2009, p. 237, 251.

Fig. 4- Rollbahn vom 11 K.K. (Umspannstelle Gura Negri)
Sursa: <https://digital.onb.ac.at/rep/osd/?112AA76D>

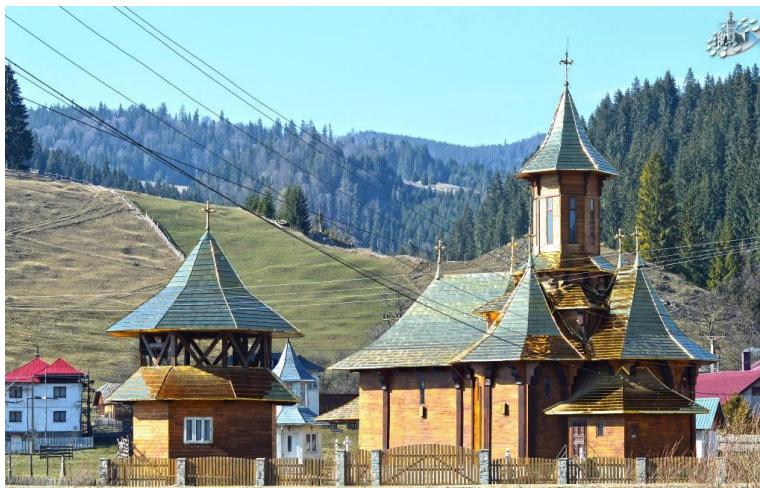

Fig. 5- Biserica Gheorghiteni
Sursa: <http://www.dornaarinisv.ro/index.php?p=43>

Fig. 6- Seilbahn gegen Mt. Pietruso 1794 m Lunga

Sursa: <https://digital.onb.ac.at/rep/osd/?112AA7FD>

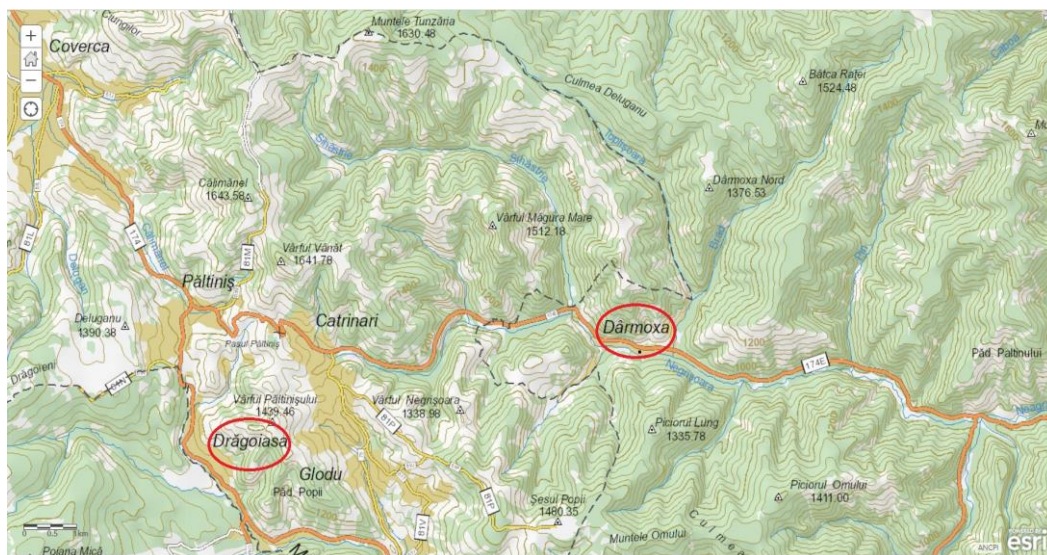

Fig. 7- Dâmbova pe Valea Negrișoarei, județul Suceava

Sursa:

<https://geoportal.ancpi.ro/portal/home/webmap/viewer.html?webmap=75f9752ecb18470a88f362f65f8faa83>

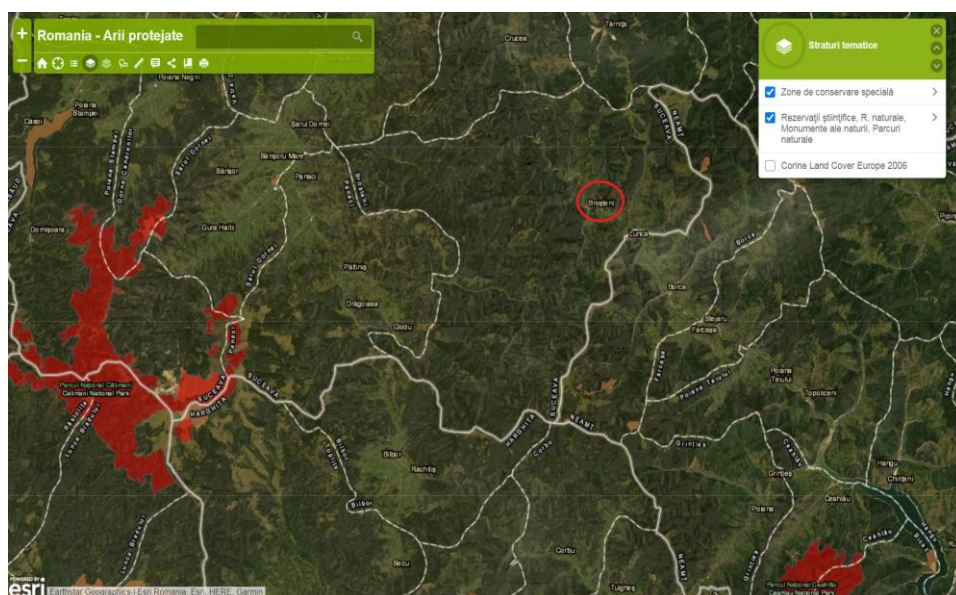

Fig. 8- Orașul Broșteni-limitele și centrul administrativ în prezent

Sursa:

<https://www.arcgis.com/apps/Viewer/index.html?appid=41b5c71912c942e98b8257185eef20f>

4

Bibliografie selectivă

- Anania, Mihail, *Descrierea pădurii Tarcău și Plutăria pe Bistrița*, în „Revista pădurilor”, București, tipografia „Gutenberg”, 1900.
- Antoniou, Alexandru, *Album general al României*. Partea 1, Dresda, Stengel & Co., 1901.
- Bostan, Constantin, G.T. Kirileanu. *Martor la istoria României 1872-1960. Jurnal și epistolar*. Volumul I: 1872-1914, Editura RAO, București, 2013.
- Brașcanu, Paul, *Drum de fier prin praf de pușcă*, Iași, Editura Stef, 2012.
- Brașcanu, Paul, *Tunuri la porțile Bucovinei. 1914-1918*, Iași, Editura Stef, 2015.
- Crăinicianu, Gr., *Frontiera Carpaților. Idei de apărare. Studiu pe teren în anii 1888-89-90*, București, Lito-tipografia Carol Gobl, 1894.
- Constantin Bostan, G.T. Kirileanu, *Martor la istoria României 1872-1960. Jurnal și epistolar*, Volumul II, 1915-1918, București, Editura RAO, 2013.
- Cocieru, Bogdan, Ilie, *Patrimoniul construit în proximitatea Bucovinei istorice. Moșia regală Broșteni*, în „Analele Bucovinei”, nr. 2(55)/2020.
- Codul general al României (Codurile și legile uzuale în vigoare 1860-1903). Volumul 2. Legi uzuale 1860-1903*, București, Editura Leon ALCALAY.

- Dieter Stanfel, *K.u.k. Militärfeldbahnen im Ersten Weltkrieg. Die k.u.k. Lokomotivfeldbahn Nr. 1 Österreich-Ungarns Feld –und Rollbahnen*, Hövelhof DGEG Medien, 2009.
- Grigorovitz, Emanuil, *Dicționarul geografic al Bucovinei*, București, Atelierele Grafice Socec, 1908.
- Harta drumurilor 1898, Ministerul Lucrărilor Publice, București, Stabilimentul Grafic I. V. Socec, 1898.
- Gorovei, Artur, *Cruzimi*, Iași, Editura „Viața Românească”, 1921.
- Mihail Anania, *Descrierea pădurii Tarcău și Plutăria pe Bistrița*, în „Revista pădurilor”, București, tipografia „Gutenberg”, 1900.
- Monitorul Oficial al Regatului României nr. 49, 19 iunie 1919, *Decretul nr. 2364, dat în București la 16 iunie 1919*.
- Monitorul Oficial al Regatului României nr. 113, 7 septembrie 1919, *Decretul nr. 3776, dat în Sinaia la 3 septembrie 1919*.
- Paul Brașcanu, *Tunuri la porțile Bucovinei 1914-1918*, Iași, Editura Stef, 2015.
- Paul Brașcanu, *Drum de fier prin praf de pușcă*, Iași, Editura Stef, 2012.
- Popovici, A. și Gh. T. Kirileanu, *Descrierea Moșiei Regale Broșteni, județul Suceava*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1906.
- România în războiul mondial: 1916-1919*, Volumul I, Documente-Anexe, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile statului, Imprimeria națională, 1934.
- România în războiul mondial: 1916-1919*, Volumul II, Documente-Anexe, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile statului, Imprimeria națională, 1936.
- Serafim Ionescu, *Dicționar geografic al județului Suceava*, București, Stabilimentul Grafic J.V. Socec, 1894.
- Simionescu, I., *O excursie în nordul Moldovei (împrejurimile Broștenilor)*, București, „MINERVA”, Vasiliu, Alexandru, *Focul cel mare. Amintiri din primul război mondial (1916-1918)*, Iași, Editura Junimea, 1978.
- <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>
- <https://insse.ro/cms/ro/tags/anuarul-statistic-al-romaniei>.
- <https://www.brotacelul.ro/statistici.aspx>.
- <http://ananp.gov.ro/ariile-naturale-protejate-ale-romaniei/>.
- <https://www.arcgis.com/apps/Viewer/index.html?appid=41b5c71912c942e98b8257185eef20f4>
- <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/231712>
- <https://www.eco-romania.ro/alte-zone/cu-mocanita-pe-valea-vaserului/>
- <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/29761>
- <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/174737>
- <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/219932>
- <https://peles.ro/program-si-taxe/>

This work was supported by a grant of the Romanian Ministry of Research and Innovation, CCCDI-UEFISCDI, project number PN-III-P1-1.2-PCCDI-2017-0884/56 PCCDI/03.04.2018, within PNCDI III”

ISTORIA MINORITĂȚILOR
HISTORY OF MINORITIES
HISTOIRE DES MINORITÉS

ȘCOLILE EVREIEȘTI DIN ORAȘUL BACĂU ÎN PRIMELE DECENII ALE SECOLULUI XX

JEWISH SCHOOLS IN THE CITY OF BACĂU IN THE FIRST DECADES OF THE TWENTIETH CENTURY

LES ÉCOLES JUIVES DE LA VILLE DE BACĂU DANS LES PREMIÈRES DÉCENNIES DU XXe SIECLE

drd. Nicuța-Minodora DRĂMBĂ¹

Rezumat: Comunitatea evreiască din Bacău a contribuit la înființarea celor două școli primare pentru băieți și fete din Bacău, la sfârșitul secolului al XIX-lea. Menținute din donațiile colectate de comunitatea evreiască, Școala primară de băieți F. Klein și Școala de fete Cultura au funcționat cu câte 5-6 clase în primele decenii ale secolului al XX-lea. În plus față de programa obișnuită, în acele școli au fost studiate limba ebraică și religia mozaică. În orașul Bacău erau și alte instituții de învățământ evreiesc, o grădiniță, un liceu teoretic și un liceu comercial mixt.

Cuvinte cheie: Bacău, comunitatea evreiască, Școlile de băieți și fete F. Klein și Cultura.

Abstract: The Jewish community in Bacău contributed to the establishment of the two primary schools for boys and girls in Bacău, at the end of the 19th century. Maintained from the donations collected by the Jewish community, the F. Klein boys' primary School and the Cultura girls' School functioned with 5-6 classes each in the first decades of the twentieth century. In addition to the regular curriculum, in those schools were studied the Hebrew language and the Mosaic religion. In the city of Bacău there were other Jewish educational institutions, a kindergarten, a theoretical high school, and a mixed commercial high school.

Keywords: Bacău, the Jewish community, Jewish Schools for boys and girls F. Klein and Cultura.

Résumé : La communauté juive de Bacău a contribué à la création des deux écoles primaires pour garçons et filles de Bacău, à la fin du XIXe siècle. Soutenue par des dons collectés par la communauté juive, l'École primaire pour garçons F. Klein et l'École pour filles Cultura fonctionnaient avec 5 à 6 classes chacune dans les premières décennies du XXe siècle. En plus du programme régulier, la religion hébraïque et mosaïque était étudiée dans ces écoles. Dans la ville de Bacău, il y avait d'autres établissements d'enseignement juifs, une école maternelle, un lycée théorique et un lycée commercial mixte.

Mots clés : Bacău, la communauté juive, les écoles de garçons et de filles F. Klein et Cultura.

¹ Școala Doctorală de Științe Socio-Umane, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava; Școala Gimnazială Nr. 1 Orbeni, județul Bacău.

Mentalitatea și comportamentul populației evreiești din Bacău, precum și din Moldova, s-a schimbat din a doua jumătate a secolului al XIX-lea ca urmare a pătrunderii ideilor mișcării iluministe Hascala², dar și datorită legilor introduse în România de către Alexandru I. Cuza, cu privire la gratuitatea învățământului primar. Spre finalul secolului al XIX-lea, Comunitatea evreiască din Bacău va înființa două școli evreiești primare, pentru băieți și fete, care aveau un program de studiu asemănător cu școlile de stat, excepție fiind predarea limbii ebraice și a religiei mozaice³.

Școala Primară Israelito-Română de Băieți a fost deschisă în 1890 de către comunitatea evreiască din Bacău, aceasta va primi o donație testamentară din partea lui Faiviș Klein, iar școala va purta numele donatorului. Această instituție de învățământ va fi recunoscută oficial, la 9 noiembrie 1896, prin ordinul nr. 9572 de către Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice⁴.

Școala Primară Israelito-Română de fete, cunoscută și sub denumirea de *Cultura*, a luat ființă în anul 1893. A primit autorizarea prin ordinul ministrului nr. 48133 din data de 25 octombrie 1904⁵, având 4 clase, 150 de eleve, cinci institutoare, sub conducerea institutoarei Katz.

În ceea ce privește învățământul preșcolar, comunitatea evreiască a sprijinit înființarea primei grădinițe în 1899, sub conducerea lui Haia Ștrul⁶.

Cele două școli evreiești au fost întreținute cu mare dificultate de către comunitatea evreiască, mai ales în anii de război, dar și de criză economică. Dificultățile economice au determinat ca orele de curs ale Școlii de Băieți F. Klein să înceapă mai târziu în anul 1898⁷, iar Școala de Fete *Cultura* urma să fie evacuată, întrucât nu și-a plătit chiria. Totuși, pe lângă dificultățile materiale, mai adăugăm și discriminarea evreilor, comunitatea fiind nevoită să asigure funcționarea de clase paralele pentru elevii de gimnaziu, între anii 1910-1914⁸, întrucât în această perioadă s-a refuzat înscrierea elevilor evrei în ciclul gimnazial de stat.

Școala de băieți F. Klein a funcționat în anul 1921-1922 cu 6 clase, așa cum reiese din următoarea situație statistică⁹:

Clasele	Înscriși	Promovați	Repetenți	Retrași
I A	38	19	4	15

² I. Kara, *Obștea evreiască din ... Bacău*, București, Editura Hasefer, 1995, p. 113, mișcare precursoră a sionismului, al cărui exponent era Moses Mendelssohn.

³ Marius Cristian Călin, *Viața cotidiană în orașul Bacău, 1928-1935*, Bacău, Editura Rovimed, 2011, p. 95.

⁴ SJAN Bacău, *fond Comunitatea evreilor Bacău.*, dosar 3/1930, f.7.

⁵ I. Kara, *op.cit.*, p.87.

⁶ Cornelia Cucu, *Aspecte ale învățământului evreiesc din Bacău*, în „Carpica”, vol. XXXIX, Editura Magic Print Onești, 2010, p. 304; SJAN Bacău, *fond Primăria orașului Bacău*, 1899, f. 1, 1 v.

⁷ Elena Ungureanu, *Istoria învățământului preșcolar din județul Bacău*, Iași, Editura Pim, 2009, p. 151.

⁸ I. Kara, *op.cit.*, p.116.

⁹ SJAN Bacău, *fond Comunitatea evreilor Bacău*, dosar 6/1922, f. 49, dosar 2/1922, f. 119 v.

I B	40	26	7	7
II A	42	27	8	7
II B	43	30	9	4
III	69	49	15	5
IV	39	39	-	-
	271	190	43	38

Dintre acești elevi, 39 au obținut un certificat de promovare a ciclului primar. Din totalul de 271 de elevi, 143 nu plăteau taxe, iar 43 au rămas repenți. La data de 26 iunie 1922, președintele comunității din oraș, Osias Herșcovici invita coreligionarii să participe la examenele de sfârșit de an școlar pe care le susțineau elevii Școlii F. Klein în perioada 19-21 iunie, între orele 8-12 pentru limba română și 14-18 pentru limba ebraică.

Cursurile sunt predate în limba română, dar și în limba ebraică de către¹⁰:

- d-l H. Meyer, institutor de limba română și director;
- d-na Jeannette H. Meyer, institutoare de limba română;
- d-ra Amalia Heitter, institutoare de limba română;
- d-l Josef Neuman, institutor de limba ebraică;
- d-l Aron Chidale, institutor de limba ebraică;
- d-na Goda Scächter, institutoare de limba ebraică.

Religie mozaică se studia timp de două ore pe săptămână. La clasele I- II se studia: Istoria Sfântă, ce cuprindea perioada de la facerea lumii și până la intrarea în Canaan; Morala – rugăciunile; Limba ebraică, în timp ce pentru clasele III-IV obiectele erau asemănătoare: Morala, Limba ebraică, Istoria Sfântă- robia babiloniană, Nașterea Creștinismului¹¹.

Prezentăm succint câteva aspecte prevăzute în Regulamentul școlar al Școlii de băieți F. Klein¹²:

„I. Cursurile, Promovările

1. *Învățământul limbii ebraice precum și a tuturor obiectelor și limbilor prevăzute în programă, este obligator pentru ca școala să-și atingă scopul de a da rezultate cât se poate de uniforme și de complete, astfel încât elevii nu vor avea dreptul de a frecventa numai unele cursuri.*
2. *Media de promovare va fi unică pentru fiecare elev, și se va calcula după notele obținute la toate materiile prescrise; așa de pildă elevul, care nu va avea media de promovare la limba ebraică, va rămânea repent și la limba română și viceversa.*
3. *Școlarii nu vor putea urma studiul diferitelor limbi în clase deosebite.*

II. Igiena școlară

¹⁰ *Ibidem*, dosar 2/1922, f. 50.

¹¹ *Ibidem*, f. 61-64.

¹² *Ibidem*, f. 43, 43 v, 44.

1. *Curățenia fiind absolut necesară sănătății și accesibilă chiar celor săraci, elevii fără nicio excepțiune, nu vor fi primiți în clasă decât curat spălați și pieptănați.*
2. *Pentru a se păzi de cele mai multe boli molipsitoare, urâte și periculoase, elevii trebuie să se spele cu săpun, cel puțin o dată pe zi, să se pieptene dimineața, să se tundă o dată pe lună, să se ducă o dată în două săptămâni la baie, și să fie mereu prevăzuți cu batiste.*
3. *Spre a păstra curățenia localului, trebuincioasă pentru sănătatea lor, copiii își vor curăța ghetele în fiecă ce zi, și își vor șterge totdeauna picioarele înainte de a intra în școală (...).*

III. Disciplina

Este interzis elevilor de a vorbi jargon (...).

IV. Dispozițiuni diverse

(...)2. Orice plângerea părinților sau a corespondenților, se va adresa, în modul cel mai cuviincios Directorului și aceasta numai în cancelaria școalei sau în cabinetul D-sale, intrarea în clasă fiind oprită în timpul prelegerilor fără permisiunea Directorului.

3. Plângerile eventuale sau cererile, adresate către Comitetul Școlar, nu se vor putea formula decât în scris.

4. Comitetul școlar își rezervă dreptul de a impune, oricând taxe școlare acelor părinți, pe care nu-i va considera săraci, și de a mări taxele școlare, când va găsi că starea materială a părinților s-a îmbunătățit.

V. Dispozițiuni finale

1. Corespondenții sau părinții se vor putea informa la Direcțiune despre programul, purtarea elevilor, într-o zi și o oră care se va fixa ulterior”.

Din adresa nr. 125 din 29 august 1922¹³ transmisă de către Direcțiunea Școlilor evreiești din Bacău aflăm faptul că înscrierea în anul școlar 1922-1923 urma să se facă în perioada 3-10 septembrie 1922, tatăl elevului având obligația de a prezenta la înscriere actele de naștere, precum și cele de vaccinare, doar orfanii de tată se prezentau împreună cu mama. Taxa de înscriere era de 15 lei, de această sumă erau scutiți cei săraci, iar lunar elevii trebuiau să plătească o taxă de 30 de lei pentru cei cu frecvență, deși anterior taxa de înscriere era de 10 lei, iar cea de frecvență 20 lei. La data de 28 septembrie 1922, directorul Școlii F. Klein depunea la casierie suma de 2250 de lei pentru înscrierea a 150 de elevi, precum și 2265 lei reprezentând taxa lunară¹⁴.

Pentru a putea participa la examenul de admitere a claselor primare, de băieți și de fete, era nevoie de îndeplinirea următoarelor îndatoriri¹⁵:

¹³ *Ibidem*, dosar 2/1922, f. 53.

¹⁴ *Ibidem*, f. 51.

¹⁵ *Ibidem*, dosar 5/1923, f. 86.

„1. Pentru a putea obține certificatul cerut de regulamentul școlar, elevii sunt obligați să frecventeze în mod regulat cursul de religie al Comunității.

2. Numai elevii și elevele care vor urma acest curs vor obține certificatele necesare, neadmițându-se nicio excepție și cunoscând că numai certificatele eliberate de dirigenția acestui curs sunt recunoscute de autoritățile școlare.

3. Cursul se deschide la 20 octombrie a.c. și va continua în mod regulat până la sfârșitul anului școlar.

4. În anul acesta se va preda cursul de religie și noțiuni de cetire și limba ebraică pentru elevii și elevele cari nu au posed încă aceste noțiuni.

5. Înscrierea la cursul de religie se face la cancelaria Comunității din str. Alexandru cel Bun No. 5, până în seara de 19 c. în orice zi de lucru, între orele 4-6 d. a”.

Un institutor de limba română angajat la Școala F. Klein primea lunar 1000 lei pentru 3 ore de curs ținute zilnic¹⁶, în timp ce un institutor de limba ebraică încasa un salariu de 3000 lei, din care se va opri impozitul de 6%, însă fără a i se deconta chiria sau alte facilități. La data de 3 august 1922¹⁷ directorul acestei școli face o plângere către comitetul școlar prin care informează faptul că institutorul de limba ebraică I. Neuman nu a încheiat nici până la acea dată situația pe semestrul al treilea pentru clasa a IV-a, iar elevilor nu li se poate finaliza situația anuală.

Începând cu data de 6 august 1922, Samy Ițicovici era angajat ca institutor de limba ebraică la Școala F. Klein pentru o perioadă de un an, urmând a fi plătit cu suma de 3000 lei/lunar pentru 6 ore pe zi, iar din această sumă se oprea impozitul de 6%, fără a beneficia de alte indemnizații¹⁸. Domnul A. Ghidalisohn a fost angajat în aceeași perioadă, pentru a preda limba ebraică, fiind plătit cu 2000 lei pe lună, inclusiv pe perioada vacanțelor școlare¹⁹.

Anul școlar era programat să înceapă pe data de 22 septembrie 1922, ceea ce coincidea cu începutul sărbătorilor religioase de toamnă pentru evrei, de aceea președintele comitetului școlar Joseph Balter transmitea o adresă către Ministerul Instrucțiunii Publice pentru a solicita ca anul școlar să înceapă la dat de 1 septembrie, pentru cele două școli evreiești²⁰.

Reprezentanții comunității evreiești acordau o deosebită atenție școlilor, plata salariilor cadrelor didactice de la Școala F. Klein ajungea lunar între 8.550 lei și 11.400, pentru lunile septembrie 1922 și martie 1923²¹. De asemenea, constatăm faptul că lemnele primite de la primărie erau insuficiente, școlile își achiziționau stocul de lemne necesar pentru încălzirea clădirilor. Menționăm de asemenea achiziționarea de către Școala F. Kein a 5 rezervoare de closet de fontă a 11 litri, cu valoarea de 2138,50

¹⁶ *Ibidem*, dosar 2/1922, f. 47.

¹⁷ *Ibidem*, f. 102.

¹⁸ *Ibidem*, f. 89.

¹⁹ *Ibidem*, f. 92.

²⁰ *Ibidem*, f. 73.

²¹ *Ibidem*, dosar 9/1922, f. 1,2, 29, 31.

lei, la care se adaugă 3,25 lei taxa de timbru, de la Compania Anglo-Americană ce își avea sediul la București²².

Conform adresei către Inspectoratul Școlar din data de 21 mai 1923²³, aflăm faptul că domnul S.H. Ițicovici predă cursul de religie, săptămânal în Școala primară de băieți F. Klein pentru copii evrei înscriși în această unitate școlară, în timp ce pentru școlile secundare din Bacău se aștepta un răspuns de Ministerul Instrucțiunii Publice pentru autorizarea cursului. Chiar președintele comunității evreiești, Osias Herșcovici îi transmitea o scrisoare institutorului Samy Ițicovici prin care îl informa că elevii trebuie să participe în mod regulat la cursurile cultului mozaic²⁴. De asemenea, era informat și directorul Școlii Primare de băieți F.Klein de faptul că reprezentanții comunității își asumă răspunderea desfășurării orelor de religie în sediul școlii, până la sosirea autorizației de funcționare care urma a fi emisă de către Ministerul Instrucțiunii Publice.

După cum aflăm dintr-o informare emisă de către președintele comitetului școlar, J. Joseph Balter la data de 13 martie 1923, înscrierile pentru cursurile de religie mozaică se vor face numai în cancelaria comunității, iar numai elevii înscriși la aceste cursuri vor putea vădea examen pentru obținerea certificatului de absolvire²⁵.

În luna martie 1923, președintele comunității îi transmitea o informare directorului Școlii Primare F.Klein prin care își arăta nemulțumirea de faptul că elevii au fost trimiși nejustificat acasă, în condițiile în care salariile cadrelor didactice erau la nivelul altor funcționari din oraș, fiind obligați să-și respecte angajamentele asumate prin contractul încheiat. Astfel, directorul se făcea vinovat de nerespectarea angajamentelor încheiate, precum și a regulamentului școlar, urmând ca prezenta reclamație să fie adusă la cunoștința întregului colectiv profesoral²⁶. În aceeași perioadă, cadrele didactice au întocmit o petiție, în care au solicitat mărirea salariilor, aspect pe care comunitatea nu l-a putut rezolvat, din cauza crizei financiare²⁷.

Reprezentanții comunității evreiești au transmis o solicitare către Ministrul Instrucțiunii, în luna decembrie 1923, pentru a emite o autorizație cu privire la organizarea de cursuri de religie mozaică²⁸ într-o sală de clasă din Școala Primară de Băieți F. Klein și pentru elevii evrei din Liceul Ferdinand I. Bacău.

Ca urmare a adoptării Legii Învățământului din 1925, care oferea posibilitatea diferitelor confesiuni religioase de a-și înființa grădinițe și școli particulare, a apărut Grădinița de Copii Israelito-Română Bacău în 1926, cu limba de predare ebraică, dar având și cursuri în limba română²⁹.

²² *Ibidem*, f. 32.

²³ *Ibidem*, dosar 2/1922, f. 3.

²⁴ *Ibidem*, f. 5, 9.

²⁵ *Ibidem*, f.14, 15.

²⁶ *Ibidem*, f.17, 17 v.

²⁷ *Ibidem*, f. 18.

²⁸ *Ibidem*, dosar 6/1922, f. 30.

²⁹ Cornelia Cucu, *Aspecte ale învățământului evreiesc din Bacău*, în „Carpica”, vol. XXXIX , p. 304.

Grădinița se afla situată pe strada Dragoș Vodă, nr. 10, azi numită strada Trandafirilor, având două săli de clasă, în care funcționau două învățătoare, una pentru limba română și alta în limba ebraică³⁰. Corpul de clădire a fost cedat de către Asociația Culturală a Femeilor Israelite din oraș. Școala Primară de fete Cultura avea în subordine noua grădiniță, iar la data de 17 februarie 1928 solicita suma de 10000 lei ca subvenție pentru cei 80 de copii care frecventau grădinița, întrucât majoritatea elevilor proveneau din familii modeste, dar aveau nevoie de pregătire educațională. *„Elevii și elevele grădiniței de copii capătă o pregătire școlară pentru a favoriza corpului didactic al școlilor primare din Bacău viitoare elemente familiarizate cu noțiunea școlară”*³¹.

În perioada 1924-1925 un număr de 228 de evrei urmau cursurile liceului³², ceea ce reprezenta o cifră mare pentru populația evreiască. Școala Primară de băieți F. Klein a obținut autorizația de funcționare în anul 1926, cu nr.61790, având un total de 428 de elevi repartizați în următoarele clase: I A- 50 elevi, II a – 40 elevi, III A- 50 elevi, IV A- 50 elevi, II B- 48 (mixtă), III B -50 elevi (mixtă), IV B- 40 elevi (mixtă).

În anul 1928, grădinița era autorizată prin Ordinul Ministerului Instrucțiunii Publice nr. 165051³³, iar activitatea desfășurată era conformă cu programa școlară a grădinițelor de stat.

Printre cadrele didactice care au predat în învățământul preșcolar evreiesc amintim: Sofia Lazarevici, Ana Lazarevici, Ety Solomon, Rifca Hirschhorn, Maria Haifler, Horn Janetta. Pentru activitatea desfășurată de-a lungul a decenii, a fost remarcată institutoarea de limbă ebraică Roza Ghiță căs. Grimberg. Jeanette și Herșcu Maier au fost distinși cu ordinul Răsplata muncii, clasa I, pentru activitatea didactică de-a lungul întregii lor cariere³⁴.

În Bacău funcționa doar o singură grădiniță cu predare în limba ebraică, numeroși preșcolari au frecventat grădinițele de stat, alături de copiii români³⁵. În 1930 directorul Școlii Primare de Băieți F. Klein, H.S. Mayer, coordona și activitatea grădiniței, care avea o suprafață de 2500 mp, pentru a cărei reparare și zugrăvire s-a plătit suma de 5.000 lei³⁶.

Situația învățământului evreiesc se modifică în perioada celui de-al Doilea Război Mondial, fiind introduse legi antisemitice³⁷, cum este cea din 29 august 1940, prin care limba română, istoria și geografia urmau a fi predate de către învățători români în cadrul școlilor primare evreiești, iar în învățământul secundar numărul elevilor înscriși nu putea depăși procentul de 6% din numărul total al elevilor. Ulterior,

³⁰ SJAN Bacău, *fond Primăria orașului Bacău*, dosar 1/1942, f.50; Elena Ungureanu, *op.cit.*, p.152-153.

³¹ *Idem*, *fond Comunitatea evreilor Bacău*, dosar 7/1928, f. 155; Elena Ungureanu, *op.cit.*, p.153.

³² I. Kara, *op.cit.*, p. 116.

³³ SJAN Bacău, *fond Primăria orașului Bacău*, dosar 1/1942, f.49.

³⁴ I. Kara, *op.cit.*, p. 115; *Curierul israelit*, 6 aprilie 1930.

³⁵ Cornelia Cucu, *op.cit.*, p. 305.

³⁶ SJAN Bacău, *fond Comunitatea evreilor Bacău*, dosar 3/1930, f. 7-8.

³⁷ Lya Benjamin, *Legislația antievreiască*, București, Editura Hasefer, 1993, f. 37-50.

elevii evrei vor fi excluși din învățământul superior, având posibilitatea de a fi înscriși în școli profesionale și licee mozaice.

Potrivit unei adrese din 8 mai 1941³⁸, Federația Uniunilor de Comunități Evreiești din Țară solicita să i se transmită numărul de școli mozaice din oraș, numărul și data la care acestea apăreau înregistrate la Ministerul Educației Naționale, dacă au fost avizate, numărul de elevi pe clase și școli, precum și informația dacă școlile din oraș au primit dreptul de a publica.

În răspunsul înaintat de către conducerea Liceului Comunității Evreilor Bacău, regăsim informații cu privire la Liceul teoretic și comercial mixt, a cărei autorizație cu nr. 185/1941, a fost înregistrată la Inspectoratul Școlar Iași cu nr. 17465/17.04.1941, având următoarea repartizare:

Liceul Teoretic:

Clasa	Băieți	Fete	Total
I	24	26	50
a II-a	5	16	21
a III-a	8	15	23
a IV-a	15	15	30
a V-a	15	6	21
a VI-a	13	7	20
a VII-a	16	3	19
a VIII-a	8	4	12
	104	92	196

Liceul Comercial, nu a avut dreptul de publicare fiind primul an de funcționare a acestuia:

Clasa	Băieți	Fete	Total
I	25	8	32
a II-a	17	-	17
a III-a	11	-	11
a IV-a	7	-	7
a V-a	3	-	3
a VIII-a	6	-	6
	69	8	77

Școala Primară de fete Cultura a obținut autorizația cu nr. 247233/1940, având următoarea situație a elevilor înscriși³⁹: clasa I- 50 eleve, clasa a II-a – 40, clasa a III-a – 50, clasa a IV-a -50.

După cutremurul din 10 noiembrie 1940, la Școala Primară Cultura s-au prăbușit trei pereți, care au fost reconstruiți în schimbul sumei de 40.000 lei, iar pentru

³⁸ SJAN Bacău, *fond Comunitatea evreilor Bacău*, dosar 6/1941, f. 27, 33, 37.

³⁹ *Ibidem*, f. 37.

a repara daunele de la Școala de băieți F. Klein comunitatea avea nevoie de suma de 600.000 lei⁴⁰.

La data de 28 iulie 1942 comunitatea evreiască solicita Ministerului Culturii Naționale și Cultei un aviz pentru funcționarea Liceului Comercial, dar și pentru sistemul gimnazial mixt, care urma să fie încorporat liceului teoretic, care avea o autorizație provizorie. Repartizarea elevilor pe clase era următoarea⁴¹:

Clasa I – 20 elevi și eleve

Clasa a II-a – 15 elevi

Clasa a III-a – 15 elevi

Clasa a IV-a – 16 elevi

Clasa a V-a – 10 elevi

Clasa a VI-a – 10 elevi

Clasa a VII-a – 0 elevi

Clasa a VIII-a – 8 elevi, numărul total de elevi și eleve fiind 104.

La data de 30 iunie 1942 printr-o adresă transmisă ministrului Culturii Naționale, reprezentanții comunității solicitau înființarea unei școli de meserii în limba română, pentru absolvenții ciclului primar, care urma să aibă următoarele specializări: tâmplărie, instalații electrice și radiofonie, industrie textilă, croitorie bărbătească, agronomie. Sediul școlii urma să fie amplasat pe strada Vasile Alecsandri, nr. 19, urmând a fi condusă de către un absolvent al seminarului pedagogic din București, inginerul Jerome Hirschsohn⁴².

Președintele Comunității evreiești din Bacău solicita printr-o adresă din data de 2 decembrie 1942 ca Ministerul Cultelor să autorizeze înființarea unei școli de muzică evreiești în Bacău cu denumirea „Școala de Muzică a Comunității Evreilor din Bacău”, ce urma să aibă următoarele secții: Pian – clasică și ritmică; Vioară și violă; Acordeon, Jaz; Flaut, Saxofon și Clarinet; Harmoniu; Artă coregrafică; Curs teoretic solfegii, contrapunct și istoria muzicii. Locația urma să fie aceeași ca a Liceului evreiesc, cu un program de studii asemănător Conservatorului particular de muzică pentru evrei din București. Printre profesori îi amintim pe următorii: Jean Koffler – pian – secția clasică și harmoniu, H. Iancovici – șeful orchestrei militare din Bacău - pentru vioară și violă, Aurel Iancovici – pian ritmic și acordeon, Aneta Herșcovici – vioară⁴³.

Între anii 1940-1943, în școlile întreținute de către Comunitatea evreilor au învățat mai mulți elevi, după cum urmează⁴⁴:

Anul	Talmud Tora	Școli primare	Licee	total
1940	20	518	291	829
1941	100	728	328	1156
1942	130	761	317	1208

⁴⁰ *Ibidem*, f. 71.

⁴¹ *Ibidem*, dosar 12/1942, f. 61.

⁴² *Ibidem*, f. 65.

⁴³ *Ibidem*, f. 189, 189 v.

⁴⁴ I. Kara, *op. cit.*, p. 162. Pinkas Hakehilot Romania, vol. I, Ierusalim, 1970, f. 14-15.

1943	140	761	317	1218
------	-----	-----	-----	------

În anul 1944 situația pe clase a celor două licee evreiești din Bacău, teoretic (băieți și fete) și comercial, era următoarea⁴⁵:

Clasele	10 ani	11 ani	12 ani	13 ani	14 ani	15 ani	16 ani	17 ani	18 ani	19 ani	20 ani	total
I-a b	1	12	14	5	2							24
II-a b			8	6	1							15
III-a b			1	17	7	2			1			28
IV-a b					14	4	1					19
V-a b						7	1	1		1		10
VI-a b							4	4				8
VII-a b							1	7	2	2		12
VIII-a b								4	5	3	2	14
I-a f		9	16	3								28
II-a f			19	5	2	1						27
III-a f				12	9	4						25
IV-a f					6	9	6	1				22
V-a f						9	6	2	1			18
VI-a f							7	2				9
VII-a f								6	6	1		13
I- com			5	2	1	1						9
II-a com				2	2	2						7
V-a com				1	5	8	3	1	1			19
TOTAL	1	21	63	53	49	47	30	28	16	7	2	318

Elevii care au urmat cursurile în perioada celui de-al doilea război mondial au dat examenele în toamna anului 1944, iar rezultatele lor au fost foarte bune, chiar dacă uneori pregătirea acestora s-a realizat de către personal necalificat. În această perioadă și-au terminat studiile cunoscutul matematician Solomon Marcus, cântăreața de operă Blanche Adelstein⁴⁶.

În perioada celui de-al Doilea Război Mondial, în școlile evreiești din Bacău au predat următoarele cadre didactice⁴⁷: M. Hirșsohn, A. Wagner, C. Zaharia, M. Zaharia, M. Herșcu, H. Ițicovici, Z. Drimer, A.L. Iosif, H. Simion, I. Idelovici-Voledi, J. Hirșsohn, L. Haber, J. Koffler, M. Grunvald, F. Leopold, M. Lespezeanu, S. Leib, E. Colenberg, M. Aronovici, P. Gutman, A. Schapira, S. Knoll, N. Vaserman, I. Abramovici, R. Marcusohn, S. Marcusohn, E. Schwartz E. Mititelu, E. Lupovici, A. Lazarovici, I. Grimberg, G. Avram, S. Șmil, H.F. Marcu, E. Șmeltzer, L. Videnfeld.

⁴⁵ SJAN Bacău, *fond Comunitatea evreilor Bacău*, dosar 2/1944, f. 28.

⁴⁶ I. Kara, *op.cit.*, pp. 161-162.

⁴⁷ *Ibidem*, p.162.

Cei 21 de copii evrei repatriați din Transnistria în Bacău erau instruiți în sinagogă, fiecare evreu din Bacău a contribuit din puținul său pentru a-i ajuta pe ceilalți, după cum mărturisea Prim-Rabinul M. Blanc: „*Toată educația acestor copii din punct de vedere intelectual, religios și ritual este pentru ei de o absolută necesitate, căci viitorul acestui tineret este stabilirea lor în Eretz, unde trebuie să vie pregătiți și educați în acest spirit*”⁴⁸.

Printre învățătorii care au ținut cursuri în sinagogi elevilor evrei de la ciclul primar, amintim: Feferman, M. Grunvald, E. Colenberg, I. Grinberg, Haimolă, E. Lupovici, S. Leib, A. Lazarovici, L. Volfshaut, L. Friedman, S. Vasserman, F. Leopold, L. Iosif, S. Șmil⁴⁹.

Bibliografie selectivă

Benjamin, Lya, *Legislația antievreiască*, București, Editura Hasefer, 1993.

Călin, Marius, Cristian, *Viața cotidiană în orașul Bacău, 1928-1935*, Bacău, Editura Rovimed, 2011.

Cucu, Cornelia, *Aspecte ale învățământului evreiesc din Bacău*, în „Carpica”, vol. XXXIX, Editura Magic Print Onești, 2010.

Kara, I., *Obștea evreiască din ... Bacău*, București, Editura Hasefer, 1995.

SJAN Bacău, *fond Comunitatea evreilor Bacău*, dosar 2/1922, 6/1922, 9/1922, 5/1923, 7/1928, 3/1930, 6/1941, 12/1942, 2/1944, 5/1944, 9/1944, 20/1944.

fond Primăria orașului Bacău, dosar 1/1942.

Ungureanu, Elena, *Istoria învățământului preșcolar din județul Bacău*, Iași, Editura Pim, 2009.

⁴⁸ SJAN Bacău, *fond Comunitatea evreilor Bacău*, dosar 5/1944, f. 228, dosar 9/1944, f. 28, dosar 20/1944, f. 4,31, 32.

⁴⁹ I. Kara, *op. cit.*, p. 175.

**ROMÂNIA ÎN PERIOADA REGIMULUI
COMUNIST**

ROMANIA DURING THE COMMUNIST REGIME

**LA ROUMANIE PENDANT LE RÉGIME
COMMUNISTE**

REVOLUȚIA CULTURALĂ ÎN AȘEZAREA RURALĂ ROMOS DIN JUD. HUNEDOARA

THE CULTURAL REVOLUTION IN THE RURAL SETTLEMENT ROMOS FROM HUNEDOARA COUNTY

LA RÉVOLUTION CULTURELLE DANS LA LOCALITÉ RURALE ROMOS DU COMTÉ DE HUNEDOARA

Prof. drd. Adela Emanuela ORDEAN¹

Rezumat: Acest studiu se concentrează asupra istoriei culturii țăranului român din a doua jumătate a secolului trecut, când România se afla sub stăpânirea regimului comunist.

Spațiul în centrul cercetării noastre este reprezentat de satul transilvănean Romos din județul Hunedoara. În cercetare, ne-am concentrat asupra materializării în spațiul investigat al Revoluției Culturale.

Abordarea este documentată în principal de ziarul „Drumul socialismului”, ziar regional al Partidului Muncitoresc Român (Comunist).

Cuvinte cheie: Romos, comunism, revoluție culturală, viață patriarhală, ziarul regional „Dumul socialismului”.

Abstract: This study focuses on the history of the culture of the Romanian peasant in the second half of the last century, when Romania was under the rule of the communist regime.

The space in the focus of our research is represented by the Transylvanian village Romos from Hunedoara county. In the research, we focused on the materialization in the investigated space of the Cultural Revolution.

The approach is mainly documented by the newspaper entitled „Drumul socialismului”, regional newspaper of the Romanian Workers (Communist) Party.

Keywords: Romos, communism, cultural revolution, patriarchal life, the regional newspaper „Dumul socialismului”.

Résumé: Cette étude se concentre sur l'histoire de la culture du paysan roumain dans la seconde moitié du siècle dernier, lorsque la Roumanie était sous la domination du régime communiste.

L'espace se trouvant au centre de nos recherches est représenté par le village transylvanien Romos du comté de Hunedoara. Dans la recherche, nous nous sommes concentrés sur la matérialisation dans l'espace étudié de la Révolution culturelle.

L'approche est principalement documentée par le journal intitulé "Drumul socialismului", journal régional du Parti ouvrier roumain (communiste).

Mots clés: Romos, communisme, révolution culturelle, vie patriarcale, journal régional "Dumul socialismului".

¹ Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, Școala Doctorală „Istorie. Civilizație. Cultură”; Liceul Teoretic „Aurel Vlaicu” Orăștie, jud. Hunedoara.

„Pe plan politic – spunea Lenin – poți învinge, într-o perioadă de agravare a crizei, în câteva săptămâni. În război poți învinge în câteva luni, dar pe plan cultural nu poți învinge într-un anumit termen [...], aici este nevoie de un termen mai îndelungat și trebuie să ne adaptăm acestui termen mai îndelungat [...], fiind cât mai dârzi, mai perseverenți și mai metodici”².

Instaurarea regimului comunist în spațiul românesc nu a presupus, după cum se știe, doar materializarea transformărilor de natură politică, economică și socială, dimpotrivă ideologia partidului unic a atins și domeniul cultural. Crearea „omului nou”, obiectiv aflat la baza revoluției socialiste, care însemna „totodată și o revoluție culturală”³, reprezintă un obiectiv uriaș, întrucât, în viziunea regimului comunist din România, „oamenii chemați să săvârșească marea activitate creatoare a construcției noii orînduiri [erau] în majoritatea lor oameni crescuți și educați în condițiile societății capitaliste, purtând în conștiința lor amprenta ideologiei burgheze și microburgheze”⁴.

În vederea rezolvării acestei problematice, lucrarea intitulată „Partidul Muncitoresc Român, conducătorul Revoluției Culturale în țara noastră”, prezintă drept soluție, printre altele, „munca de educare a tineretului, acordându-se o mare atenție însușirii filozofiei și economiei politice marxist-leniniste”⁵.

În continuare, dorim să îndreptăm cercetarea asupra așezării rurale transilvănene, Romos, în încercarea de a construi un tablou care să ilustreze modul în care revoluția culturală s-a materializat în zona de cercetare, precum și impactul pe care l-a avut asupra vieții patriarhale. Premisa noastră în vederea susținerii unui impact asupra moștenirii culturale a țăranilor din Romos este explicată prin numeroasele și asprele transformări politice, economice și sociale pe care le-a cunoscut zona de cercetare. În aceste condiții, fundamentul pe care a fost clădită de-a lungul generațiilor cultura și creația artistică țărănească, a dispărut treptat, lăsând în urma sa o bogată „zestre a satului” aflată între transformare și dispariție. Dintre acestea amintim șezătoarea, ceremonialul zestre de nuntă, băgatul fetelor în casă, colindul, călușarul, parte dintre aceste valori țărănești fiind analizate și expuse în cadrul unui alt studiu, aflat în curs de publicare⁶.

Revenind la subiectul nostru, este important de menționat faptul că politica regimului comunist a vizat asupra culturii, aici încadrându-se și cultura țărănească, schimbări importante. În acest context amintim declanșarea revoluției culturale,

² *Partidul Muncitoresc Român, conducătorul Revoluției Culturale în țara noastră*, București, Editura Politică, p. 13.

³ *Ibidem*, p. 5.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, p. 19.

⁶ Adela Emanuela Ordean, *Istorie și creație artistică în spațiul transilvănean Romos. Șezătoarea și ceremonialul zestre de nuntă*, în Anuarul Școlii Doctorale „Istorie. Civilizație. Cultură”, Cluj-Napoca, în curs de apariție.

întrucât în viziunea partidului unic, „revoluția socialistă este, totodată, și o revoluție culturală”⁷.

Conform lucrărilor apărute la Editura Politică, revoluția culturală în România avea ca obiectiv „făurirea unei culturi noi, socialistă în conținut și națională în formă”⁸. Despre conținutul socialist raportat la ideea de cultură se stipulează că acesta se manifestă prin faptul că „noua cultură apare și se dezvoltă pe baza realității socialiste, reflectă în mod veridic și apără realitatea socialistă, are la temelie sa învățătura sa marxist-leninistă”⁹. În continuare se aduce în discuție „cum societatea socialistă este superioară tuturor societăților precedente”¹⁰. Astfel, „cultura generată de această societate își afirmă în toate domeniile sale de manifestare superioritatea față de toate culturile apărute în societățile trecute”¹¹. În sfârșit, în mod utopic, se conchide cum „cultura socialistă este opera milioanelor de oameni eliberați din robia capitalismului și care, pentru prima dată în istorie, își pot valorifica din plin talentele”¹².

Revoluția culturală la nivelul satului Romos

Transformările și disparițiile pe care le-a cunoscut dimensiunea culturală în zona de cercetare de-a lungul regimului comunist au putut fi identificate atât în lumea satului, prin istoria orală, fotografii, înregistrări, cât și în afara acesteia prin ceea ce înseamnă aducerea sub analiza istorică a zeci de articole, parte din periodicul Organului Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional (1953-1968), intitulat „Drumul socialismului”.

Conținutul articolelor selectate, după cum se va observa mai târziu, reflectă revoluția culturală. Acest proces, conform izvoarelor istorice, este strâns legat de sfaturile populare, instituții care în viziunea regimului „sînt cele mai largi organizații de masă din sistemul dictaturii proletarietului; ele realizează, pe linie de stat, legătura dintre partid și masele populare, contribuind din plin la realizarea politicii culturale a partidului, la educația comunistă a oamenilor muncii. Rolul sfaturilor populare în organizarea vieții culturale pe plan local crește pe măsura întăririi funcției cultural-educative a statului socialist”¹³.

În lipsa fundamentului politico-economic-social, viața patriarhală, cu tot ceea ce înseamnă cultura și creațiile artistice țărănești, a fost transformată și/sau dusă la dispariție în contextul noului fundament de natură socialistă. Revoluția culturală

⁷ *Partidul Muncitoresc Român, conducătorul Revoluției Culturale în țara noastră*, București, Editura Politică, p. 5.

⁸ *Ibidem*, p. 35.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, p. 25.

completează golul lăsat de politicile comuniste, cu o serie de activități care, analizate în parte, denotă lipsa esenței naturaleții. În acest context, locuitorii satului Romos sunt nevoiți a lua parte la diferite concursuri, activități de difuzare a cărții, participarea la conferințe pe tema muncii agricole, de a crea o formație de dansuri populare și echipe de teatru, pe lângă echipa artistică de amatori – ceata de călușari, la expoziții ale pieselor „lumii vechi”, la acțiuni culturale în plină activitate agrară, în timp ce femeile treceau prin procesul de educare în spirit socialist. Bineînțeles lista poate continua cu exemple care, de pildă, expun vechi valori țărănești, însă acum pe scena căminului cultural.

În continuarea direcției noastre de cercetare, dorim să expunem pe baza surselor istorice, forme de manifestare a revoluției culturale (**Fig. nr. 1**), urmărind structura de mai jos:

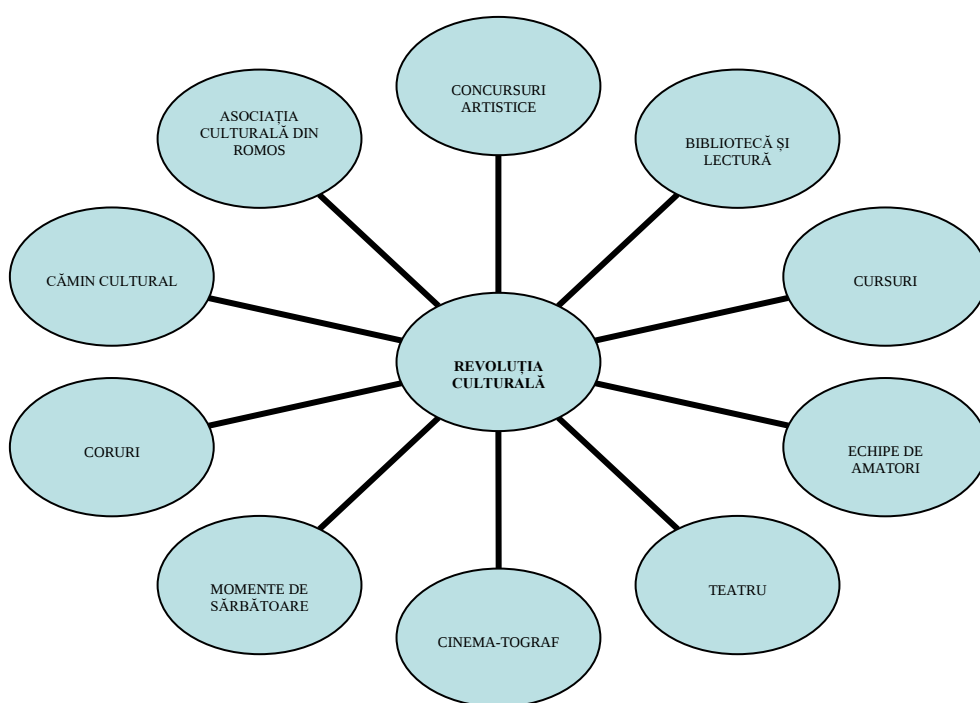

Figura nr. 1: Forme de manifestare ale Revoluției culturale la Romos.

O dovadă a exprimării revoluției culturale în spațiul satului Romos o reprezintă apariția concursurilor, la care ceata de călușari din localitate, numită acum „echipă de amatori”, trebuie să participe, o participare aflată dincolo de curtea țărănească, pe scena caminelor culturale. Tot în această categorie intră echipa de cor, dansuri

populare, teatru, toate fiind coordonate de învățători, profesori sau directori ai căminului cultural din localitate.

Articolele identificate în periodicul „Drumul socialismului” pun în relief viziuni pozitive și negative cu privire la activitățile de implicare derulate de așezarea din Romos. Se observă o neîncetată provocare între localitățile rurale care, inevitabil, mută centrul de atenție dinspre vatra satului – acolo unde au izvorât creațiile țăranilor, spre concursurile comunale, raionale, regionale și naționale. Redăm în rândurile ce urmează imaginea oferită de periodicul regional al partidului cu referire la situația culturală din Romos, mai precis a desfășurării revoluției culturale.

În articolul din 31 ianuarie 1954, intitulat „În raionul Orăștie echipele artistice se pregătesc pentru concurs”¹⁴, se prezintă intensificarea repetițiilor pentru cel de-al treilea concurs artistic pe țară al echipei de cor din Romos – condusă de învățătorul Ștefan Ioan, precum și a echipei de călușari. În următoarea lună, pregătirea Romosului în vederea concursului este privită pozitiv și transpusă sub formă de satiră:

„De Romos, nu am ce zice,
deși pot a spune multe,
mai ales că dirijorul
vrea-n raion să fie-nfrunte.
Las să fie, eu nu-s contra [...]”¹⁵.

Din același periodic aflăm că la Romos a avut loc o activitate artistică în aprilie (1954), iar „datorită sprijinului acordat de comitetele executive ale sfaturilor populare în mobilizarea echipelor artistice, concursul s-a desfășurat la un nivel înalt”¹⁶.

Luna august aduce la Deva faza regională a concursului „echipelor artistice de amatori”, unde „se vor întrece” mai multe echipaje, printre care și corul căminului cultural din Romos. În același articol, datat la 8 august 1954, se menționează faptul că „În patria noastră revoluția culturală este în curs de desăvârșire. Unul dintre aspectele acestei revoluții, este cel de-al treilea concurs al echipelor artistice de amatori ale căminelor culturale, organizate în cinstea celei de a 10-a aniversări a eliberării poporului nostru”¹⁷.

Aspecte negative la nivelul zonei de cercetare apar în legătură cu procesul de difuzare a cărții. În acest sens, se relatează faptul că „munca de difuzare a cărții în

¹⁴ Drumul socialismului - Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, <http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1954/01/index.html>, accesat: 26.02.2020.

¹⁵ Drumul socialismului - Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, <http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1954/02/index.html>, accesat: 26.02.2020.

¹⁶ Drumul socialismului - Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, <http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1954/04/index.html>, accesat: 26.02.2020.

¹⁷ Drumul socialismului - Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, <http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1954/08/index.html>, accesat: 26.02.2020.

rîndul țărănimii muncitoare, la cooperativa din Romos se duce [atât] de prost, ba mai mult nu se duce de loc”¹⁸. În continuare, periodicul găsește drept vină „subaprecierea grosolană manifestată de colectivul de conducere al cooperativei, care nu-și îndreaptă privirea de cît numai spre realizarea planului la secția de băuturi”¹⁹. Într-un alt articol, „Să îmbunătățim munca culturală de masă în rîndul tineretului”, un exemplu negativ în mobilizarea tineretului la concursul „Iubiți cartea” îl reprezintă Romosul, a căror organizații „se ocupă slab de atragerea tinerilor la concurs”²⁰.

După aceste expuneri ce denotă lipsa de interes a romosanilor față de educația socialistă, apar articole, tot cu privire la dimensiunea culturală pe tema revoluției culturale, ce pun în lumină Romosul ca sat model în cadrul procesului comunist din lumea rurală. De pildă, în articolul „Un cămin cultural care sprijină muncile agricole”, se menționează că în zona de cercetare au avut loc 24 de conferințe cu privire la „extinderea și aplicarea metodelor înaintate”²¹ în agricultură.

În privința elementului feminin identificăm o trecere de la șezătoare la „cursurile de iarnă”. Romosul este un exemplu pozitiv, întrucât în acest spațiu, alături de Orăștioara de Sus, Beriu, Homorod, Mărtinești, Turdaș și alte localități din raionul Orăștiei, „s-au predat deja primele lecții”²², care au avut drept scop „desfășurarea unei intense munci politice și culturale în rîndul femeilor [...]”. La toate cursurile prima lecție a avut ca temă: *Cum au trăit muncitorii din patria noastră sub regimul burghezo-moșieresc*²³.

La 21 decembrie 1958 apare un alt articol care vizează elementul feminin, în acesta fiind reliefat un „deosebit interes” din partea femeilor din Romos. În rezumat, aceste cursuri vizează contribuția femeilor în ceea ce privește transformarea socialistă a agriculturii, care să nu uităm, la Romos s-a definitivat, după lungi eforturi ale autorităților, abia în februarie 1962. Totodată, informațiile distribuite femeilor în cadrul „activităților cultural-educative” aveau drept scop îndeplinirea hotărârilor

¹⁸ Drumul socialismului - Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, <http://www.biblioteca.deva.eu/periodice/drumulsocialismului/1954/05/index.html>, accesat: 26.02.2020.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Drumul socialismului - Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, <http://www.biblioteca.deva.eu/periodice/drumulsocialismului/1957/03/index.html>, accesat: 26.02.2020.

²¹ Drumul socialismului - Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, <http://www.biblioteca.deva.eu/periodice/drumulsocialismului/1954/06/index.html>, accesat: 26.02.2020.

²² Drumul socialismului - Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, <http://www.biblioteca.deva.eu/periodice/drumulsocialismului/1958/11/index.html>, accesat: 26.02.2020.

²³ *Ibidem*.

cunoscutei Consfătuiri de la Constanța, cât și, în viziunea regimului, contribuirea „prin această formă la răspîndirea cunoștințelor științifice la legarea științei de practică”²⁴.

După încheierea colectivizării agriculturii în zona de cercetare, în periodicul „Drumul socialismului”, apar, cel puțin în primele trei luni, tablouri încărcate de reușita socialistă în spațiul de interes, „ușurința” activităților agricole collectiviste, „destinderea” țăranilor în pauzele de prânz, frumosul vieții rurale intrate pe drumul „modernizării” socialiste de tip sovietic. Putem privi aceste articole post 8 februarie 1962, ca fiind atât o expresie a reușitei autorităților comuniste, cât și o formă de a arăta întregii regiuni hunedorene, în mod propagandistic, faptul că inclusiv țăranii din Câmpul pâinii, atât de reticienți față de practica socialistă a agriculturii, au „concluzionat”, într-un final, care este forma „eficientă” și „corectă” de muncă în primul sector al economiei.

În această direcție, menționăm apariția în nr. 2228 din 23 februarie 1962, pe prima pagină a periodicului „Drumul socialismului”, a fotografiei redată mai jos (**Fig. nr. 2**). Aceasta prezintă „un grup de țărani colectivști din Romos, pregătindu-se să meargă la un spectacol, într-o după amiază de duminică”²⁵.

În fotografie: Un grup de țărani colectivști din Romos, pregătindu-se să meargă la un spectacol, într-o după amiază de duminică.

²⁴ Drumul socialismului - Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, <http://www.biblioteca.deva.eu/periodice/drumulsocialismului/1958/12/index.html>, accesat: 27.02.2020.

²⁵ Drumul socialismului - Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, <http://www.biblioteca.deva.eu/periodice/drumulsocialismului/1962/02/index.html>, accesat: 27.02.2020.

Figura nr. 2: Țărani colectivști din Romos pregătiți să meargă la un spectacol.

La 30 aprilie 1962, același periodic aduce în prima pagină din nr. 2285, o fotografie care informează că „Zilnic, în cadrul brigăzilor de câmp ale gospodăriei colective din Romos, în orele de prînz se fac citiri ale presei în colectiv, organizate de conducerea căminului cultural”²⁶. În continuare este explicat că „În fotografia de față, [se găsește] directorul căminului cultural citind colectivștilor din brigada de câmp nr. 1 din Raportul tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej cu privire la încheierea colectivizării și reorganizarea conducerii partidului”²⁷ (**Fig. nr. 3**).

Figura nr. 3: „Zilnic, în cadrul brigăzilor de câmp ale gospodăriei colective din Romos, în orele de prînz se fac citiri ale presei în colectiv, organizate de conducerea căminului cultural”.

Luna mai prezintă articolul intitulat „Acțiuni culturale în câmp”, acțiuni coordonate de „tov. Stroble Doina, Motorga Mihai, Dna Drăgan Estera și inginerul agronom Iurian M.”. Textul precizează următoarele: „colectivul muncii culturale de masă a căminului cultural din Romos, raionul Orăștie, în aceste zile își desfășoară

²⁶ Drumul socialismului - Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, <http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1962/04/index.html>, accesat: 24.02.2020.

²⁷ *Ibidem*.

activitatea direct pe câmp, în mijlocul colectivștilor aflați în campania de însămînțări”. În continuare, se adaugă faptul că „În pauzele de prînz, zilnic au loc manifestări culturale [...] legate de preocupările activștilor”. Între acestea „se numără revista zilnică a presei, prezentările cărților din *Mica bibliotecă agricolă*”²⁸.

Nr. 2299 aduce articolul „Două cămine culturale, două stiluri de muncă”, în care este evidențiată drept model organizarea căminului cultural din Romos, condus de Motorga Mihai. Conducerea exemplară este sugerată pentru căminul cultural din Cristur²⁹. Tot în cadrul acestui text aflăm că la nivelul lunii mai a anului 1962, „aproape 70 de colectivști”³⁰ acționau în cadrul căminului cultural. De pildă, periodicul informează că existau „două brigăzi artistice de agitație”³¹, care erau conduse de profesoarele Drăgan Estera și Vasu Evanghelina. Sub coordonarea acestora au fost pregătite și prezentate spectacole cu textul „*Pe drumul belșugului*, [...], *Aurul ogoarelor* și *Vă vorbește porumbul*, [toate acestea militând] pentru întărirea economică și organizatorică a G.A.C., pentru aplicarea regulilor științei în agricultură”³². Articolul nu se finalizează fără a nu sublinia faptul că toate acțiunile culturale desfășurate la Romos au avut loc „în condițiile desfășurării în plin a campaniei agricole”, ba mai mult „de acest lucru trebuie să țină seama și conducerea căminului cultural din Cristur, [în acest sens] ajutându-i [pe colectivști] să organizeze recreativ și cu folos timpul liber”³³.

Nu putem trece la celelalte tipuri de activități specifice revoluției culturale fără a nu aminti poemul din nr.2427, construit în cinstea anului 1962. În acest sens, evidențiază periodicul, anul 1962 „a constituit un moment de importanță istorică: încheierea colectivizării agriculturii”. Observăm cum „cîntecul popular a exprimat sentimentul colectiv al bucuriei pentru viața nouă”³⁴. Identificăm aici, contribuția poetică a comunei Romos:

„Peste dealuri și câmpii
Numai pomi și podgorii,
Lîngă fiecare sat
Mari grădini de zarzavat,
În cîmpiile-nsorite,

²⁸ Drumul socialismului - Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, <http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1962/05/index.html>, accesat: 27.02.2020.

²⁹ Drumul socialismului - Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, <http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1962/05/index.html>, accesat: 27.02.2020.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*.

³⁴ Drumul socialismului - Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, <http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1962/10/index.html>, accesat: 26.02.2020.

Mîndre holde aurite,
Toate la un loc muncite
Și-aducînd roade sporite”³⁵.

Analizarea versurilor „Mîndre holde aurite,/ Toate la un loc muncite” denotă continuarea specificului agrar în cadrul așezării zonei de cercetare din Câmpul Pâinii, transformarea socialistă a agriculturii, cât și încercarea de a evidenția revoluția culturală prin noile „creații populare”, care încearcă să evoce „naturaletă” genezei sale.

În „Luna culturii”, program artistic susținut la Orăștie cu prilejul „decadei culturii naționalităților conlocuitoare”³⁶, la care au participat Romosul, Aurel Vlaicu și așezarea gazdă – Orăștie, toate spații transilvănene multiculturale în care conviețuiau încă din cele mai vechi timpuri românii, sașii și maghiarii, zona de cercetare a participat cu sceneta intitulată „Logodna în tindă”³⁷. Observăm o trecere de la „tomneală”, ca parte a vieții țărănești, la transformarea acesteia, ca urmare a lipsei fundamentului natural, într-un simplu program artistic de tipul scenetei.

Zece ani mai târziu, același periodic, aduce articolul „Rapsodii hunedorene”. Romosul se afirmă prin „inedit” și „forma particulară de manifestare” prezentând în cadrul celui de-al VIII-lea concurs artistic, „obiceiul de nuntă din Romos”³⁸. Asemenea „Logodnei din tindă”, această creație țărănească ajunge de la un întreg ceremonial complex și deosebit de serios, o simplă prezentare a „artiștilor amatori”, după cum erau numiți țărani în spiritul cărora ceremonialul nunții reprezenta valori prețioase.

„Drumul socialismului” ne arată, ceea ce ne-a confirmat de altfel și istoria orală, faptul că esența șezătorii, și inclusiv creația în sine, a pierit în lipsa vechiului fundament caracteristic vieții patriarhale. În acest sens, „șezătorile” cunosc o nouă formă, în variantă socialistă. Spre exemplu din articolul intitulat „De la corespondenții voluntari, pe teme culturale”, aflăm că în zona de cercetare a avut loc o șezătoare pe tema „Largul democratism al orînduirii noastre noi”. Discursul a fost susținut de Valeria Jidav, care le-a vorbit femeilor participante despre „realizările mărețe ale poporului”³⁹. Tot la această adunare a elementului feminin, a luat cuvîntul și Emilia Groza, aceasta vorbind „despre transformările care au loc în Romos, la care o

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ Drumul socialismului - Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, <http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1957/07/index.html>, accesat: 27.02.2020.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ Drumul socialismului - Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, <http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1967/06/index.html>, accesat: 27.02.2020.

³⁹ Drumul socialismului - Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, <http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1963/02/index.html>, accesat: 20.02.2020.

contribuție de seamă au adus cetățenii în frunte cu deputații comunali. Unul dintre ei este și Nicolae Suci, care a muncit cu pasiune pentru continua înflorire a comunei”⁴⁰.

Arta realizată cu atât de multă îndemânare, creativitate și originalitate în șezătoarea țărănească, de către mamele și fiicele acestora, ajunge în timpul regimului comunist, de pildă în perioada Dej, să cunoască „expoziția frumosului popular”⁴¹, însă nu și continuarea naturală, colectivă, a elementului feminin. Inițiativa în cauză a aparținut raionului Orăștie, care a solicitat satelor și comunelor sale să prezinte „lucrări etnografice”⁴². Despre Romos aflăm că a participat cu „diferite pături vechi, covoare și ii țesute”⁴³. Câțiva ani mai târziu, tot la o astfel de activitate din cadrul raionului, așezarea de la Romos se evidențiază „prin țesăturile admirabile și piesele de îmbrăcăminte originale”⁴⁴.

Tot în cadrul dimensiunii culturale, în spațiul cercetat, periodicul „Drumul socialismului” atestă și prezintă succint spectacole ce implică teatrul și cinematograful. Articolul din 21 noiembrie 1959, articol intitulat „În pragul concursului bienal *I. L. Caragiale*”, informează asupra faptului că la nivelul raionului Orăștie participă 54 de echipe de teatru, iar printre „echipele avansate”⁴⁵ se numără Romosul. Periodicul mai afirmă că „pentru buna reușită a spectacolului, artiștii repetă de trei ori pe săptămână”⁴⁶. Susținut în următorul an, luna februarie, aflăm că Romosul „a prezentat două piese de teatru: *Cel din urmă* și *Fata tati cea frumoasă*”, spațiul cercetat plasându-se pe primul loc cu piesa *Fata tati cea frumoasă*⁴⁷. Astfel de activități continuă chiar în lunile de după construirea G.A.C. „Drumul belșugului”. Amintim participarea căminului cultural din Romos cu piesa *Povestea*, pregătită pentru faza raională ce a avut loc la Vinerea⁴⁸.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Drumul socialismului - Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, <http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1958/07/index.html>, accesat: 20.02.2020.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ Drumul socialismului - Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, <http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1958/07/index.html>, accesat: 20.02.2020.

⁴⁴ Drumul socialismului - Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, <http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1964/04/index.html>, accesat: 20.02.2020.

⁴⁵ Drumul socialismului - Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, <http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1959/11/index.html>, accesat: 20.02.2020.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Drumul socialismului - Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, <http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1960/02/index.html>, accesat: 20.02.2020.

⁴⁸ Drumul socialismului - Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, <http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1962/05/index.html>, accesat: 26.02.2020.

Dincolo de teatru, identificăm cinematograful. Astfel, la secțiunea intitulată „Știri culturale” din 9 septembrie 1960, aflăm că la nivelul comunei Romos există „un nou cinematograf sătesc”, acesta fiind, după cum rezultă din conținutul articolului, cel de-al doilea cinematograf apărut pe raza comunei. În cadrul inaugurării, președintele comitetului executiv al Sfatului Popular, Petru Șandru, „a vorbit despre realizările regimului democrat-popular”, ulterior rulându-se filmul *Un cântec străbate lumea*⁴⁹. În final, articolul pune în lumină „ziua de 4 septembrie 1960 [care] a constituit pentru țăranii muncitori din comuna Romos o adevărată sărbătoare”⁵⁰.

Cu privire la cinematograful din Romos, periodicul atestă pentru următorii ani, rularea unor filme documentare și desene animate⁵¹. Anul 1964, aduce „Festivalul filmului pentru sate”, unde la Romos s-a derulat un concurs „pe marginea filmelor românești *Pagini de istorie* și *România orizont '54*”⁵².

Nu sunt lipsite participările romosanilor la evenimente de sărbătoare regională și la nivelul așezării. Spiritul acestora evocă natura socialistă a momentelor de sărbătoare. În cadrul întâlnirilor figurile principale sunt autoritățile și oficialii instituțiilor regimului comunist.

Redăm în rândurile ce urmează câteva dintre evenimentele derulate în așezarea de la Romos. În 25 octombrie 1962, articolul intitulat „Manifestări în cadrul lunii prieteniei romîno-sovietice”, informează despre acțiunile comuniste susținute la Romos. Astfel, „s-au ținut trei jurnale pe tema *În lumea științei tehnicii sovietice*”⁵³. Textul oferă și o imagine a receptivității țăranilor din localitate, punând în relief participarea colectivităților din cadrul G.A.C. „Drumul belșugului”. Despre aceștia se arată că „au audiat cu mult interes realizările U.R.S.S. în domeniul științei și tehnicii”⁵⁴.

Câțiva ani mai târziu, în aprilie 1966, în toată regiunea Hunedoara au loc „Entuziaste manifestări și cultural-artistice”, manifestări ce sunt „închinat aniversării

⁴⁹ Drumul socialismului - Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, <http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1960/09/index.html>, accesat: 20.02.2020.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ Drumul socialismului - Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, <http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1963/06/index.html>, accesat: 27.02.2020.

⁵² Drumul socialismului - Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, <http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1964/12/index.html>, accesat: 28.02.2020.

⁵³ Drumul socialismului - Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, <http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1962/10/index.html>, accesat: 26.02.2020.

⁵⁴ *Ibidem*.

de la crearea Partidului Comunist Român⁵⁵. Evenimentul a găzduit și formațiile din Romos, atestă Gastone Nicolae⁵⁶.

În următoarele două decenii, pe baza fotografiilor din lumea satului, parte din colecțiile Tudor Stăncioiu și Aurel Răduțiu, pe de o parte, iar pe de altă parte Marius Evi și Adela Emanuela Ordean, cât și pe baza peliculei – film de amatori, intitulată „Romos – memoria peliculei. Filmări anii '70”, am identificat diferite momente de sărbătoare ce au avut loc în spațiul cercetat.

Pelicula aflată în arhiva personală a săteanului Mihai Stoica, deși este asemenea unui film mut, prezintă în aproximativ 11 minute de înregistrare, identificate chiar la început, un eveniment cultural-educativ organizat de Asociația Culturală din Romos, care a implicat mari mișcări de populație. Astfel, aflăm că „în ziua de 23 august, orele 14⁰⁰, la Școala Generală Romos⁵⁷ a avut loc sărbătoarea „Fiii satului”. Afișul subliniază nu numai informațiile menționate anterior sau că intrarea se face pe baza biletelor, cât și următoarea mențiune: „Vă rugăm să veniți în costum național⁵⁸”.

Romosul este îmbrăcat în haină de sărbătoare. O mulțime de femei și bărbați, români și sași, îmbrăcați în portul specific zonei și al etniei, parcurg la pas strada principală a așezării, dinspre nord sau dinspre sud, îndreptându-se spre locul desfășurării evenimentului. Copii, tineri și vârstnici se pregătesc a participa la eveniment. Pe lângă aceștia sunt prezenți reprezentanți ai instituțiilor locale și regionale, precum și fii ai satului care și-au construit cariera în diferite centre urbane, lăsând în urmă viața satului natal.

Evenimentul implică discursuri ale oficialilor, depuneri de coroane, de pildă la Monumentul Eroilor, jocul călușarilor, prezența corului asociației culturale din localitate, dansuri ale etnicilor germani sași, cântece ale unor grupuri de elevi, activitatea socăcițelor⁵⁹, cât și un număr mare de auditoriu⁶⁰.

Evenimente în acest sens, cu privire la sărbătoarea „Fiii satului”, s-au derulat în continuare. Arhiva personală a familiei Stăncioiu Nicolae, parte din colecția de fotografii aparținătoare lui Tudor Stăncioiu și Aurel Răduțiu, atestă desfășurarea sărbătorii în anii 1970, 1977, 1981 și 1985. Pe baza acestor materiale istorice, dar și cu ajutorul înregistrării „Romos – memoria peliculei. Filmări din anii '70”, s-au putut identifica figurile reprezentative din cadrul sărbătorii. Printre aceștia se numără

⁵⁵ Drumul socialismului - Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, <http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1954/04/index.html>, accesat: 20.02.2020.

⁵⁶ Drumul socialismului - Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, <http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1966/04/index.html>, accesat: 28.02.2020.

⁵⁷ Călușarul din Romos, *Romos - memoria peliculei. Filmări anii '70*, <https://www.youtube.com/watch?v=doVyJyUEU14&t=442s>, minutul 0:34, accesat: 11.04.2021.

⁵⁸ *Ibidem*, minutul 0:38, accesat: 11.04.2021.

⁵⁹ Bucătărese care pregăteau mâncarea, în general, pentru nunți.

⁶⁰ Călușarul din Romos, *Romos - memoria peliculei. Filmări anii '70*, <https://www.youtube.com/watch?v=doVyJyUEU14&t=442s>, minutul 0:01-10:51, accesat: 11.04.2021.

primarul Ioan Căstăian, doctorul Nicolae Stăncioiu, doctorul Aurel Ordeanu și soția Smaranda, doctorul Mihail Baiciuc, profesorii Estera Drăgan și Nicolae Ștef, învățătorul dirijor de cor Ioan Nistor și învățătoarea Marianne Walther, coordonatoare a grupului vocal al tinerilor sași⁶¹.

Concluzii

Comunismul s-a pretins a fi o nouă civilizație⁶², mult superioară, care prin intermediul Revoluției socialiste, ce a implicat inclusiv Revoluția culturală, avea ca ideal construirea „omului nou”. Viziunea în cauză a avut drept efect, în special în timpul României staliniste din epoca lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, ca „întreaga țară [să devină] un imens șantier al construcției economice și social-culturale”⁶³.

Instaurarea guvernului Petru Groza, iar ulterior a regimului comunist, a plasat întreaga cultură națională sub controlul absolut al Partidului Muncitoresc Român⁶⁴. În acest sens, cultura și creațiile artistice din spațiul lumii rurale au cunoscut numeroase implicații. Periodicul „Drumul socialismului” - Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional, prin numeroasele sale articole, colecțiile de fotografii și înregistrări din lumea satului transilvănean Romos, dovedesc cum în zona de cercetare viața patriarhală s-a aflat între transformare și dispariție. Inevitabil, în prezența impusă de noul fundament politico-economic-social, vechea cultură țărănească este nevoită să lase, involuntar, un gol cultural. În acest sens, cu multă lipsă de naturalețe, în viața țăranului de la Romos revoluția culturală aduce: concursuri ale echipelor de amatori: călușari, teatru, cor, evidențierea căminului cultural, cursuri, elementul modernității – cinematograful, filme, șezători cu o nouă esență, momente de sărbătoare cu caracter ideologic etc.

În final, articolele ce vizează dimensiunea culturală din cadrul periodicului „Drumul socialismului”, cu referire la așezarea transilvăneană Romos, reprezintă o voce a propagandei comuniste, de pildă, prin expresia des amintită „construirea societății socialiste”⁶⁵ care, în viziunea istoricului Eugen Denize, reprezintă un simbol al manifestării propagandistice a regimului vremii.

⁶¹ Petru Tudor Stăncioiu, Aurel Răduțiu, *Romos (jud. Hunedoara). O istorie în imagini 1850 – 1950*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2017, p. 374.

⁶² Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrinu, Cristian Vasile (ed.), *Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România, Raport Final*, București, Editura Humanitas, 2017, p. 23.

⁶³ S. Mica, Fl. Balaure, *Politica P.M.R. de întărire a alianței dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare și de transformare socialistă a agriculturii*, București, Editura Politică, p. 3.

⁶⁴ Dinu C. Giurescu (coord.), *Academia Română, Secția de Științe Istorice și Arheologie, Istoria românilor*, Vol. X România în anii 1948-1989, București, Editura Enciclopedică, 2013, p. 236.

⁶⁵ Eugen Denize, *Propaganda comunistă în România (1948-1953)*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2011, p. 51.

Bibliografie selectivă

Colecția Tudor Stăncioiu și Aurel Răduțiu – fotografii.

Colecția Marius Evi și Adela Emanuela Ordean – fotografii.

Colecția Marius Evi și Adela Emanuela Ordean, *Călușarul din Romos*, [\(44\) Călușarul din Romos - YouTube](#) – înregistrări.

Denize, Eugen, *Propaganda comunistă în România (1948-1953)*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2011.

Giurescu, Dinu C., (coord.), Academia Română, Secția de Științe Istorice și Arheologie, *Istoria românilor*, Vol. X România în anii 1948-1989, București, Editura Enciclopedică, 2013.

Mica, S., Balaure, Fl., *Politica P.M.R. de întărire a alianței dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare și de transformare socialistă a agriculturii*, București, Editura Politică. *Partidul Muncitoresc Român, conducătorul Revoluției Culturale în țara noastră*, București, Editura Politică.

Stăncioiu, Petru Tudor, Răduțiu, Aurel *Romos (jud. Hunedoara). O istorie în imagini 1850 – 1950*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2017.

Tismăneanu, Vladimir, Dobrinu, Dorin, Vasile, Cristian (ed.), *Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România, Raport Final*, București, Editura Humanitas, 2017.

Drumul socialismului, Organ al Comitetului Regional al P.M.R. Hunedoara și al Sfatului Popular Regional (1953-1968), [Biblioteca Județeană "Ovid Densusianu" - pagina web](#).

<http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1954/01/index.html>, accesat: 26.02.2020.

<http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1954/02/index.html>, accesat: 26.02.2020.

<http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1954/04/index.html>, accesat: 26.02.2020.

<http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1954/08/index.html>, accesat: 26.02.2020.

<http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1954/05/index.html>, accesat: 26.02.2020.

<http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1957/03/index.html>, accesat: 26.02.2020.

<http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1954/06/index.html>, accesat: 26.02.2020.

<http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1958/11/index.html>, accesat: 26.02.2020.

<http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1958/12/index.html>, accesat: 27.02.2020.

<http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1962/02/index.html>, accesat: 27.02.2020.

<http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1962/04/index.html>, accesat: 24.02.2020.

<http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1962/05/index.html>, accesat: 27.02.2020.

<http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1962/05/index.html>, accesat: 27.02.2020.

http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1962/10/index.html , 26.02.2020.	accesat:
http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1957/07/index.html , 27.02.2020.	accesat:
http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1967/06/index.html , 27.02.2020.	accesat:
http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1963/02/index.html , 20.02.2020.	accesat:
http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1958/07/index.html , 20.02.2020.	accesat:
http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1958/07/index.html , 20.02.2020.	accesat:
http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1964/04/index.html , 20.02.2020.	accesat:
http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1959/11/index.html , 20.02.2020.	accesat:
http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1960/02/index.html , 20.02.2020.	accesat:
http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1962/05/index.html , 26.02.2020.	accesat:
http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1960/09/index.html , 20.02.2020.	accesat:
http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1963/06/index.html , 27.02.2020.	accesat:
http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1964/12/index.html , 28.02.2020.	accesat:
http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1962/10/index.html , 26.02.2020.	accesat:
http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1954/04/index.html , 20.02.2020.	accesat:
http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/drumulsocialismului/1966/04/index.html , 28.02.2020.	accesat:

MUNCA ÎN IMAGINEA PRESEI COMUNISTE

WORK IN THE IMAGE OF THE COMMUNIST PRESS

TRAVAILLER À L'IMAGE DE LA PRESSE COMMUNISTE

Leonard – Mihail RĂDULESCU¹

Rezumat: Studiul de față își propune să ilustreze modalitățile prin care munca era elogiată în presa comunistă. Pornind de la sursele vremii, anume ziare, almanahuri, reviste, am încercat să redau imaginea pe care Partidul Muncitoresc, respectiv Partidul Comunist dorea să o expună prin intermediul mass-media disponibilă la vremea respectivă. În studiu se regăsește o analiză calitativă a articolelor precum și o interpretare a acestora în funcție de standardele vremii și ceea ce se dorea a fi expus. Am utilizat atât surse din Republica Populară Română cât și din Republica Socialistă pentru a se vedea diferențele de doctrină dintre cele două perioade și evoluția presei, respectiv rolul ei ca instrument propagandistic. Articolul expune și o analiză cantitativă realizată pe câteva numere ale Revistei Cutezătorii, pentru a oferi și o fațetă statistică asupra nivelului de informației și calității ei, în raport cu influența partidului și a oficialilor statului. Analiza cantitativă de presă este succedată de o interpretare în funcție de rezultatul calculului, practic o analiză a articolelor conform conținutului, totul spre a putea servi la o contextualizare a perioadei respective.

Cuvinte cheie: ziare, reviste, muncă, Scânteia, Cutezătorii, comunism

Abstract: The present study aims to illustrate the ways in which work was praised in the communist press. Starting from the sources of the time, namely newspapers, almanacs, magazines, I tried to reproduce the image that the Worker Party, respectively the Communist Party wanted to expose through the media available at that time. The study includes a qualitative analysis of the articles as well as an interpretation of them according to weather standards and what was intended to be exposed. I used both sources from the Romanian People's Republic and from the Socialist Republic to see the differences in doctrine between the two periods and the evolution of the press, respectively its role as a propaganda tool. The article also presents a quantitative analysis carried out on several issues of Cutezătorii Magazine, in order to provide a statistical facet on the level of information and its quality, in relation to the influence of the party and state officials. The quantitative press analysis is followed by an interpretation based on the result of the calculation, practically an analysis of the articles according to the content, all in order to be able to serve a contextualization of the respective period.

Keywords: newspapers, magazines, work, Scânteia, Cutezătorii, communism.

Résumé: Cette étude a le but d'illustrer les modalités par lesquelles le travail était glorifié dans la presse communiste. À partir des sources de ce temps-là, par exemple des journaux, des almanachs, des revues, j'ai essayé de présenter l'image que le Parti des travailleurs, c'est-à-dire le Parti Communiste, voulait exposer par les médias disponibles à cette période-là. Cette étude-ci contient une analyse qualitative des articles et leur interprétation en fonction des normes de ce temps-là et en fonction de ce que les communistes désiraient être exposé. J'ai utilisé des sources qui proviennent de la République

¹ Student al Facultății de Istorie din București.

Populaire Roumaine, mais aussi des sources de la République Socialiste pour voir les différences en ce qui concerne la doctrine de ces deux périodes et l'évolution de la presse, respectivement son rôle d'instrument de propagande. Cet article-ci contient aussi une analyse quantitative qui a eu comme sources quelques numéros de la revue Cutezătorii (Les audacieux), analyse réalisée pour illustrer l'aspect statistique, en ce qui concerne le niveau d'information et sa qualité par rapport à l'influence du parti et des personnes officielles de l'état. L'analyse quantitative de presse est suivie d'une interprétation du résultat du calcul, en fait, une analyse des articles selon leurs contenus, tout servant à une contextualisation de cette période-là.

Mots clés: les journaux, les magazines, l'oeuvre, Scânteia, Cutezătorii, comunisme.

Presă a fost apreciată de către comuniști ca fiind cel mai bun instrument de răspândire a ideilor comuniste în rândul populației, însuși I.V. Lenin afirmând că „Un ziar nu este numai un propagandist colectiv și un agitator colectiv, ci este și un organizator colectiv”², „trebuie să transformăm presa, și o vom face, [...] într-un instrument de informare a masei asupra felului în care trebuie să fie organizată munca într-un chip nou”³. Altfel spus presa trebuia să fie oglinda și îndrumătorul muncitorului spre a-l stimula să practice o activitate cât mai productivă din punct de vedere cantitativ. S-a ajuns la premiza că muncitorul este în centrul statului: „[...] în aceste condițiuni este mai mult decât oricând necesară deplina unitate de acțiune și de voință a forței conducătoare a democrației – clasa muncitoare. Proletariatul din România are nevoie de un stat major unic [...] puternic prin coeziunea lui interioară”, fragment vehiculat la un moment dat și în numerele ziarului *Scînteia* din 1948.⁴

Printre cele mai notabile subiecte care ocupă de foarte multe ori marea majoritatea a spațiului din ziar sau a revistei în cauză se regăsește „munca” și subtemele care gravitază în jurul ei. Foarte multe dintre articolele din ziare sau publicații, se legau de clasa muncitoare și realizările acesteia, unele dintre cele mai întâlnite rubrici fiind cele în care anumiți muncitori erau lăudați pentru că depășiseră norma stabilită de lucru sau produseseșă peste cantitatea normală. Alte segmente dedicate laborismului, erau concentrate pe munca patriotică a tinerilor pe șantierele patriei. Până și în ziarele sau revistele desintate publicului tânăr se făcea apelul la o muncă neîngrădită și productivă. După o scurtă privire asupra conținutului unui ziar *Scînteia*, articolele dedicate muncii pot fi împărțite în mai multe categorii:

1. Cele dedicate muncii agricole, care apăreau cu precădere primăvara și toamna, unde erau trecute în revistă activități desfășurate în C.A.P sau I.A.S, performanța utilajelor și calitate a muncii, precum și progresele în domeniul agricol din perioada respectivă.

² Lenin, *apud*, Emilia Șercan, *Cultul Secretului, Mecanismele cenzurii în presa comunistă*, Iași, 2015, p.45.

³ *Ibidem*, p 46.

⁴ *Rezoluția Congresului PMR*, broșură de propagandă Editura PMR, București, 1948 pp.7-9.

2. Cele dedicate muncii din fabrici, care elogiau calitatea superioară a produselor venite din sectorul industrial, precum și activitatea sindicatelor care se ocupau de facilitarea unor condiții bune de muncă pentru angajați.
3. Cele dedicate altor tipuri de munci precum dezăpezitul, întrajutorarea oamenilor după inundații (aici de obicei se scotea în evidență rolul armatei ca forță de apărare a muncitorilor) etc.
4. Vizitele de lucru ale oficialilor din partid și medalierea personalului inspectat, lângă care se regăseau cuvintele așa zise inovatoare ale liderului.
5. Articole dedicate strict discursului patriotic al conducătorului despre importanța muncii.

Categoriile menționate erau însoțite cum am mai spus și de un muncitor model pentru fiecare dintre acestea, care era numit fruntaș, titlul acesta fiind însoțit de o medalie și o bonificație financiară modestă⁵, dar care-i oferea sentimentul că este apreciat. Apariția în presă a echipelor sau colectivelor unei întreprinderi, ar fi trebuit să-i determine pe muncitori să se simtă ca fiind indispensabili în cadrul activităților economice și în același timp oameni bine priviți în partid. Aceste articole erau însoțite de obicei de un limbaj specific compus din mai multe seturi de construcții emblematice precum: *tinerii patri*, *entuziasmul muncitoresc*, *amfiteatru al agriculturii*, *hărnicie*, *statornicie în muncă*, *în care nutrește sentimentul muncitoresc* etc.⁶ O frazeologie de acest tip, era foarte folosită mai ales când ținta respectivelor articole erau tinerii, discursul prind de la două aspecte principale: *tinerețe* și *patriotism*.⁷

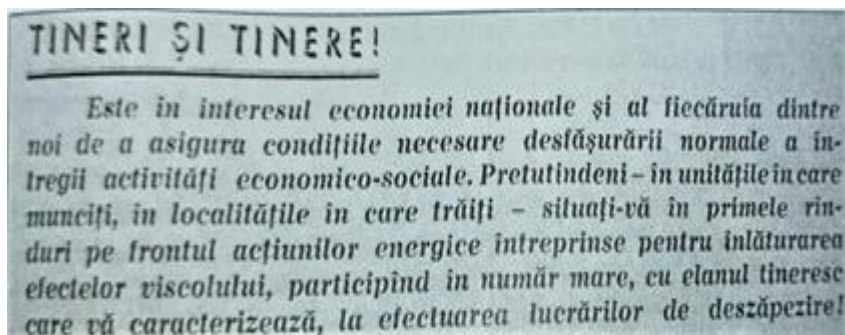

Fig.1 -Scântea Tineretului, anul XLI, seria II, nr. 11076, 10 ianuarie 1985

⁵ Mihai Rădulescu, 57 ani și Valeriu Antonovici, „Munca patriotică: Control social și mobilizare în proiectul socialist” în *Represiune și control social în România comunistă*, Anuarul ICCMMR, vol. V-VI, Iași, 2011, p. 231.

⁶ Petre Cazan, 89 ani.

⁷ Valeriu Antonovici, „Munca patriotică: Control social și mobilizare în proiectul socialist” în *Represiune și control social în România comunistă*, Anuarul ICCMMR, vol. V-VI, Iași, 2011, p. 231.

Grija față de mașini și tractoare — datorie de cinste
a fiecărui mecanizator

Partidul și guvernul pun la fața mecanizațiilor din agricultură sarcina de mări răspundere de a lupta pentru mărirea producției la hectar pe terenurile gospodăriilor colective, ale întreprinderilor agricole și ale țărănilor minelor cu gospodării individuale, în vederea obținerii unor cantități sporite de cereale, legume, plante tehnice, furajere.

O însemnată deosebit de mare pentru îndeplinirea acestor sarcini are funcționarea în cele mai bune condiții și justa folosire a tractoarelor și mașinilor agricole pe care ni le-a încredințat statul nostru.

Din experiența mea de șef de brigadă de tracare la S.M.T.-Sînnicolau Mare, regiunea Arad, -m-am convins că construcțiile de tracare din țara noastră facuse mașini bune, cu care putem da ajutor puternic în lupta mișcătoare la apă pentru a scoate boatele din apă, așa că aș o fiu în țară, în țara de cea a țării în țară. Numai în acest fel se va dura mult și va da rezultate bune. Una din condițiile principale pentru ca tracătorii să funcționeze viene înălțându-se, fără reparări, este respectarea întotdeauna a regulilor de îngrijire tehnică.

Brigada noastră este formată din 5 trac-

[illegible]

Trebuie spus că noi am depăşit sarcina plan în toate cele 3 campanii agricole: la primăvară cu 356%, în vară cu 77% şi în toamnă cu 170%.

Cum am lucrat pentru a obţine aceste rezultate?

În fiecare dimineaţă, înainte de a începe lucrul, cântăm Dox.

...făcând în același timp și un tractor ce are
de făcut. După aceea
urmăveau și contro-
larea cu atenție felului
cum se execută de
către tractoriști îngrâ-
șirea solului, alimen-
tarea, gresajul etc.
După executarea ver-
ficării solului, veri-
ficarea personal fie-
cărui tractor. Dacă
unul din tractoriști
nu executa bine o
dumită lucrare de
îngrijire, îl punem să
facă din nou. Aceste
chestii ne acordam
întru o încredere la
mașinilor agricole.
În felul acesta trac-
toarii erau obișnuiți
să facă în mod co-

A black and white portrait photograph of a man in a military uniform. He has dark hair and is looking slightly to his left. The uniform includes a peaked cap and a jacket with visible buttons.

ha. La toate plugurile „Iile Pintile” s-a adaptat a 4-a trupă, obținând un randament ridicat al tractoarelor.

La timpul planificat pentru executarea îngrășărilor tehnice și a reparațiilor — în funcție de numărul de hantă executată — notat pe grafic — noi am verificat minu-

tracţiunii, este
câtă toate trac-
rile stabilite. Du-
la îngrăditi înse-
rice de zi care
tracţiunii nu-m
ful revole ad ach-
ism pisele care
colei se aşază după
un anumit număr
bantri. Desi fei
numărul de bantri
occident) în deors
un an, trebuia să
ceale 55 trac-
re 111-135 un număr
de 20 îngrăditi
5, 15 îngrăditi nr. 6,
10 reparati curent
3 reparati capital
datorită îngrăditi ba-
a un tractorelor re-
foct necesare dech-
4 îngrăditi nr. 6

Prin aceasta noi am realizat o economie de piese de schimb pe brigadă în valoare de 195.111 lei; de asemenea, am realizat o economie de 25.684 kg. motorină. Tractoristul Dieci Slavco, de pildă, n-a executat în timpul anului 1993 (în cele 3 campanii agricole), nici o reparație la tractorul său. El a realizat o economie de 2906 kg. motorină și piese de schimb în valoare de 47.149 lei.

La obținerea unor rezultate a contribuit în mare măsură munca de educare a tractoristilor desfășurată de contactarea S.M.T., organizația de bază și comitetul de întreprindere. Succesele noastre au fost posibile datorită înalta voință a S.M.T., a panoul de conducere fruntașilor și a muncii de perete a statului. În sediile de producție am fost evidențiată pentru succesele dobindite în muncă și am fost criticați atunci când am avut lipșiri.

Organizația de bază și secția politică ne-au îndrumat permanent și cu multă atenție.

bine, să ne îndeplinim cu cinste sarcinile de organizatori ai producției în gospodăriile colective, popularizând metodele bune de muncă, avantajele pe care le obținem prin îndeplinirea sarcinilor de plan.

In urma restituirilor obligate la comanda de la Bucuresti, pe 17 septembrie, brigada noastra s-a fost confirmata brigada stahovaista, iar instructorii Gheorghe Nicolae si Turcan Gheorghe au fost acordati salarii stahovisti. Inseparabil ai desigur, instructorii au primit si un salariu al salariatilor pentru sa creasca amplitud, dar si, instructorii Turcan Gheorghe si primii instructori din tara au primit un salariu lunar de 1180 lei, instructorii Bogdan Gheorghe - un salariu mediu lunar de 1160 lei, iar instructorii Ionescu Ionel si Turcan Gheorghe au primit un salariu de 1137 lei, in octombrie 2090 lei, in noiembrie 1052 lei, in decembrie 1010 lei.

In luna 1952, instructorii au avut ca grila, la sfarsit de 700 kg, grila pentru care vot primi bani. Pentru economisi-

realizate vom câștiga premii.

Sîntem convinși că succesele noastre ar fi putut fi cu mult mai mari dacă am fi colaborat mai strîns cu brigățile de cîmp ale gospodăriilor colective din Cenuadul Mare, determinîndu-le să elibereze mai repede terenul pe care trebuia să lucrăm.

În stațiunea noastră munca de reparații este organizată după metoda sovietică și

Vasile Voichița, 68 ani, este
 un bărbat înalt, cu păr alb, cu
 ochi albaștri, cu o față plină de
 experiență. Este un om care a
 trăit o viață plină de luptă și
 sacrificiu. A fost un om care a
 luptat pentru dreptate și pentru
 binele oamenilor. A fost un om
 care a dat tot ce avea în el pentru
 a face lumea mai bună. A fost
 un om care a lăsat o moștenire
 bogată de valori și de exemple.
 A fost un om care a fost iubit
 de toți cei care l-au cunoscut.
 A fost un om care a fost un
 exemplu pentru toți cei care
 îl cunoscuseră. A fost un om
 care a lăsat o moștenire bogată
 de valori și de exemple. A fost
 un om care a lăsat o moștenire
 bogată de valori și de exemple.

VASILE VOICHIȚA
stăbanovist,
șeful brigăzii a 8-a
S.M.T. Sînnicolaul Mare-Arad

Fig. 2- Scînteia, anul XXIII, nr. 2885, 2 februarie 1954.

Articolul de mai sus, intitulat: „Grija de maișini și de tractoare – datorie de cinste a fiecărui mecanizator”, este un exemplu foarte bun oferit de ziarul *Scînteia* în care se tratează cum trebuie desfășurată o muncă curată și prielnică eforului socialist, practic cum trebuie îngrijite tractoarele pentru a da un randament maxim. Sunt oferite și exemple negative de tractoriști tocmai pentru a-i pune în aniteză cu acei tractoriști care au urmat ca la carte învățăturile muncii, scotând în evidență rolul partidului în pregătirea educației muncitoriești. Sunt expuse și cotele pentru a surprinde eficiența cu care tractoarele bine îngrijite au sporit producția. Se repetă de foarte multe ori cuvintele *brigată, colectivă, cooperativă*. Un alt lucru ce se poate remarca se referă la folosirea persoanei I a plural în articole, creând o corelație între muncitori și eforturile partidului de a-i învăța pe aceștia cum să practice o muncă prosperă. De asemenea alte surse *media* ale anilor '50 subliniază efectul asupra economiei pe care-l au cooperativele meșteșugărești, fiind puse în valoare tehnicile noi de care beneficiază oamenii muncii.

Într-un articol ca cel de mai jos sunt expuse eforturile majore pe care organizațiile muncii le-au despus pentru a-și mobiliza personalul mincitor spre a putea elibera drumurile de zăpadă. Se precizează o participare enormă la această activitate subliniindu-se faptul că în anumite locuri dezăpezirea s-a produs foarte rapid, enunțându-se și faptul că tineretul a avut și el un rol major în efortul colectiv. Astfel de articole sunt scrise cu intenția unui rol mobilizator pentru populație, vrând să se arate cu câtă rapiditate se poate obține un succes pe calea muncii în colectiv. Printre rânduri se menționează că nu numai muncitorii au participat la aceste eforturi de dezăpezire

ci și „funcționari sau birocrați, însoțiți de armată și sportivi”. Se poate spune că se voia dezvoltarea spiritului patriotic în rândul maselor muncitoare.

regimul.

Munca plină de elan pentru normalizarea circulației și asigurarea aprovizionării populației

Comunismul. Consiliul de Miniștri transmite miercuri prin posturile noastre de radio a avut un puternic ecou în întreaga țară. Oamenii muncii din regiunile înzăpezite au răspuns cu înalta eforturi, comandamentelor regionale luând parte la lucrările de deszăpezire a străzilor, căilor ferate și a drumurilor.

În Capitală și în alte orașe în care a izbucnit viscolul, organizațiile de partid și sindacale din întreprinderi și instituții au mobilizat sute și sute de mii de muncitori, ingineri, tehnicieni, funcționari pentru a participa prin munca voluntară la înlăturarea urmasilor viscolului. Dine dovada de un înalt spirit patriotic și de solidaritate, ei au reușit ca printr-o muncă organizată și unită să deszăpească într-un timp foarte scurt numeroase artere principale de circulație. Numai în raionul 1 Mai din Capitală au lucrat ieri la deszăpezirea drumurilor 408 brigăzi cuprinzând circa 16.000 muncitori, tehnicieni și funcționari. În micul Săbău au luat parte la lucrările de deszăpezire 14.000 funcționari din ministere și instituții precum și cetățeni din cartiere. Intre numeroase brigăzi au primit întreceri. Cele 50 de brigăzi de la Complotul „Grivița Roșie” au lucrat la deszăpezirea străzilor, bulevardului 1 Mai și au terminat muncă ieri la prima cursivă de zăpadă a liniei de la control de predate a locomotivelor. La alăturarea de timpărie ai Complotului este, fetele din district cleva auto de lopiți pentru curățirea zăpezii.

Un mare număr de tineri în frunte cu întregii participă la acțiunile de deszăpezire a drumurilor și căilor ferate. În regiunea Ploiești au participat la acțiunile de deszăpezire 15.000 tineri iar în regiunea Pitești 9.600.

Ca urmare a muncii eroice a oamenilor muncii, au fost deszăpezite numeroase artere de circulație, s-a asigurat funcționarea normală a legăturilor telefonice și telegrafice în principalele orașe, ca și alimentarea acestora cu energie electrică. Se depun eforturi pentru intensificarea transportului lemnului de foc, prin utilizarea din plin a tuturor mijloacelor de tracțiune locală, precum și pentru aprovizionarea cu pine a populației orașelor.

Combaterea efectelor viscolului este urmată de faptul că în cursul nopții de 3 spre 4 februarie timpot a început să se înmulțească ieri viscolul a început cu deszăpezire în Capitală și într-o serie de regiuni ca Timișoara, Bistria, Pitești, Bacău, Hunedoara, Craiova. În orașele Galați, Bacău, Craiova, Pitești, populația, în frunte cu comisiile și deputații sfatelor populare, a reușit să deszăpească principalele artere de circulație. În Orașul Stalin, circulația se desfășoară normal, scutite sînt deschise, magazinele de stat și piața sînt aprovizionate normal. La Timișoara mii de cetățeni umplu sălile Teatrului de Stat și cinematografulor.

★

Organele de stat și economice au luat toate măsurile pentru aprovizionarea cu pine a populației orașelor. În Capitală, un mare număr de tractoare cu remorci transportă faina la brutării. O.C.L. Ploiești a oprit 150 puncte de deszăpezire a pinii în incinta fabricilor. La urzile „23 August” se fabrică întreaga cantitate de pine necesară cantinei. În raionul „Grivița Roșie”, „Gh. Gheorghe-Dej” se desfășoară acțiunile de transportare a pinii spre centrele de deszăpezire de către echipe de cetățeni cu sîmule. Călătorilor care sînt în Gara de Nord desfundarea il-nalce, li este trimis 2500 pinii și 1000 kg. carne preparată.

Un număr de 135 de studenți de la Institutul de Cultură Fizică și cleva, sînt de schiori din asociațiile Dinamo, C.C.A., Rezerva de Muncă, Metalul, Sportul, Hecstia, Voința, Flacăra au contribuit la aprovizionarea spitalelor, creșelor și căminelor de zi cu pine și alte alimente.

În regiunile Iasi, Bacău, Suceava, Constanța, sicurile existente de pine și alte alimente sîntofe cerințele cetățenilor. Grupe de muncitori, funcționari și mili-

Continuare în pag. 3-a

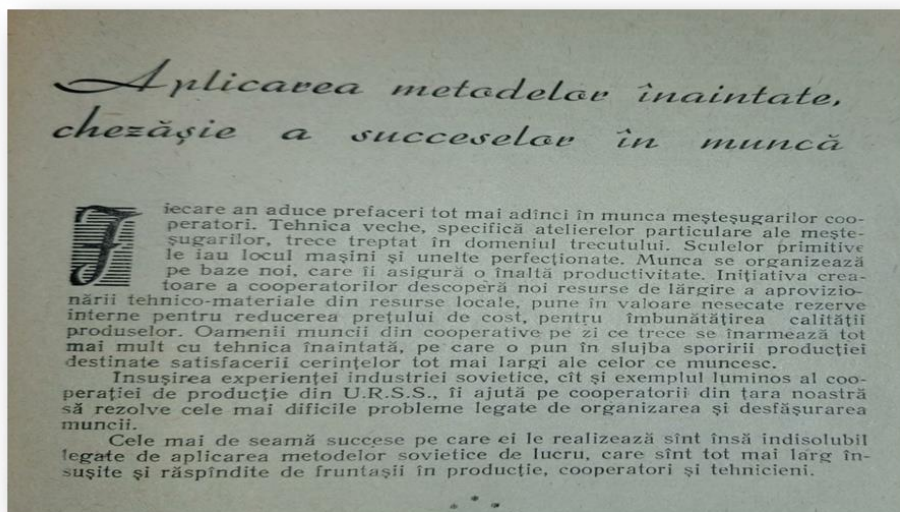
În cursul zilei de ieri, cetățenii Capitalei au dat un deosebit ajutor la deszăpezirea principalelor artere de circulație și la aprovizionarea cu faină a fabricilor de pine și a brutărilor.

În clipa (stînga) un grup de funcționari de la Comisia Controlului de Stat muncii voluntar la deszăpezirea unei porțiuni a bulevardului General Magheru (dreapta): cetățenii contribuie la aprovizionarea cu faină a fabricii de pine „Gh. Doja”.

Fig. 3- *Scînteia*, anul XXIII, nr.2888, 5 februarie 1954.

Într-un articol ca cel de mai sus sunt expuse eforturile majore pe care organizațiile muncii le-au despus pentru a-și mobiliza personalul mincitor spre a putea elibera drumurile de zăpadă. Se precizează o participare enormă la această activitate sublinindu-se faptul că în anumite locuri dezăpezirea s-a produs foarte rapid, enunțându-se și faptul că tineretul a avut și el un rol major în efortul colectiv. Astfel de articole sunt scrise cu intenția unui rol mobilizator pentru populație, vrînd să se arate cu cîtă rapiditate se poate obține un succes pe calea muncii în colectiv. Printre rînduri se menționează ca nu numai muncitorii au participat la aceste eforturi de deszăpezire ci și „funcționari sau birocrați, însoțiți de armată și sportivi”. Se poate spune că se voia dezvoltarea spiritului patriotic în rândul maselor muncitoare.

**Fig. 4- Almanahul gospodăriei meșteșugărești, 1955,
supliment Scînteia 13.12.1954, p. 85**

Un alt rol pe care presa l-a avut cel puțin în timpul lui Gheorghiu-Dej, se referea și la popularizarea acțiunilor mărețe în domeniul muncii a celorlalte state socialiste fie vorba chiar de URSS sau de alte state din sfera sovietică de influență precum R.D. Germană, R.P. Cehoslovacă sau R.P. Chineză.

Voi trece în revistă și unul dintre cele mai folosite simboluri ale muncii eroice stahanovistul. Curentul stahanovist a fost „inaugurat” în R.P. Română, din 1951. Partidului Muncitoresc Român, „apreciind marea însemnătate a întrecerii socialiste, a extinderii glorioasei experiențe a mișcării stahanoviste din U.R.S.S”, oficializează „stahanovismul”¹ Munca căpătase sensul „situație nouă a oamenilor”, totodată determinând și apariția unui caracter nou al muncii, anume „o atitudine nouă, socialistă față de muncă, determinând apariția întrecerii socialiste”.² Se spune că proletariatul a fost foarte influențat de acest curent, un procent de 60% din salariați fiind cuprinși în întrecerea socialistă. Practic, temele de presă cu stahanoviști nu făceau decât să-i îndrume pe muncitori să depășească cotele și să ducă la sfârșit cât mai repede Planul Cincinal. Mișcarea stahanovistă era prezentată ca o inovație aducătoare de belșug, deoarece spuneau că foloseau metode noi și rapide de producție ridicând calitatea muncii. De foarte multe ori stahanoviștii prestau și muncă voluntară

¹ <https://amintiridincomunism.wordpress.com/2019/11/14/ce-este-stahanovismul/> (accesat la 04.12.2020)

² B.H. Ponomarev, *Dicționar politic*, București, 1958, p. 402.

neplătită, oferindu-li-se doar mâncare. Noul om comunist, fie el simplu muncitor, trebuia să muncească din „deprindere, de bunăvoie, fără a se gândi la vreo remunerație”.³ Acești stahanoviști erau în principal mineri, zidari, betonari sau lucrători în industria metalurgică.⁴ Presa portreta mai ales stahanoviști sovietici, ca exemple de luat aminte pentru clasa proletară din RPR.

Fig. 5- *Stahanoviștii sovietici deschid căi noi științei, ziarul Uzina noastră, Sâmbătă 26 August 1950*

Articolul de mai sus are în vedere să prezinte stahanovistul ca fiind muncitorul viitorului. Muncitorii stahanoviști nu numai că își însușesc în mod desăvârșit tehnica, ci și o creează. În istoria tăierii metalelor o dată importantă va rămâne anul 1948, când strungarul G. Bortkevici din Leningrad cu strungul său a tăiat metale cu o viteză nemaîntâlnită până atunci. Strungul său în mod practic făcea 150 de turații pe minut, Cum să forțezi oare cuțitul să lucreze cu viteză mare ? La soluționarea acestei probleme au muncit mult timp oameni de știință și tehnologi însemnați. Această problemă a fost însă soluționată în practică de către un muncitor stahinovist.⁵

³ G.A. Kozolov și S.P. Perușin, *Mic dicționar economic*, București, 1959, p. 314.

⁴ Petre Cazan 87 ani.

⁵ <https://amintiridincomunism.wordpress.com/2019/11/14/ce-este-stahanovismul/> (accesat la 04.12.2020)

Alte segmente ale presei doreau să ridice vigilența maselor în domeniul oricărui tip de muncă pentru a demasca sau denunța orice ieșire sau tentativă de a nu se supune atmosferei care ducea la îndeplinirea planului de producție. În unele rubrici dedicate muncii, apar eroi ai ogoarelor sau fabricilor dorind să mobilizeze muncitorul spre a-și duce la îndeplinire sarcinile de plan pe anumite ramuri. Alte subiecte tot pe temă muncitorească vizau ridicarea productivității, servind totodată ca îndreptare pentru micile cooperative și Sfaturile Populare care reprezentau punctul cel mai mic de la care pleca economia țării. Pe această cale presa dorea să inspire disciplină și consecvență în muncă, vizând cantitatea produselor nici de cum calitatea lor sau a muncii depuse pentru obținere. Pentru a nu se crea o monotonie, erau strecurate și exemple de „așa nu”, tocmai pentru a le oferi cititorilor proletari într-un mod didactic, situații în care planul nu a fost respectat, punându-se accent pe efectele devierii de la planificarea inițială. Aceste episoade subliniau dorința statului ca muncitorii lui să practice o muncă dreaptă conformă cu cerințele date.

Fig. 6- Almanahul Gospodăriei Meștesugărești, 1955, supliment Scînteia 13.12.1954, p. 45, 48

Alți eroi ai muncii care și-au făcut loc în spațiile gazetelor vremii, au fost ceferiștii, care au devenit „zei ai mitologiei comuniste” după eroicele lupte date de aceștia la atelierele Grvița. Precum stahanoviștii, și ei erau priviți ca niște oameni

solemni, dedicați sarcinilor pe care trebuiau să le ducă la îndeplinire chiar și cu prețul vieții lor. În anumite ziare se regăseau povestite fragmente de natațiuni sau dialoguri legate de evenimente din 1933 de la atelierele Grivița, încercând să-l pună pe ceferist într-o lumină eroică, oferindu-l drept model de urmat.

În 1960 în urma congresului PMR, s-a subliniat rolul mobilizator al presei în rândul oamenilor muncii, totuși situația se va schimba. De la o presă nediversificată cu teme monotone se va face un pas către teme mai complexe, din domeniul muncii enumerând: *construcția de noi locuințe, educația tinerei generații, justiția, ritmul producției și întrecerile pe ramură ș.a.*⁶ Spre deosebire de articolele plictisitoare, în care se elogiau progresele mărețe și se etala munca dusă de alte state socialiste, anii '60 au adus schimbări majore. Deoarece industrializarea, colectivizarea și electrificarea au schimbat societatea, conducerea țării a ajuns la ideea că era nevoie de un alt discurs politic, deoarece oamenii avansaseră și ei în urma schimbărilor petrecute.⁷ În intervalul 1960-1968, presa a cunoscut o perioadă de liberalizare, crescând însemnat numărul articolelor de divertisment și lăsându-se în urmă rigurozitatea și monotonia articolelor din anii '50. Într-adevăr în perioada menționată mai devreme nu s-a discutat atât de mult despre muncă în mass-media. Totuși se vor pune bazele unor noi interpretări ale cultului muncii. Se milita pentru o muncă perfectă, o dezvoltare multilaterală, muncitori axați pe îndeplinirea planurilor de stat, toate acestea sub controlul partidului care ar fi facilitat îndeplinirea acestor planuri prin învățăturile sale.

Fig. 7- *Scînteia*, anul XXIII, nr. 2892, 10 februarie 1954

⁶ Mioara Anton, „Cotidianul comunist în anchetele ziarului „Scînteia”. Lipsuri mărunte și fapte diverse”, în *Studii și materiale de istorie contemporană, București, 2017, p. 130.*

⁷ *Ibidem*, p. 131.

După 1968, direcției de la începutul anilor 60 i se conferă o completare naționalistă, ce era cunoscut odata ca munca stahanovistă, a fost înlocuită cu munca patriotică, totul trebuind să fie dedicat țării și poporului. Începutul anilor '70, sub influența tezelor din iulie, munca apare în toate locurile ca fiind una patriotică, sublinindu-se caracterul ei național, dorindu-se a fi practică în special de tineri. Presa va prezenta astfel, foarte multe episoade din cadrul mai multor activități unde sunt implicați în special șoimii patriei, pionierii, studenți sau uteciști. S-a ajuns la ideea că se poate învăța prin și pentru muncă, practic viața era dedicată muncii.⁸

Fig. 8- „Viitorul începe azi”, Cutezători Aul VII, Nr 296, 21/24 mai 1973

⁸ Valeriu Antonovici, „Munca patriotică: Control social și mobilizare în proiectul socialist” în *Represiune și control social în România comunistă, Anuarul ICCMMR*, vol. V-VI, Iași, 2011, p. 233.

Fig. 9- *Cutezătorii*, anul VII, Nr 292 17/26 aprilie 1973

După cum se poate observa, anii '70-'80, pun accentul pe munca tineretului, această muncă având ca scop constituirea societății și economiei multilateral dezvoltate. Avem de foarte multe ori utilizată o terminologie specială, compusă din cuvintele: „brigăzi, normă, străduință, bucurie” sau „responsabilitate”, vrând să se sublinieze probabil așa zisa mândri, onoare pe care respectivii o au când practică această muncă, eforturile lor fiind răsplătite deoarece ei sunt totodată creatorii cât și beneficiarii bunurilor provenite din munca lor. Pe lângă *Cutezătorii*, ziare precum *Scânteia* sau *Munca de partid* promovează o gamă de articole în care se susține ideea că tineretul ar trebui să se simtă privilegiat deoarece prin muncă contribuie la integrarea lui în cadrul societății și la dezvoltarea poporului și a economiei, fiind văzuți egali cu adulții la capitolul drepturi și îndatoriri. Se observă că munca este văzută ca o unitate de măsură în societate, contând cantitatea efortului nu calitatea.⁹

Discursul lui Nicolae Ceaușescu s-a adaptat și el în funcție de aceste considerente fiind principalul promotor al muncii patriotice, *Eu rog primii secretari să mobilizeze toate forțele, tineretul, chiar și funcționarii și în zilele de sărbători și din*

⁹ Ibidem, p 234.

orașe, pentru a strânge la timp, și dacă se poate fără nicio pierdere sau în orice caz, cu pierderi minime, în întregime, grâul. Știți că anul trecut a trebuit să scoatem din fondul central o cantitate destul de mare de grâu. Vom aprecia munca fiecărui comitet județean și a fiecărei organizații de partid după felul cum vor acționa pentru a strânge la timp și în bune condiții în întregime toată recolta. Atât în investițiile industriale, cât și la cele din agricultură, trebuie să se apeleze în mai mare măsură la muncă voluntară, la folosirea tineretului, în general a oamenilor muncii și din agricultură și din industrie, a gospodinelor, în executarea la timp a investițiilor prevăzute în plan.¹⁰ Articolele în care era lăudați tinerii veneau la pachet cu lozinci precum: „În livadă, dragi copii/Strângeți prune brumării, coșuri pline/ Iară mâine veți avea magiun pe pâine” sau „Elevii de liceu au venit să ajute la strângerea recoltei în cea mai bună tradiție a muncii voluntar patriotice a tineretului nostru. 66.000 de mii de tineri dovedind entuziasm și pricepere...”¹¹

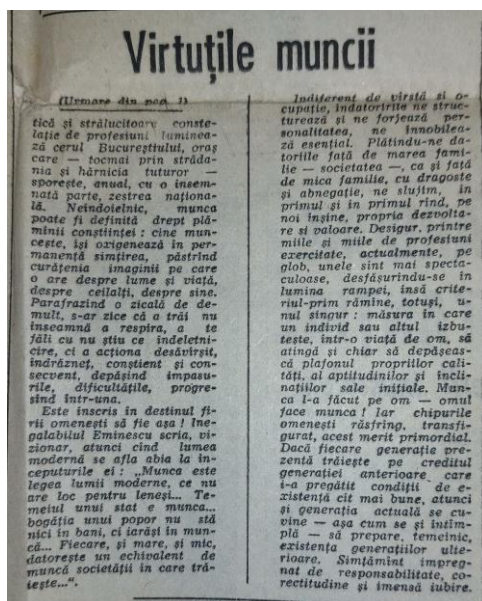

Fig. 10- *Scînteia*, anul LV, nr. 13 948, 16 ianuarie 1986

¹⁰<https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/ceausescu-a-descoperit-in-1971-solutia-progresului-munca-voluntara> *(accesat la 05.12.2020)

¹¹https://adevarul.ro/locale/alexandria/cum-pus-ceausescu-tara-intreaga-treaba-decretand-concept-paradoxal-munca-voluntara-obligatorie-sustragerea-pedepsea-excluderea-partid-1_55faa9e9f5eaafab2cb3eeb1/index.html (accesat la 05.12.2020)

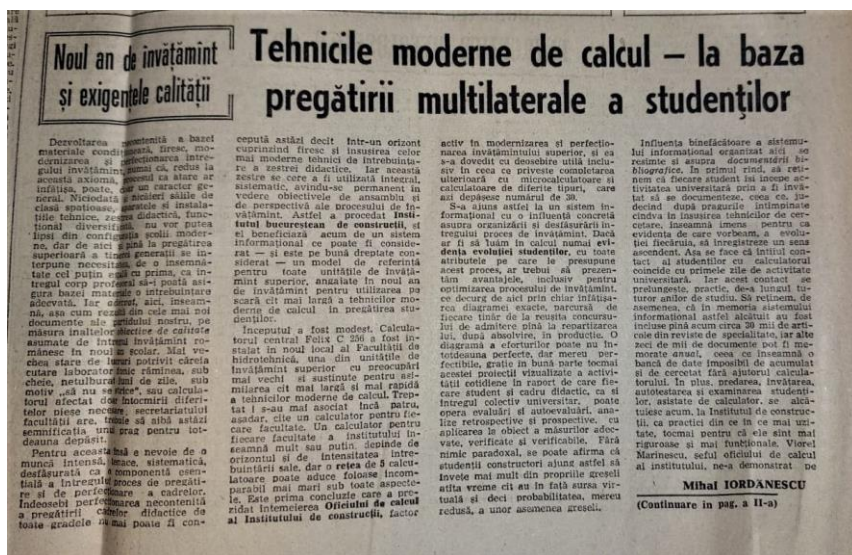

Fig. 11- Scînteia, anul LVI, nr 13 724, 7 octombrie 1986

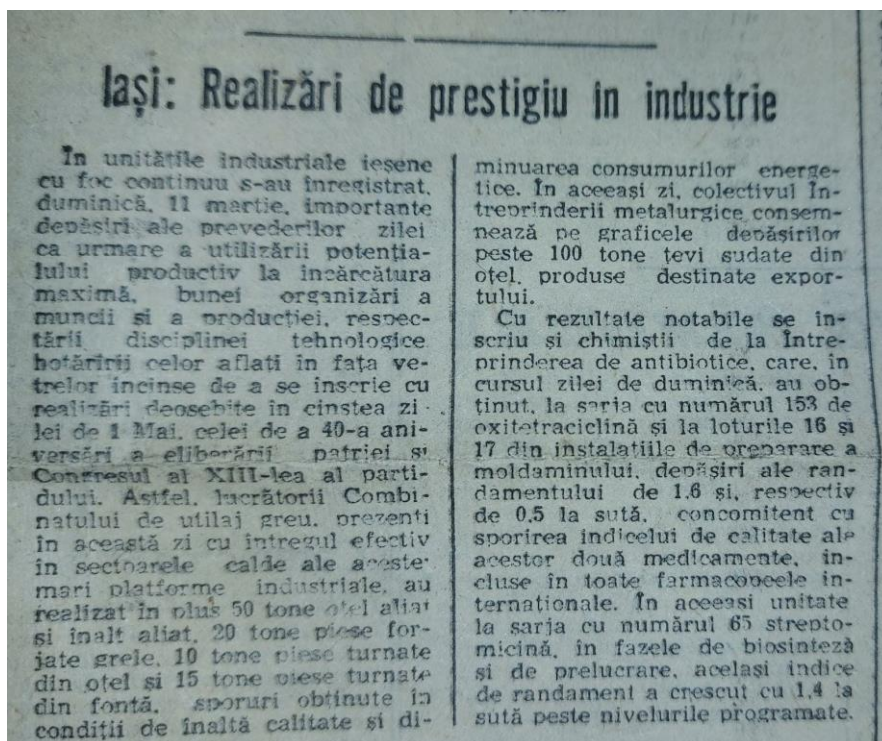

Fig. 12- Scînteia, anul LV, nr. 13 948, 16 ianuarie 1986

Fig. 13- *Scînteia*, anul LVI, nr 13 724, 7 octombrie 1986

Analiza catitativă de presă

Analiza de presă s-a derulat pe 19 reviste „Cutezătorii” din anul 1973, , însumând un total de 306 pagini, fiecare revistă având câte 16 file. În ordine crescătoare 6,25% reprezintă o pagină; 12,5%, 2 pagini; 18,75% 3 pagini; 25%, 4 pagini și 31,25%, 5 pagini. Conform graficului am împățit conținutul revistei pe următoarele subiecte :

Evenimente politice	Propagandă	Divertisment	Benzi desenate	Sport/ Olimpiade	Educație	Povești	Poezii	Scriitori de azi	Artă și teatru	Hobby
17 pagini	34 pagini	49 pagini	30 pagini	23 pagini	64 pagini	28 pagini	24 pagini	15 pagini	11 pagini	9 pagini
5,59%	11,18%	16,12%	9,87%	7,57%	21,06%	9,21%	7,89%	4,93%	3,62%	2,96%

Revista, edițiile de dinainte 1989, era destinată unui public cu vârste cuprinse între 11 și 16 ani. Temele majore după cum reiese din tabel reprezentau articolele de divertisment și educație. Un loc de vârf ocupa și secțiunea de propagandă, în acest segment al revistei elogiindu-se teme precum „munca patriotică”, rolul partidului în modelarea tânărului pionier sau rolul pionierului ca model pentru generațiile viitoare. La capitolul evenimente politice, procentul este foarte mic, deoarece în majoritate această rubrică ocupa în medie 1, 2 pagini conform tabelului excel. Sunt expuse evenimente precum vizitele lui Ceaușescu în Africa, sau vizitele primite de către dictator precum cea din partea oficialilor din RFG. Alte evenimente expuse sunt ziua dictatorului și a nevestei sale. De cele mai multe ori articolele sunt nesemnate.

În secțiunea divertisment, se găsesc bancuri, evenimente mondene la nivel local, rebusuri și ghicitori, uneori și articole dedicate olimpiadelor. Benzile desenate ocupă un loc de mijloc, am ales să scot în evidență această secțiune deoarece se diferențiază de divertismentul obișnuit. Multe benzi desenate au subiecte istorice, deseori politizate, deoarece protagoniștii povestirilor sunt de cele mai multe ori legați cumva de tema proletariatului, a luptei de clasă, a emancipării naționale sau a ilegalistilor. Uneori mai apar și teme legate de 23 august 1944, grevele de la atelierele Grivița sau războiul daco-roman.

Segmentul de sport și olimpiade este în general ocupat de evenimente sportive naționale, însă există și momente când sunt expuse evenimente extreme, meciurile mari ale Europei, fie sportivi străini, precum din occident mai exact, Gerd Muller sau Franz Beckenbauer.

În partea de educație, cele mai multe articole constituie teme de fizică, geografie sau turism, secțiunea aceasta nefiind foarte politizată. Segmentele de creație, precum rubricile dedicate poeziei sau poveștilor au teme diverse, pe lângă odele partidului și conducătorului, își fac loc și tematici normale. Poveștile conțin foarte multe dialoguri, având și tematică comunistă, în special legate de ilegalisti sau 23 august. Aruncând o

privire și spre paginile dedicate scriitorilor, această zonă din revistă, pune publicul cititor la curent noutățile livrești, critica fiind realizată de către filologul Liviu Călin. Uneori apar și anumite scene din operele cărora li se face reclamă. Ultimele două rubrici asemeni precedentei, nu sunt foarte des întâlnite, arta și teatrul cuprinzând interviuri cu diferiți actori ai epocii sau desene ale pionierilor. Secțiunea hobby-uri, însumează diverse precum numismatica, mecanica, filatelia, cartofilia, cuprinzând uneori și planuri pentru a construi diverse mașinării în miniatură.

În ansamblu revista nu se prezintă ca un propagator major al idelor partidului, ci mai de grabă ca un ghid de familiarizare al tinerei generații cu ideile perioadei, din perspectiva mai multor domenii, trebuind de asemenea să cunoască problematica timpurilor sale prin ochii PCR-ului. Comparativ cu revistele mai târzii, cele analizate aici, nu au un nivel la fel de mare de pagini acordat subiectului de propaganda sau eveniment politic, ceea ce denotă cel puțin pentru 1973, revista Cutezători se bucura de mai multă varietate, neurmărind musai să îndoctrineze cititorul sau să-l orbească cu realizări false. Aș putea spune că această publicație are ca țintă pe lângă rolul educativ, să-l țină pe cititor la curent, într-o continuă competiție cu ceilalți pionieri, îndepărtându-l de la a avea o gândire ostilă partidului, conservându-i totodată un spirit patriotic și voluntar.

Număr	Evenimente politice	Propagandă	Divertisment	Benză desenate	Sport/Olimpade
Ianuarie					
2	0%	18.75%	25%	18.75%	6.25%
3	12.5%	12.5%	18.75%	12.5%	12.5%
4	0%	31.25%	12.5%	12.5%	0%
Februarie					
5	12.5%	12.5%	6.25%	12.5%	0%
6	0%	12.5%	25%	12.5%	6.25%
7	25%	12.5%	12.5%	12.5%	0%
8	0%	25%	6.25%	12.5%	18.75%
Martie					
9	0%	0%	12.5%	12.5%	6.25%
10	0%	0%	12.5%	12.5%	6.25%
11	6.25%	0%	12.5%	6.25%	12.5%
12	0.00%	6.25%	12.5%	12.5%	25%
Aprilie					
13	0%	6.25%	18.75%	6.25%	25%
14	6.25%	6.25%	18.75%	6.25%	6.25%
15	0%	6.25%	18.75%	6.25%	0%
16	0%	6.25%	25%	6.25%	6.25%
Mai					
17	6.25%	25%	18.75%	6.25%	0%
18	12.5%	12.5%	18.75%	6.25%	0%
19	25%	12.5%	12.5%	6.25%	6.25%
20	0%	6.25%	18.75%	6.25%	6.25%
Total	17 pagini	34 pagini	49 pagini	30 pagini	23 pagini
Procentaj	5.59%	11.18%	16.12%	9.87%	7.57%

Educație	Povești	Poezii de la pionieri	Scriitori de azi
18.75%	12.5%	0%	0%
25%	6.25%	0%	0%
25%	6.25%	12.5%	0%
31.25%	6.25%	6.25%	12.5%
31.25%	6.25%	6.25%	0%
12.5%	6.25%	6.25%	12.5%
12.5%	12.5%	6.25%	6.25%
25%	12.5%	12.5%	0%
12.5%	12.5%	12.5%	12.5%
12.5%	6.25%	12.5%	0.0%
12.5%	6.25%	12.5%	12.5%
25%	12.5%	12.5%	0%
12.5%	12.5%	12.5%	0%
31.25%	12.5%	12.5%	0%
25%	6.25%	6.25%	12.5%
25%	0%	0%	12.5%
25%	12.5%	0%	0%
12.5%	12.5%	6.25%	0%
25%	12.5%	12.5%	6.25%
64 pagini	28 pagini	24 pagini	15 pagini
21.06%	9.21%	7.89%	4.93%

Artă și teatru	Hobby
0%	0%
0%	0%
0%	0%
0%	0%
0%	0%
0%	0%
18.75%	0%
18.75%	0%
12.5%	6.25%
6.25%	6.25%
0%	0%
0%	0%
12.5%	6.25%
0%	6.25%
0%	12.5%
0%	6.25%
0%	6.25%
11 pagini	9 pagini
3.62%	2.96%

Fig. 14-Analiza subiectelor articolelor din revista Cutezători in perioada ianuarie-mai 1973

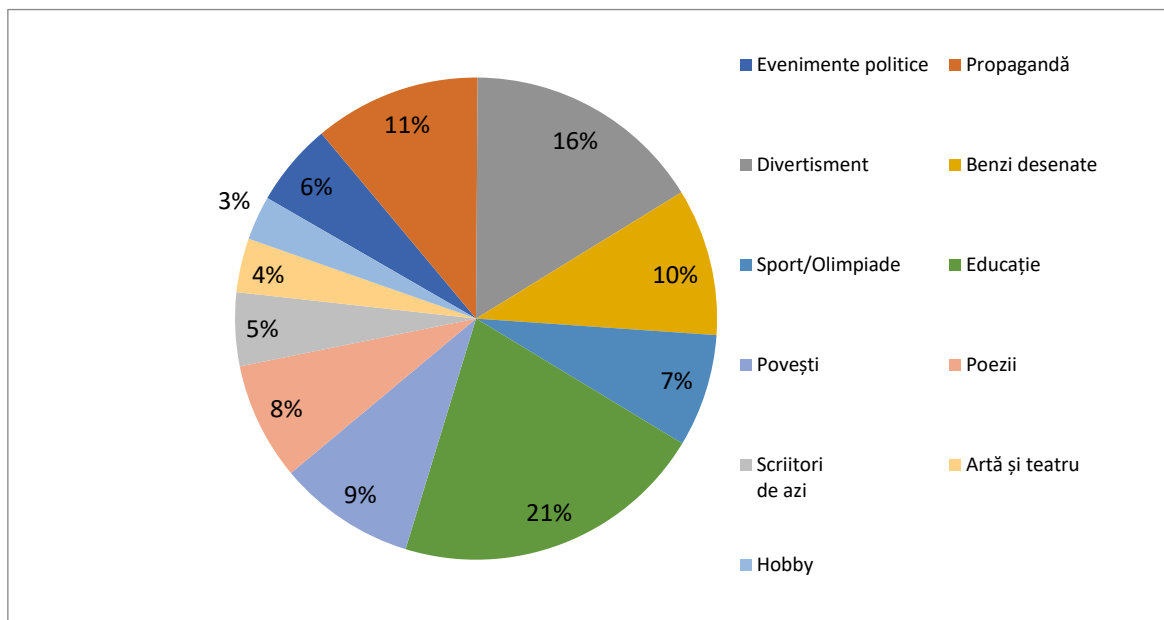

Fig. 15-Procentul tematic al articolelor pentru aceiasi perioada

Concluzii

Folosită ca instrument de propagandă presa s-a dovedit a fi un bun partener al comunismului, după cum reiese și din acest articol, tematica muncii a fost foarte bine creionată de către redacțiile ziarelor, revistelor sau altor surse mass-media utilizate. Aceștia au ilustrat o față a muncii așa cum doreau ei să fie, nu cum era în realitate, cu scopul de a-i stimula pe omanii simplii să-și dedice munca diverselor țeluri pe care partidul și le-a propus să le ducă la capăt. Am încercat prin expunerea mai multor surse din perioada stalinistă în contrast cu cea național comunistă, să arăt modalitatea în care presa a manipulat tema muncii în funcție de cerințele liderului sau partidului. Diferența între cele două perioade se regăsește în discursul acestor articole utilizare, dorind să se tapeteze evoluția presei, care nuanța o muncă în folosul țării, în folosul oamenilor, cu exemple demne de urmat, ulterior ajungându-se la munca patriotică dedicată liderului, țării și partidului. Despre surse aceste fac parte din colecția mea, fiind utilizate câteva articole din ziarul Scânteia, reviste Cutezătorii și pagini din Almanahul gospodăriei meșteșugărești. Diversitatea surselor reprezintă elementul de noutate, aceste elemente fiind utilizate pentru a reda contrastul dintre cele două perioade mai sus amintite.

În final rolul presei cel puțin pentru partidele comuniste a fost acela de propagator fidel al ideilor comuniste, munca fiind una dintre acele subiecte idealizate până la utopie, dorind ca oamenii să purceadă spre aceste idealuri de neimaginat.

Bibliografie selectivă

- Antonovici, Valeriu, „Munca patriotică: Control social și mobilizare în proiectul socialist” în *Represiune și control social în România comunistă, Anuarul ICCMMR*, vol. V-VI, Iași, 2011.
- Anton, Mioara, „Cotidianul comunist în anchetele ziarului Scânteia. Lipsuri mărunte și fapte diverse”, în *Studii și materiale de istorie contemporană*, București, 2017, p. 130-143.
- Kozolov, G.A, Perușin, S.P. *Mic dicționar economic*, București, 1959.
- Ponomarev, B.H, *Dicționar politic*, București, 1958.
- Șercan, Emilia, *Cultul Secretului, Mecanisme de cenzurii în presa comunistă*, Iași, 2015.
- Rezoluția Congresului PMR*, broșură de propagandă Editura PMR, București 1948.
- Amintiri din comunism. Ce este Stahanovismul*, 14 noiembrie 2019 <https://amintiridincomunism.wordpress.com/2019/11/14/ce-este-stahanovismul/> accesat la 04.12.2020
- Betea, Liviu, *Ceaușescu a descoperit.....*, accesat la 05.12.2020 <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/ceausescu-a-descoperit-in-1971-solutia-progresului-munca-voluntara>
- Bouleanu, Elisabeth, *Cum a pus Ceaușescu o țară întreagă la treabă decretând un concept paradoxal: munca voluntară obligatorie. Sustragerea se pedepsea cu excluderea din partid*, 18 septembrie 2015, accesat la 05.12.2020 https://adevarul.ro/locale/alexandria/cum-pus-ceausescu-tara-intreaga-treaba-decretand-concept-paradoxal-munca-voluntara-obligatorie-sustragerea-pedepsea-excluderea-partid-1_55faa9e9f5eaafab2cb3eeb1/index.html

i

¹ Mulțumesc dl. Profesor Sebastian Ștefănuță pentru ajutorul dat la corectură (profesor în cadrul Liceului Tehnologic „Constantin Cantacuzino”- Băicoi, Județul Prahova).

SECURITATEA VERSUS EMIGRAȚIA ANTICOMUNISTĂ DIN VEST. RECRUTAREA LUI TRAIAN BOERU ȘI MISIUNILE SALE

SECURITY VERSUS ANTI-COMMUNIST EMIGRATION FROM THE WEST. RECRUITMENT OF TRAIAN BOERU AND HIS MISSIONS

SÉCURITÉ CONTRE ÉMIGRATION ANTICOMMUNISTE DE L'OUEST. RECRUTEMENT DE TRAIAN BOERU ET SES MISSIONS

dr. Corneliu CIUCANU¹

Rezumat: Pentru contracararea activităților ostile ale exilului anticomunist la adresa autorităților de la București, Securitatea a instrumentat așa numitele „măsuri active” în cadrul emigrației române pentru „infiltrarea principalelor organizații și organisme conducătoare ale emigrației reacționare românești, cu scopul destrămării acestora”. Având în vedere disensiunile din cadrul emigrației legionare, Securitatea a adoptat un „plan de măsuri” în vederea recrutării lui Traian Boeru. Din cauza implicării acestuia în asasinarea marelui istoric Nicolae Iorga și a economistului Virgil Madgearu, Boeru era frecvent acuzat și, mai târziu, izolat de majoritatea foștilor „camarazi” și în special de aripa simistă. Prin urmare, Traian Boeru și-a arătat disponibilitatea de a lucra cu Securitatea, devenind agent de influență al D.I.E., cu misiunea principală de a supraveghea grupurile legionare din Apus și de a „torpila” orice inițiativă de reconciliere sau reunificare a facțiunilor legionare. În dosarele Securității, îl identificăm pe Traian Boeru după mai multe nume conspirative: „Iorgu”, „Pascu”, „Raul”.

Cuvinte cheie: exil, emigrație, anticomunism, Securitate, suplinire, disensiuni, recrutare, legionar, simiști, antisimiști, demascare, discreditare, revizuire, reabilitare, reunificare.

Abstract: In order to counteract the hostile activities of the anti-communist exile against the authorities in Bucharest, the Securitate implemented the so-called „active measures” within the Romanian emigration for „infiltrating the main organizations and bodies leading the Romanian reactionary emigration, in order to disintegrate them”. Given the dissensions within the legionary emigration, the Securitate adopted a „plan of measures” in order to recruit Traian Boeru. Because of his involvement in the assassination of the great historian Nicolae Iorga and the economist Virgil Madgearu, Boeru was frequently accused and later isolated from most former „comrades” and especially from the Simian wing. Therefore, Traian Boeru showed his willingness to work with the Security, becoming an agent of influence of the D.I.E., with the main mission to supervise the legionary groups in the West and to „torpedo” any initiative to reconcile or reunify the legionary factions. In the Securitate files, we identify Traian Boeru by several conspiratorial names: „Iorgu”, „Pascu”, „Raul”.

Keywords: exile, emigration, anti-communism, Security, supply, dissension, recruitment, legionnaire, apes, antisepsics, unmasking, discrediting, revision, rehabilitation, reunification.

Résumé: Pour contrer les activités hostiles de l'exil anticomuniste contre les autorités de Bucarest, la Sécurité a mis en œuvre les dénommées « mesures actives » dans le cadre de l'émigration roumaine

¹ Cercetător științific la Centrul de Istorie și Civilizație Europeană din cadrul Academiei Române-Filiala Iași.

pour « l'infiltration des principales organisations et organes dirigeantes de l'émigration réactionnaire roumaine, dans le but de les briser ». Compte tenu des divisions au sein de l'émigration légionnaire, la Sécurité a adopté un « plan de mesures » pour recruter Traian Boeru. En raison de son implication dans l'assassinat du grand historien Nicolae Iorga et de l'économiste Virgil Madgearu, Boeru fut fréquemment accusé, puis isolé de la plupart de ses anciens « camarades » et surtout de l'aile simiste. Par conséquent, Traian Boeru a montré sa volonté de travailler avec la Sécurité, devenant un agent d'influence de la D.I.E., avec la mission principale de surveiller les groupes légionnaires de l'Occident et de « torpiller » toute initiative visant à réconcilier ou à réunifier les factions légionnaires. Dans les dossiers de sécurité, nous identifions Traian Boeru par plusieurs noms conspirateurs « Iorgu », « Pascu », « Raul ».

Mots clés: exil, émigration, anticomunisme, sécurité, approvisionnement, dissension, recrutement, légionnaire, singes, antiséptiques, démasquage, discrédit, révision, réhabilitation, réunification.

1. Constituirea exilului românesc postbelic. Etape, grupuri, evaluare numerică și activitate cultural-politică

Fenomen de amploare prin activism cultural-politic și consistență structural-anticomunistă, exilul românesc militant rămâne o pagină dramatică din istoria României secolului XX și reprezintă, fără îndoială, o reacție importantă împotriva comunizării țării, un model de integrare a spiritului românesc în spații culturale diverse, o experiență existențială cu valențe inițiatice, care îmbină complex și armonios ethosul identitar, păstrător al valorilor tradiționale, cu vocația umanistă universală².

În contextul general al rezistenței societății românești împotriva comunizării țării, într-o primă fază ce cuprinde perioada 1944-1948, rolul emigrației române este secundar, însă devine proeminent odată cu anul 1948, după lichidarea ultimelor formule de opoziție democratică la sovietizarea țării: partidele istorice și monarhia

² Mihaela Cristea, *Experiența inițiativă a exilului*, București, Editura Roza Vânturilor, 1994, p. 18-26, 250-251; Florea Firan, Constantin M. Popa, *Literatura diasporei (Antologie comentată)*, Craiova, Editura Macedonski, 1994; Nicolae Florescu, *Întoarcerea proscrisilor. Reevaluări critice ale literaturii exilului*, București, Editura „Jurnalul Național”, 1998; Mircea Popa, *Reîntoarcerea la Ithaca, Scriitori români din exil*, București, Globus, [1998]; Aurel Sergiu Marinescu, *O contribuție la istoria exilului românesc*, vol. I-II, București, Editura Vremea, 1999, 2002; Fănuș Băileșteanu, *Personalități culturale românești din străinătate*, București, România Press, 1999; Titu Popescu, *Convorbiri despre exil și literatură*, București, Jurnalul literar, 2001; Mihai Pelin, *Opisul emigrației române. Destine în 1222 de fișe alcătuite pe baza dosarelor din arhivele Securității*, București, Editura Compania, 2002; Florin Manolescu, *Enciclopedia exilului literar românesc 1945-1989*, București, Editura Compania, 2003; Mircea Ciobanu, *Regele Mihai și exilul românesc*, Iași, Editura Princeps, 1994, *passim*; George Uscătescu, *Noul itinerar*, în „Destin”, nr. 10/1956, p. 3 și urm.; Monica Lovinescu, *O paranteză cât o existență*, în „Secolul 20”, nr. 10-12/1997, 1-3/1998, p. 176; Sorin Alexandrescu, *Invizibilitatea imigrantului*, în *ibidem*, p. 217; Eugen Simion, *O cronică a lucrurilor misterioase*, în „Caiete critice. Exil și literatură”, nr. 1-2/1993; Ion Calafeteanu, *Politică și exil. Din istoria exilului românesc, 1946-1950*, București, Editura Enciclopedică, 2000, p. 23 și urm.; Eva Behring, *Scriitori români din exil (1945-1989). O perspectivă istorico-literară*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2001, p. 11 și urm.

constituțională³. În fapt, întreaga evoluție a României după 6 martie 1946 s-a derulat sub semnul impunerii modelului sovietic de organizare a statului și a întregii societăți românești, însă agresiunea comunismului și destructurarea instituțională a continuat într-un ritm accelerat după abdicarea forțată a regelui, la 30 decembrie 1947⁴. Astfel, anul 1948 – prin constituirea partidului unic (PMR), adoptarea noii Constituții, semnarea tratatului de prietenie cu URSS, epurările, concedierile și arestările din instituțiile administrative, armată, școli, universități și Academie – rămâne „stigmatizat” în istoria noastră drept momentul instalării stalinismului în România⁵. În țară, pe baricada anticomunistă rămân grupuri și organizații de rezistență armată care adoptă tactica luptei subversive în clandestinitate iar în exil, refugiații români organizează diverse entități politice⁶, inițiază asociații de asistență și ajutorare social-profesională⁷, societăți, centre de studii culturale și reviste, cu intenția declarată, din perspectivă cultural-politică, de menținere a liniei românești, antisovietice și anticomuniste⁸.

³ *Istoria Românilor*, vol. IX, (1918-1940), București, Editura Enciclopedică, 2003; p. 669 și urm.; Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX (1918-1948)*, București, Editura Paideia, 1999, p. 511-513, 516-519, 549; Ghiță Ionescu, *Comunismul în România*, București, Editura Litera, 1994, p. 97 și urm.; Mircea Ciobanu, *op. cit.*, p. 9 și urm.; Nicoleta Ionescu-Gură, *Stalinizarea României: Republica Populară Română: 1948-1950: transformări instituționale*, București, Editura BIC ALL, 2005, p. 122 și urm.

⁴ A se consulta în special cap. VI (*România în anii 1944-1947. Evoluția internă*, p. 509-671) din *Istoria Românilor*, vol. IX, (1918-1940); Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX (1918-1948)*, p. 523-549, 550 și urm.; Victor Frunză, *Istoria stalinismului în România*, București, Humanitas, 1990, *passim*.

⁵ *Istoria Românilor*, vol. IX, (1918-1940), p. 541-544, 567 și urm.; Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX*, p. 523-549, 550 și urm.; Gh. Buzatu, Mircea Chiritoiu, eds., *Agresiunea comunismului în România. Documente din arhivele secrete, 1944-1989*, I-II, București, Editura Paideia, 1998, *passim*; Gh. Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996, *passim*; Keith Hitchins, *România 1866 – 1947*, București, Editura Humanitas, 1995, p. 501-547; Ghiță Ionescu, *Comunismul în România*, p. 124 și urm.; Victor Frunză, *Istoria stalinismului în România*, București, Humanitas, 1990; Ion Calafeteanu, *op. cit.*, p. 19-20; Nicolae Jurcă, *Istoria social-democrației din România*, București, Editura Științifică, 1994, p. 379; Faust Brădescu, *Mișcarea Legionară în studii și articole*, II, București, Editura Majadahonda, 1997, p. 190; Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Regele Mihai I al României*, p. 270-271 și urm.; Stelian Tănase, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej. 1948-1965*, București, Editura Humanitas, 1998, p. 60 și urm.

⁶ Aurel Sergiu Marinescu, *Guverne în exil. Tentative*, I, în „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române”, nr. 2-3/1998, p. 42; Despre formarea Comitetului Național Român, dar și despre tensiunile din cadrul exilului, istoricul Ion Calafeteanu întreprinde o analiză lămuritoare (cf. *Politică și exil*, p. 54-60, 66-74); Neagu Djuvara, *Amintiri din pribegie (1948-1990)*, ediția a VIII-a, București, Humanitas, 2011, p. 34 și urm.

⁷ Cu sprijinul autorităților franceze, la începutul anului 1948 a luat ființă Comitetul Român de Asistență (Comité d'Assistance aux Roumains) – CAROMAN (Neagu Djuvara, *op. cit.*, p. 42-78).

⁸ Eva Bhring, *op. cit.*, p.45-55; Florin Manolescu, *op. cit.*, *passim*. De exemplu, în revista „Destin”, scriitorii români din exil se străduiau să mențină puritatea limbii și a scrisului românesc pentru a contracara „umbrele stalinismului cultural” („Destin” nr. 24-25/1972, p. 215) și pentru a sluji adevărata

Exilul românesc postbelic s-a format din valuri succesive de refugiați, care au părăsit țara din motive politice⁹. În primul rând semnalăm un prim grup de diplomați fideli lui Carol al II-lea, care au rămas în străinătate după abdicarea regelui și instaurarea regimului antonesciano-legionar (Nicolae Petrescu-Comnen, V. V. Tilea). Actul de la 23 august 1944 și iminența ocupării României de armata roșie au constituit principalul motiv pentru care alți diplomați – de astă dată, antonescieni – au rămas în Occident, din cauză că fuseseră destituiți și rechemati la București de noul regim (Vespasian Pella, Victor Cădere, Frederic C. Nanu, Brutus Coste, Mircea Eliade, Eugen Ionesco). În acest grup de emigranți politici se încadrează și unii funcționari sau personalități cultural-politice, care au fost surprinși de rocade de la 23 august în străinătate, unde îndeplineau diverse misiuni (mitropolitul Visarion Puiu, Pamfil Șeicaru, N. I. Herescu, Neagu Djuvara, ș. a.). Instalarea guvernului dr. Petru Groza a declanșat un nou val de refugiați, între care amintim pe fostul premier, generalul Rădescu. Alți români au luat calea exilului după îndepărtarea lui Gh. Tătărescu și epurările drastice din cadrul Ministerului Afacerilor Străine, după noiembrie 1947, când au fost destituiți o sumă de diplomați și funcționari „tătărescieni”¹⁰. Totodată, trebuie precizat că în cadrul exilului românesc identificăm un număr important de militari, ofițeri și soldați care, luați prizonieri de trupele Wehrmacht-ului după 23 august, au fost eliberați mai târziu de americani sau britanici, dar nu s-au mai întors în România. Alții s-au retras cu armata germană și au preferat să rămână în Vest decât să se întoarcă în țara ocupată și comunizată de sovietici¹¹. Din același motiv, o mare parte a studenților și doctoranzilor aflați la studii în universitățile occidentale au rămas în străinătate, îngroșând rândurile exilului.

Din cauza unor conjuncturi politice nefavorabile, interne și externe, un traseu aparte l-a parcurs emigrația legionară. În fapt, după episodul exilului pașoptist, legionarii sunt primii refugiați politici din istoria României moderne, excluzând din discuție, din motive lesne de înțeles, pe cei câțiva „rătăciți”, refugiați în Rusia sovietică și aflați în slujba Cominternului, inamici declarați ai statului național unitar-român făurit la 1918. Practic, primul exil legionar se înregistrează la finele anului 1938

politică culturală a neamului împotriva „politizării literaturii” și a „degradării programatice” („Destin”, nr. 1, Caietul 5, 1952, p. 12).

⁹ Ion Calafetenu, *op. cit.*, p. 27; Eva Behring, *op. cit.* p. 23-32.

¹⁰ *Istoria românilor*, p. 667-668; Ion Calafeteanu, *op. cit.*, p. 27

¹¹ Neagu Djuvara, *op. cit.*, 57 (Neagu Djuvara dă exemplul comandorului Profir). Este și cazul generalului Platon Chirnoagă. Căzut în prizonierat german cu întreaga divizie, s-a raliat Guvernului Național Român de la Viena ca ministru de Război, contribuind la formarea Armatei Naționale (Platon Chirnoagă, *Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei sovietice – 22 iunie 1941 – 23 august 1944*, Madrid, 1956; idem *Un chapitre d'histoire roumaine*, Rio de Janeiro, 1962; Horia Sima, *Guvernul național Român de la Viena*, Madrid, 1984, p. 17 și urm; Faust Brădescu, *Guvernul de la Viena. Continuarea statului național legionar, 1944-1945*, Madrid, Editura Carpații/Traian Popescu, 1989, p. 21 și urm.; Vasile C. Dumitrescu, *O istorie a exilului românesc (1944-1989)*, București, Editura Victor Frunză, 1997, p. 5 și urm.; Gh. Buzatu, Mircea Chirițoiu, *op. cit.*, p. 29-45; Ion Calafeteanu, *op. cit.*, p. 27.

și începutul anului următor, în condițiile instaurării regimului autoritar-monarhic, a anulării Constituției din 1923 și a desființării partidelor politice. Atmosfera de teroare, lichidarea arbitrară a unor membri ai Legiunii, dar mai cu seamă asasinarea lui Corneliu Z. Codreanu a declanșat primul exil legionar. A doua etapă a exilului legionar se declanșează după evenimentele din ianuarie 1941, când o parte din membrii Mișcării Legionare s-au refugiat în Germania unde, în urma presiunilor lui Ion Antonescu, conducătorul statului român, au fost internați în lagărele de muncă de la Rostok, Dachau, Buchenwald, Berkenbrück și Sachsenhausen-Oranienburg. Cotitura de la 23 august 1944 a impus factorilor de decizie ai celui de-al treilea Reich o reevaluare a Mișcării Legionare și a potențialului său de luptă antisovietică și anticomunistă. Cu acest scop, autoritățile germane au sprijinit formarea Guvernului Național Român de la Viena și a Armatei Naționale, dar după capitularea Germaniei legionarii s-au refugiat în unele țări din vestul Europei (Italia, Spania, Franța, Austria, R. F. G.), în America Latină, sau în Statele Unite și Canada. Alături de acest lot eliberat din lagărele germane se adaugă elemente care se refugiază în Vest odată cu retragerea armatei germane (Ilie Vlad Sturdza, Andrei Costin, Paul Miron, V. Jovin, D. Blaga, preotul Ștefan Palaghiță ș. a.), care vor activa în cadrul Guvernului de la Viena sau se vor încadra voluntari în Armata Națională. Instaurarea guvernului Petru Groza, accentuarea stalinizării României și perspectivele unei noi prigoane antilegionare determină comandamentul din exil să organizeze rețele de extragere a unor personalități legionare organizate, în special, de Dragoș Hoinic sau Silviu Crăciunaș. Pe aceste filiere sau pe alte căi reușesc să se salveze prof. Ion Protopopescu, Horațiu Comănicu, Radu Budișteanu, Virgil Ionescu, Arthur Bidianu, nu și prof. George Manu, care a fost arestat de poliție după „defecțiunea” Crăciunaș¹². Astfel, sfârșitul conflagrației mondiale și instaurarea comunismului în România marchează începutul celei de-a treia faze a emigrației legionare.

Trebuie precizat că legionarii au reprezentat un contingent important al exilului, structurat pe principii anticomuniste și național-creștine, consecvent, disciplinat, militant și dispus la acțiuni periculoase, unele chiar utopice, împotriva regimului de ocupație sovietică din România. Încă din timpul guvernării legionaro-antonesciene au intervenit unele disensiuni între Horia Sima, comandantul Mișcării Legionare și o serie de lideri din eșalonul superior al Legiunii, care sâau adâncit în timpul prizonieratului german. În contextul actului de la 23 august 1944 și al formării Guvernului de la Viena, pe fondul refuzului unor lideri legionari de a sprijini inițiativa și efortul lui Horia Sima în a continua lupta anticomunistă și antisovietică s-au conturat cele două grupuri divergente. Conflictul latent a erupt însă în 1954 prin Hotărârea de la Erding, când o serie de lideri îl dezavuează pe H. Sima, iar emigrația legionară s-a scindat în două tabere principale: simiști și antisimiști. În grupul care l-a urmat pe Horia Sima menționăm pe Grigore Manoilescu, prințul Mihail Sturdza, Ilie Vlad Sturdza, N. S. Govora, Traian Borobaru, Ilie Smultea, Gh. Costea, Traian

Popescu, Mircea Dimitriu, Faust Brădescu, Dumitru Leontieș, Vasile Postecă, Octavian Roșu, Vasile Carâp, Traian Golea ș. a. Din această grupare s-au selectat echipele de luptători anticomuniști, parașutate în țară, atât între 1944-1945 (prof. Stoicănescu, N. Petrașcu, Ovidiu Găină, Constantin Oprișan, Filon Verca, Petru Gheorgheoni, Vică Negulescu, Pavel Grimalschi, Ilie Colhon ș. a.) cât și mai târziu (Eugen Teodorescu, Andrei Decebal Corneliu sau echipa Tănase-Golea-Samoilă)¹³.

În cealaltă fracțiune, antisimiștii se revendicau drept adevarații depozitari ai principiilor fondatoare legionare enunțate de Corneliu Codreanu și se auto-intitulau „codreniști”, acceptând la conducere „triumviratul” compus din Ilie Gârneață, Vasile Iașinschi și Constantin Papanace, liderul legionarilor macedo-români. Din acest grup amintim pe Mille Lefter, Radu Budișteanu, Virgil Ionescu, Viorel Trifa, Vasile Boldeanu, Nicolae Arnăutu, Duiliu Sfințescu, Nicolae Horodniceanu, Horia Cosmovici, Virgil Mihăilescu, dr. Victor Apostolescu, Gheorghe Racovenu, Petre Vălimăreanu, Ion Cușa, Iancu Fleșeriu, Nicu Caranica).

Un alt grup de legionari provenit din intelectualii Mișcării, s-a distanțat de cele două tabere formând aripa moderată sau independentă, activând doar pe tărâm cultural, literar, publicistic, lăsând sub tăcere trecutul legionar sau chiar desolidarizându-se public și zgomotos de Legiune (cazul lui Emil Cioran¹⁴ sau al episcopului Valerian Trifa¹⁵). În acest nucleu menționăm pe Dimitrie Găzdaru, Aron Cotruș, Pavel Costin

¹³ Gheorghe Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *Radiografia dreptei românești (1927-1941)*, București, Editura FF Pres, 1996, p. 269-275, 325; Horia Sima, *Guvernul Național Român de la Viena, passim*; idem, *Pentru ce am pierdut Războiul din Răsărit și am căzut în robia comunistă*, extras din „Buletinul Comitetului Național Româno-American”, 20 aprilie 1972; supliment „Gazeta de Vest”, septembrie 1995; idem, *Tehnica de luptă contra comunismului*, München, 1979; idem, *Ce este comunismul?*, Madrid, Editura Dacia, 1972; ed. a II-a – Timișoara, Editura Gordian, 1994; Faust Brădescu, *Guvernul de la Viena. Continuarea statului român național-legionar, passim*; Filon Verca, *Parașutați în România vândută, Mișcarea de rezistență 1944-1948*, Timișoara, Editura Gordian, 1933, *passim*; idem, *Dreptul la adevăr. Contribuția Mișcării Legionare la lupta de rezistență împotriva comunismului*, vol. I, Caransebeș, Editura Ionescu, 1999, p. 94 și urm.; Ovidiu Găină (Stan M. Popescu), *Lupta legionarilor împotriva invaziei sovietice în Bucovina*, Buenos Aires, Editura Myrna, 2002; Dorin Dobrințu, «Guvernul Național Român» de la Viena (1944-1945)”, în *Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”*, tom XXXVIII, 2001, p. 155-169; idem, *Un „23 august invers”. Tentativa de readucere a României în Axă (toamna 1944 – primăvara 1945)*, în „Anuarul Institutului de Istorie Recentă”, vol. II, 2003, Editura Polirom, Iași, 2004, p. 281-289; Mircea Tănase, *Eroii nimănui. Agenți parașutați în timpul și după cel de-al doilea război mondial*, București, Editura Militară, 2010, p. 165-178; Carlos Cabalero Jurado, Richard Landwehr, *Armata Națională Română a Guvernului de la Viena*, Bacău, Editura Vicovia, 2008, 92 și urm.; Günter Klein, *Începuturile rezistenței antisovietice în România – 23 august 1944- 6 martie 1945*, în *6 martie 1945. Începuturile comunizării României*, București, Editura Enciclopedică, 1995, p. 295-311; Corneliu Ciucanu, *Dreapta românească interbelică*, p. 400 și urm.

¹⁴ Vezi Emil Cioran, *Țara mea*, București, Humanitas, 1996 (ediția orig.inală, *Mon pays*, Editura Galimard, Paris, 1949).

¹⁵ Printr-o scrisoare polemică adresată prof. Găzdaru, arhimandritul Ștefan Lucaciu a intervenit în conflictul declanșat în cadrul Episcopiei Române din America și a combătut, din punct de vedere legal, dogmatic și moral, dreptul lui Valerian Trifa de a ocupa scaunul episcopal. Cunoșcând trecutul legionar

Deleanu, Vasile Boldeanu, Aurel Răuță, George Uscătescu, Eugen Coșeriu, Paul Miron, Remus Tzincoca, Theodor Cazaban și, nu în ultimul rând, Mircea Eliade). La acest grup care cultiva sentimente anticomuniste puternice, exprimate direct sau discret-camuflate în publicațiile exilului s-au atașat și alți refugiați români fără apartenență legionară explicită: Ion V. Emilian (fost cuzist și lider al organizației „Svastica de Foc”), Octavian Vuia, Mihai Niculescu, I. D. Coterlan, Leontin Constantinescu. În cadrul activităților culturale, științifice și publicistice, deosebirile de vederi dintre aceste grupuri, faptul că fuseseră raliați unor formațiuni politice diferite, nu au constituit un impediment. De exemplu în paginile revistei „Destin” care apărea la Madrid se regăsesc articole semnate de Horia Stamatu, Ion Protopopescu, Crișu Axente, Faust Brădescu (șimiști), Ion Cușa, Nicu Caranica, Gh. Racoveanu, (antisimiști), Aurel Răuță, Pavel Costin Deleanu (foști simiști), George Uscătescu, D. Găzdaru, I. D. Coterlan, Mircea Eliade din grupul „independenților”. Printre colaboratori se numără Grigore Gafencu, D. N. Ciotori, Nicolae Petrescu Comnen, Victor Buescu, N. I. Herescu, Pamfil Șeicaru, Vintilă Horia, Constantin Amăriuței, Ștefan Baciuc deci oameni politici național-tărăniști, liberali, social-democrați, foști diplomați, militari, scriitori și jurnaliști. Revista „Destin”, cu subtitlul „Revistă de cultură românească” reprezenta exilul românesc în miniatură, înglobând în comitetul de redacție și în sumar aproape toate „culorile” și orientările politice din interbelicul românesc. Dacă în plan politic încercările de unificare a exilului anticomunist au dat greș, sub aspect cultural-publicistic, revista „Destin” a încercat și reușit, într-o anumită măsură, să imprime tematic emigrației române un caracter general-unitar, reprezentând un model de colaborare între publiciști cu orientări politice divergente.

În contextul unei încercări de evaluare numerică a emigrației române la sfârșitul celui de al doilea război mondial și în anii '50, trebuie consemnată lipsa unor statistici întocmite de specialiștii Ministerului Afacerilor Externe. Acest fapt se explică prin acțiunea de destructurarea instituțională a aparatului de stat și a întregii societăți, inițiativă adoptată de noul regim aservit Moscovei. Din nevoia alinierii politicii externe românești la coordonatele sovietice, Externele au suferit de pe urma „reformei” drastice aplicate de noua elită politică a țării, care a afectat grav organigrama Ministerului de Externe și în special corpul diplomatic. Prin urmare, în viziunea noilor factori de decizie, diplomația română trebuia „reformată” pentru a se inocula un nou spirit politicii noastre externe, pentru a răspunde prompt inițiativelor sovietice, care deseori trebuiau anticipate. Nevoia de noi „cadre vigilente”, care să se opună „uneltirilor imperialiste”, a fost soluționată printr-o hotărâre a Secretariatului

al studentului teolog Viorel Trifa și că îndeplinise funcția de președinte al Uniunii Naționale a Studenților Creștini din România (U. N. S. C. R.), arhimandritul Ștefan Lucaciuc scrie că „de la începuturile studiilor universitare, a aparținut politic unei mișcări anticomuniste, al cărei scop final era primenirea morală a Neamului”, dar se arată, totodată, contrariat de „lepădarea publică” a acestuia față de Mișcarea Legionară, care „a dat nenumărați eroi și mucenici pentru cauza românească și creștină” (cf. *Scrisoare deschisă D-lui Dimitrie Găzdaru, Profesor la Universitatea din Buenos Aires, Aliance Ohio*, Editura Autorului, 1 septembrie 1957, p. 22).

CC al PMR, care a format o comisie de verificare și selectare a viitorilor diplomați, recrutați, preferabil, din rândul organizațiilor de masă și întreprinderi mai cu seamă „elemente muncitorești devotate clasei muncitoare” care să facă față sarcinilor puse de „asculțirea luptei” dintre cele două lagăre”¹⁶. Prin urmare, M. A. E. era decimat de disponibilizări, rechemări în țară, sau fuga personalului diplomatic în țările apusene. „Reformarea” corpului diplomatic a produs haos și grave disfuncționalități din cauza lipsei de experiență și a incompetenței personalului diplomatic, iar documentele consemnează numeroase astfel de cazuri. Aceeași situație deplorabilă se putea constata și în serviciile secrete care aveau sarcina să opereze în plan extern. Decapitarea Siguranței și a S.S.I. a determinat deprofesionalizarea acestor servicii – cel puțin într-o primă fază – realitate reflectată în documentele întocmite de cadrele noii Securități și din lipsa materialelor privind numărul de refugiați români¹⁷.

Ca urmare a acestei stări de lucruri, nici conducerea regimului de la București nu putea opera cu date certe în ceea ce privește exilul și numărul refugiaților români. În ședința Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român din 23 martie 1955, în care se discuta atacul împotriva Legației noastre de la Berna, executat de un grup de emigranți români, Gh. Gheorghiu-Dej declara vag fără a preciza localizarea geografică și numărul refugiaților politici că „România este una din țările care are cea mai numeroasă emigrație”. Intervenția secretarului general al P. R. M se referea la exilul postbelic ca la o masă critică anticomunistă, aflată în „slujba imperialismului” și, totodată, „foarte importantă” și periculoasă pentru regimul comunist, formată din „elemente care au fugit după evenimentele de la 23 August 1944”¹⁸.

Dacă evaluările numerice privind emigrația română lipsesc sau sunt precare concepute de specialiștii M. A. E, respectiv ai Securității, observăm că în Vest inițiativele politice și culturale ale refugiaților politici au atras atenția autorităților sau presei din statele adoptive care, lansând anumite cifre, au încercat să surprindă dimensiunea exilului românesc.

În urma comunicării regelui Mihai din 5 august 19148, la 6 aprilie 1949 s-a constituit la Washington Comitetul Național Român (C.N.R.), organism ce avea misiunea de „a reprezenta națiunea română și a apăra interesele ei până în momentul eliberării naționale; a duce, prin toate mijloacele, acțiunea în vederea eliberării României și restabilirii sistemului democratic de guvernământ; a coordona și a sprijini opera de asistență pentru românii refugiați; a îndruma cooperarea românilor din străinătate spre îndeplinirea acestor țeluri”. C.N.R era format din Nicolae Rădescu, Cornel Bianu, Grigore Niculescu-Buzești, Mihail Fărcășanu, Augustin Popa, Iancu Zissu, Nicolae Caranfil, Alexandru Cretzianu, Grigore Gafencu și Constantin

¹⁶ Arhivele Naționale ale României (ANR), fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 174/1950, Hotărârea Biroului Politic al CC al PMR, f. 3.

¹⁷ Ion Calafeteanu, *op. cit.*, p. 30.

¹⁸ Aurel Sergiu Marinescu, *O contribuție la istoria exilului românesc*, p. 81.

Vișoianu¹⁹. Activitatea C.N.R și a generalului Nicolae Rădescu, președintele Comitetului Național Român, dar mai cu seamă inițiativa sa de a constitui un „Comitet Democrat pentru România Liberă”, susținut fiind de un grup de acțiune format din 20 de personalități ale exilului românesc a atras atenția presei americane. Demersul generalului Rădescu era comentat de ziarul „New York Times” care estima la 300 000 numărul emigranților români din toată lumea²⁰. Apelând la o evaluare aproximativă privind răspândirea comunităților românești pe teritoriul S. U. A., întocmită de Securitate în 1952, Aurel Sergiu Marinescu indică următorul tablou al emigranților români din Statele Unite: Detroit 50 000; Cleveland, 20 000; Chicago, 20 000; California, 10 000²¹. În contextul analizei întreprinse asupra exilului românesc di America de Nord, nu putem ignora activitatea cultural-spirituală și de ajutorarea a românilor americani desfășurată de Episcopia Ortodoxă Română din S.U.A în frunte cu episcopul Policarp Morușca și, mai mai târziu, Valerian Trifa, cunoscut lider legionar, absolvent al Facultății de Teologie de la Chișinău, preledintele Uniunii Naționale a Studenților Creștini Români (U.N.S.CR.) și a Corpului Studențesc Legionar din perioada 1940-1941²².

Franța a declanșat din totdeauna anumite sensibilități românilor, iar Parisul – receptat ca centru cultural și ultim spațiu al libertăților –, a reprezentat un reper major în orientarea românilor evadați din „raiul comunist”. Prin urmare, refugiații de după 1944 s-au concentrat cu precădere în Paris, ales drept loc final al exilului sau punct de tranzit spre noi orizonturi de bejenie. Totodată reținem că, după unele date, la sfârșitul războiului, în Franța se aflau 250-300 de studenți români bursieri²³. Au au fost și cazuri de tineri doctoranzi la Paris, care au refuzat să se mai întoarcă în țară²⁴.

În anii 50, la Paris activau mai multe asociații ale emigrației care promovau cultura și civilizația românească, interesele profesionale ale românilor stabiliți în Franța sau organizau ajutorarea și integrarea noilor veniți. În acest context amintim Asociația Foștilor Combatanți Români, condusă de generalul Băgulescu, fostul șef Legației României la Tokio; Centrul Român de Cercetări, afiliat Academiei Franceze și Universității Sorbona, aflat sub președinția lui Mircea Eliade, înființat la inițiativa unui consiliu format din Principele Nicolae, Emil Cioran, Horia Stamatu, Pavel Costin Deleanu, Octavian Vuia, Leontin Constantinescu, Nicolae Hodoș; Asociația Culturală

¹⁹ Dumitru Dobre, *O istorie în date a exilului și emigrației românești (1914-1989)*, București; Editura Militară, 2013, p. 212.

²⁰ Ion Calafetenu, *op. cit.*, p. 31

²¹ Aurel Sergiu Marinescu, *O contribuție la istoria exilului românesc*, p. 77-78.

²² Dumitru Dobre, *op. cit.*, p. 216 și urm.

²³ Ion Calafeteanu, *op. cit.*, p. 27.

²⁴ Un bun exemplu îl constituie cazul lui Leonid Mămăligă, aflat în 1946 cu o bursă de doctorat la Paris, care a refuzat să se întoarcă în țara ocupată. Cunoscut în exil sub numele de L. M. Arcade, pseudonimul său literar, L. Mămăligă a fondat în locuința sa „Cenaclul de la Neuilly, unde se adunau literații exilului (M. Eliade, Horia Stamatu, Pavel Costin Deleanu, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Theodor Cazaban) și se organizau prelegeri, seri literare și dezbateri (Eva Behring, *op.cit.*, p. 47).

„Mihai Eminescu”; Cercul de Studii Politice Românești „Simion Bărnuțiu”; Comitetul de Asistență al Românilor (CAROMAN); Asociația Jurnaliștilor Români din Străinătate; Asociația Avocaților și Magistraților Români din Exil”; Cenaclul Literar Român, întemeiat de Leonid Mămăligă, având ca președinte de onoare pe Mircea Eliade. Din inițiativa Regelui Mihai în octombrie 1950 se reînființează la Paris Fundația Regală Universitară „Carol I”, care a desfășurat o bogată activitate culturală, organizând numeroase conferințe și simpozioane cu o largă participare a intelectualilor români din exil. Împreună cu aceste asociații și instituții ce activau la Paris, amintim rolul spiritual deosebit de important în viața emigrației românești a Bisericii Române din Paris (str. Jean de Beauvais) și implicarea culturală, filantropică a episcopului Visarion Puiu, fost ministru al Cultelor în guvernul de la Viena, condus de Horia Sima (1944-1945) sau a preotului Vasile Boldeanu, comandant legionar, fost șef al Comandamentului de Prigoană, instituit după conflictul dintre Antonescu și Legiune din ianuarie 1940.

Activitatea emigrației române din Franța a atras atenția oficialilor R.P.R. din țară și din capitala Franței. În consecință, Mihail Dragomirescu, însărcinatul nostru cu afaceri la Paris, a întocmit un raport în care semnala că numărul de cetățeni români în 1948 era aproximativ de 18 000, din care cca. 10 000 naturalizați francezi, 4 000 reprezentau vechea emigrație, iar 2 000-4 000 emigrația postbelică²⁵.

Germania Federală a fost o altă țintă a românilor fugiți din țară sau rămași în Germania după sfârșitul conflagrației mondiale. număr important de militari, ofițeri și soldați, care s-au retras cu trupele germane sau studenți și doctoranzi și care au preferat să rămână în Occident decât să se întoarcă în țara căzută sub ocupația sovietică. Dacă în Franța numărul de studenți și doctoranzi era apreciat la 250-300²⁶, credem că în universitățile, în școlile tehnice și militare germane, numărul studenților și cursanților români era mult mai mare²⁷.

Încă din 1949, la Feiburg, Virgil Mihăilescu, fost bibliotecar la Academia Română, împreună cu un grup de români, legionari (Laurian Țălnaru, preotul Emilian Vasilovschi, Virgil Popa, Gheorghe Tase, Gh Branea, Gh. Gudi, Oreste Zotta), pune bazele Bibliotecii Române. Patrimoniul noului lăcaș de cultură crește semnificativ, an de an, ajungându-se în scurt timp la un număr impresionant de cărți, documente, manuscrise, discuri, colecții filatelice și numismatice, periodice, arhive personale²⁸. La zece ani de la înființare, zestrea Bibliotecii Române de la Freiburg crescut în așa măsură (10 000 de volume și multe alte valori culturale) încât a fost necesară cumpărarea unui nou sediu și o mai justă diversificare a activităților. Prin urmare, la 10 mai 1959, s-a hotărât ridicarea Bibliotecii la rangul de Institut de cercetări, fiind adoptată noua denumire oficială: Biblioteca și Institutul Român de Cercetări din Freiburg. În aceeași lună, s-a constituit Comitetul de Patronaj al Cercului de prieteni ai

²⁵ Ion Calafeteanu, *op. cit.*, p. 38

²⁶ *Ibidem.*, p. 27

²⁷ *Ibidem.*, p. 28.

²⁸ Dumitru Dobre, *op. cit.*, p. 140.

Bibliotecii și Institutului Român de Cercetări de la Freiburg, format din Arthur Hartman și Hugo Friederich (Freiburg), Ernst Gamillscheg și Julius Wilhelm (Tubingen), Walther Hoffmann (Munchen); Wilhelm Giese (Hamburg), W. Theodor Elwert (Mainz)²⁹. Activitate cultural-științifică organizată de această instituție a fost susținută de numeroși intelectuali români veniți din toate țările care găzduiau emigrația românească. Indiferent de apartenența politică afișată sau discret camuflată, la manifestările organizate la Freiburg au participat și conferențiat Mircea Eliade, Vintilă Horia, Dumitru Găzdaru, George Uscătescu, Horia Stamatu, Dumitru C. Amzăr, I. Popinceanu, C. Papanace, Gh. Acrivu, Paul Costin Deleanu, Gh. Racoveanu, generalul Ion Gheorghe, Ion Emilian. I. G. Dumitru, Eugen Lozovan, Paul Miron, Ion Mânzatu, Gh. Tase, Victor Apostolescu, Laurian Țălnariu, Alexandru Bidian, Radu Budișteanu, Leontin Jean Constantinescu, Aureliu Lapedatu, Octavian Vuia, Petre Năsturel ș.a..

Pe lângă Biblioteca și Institutul Român de Cercetări de la Freiburg, emigrație românească a generat și alte formule asociative cu scop cultural-politic anticomunist. Ne referim cu precădere la Acțiunea Creștină Socială Română (A.C.S.R.), Asociația Românilor din Sudul Germaniei, care își schimbă denumirea în Asociația Românilor din Exil din R.F.G, cu sediul la Munchen (Ion Gheorghe, fostul ministru la Berlin al regimului Antonescu, Constantin Sassu, George Cârsteanu, Gh. Gudi, Laurian Țălnariu, Ion Popinceanu, Virgil Popa, Ion Popa, Gh. Racoveanu, Vasile Svet, Gh. Acrivu, Victor Apostolescu, Oreste Zotta ș. a.), Asociația Studenților Români din Germania, Asociația „Nicolae Bălcescu”³⁰. Ca o contrapondere a influenței legionare asupra emigrației române din R.F.G., în februarie 1977, ia ființă Cercul Democrat al Românilor din Germania (Ștefan Țiu, Aurel Lepădatu, Duiliu Vinograschi, Șerban Orescu, Ion Solacolu, Nicolae Lupan, Octavian Vuia, Claudiu Sfetcu, Mihnea Romalo ș. a.)³¹.

În Spania postbelică, regimul lui Franco a dovedit multă înțelegere pentru românii refugiați din calea comunismului. Experiență tragică a războiului civil din Spania și pericolul comunist remanent, faima de luptători anticomuniști consecvenți a legionarilor, faptul că Mișcarea Legionară sprijinise fără rezerve tabăra naționalistă, iar Ion. I. Moța și Vasile Marin muriseră la Majadahonda, au determinat autoritățile franchiste să acorde azil politic și chiar sprijin material pribegilor români. Dacă reevaluăm situația politică incertă din Italia unde stânga și comuniștii erau în plină ofensivă, dacă realizăm atmosfera marxistă creată de mediile intelectuale de stânga din Franța față de refugiații anticomuniști și greutățile economice din Germania de Vest, de dinaintea aplicării Planului Marshal, pentru anticomuniști și pentru legionari, în special, în primii ani postbelici, Spania franchistă era considerată cea mai sigură țară

²⁹ *Ibidem*, p. 149-150; Florin Manolescu, *op. cit.*, pp. 86-89.

³⁰ Dumitru Dobre, *op. cit.*, p. 140 și urm.

³¹ *Ibidem*, p. 156 și urm.

europeană³². Horia Sima, Mihail Studza, Aron Cotruș, Traian Popescu, Aurelio Răuță, D. Uscătescu, D. Găzdaru, Horia Stamatu, Crișu Axente, Gh. Costea au scris articole în presa franchistă au susținut conferințe și au avut emisiuni radio pe tema comunizării Europei de Est și a pericolului comunist³³. În condițiile în care activitatea publicistică a emigrației române era dominată de presa simistă, în contextul colaborării lui Horia Sima cu serviciile anglo-americane și a parașutării echipelor de legionari în 19151, Securitatea l-a considerat comandantul Mișcării Legionare un adversar ireductibil, și a organizat supravegherea atentă a acțiunilor legionare din Spania. De multe ori, însă, percepția Securității în raport cu emigrația română nu era nuanțată, operând cu aceleași măsuri și instrumente față de toți românii din Spania. De exemplu, scriitorul Vintilă Horia – deși nu făcuse parte din Mișcarea Legionară³⁴ –, a colaborat și la unele publicații editate de emigrația legionară din Spania („Carpații”³⁵; „Libertatea”³⁶, „Fapta”³⁷ ori „Țara și Exilul”³⁸ – buletinul informativ al românilor din Spania), a conferențiat pe teme național-creștine în cadrul unor societăți culturale care aveau tangență cu refugiații legionari, a frecventat cercuri ale unor foști legionari retrași din Mișcare după sfârșitul războiului (George Uscătescu, Aurelio Răuță, Alexandru Randa, Horia Cosmovici³⁹ ș.a.). Totodată, în paginile revistei „Destin”, unde V. Horia a deținut funcția de redactor până în 1969⁴⁰, scriau alți legionari sau foști legionari. Deși nu facuse parte din Legiune nici înainte și nici după război⁴¹, considerăm că astfel de anturaje și activități – desigur exagerate în notele informative scrise de agenții

³² Neagu Djuvara, *op. cit.*, p.33. Autorul relatează întâlnirea cu Crișu Axente, legionar, coleg de studenție de la Paris. „Era acum refugiat în Spania, unde datorită complicității autorităților franchiste, se adunase în jurul lui Horia Sima o parte din legionarii mai de frunte”.

³³ Florin Manolescu, *op. cit.*, p. 378.

³⁴ Corneliu Ciucanu, *Securitatea și exilul românesc anticomunist. Cazul Vintilă Horia*, în *Consecințe ale celui de al doilea război mondial în spațiu românesc*, coordonatori Stela Cheptea, Silviu B Moldovan, București, Editura Eikon, 2017, pp. 389-421.

³⁵ Redactorul șef al revistei „Carpații” era Traian Popescu, comandant legionar (*Mărturii despre Legiune*, p. 265).

³⁶ Fondată în 1952, „Libertatea” de la Madrid continua revista editată de protopopul Ion Moța (tatăl lui Ionel Moța). Apărea sub direcția lui Vasile Iasinschi, comandant legionar, fost ministru al Muncii și al Ocrotirilor Sociale în timpul statului național legionar, iar din comitetul de redacție făceau parte prof. Ion Protopopescu, dr. Crișu Axente, prof. Vladimir Petrovici, prof. George Uscătescu, prof. dr. Aurel Răuță și prof. Ciril Popovici (*Mărturii despre Legiune*, p. 264).

³⁷ Revista „Fapta” (1956), care se intitula „Foaie de luptă românească pentru ziua de azi și de mâine” era considerată succesoarea intelectuală a revistei „Libertatea”. Comitetul de redacție era format de Horia Stamatu, Pavel Costin Deleanu și D. C. Amzăr (Eva Behring, *op. cit.*, p. 61-62).

³⁸ „Țara și Exilul” era editată de un colectiv condus de Gh. Costea, comandant legionar și era considerată „organ oficial al Mișcării Legionare”.

³⁹ ACNSAS, fond Informativ, dosar I 151079/1, f. 192.

⁴⁰ „Buletinul Informativ al Românilor din Exil”, (B. I. R. E.), nr. 835, 1 iunie 1985, p. 6.

⁴¹ Corneliu Ciucanu, *Securitatea și exilul românesc anticomunist. Cazul Vintilă Horia*, *loc. cit.*, p. 393 și urm.

Securității din străinătate⁴² – l-au plasat, inevitabil, în vizorul Securității pe V. Horia și au determinat etichetarea acestuia ca legionar⁴³.

În fapt, după sfârșitul conflictului mondial, problema legionară a rămas o preocupare constantă pentru serviciile secrete de la București⁴⁴, însă importanța „chestiunii” legionare era „augmentată” și certificată, deopotrivă, de dinamica activității cultural-politice și științifice, de numeroasele asociații, cercuri de studii, cenacle și cluburi de dezbateri, publicațiile editate, simpozioanele și conferințele organizate de emigrația legionară, considerată, de altfel, deosebit de periculoasă pentru regimul democrației populare instaurat în România. Totodată, interesul Securității era explicabil atâta timp cât acțiunile emigrației legionare din Spania, Italia, Franța și Germania Federală au atras atenția presei occidentale. Conform unei evaluări globale a exilului românesc întreprinsă de publicația „Deustches Ostdienst” în 1960, numărul legionarilor din Europa de Vest era estimat la aproximativ 5 000 de persoane, cifră care reprezenta o treime din totalul emigranților români⁴⁵. Cifra avansată de gazeta germană pare exagerată și, credem noi, numărul legionarilor din țările occidentale era de aproximativ 2000, evaluare surprinsă și de Neagu Djuvara în *Amintirile sale*.⁴⁶

2. Traian Boeru și Securitatea. Interes reciproc, cinism și...cooperare.

Traian Boeru rămâne în conștiința românească drept un personaj odios implicat în asasinarea marelui istoric Nicolae Iorga și a economistului Virgil Madgearu, în noiembrie 1940. Traian Boeru s-a născut în 1908 la Adolchioi, județul Constanța, deși în unele fișe emise de Securitate găsim trecut că localitate natală Hârșova. A absolvit Facultatea de Agronomie de la București în 1931, iar în perioada 1935-1937 a fost directorul unei Școli de Agricultură la Câmpulung Muscel. Din 1938 a ocupat un post de funcționar la Camera Agricolă din Silistra unde, în urma unor malversațiuni, Boeru a fost trimis în judecată în iulie 1940, însă noul regim instalat la 6 septembrie, prin prietenii săi legionari, a închis dosarul de corupție⁴⁷. Ba mai mult, Boeru a fost propus ca secretar general la Agricultură și Domenii și doar intervenția categorică a lui N. Petrașcu, secretarul general al Mișcării Legionare, a făcut ca Boeru să nu ajungă funcționar superior în minister. În cele din urmă, deși nu-l recomanda o activitate legionară remarcabilă fiind un personaj periferic (avea gradul de comandant-ajutor, dar nu fusese arestat, ba chiar avea o poziție privilegiată, în perioada 1938-1940), datorită intervențiilor unor prieteni macedo-români (Colla Ciumeti, care a intervenit la C.

⁴² ACNSAS, fond Informativ, dosar I 151 079/1, f. 4; Mihai Pelin, *Opisul emigrației române*, p. 163.

⁴³ Ion Calafeteanu, *op. cit.*, p. 38.

⁴⁴ Dinu Zamfirescu, *Cărțile Securității. Agenți de influență din exilul românesc*, Iași, Editura Polirom, 2013, p. 8.

⁴⁵ *Ibidem* . 31.

⁴⁶ Neagu Djuvara, *op.cit.*, p.32.

⁴⁷ ACNSAS, fond SIE, dosar 1014/ vol. 1, f. 32.

Papanace), dar mai ales prin ing. N. Mareș, ministru la Agricultură și Domenii, Boeru a fost numit director al Institutul Național al Cooperăției (I.N.C.O.O.P.). Imediat a schimbat Consiliul de Administrație (atunci a fost demis, practic, și inginerul Gh. C. Caftangioglu, tatăl lui Gh. V. Caftangioglu (V. Horia)⁴⁸. Din funcția de director al I.N.C.O.O.P., Boeru a adunat acea „echipă” care a asasinat, la sfârșit de noiembrie, pe prof. V. Madgearu și pe istoricul N. Iorga.

Din cauză rolului sinistru avut în noiembrie 1940, Boeru a fost frecvent acuzat și, mai târziu, izolat de majoritatea foștilor „camarazi” și în special de aripa simistă. Horia Sima a intrat în conflict cu Boeru încă din noiembrie 1940, dar și în timpul refugiului din Germania, reproșându-i indisciplină și spiritul vindicativ, care au condus la oribila asasinare a profesorului Iorga, considerată de toți factorii răspunzători ai Mișcării „o crimă care a compromis iremediabil Legiunea”⁴⁹.

Cazul Iorga-Madgearu se încadrează în contextul politic determinat prin forța împrejurărilor în toamna anului 1940. Abuzurile guvernării legionare au bulversat societatea românească, deși, credem noi, sunt efectul spiritului răzbunător, al insatisfacțiilor motivate de trăgănarea proceselor intentate foștilor demnitari ai regimului autoritar, represiv, carlist, dar mai cu seamă sunt consecința frustrărilor acumulate în anii *prigoanelor*, care au debordat în urma instaurării sistemului politic dual antonesciano-legionar. Pe de altă parte, legionarii au realizat faptul că, deși erau o componentă importantă a guvernării (singura forță politică recunoscută în stat), nu dețineau efectiv puterea. Atitudinea revanșardă a *septembriștilor*⁵⁰, neputința organizatorică și incoerența dovedite de noul comandament al Mișcării în frunte cu Horia Sima în acțiunea de disciplinare a structurilor din teritoriu și a elementelor nou încadrate în cuiburi, au creat climatul vindicativ de la sfârșitul lunii noiembrie 1940.

Asasinarea celor 64 de deținuți (foști demnitari, comisari de poliție, ofițeri și jandarmi) depuși la Jilava în așteptarea proceselor și a sentințelor judecătorești a reprezentat o gravă eroare politică. Deși erau realmente vinovați de crimele din 1933, 1938 și de masacrul din 21-22 septembrie 1939, care a înregistrat 252 de victime din rândul legionarilor, dispariția lor violentă a creat rumoare în opinia publică, neobișnuită cu astfel de soluții lapidare, chiar dacă avea proaspătă în memorie amintirea cadavrelor de legionari expuse de autoritățile carliste în piețele publice. Împușcarea demnitarilor de la Jilava a fost explicată în baza „psihozelor colective” și a spiritul justițiar care i-a

⁴⁸ *Ibidem*, fond Informativ, dosar I 151079, f. 40-41.

⁴⁹ Horia Sima, *Cazul Iorga-Madgearu*, Madrid, Editura Carpații, 1961; Gh. Costea, *Răspunderile lui Traian Boeru în cazul Iorga-Madgearu. O punere la punct*, Madrid, 1963; Nistor Chioreanu, *Morminte vii*, pp. 95-98. Aceeași opinie era împărtășită unitar de bătrânii legionari, foști deținuți politici, chiar dacă unii se declarau simiști (Mircea Nicolau, Virgil Mateiaș, Gh. Jijie, Gh. Brahonsvhi, Constantin Iulian, Marcel Petrișor, Radu Șutu, Nicu Păun, Valeriu Neșțian) sau alții se manifestau categoric împotriva lui Horia Sima, auto-intitulându-se „codreniști” (dr. Șerban Milcobeanu, Tache Funda, Filon Lauric, Ion Predescu ș.a.)

⁵⁰ În literatura legionară, cei care s-au înscris în Mișcarea Legionară după „biruința de la 6 septembrie 1940” au purtat numele de „septembriști”, denumire care indică oportunismul și amatorismul noilor membri.

cuprins pe legionarii care lucrau în noaptea de 26-27 noiembrie la dezgroparea rămășițelor pământești ale lui Corneliu Codreanu și a șecilor celorlalți 13 legionari uciși la 30 noiembrie 1938 și care, la vederea trupurilor mutilate și descompuse de acidul sulfuric, au „pedepsit” pe vinovați⁵¹. În fapt lichidarea deținuților este o altă dovadă a caracterului impulsiv, a neîncrederii în justiție și a sentimentului greșit că se poate „face dreptate” în afara sistemului. Astfel de aspecte dezvăluie reminiscențe ale perioadei de clandestinitate și reflexe violente asumate în activitatea subversivă desfășurată în timpul prigoanelor. Uciderea istoricului Nicolae Iorga, considerat în mod exagerat autorul moral al asasinării lui Codreanu⁵² și, nu în ultimul rând, „pedepsirea” lui Virgil Madgearu – inexplicabilă, de altfel, dacă ținem seama de o ipotetică „listă neagră” a „marilor vinovați” de arestări ilegale și crime împotriva legionarilor, deferiți justiției în septembrie-octombrie 1940 – sunt acte criminale ale unor fanatici scăpați de sub control și, totodată, grave erori politice, care au creat o atmosferă de nesiguranță, înspăimântând societatea românească. Relatările târzii ale lui Horia Sima nu reușesc să facă pe deplin lumină în cazul Iorga-Madgearu⁵³, deși șeful Mișcării s-a deplasat personal pe urmele echipei asasină a lui Traian Boeru, încercând să dezoace acțiunea unor fanatici. Informațiile aproximative și, deci, inutilizabile, servite de șefii legionari din Ploiești (chestorul Paul Cojocaru, de la Ploiești, șeful poliției de la Câmpina, inclusiv Gh. Tase, șeful organizației legionare din Prahova), implicarea superficială a autorităților județului în acțiunea de intersectare și blocare a echipei Boeru⁵⁴ dovedesc faptul că Horia Sima nu deținea pe deplin controlul, ba, mai mult, că a fost sabotat în mod direct sau indirect de unii legionari⁵⁵. Acțiunea lui Traian Boeru este cel puțin bizară, dacă nu ar fi, mai întâi de toate, odioasă, iar privită lucid, din unghiul interpretărilor ce țin de evoluția și manifestările Legiunii, asasinarea marelui istoric și a prof. V. Madgearu, reputat economist și doctrinar al țăranosmului, rămâne o crimă oribilă și o gravă eroare politică. Cert este că asasinatele de la Strejnic și Snagov au servit doar inamicilor Mișcării, argumentând ineputabil eticheta profilului terorist, criminal, extremist

⁵¹ Vezi Vasile Postecă, *Desgroparea Căpitanului*, Madrid, Editura Mișcării Legionare, 1977.

⁵² În opinia noastră, prof. N. Iorga a fost în primul rând o victimă a manevrelor și insinuărilor lui Armand Călinescu și ale lui Carol al II-lea, care l-au expus pe istoric în fața opiniei publice ca responsabil de asasinarea lui Codreanu. Totodată, marele istoric a fost victima unor exaltați neinformați și răzbunători, care au acționat din proprie inițiativă. Regele și Armand Călinescu au exploatat capriciile, aroganța, inconsecvența istoricului, pe care și l-au asociat deciziei de exterminare a lui Codreanu, forțând și răstălmăcind datele problemei, dar mai cu seamă, răspândind în rândul opiniei publice imaginea de „stălp al regimului carlist” și zvonul privind implicarea istoricului în asasinarea liderului legionar. Crima abominabilă a echipei lui Boeru a fost o consecință a acestei stări de spirit, diversionist indusă în conștiința opiniei publice de agenții lui Armand Călinescu.

⁵³ Horia Sima, *Cazul Iorga-Madgearu*, Madrid, Editura Carpații, 1961; Gh. Costea, *Răspunderile lui Traian Boeru în cazul Iorga-Madgearu. O punere la punct*, Madrid, 1963.

⁵⁴ Horia Sima, *op. cit.*, p. 61. Prefectul județului, Marin Stănescu, era retras „de frica legionarilor” la vila sa de la Câmpina.

⁵⁵ *Ibidem*; Nistor Chioreanu, *Morminte vii*, pp. 95-98.

aplicată legionarului. În ultima vreme, dosarul voluminos al guvernării legionare a fost completat cu noi elemente și informații bazate pe documente din arhive care susțin teoria conspirației și a unor influențe comuniste, care au acționat pentru compromiterea Mișcării Legionare⁵⁶. Independent de aceste influențe, penetrări organizatorico-ideologice și diversiuni, istoriografia problemei a înregistrat atitudinea reprobabilă a unor legionari care, în doar patru luni de guvernare, au anulat întregul capital de încredere în proiectul politico-spiritual-elitist asumat de Legiune în anii '30.

În contextul regimului antonesciano-legionar, remarcăm modul precar în care s-au gestionat raporturile de putere cu generalul Antonescu și, nu în ultimul rând, tentativele puerile de contracare a manevrelor antonesciene. Problemele de disciplină internă și dificultățile întâmpinate de autoritățile legionare în raport cu *oamenii generalului*, demonstrează, fără tăgadă, lipsa de experiență politică a noilor lideri. Totodată, inexistența unor relații stabile cu oficialitățile germane din țară și în special cu factorii de decizie de la Berlin au determinat debarcarea relativ rapidă de la putere, după doar 144 de zile, dovedind că intrarea Mișcării Legionare la guvernare a fost o inițiativă politică imatură și un proiect eșuat. Această constatare nu ne reține să afirmăm, însă, că în condițiile lunii septembrie 1940, asocierea la putere nu putea fi evitată, iar expectativa politică nu era o soluție.

Eșecul „guvernării legionare” a fost surprins, de altfel, de Mircea Eliade în memoriile sale. Întemnițat alături de maestrul său, Nae Ionescu, în lagărul de la Miercurea Ciuc, Eliade a descoperit în atmosfera concentraționară, comportamentul demn și adâncă religiozitate a deținuților legionari, dar a consemnat și lipsa orizontului politic⁵⁷. Cunoscător al resorturilor intime care acționau în interiorul Mișcării, în baza unor mărturisiri ale lui Codreanu, Victor Puiu Gârcineanu, ale colegului și prietenului său Mihail Polihroniade⁵⁸, M. Eliade argumentează teza lipsei de destin politic a generației sale. După masacrul anti-legionar din anii 1938-1939, organizat de regimul

⁵⁶ Vasile Blănaru Flamură, *Generalul Antonescu în cămașă verde*, București, 1998, p. 7 și urm.; Vladimir Alexe, *Convențiile secrete de colaborare dintre comuniști și regimul Antonescu*, în „România liberă” din 3 septembrie, 2003. Despre acordul de participare a comuniștilor la evenimentele din ianuarie 1941, semnat de P.C.d.R., prin Constantin David și S.S.I., prin comisarul Grigore (Guță) Petrovici) vezi și Gheorghe Jijie, *Vică Negulescu. Monografie*, Bacău, Editura Docuprint, 2009, pp. 92-98.

⁵⁷ Mircea Eliade, *Memorii. Recoltele solștiului*, vol. II, p. 27 și urm. Foarte interesantă observația lui Nicu Porsena, autorul cărții *Regenerarea neamului românesc*. Analizând ascensiunea Legiunii, el scrie despre C. Z. Codreanu că „a creat o mișcare de energie națională, dominată însă de o mistică fără scop lămurit, fără directivă intelectuală, având ceva din nebulozitatea lirică și violentă a slavilor de peste Nistru”. Sesizând forța ideii mistice și a eticii creștine, N. Porsena atrăgea, însă, atenția că Legiunea trebuie să „coboare pe pământ” și să dea soluții „în veac”: „Mișcarea aceasta nu va prinde formă viabilă decât atunci când *organizarea ei ideologică* va prevedea reforme și *soluții precise*” (N. Porsena, *op. cit.*, p. 43).

⁵⁸ Mihail Polihroniade a fost prieten și coleg cu Eliade la Liceul Spiru Haret din Capitală, în aceeași clasă cu Ion Victor Vojen și Haig Acterian, viitori comandanți legionari (Florin Țurcanu, *op. cit.*, pp. 65-66).

lui Carol al II-lea⁵⁹, în care sunt uciși o serie de prieteni și colegi (arheologul Vasile Christescu, Mihail Polihroniade, Alexandru Cristian Tell, Alexandru Cantacuzino, Valeriu Cârdu, Iordache Nicoară, Victor Puiu Gârcineanu, Paul Craja ș.a.), Mircea Eliade regăsea „aceeași credință neclintită la puținii supraviețuitori ai măcelurilor”, recunoscînd, însă, că „mișcarea legionară avea structură și vocație de sectă religioasă, iar nu de mișcare politică”⁶⁰. Pe de altă parte, „vendeta” legionară de la sfârșitul lunii noiembrie 1940, care a culminat cu asasinarea lui Nicolae Iorga și Virgil Madgearu, i-a reconfirmat lipsa unui program politic echilibrat, fiind apreciată de Eliade ca o gravă eroare „a acelor șefi legionari, care au anulat *saturația de tortură și jertfă*”, suportată de deținuții legionari în lagărele carliste⁶¹. Ipostaza odioasă a prigonitilor transformați în prigonitori este motiv de reflecție tragică pentru Eliade. El decriptează un nou argument al teoriei sale privind „teroarea istorie” și, cu trimitere la legionarii asasinați în timpul regimului carlist, argumentează damnarea ancestrală a unui „neam fără noroc, căruia nu i-a fost îngăduit nici măcar să-și păstreze neîntinată cea mai proaspătă din nenumăratele jertfe”⁶².

Revenind la persoana lui Traian Boeru, considerăm că trebuie consemnat tratamentul special de care se bucura acesta din partea autorităților germane în timpul refugiului din Germania. Boeru nu era internat în lagăr, ca restul legionarilor, avînd deplină libertatea de mișcare, iar majoritatea legionarilor internați la Rostok sau Buchenwald, spre exemplu, îl evitau pe Traian Boeru, considerîndu-l „omul nemților” sau agent al S.S.I.⁶³ După 23 august 1944, când legionarii au fost eliberați din lagărele germane iar H. Sima a declanșat demersurile pentru formarea Guvernului de la Viena și a Armatei Naționale, Boeru nu a susținut efortul anticomunist și antisovietic promovat de liderii Mișcării Legionare în frunte cu Horia Sima⁶⁴. În consecință, raporturile lui Traian Boeru cu Sima și colegii sai de generație și de crez politic au încetat instantaneu în august-septembrie 1944. În contextul Hotărârii de la Erding, din 1954, când disensiunile din cadrul emigrației legionare au devenit ireconciliabile iar H. Sima a fost dezavuat un număr semnificativ de capetenii⁶⁵, Traian Boeru – izolat de

⁵⁹ Gh. Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *op. cit.*, pp. 120-123; Nicolae Roșca, *Noaptea cușitelor lungi*, în „Carpații”, Madrid, nr. 19 (august-septembrie) 1979, pp. 1-4; idem, *Cronica unor violențe politice*, Madrid, Editura Mișcării Legionare, 1991; Zahu Pană, *Genocidul regal*, în „Cuvântul Românesc”, septembrie/1994.

⁶⁰ Mircea Eliade, *Memorii. Recoltele solstițiului*, vol. II, București, Humanitas, 1991, p. 30.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Ibidem*, p. 30-31.

⁶³ Nistor Chioreanu, *Morminte vii*, p. 126 și urm. Mărturie a fostului deținut politic Radu Șutu. Refugiat în Reich în februarie 1941, Radu Șutu a cunoscut din plin „ospitalitatea” germană fiind internat la Rostok, Dachau și Buchenwald. A fost trimis în țară (parașutat) în decembrie 1944 pentru a susține rezistența armată antisovietică și anticomunistă. R. Șutu spunea despre Boeru că era „egoist, arghirofil și orgolios. Că l-a ucis pe prof. N. Iorga din proprie inițiativă, crezînd că va fi declarat erou și „i se vor închina ode la fel ca Nicadorilor”.

⁶⁴ ACNSAS, fond SIE, dosar, 1014, vol. I. f. 46, 62, 81.

⁶⁵ Dumitru Dobre, *op. cit.*, p. 145.

majoritatea legionarilor și „proscris” de către aripa simistă –, s-a raliat grupării dizidente, antisimiste condusă de un triumvirat compus de Ilie Gârneață, Vasile Iașinski și Constantin Papanace. Deși numele lui Boeru era compromis de participarea acestuia la asasinarea istoricului N. Iorga și a prof. Virgil Madgearu, credem că Boeru a fost acceptat în rândurile grupării dizidente datorită situației sale financiare. El derula câteva afaceri de succes și sponsorizase mai multe activități ale emigrației românești⁶⁶. Totodată, Traian Boeru era interesat de aducerea soției și a celor doi fii în Occident, dar și de „revizuirea” procesului Iorga din 1942, în care fusese condamnat la moarte în contumacie. Pentru rezolvarea acestor probleme care implica sprijinul autorităților de la București, în anumite cercuri în care știa că activează agenți acoperiți ai serviciilor de informații ale R.P.R., Boeru și-a manifestat repetat disponibilitatea de a intra în contact cu Securitatea⁶⁷. Încă din 1956, Boeru declara în cadrul adunărilor emigranților români, cu precădere legionari, că „se retrage din viața politică a exilului pentru că din cauza activității lui pe linia Mișcării Legionare, în 1948 au fost arestați, soția, frații și cumnații”. Centrala de la București, ofițerii din rezidențele vestice și agenții acoperiți ai Securității nu au marșat imediat, limitându-se a studia „obiectivul”⁶⁸.

În țară, Securitatea a demarat operațiunea de recrutare ai unor membri din familia Boeru. Fiii lui Traian Boeru, Decemvir Boeru, funcționar la Biblioteca Academiei Române și cel de al doilea fiu, Roger, elev de liceu (16 ani) au fost luați în „suplinire”⁶⁹, iar Decemvir a fost racolat, de exemplu la 1 februarie 1957⁷⁰. Totodată, Securitatea l-a „înstruit pe cumnatul său Iacob Alexandru (nume conspirativ „Jean Ionescu” să țină legătura cu sora sa și cu familia Boeru și să stimuleze atașamentul acesteia (a soției-n.n.) față de el”, față de soțul fugar. În continuare în raportul ofițerului de caz se subliniază interesul Securității de a-l recruta pe Boeru pt a le furniza informații referitoare la activitatea emigrației legionare⁷¹.

În 1965, un raport al unității 0123- I către Direcția a II-a a MAI confirmă interesul operativ față de Tr. Boeru: „Traian Boeru este element fruntaș al emigrației române. Este antisimist și acuzat vehement de Sima pentru uciderea lui Iorga și Madgearu”. Oportunitatea recrutării este argumentată de ofițerul de Securitate perin faptul că „În iulie 1965, Tr Boeru a relatat față de o sursă a noastră că a avut o convorbire telefonică cu soția sa din țară. Ca urmare, s-a arătat mulțumit de situația actuală a familiei, manifestându-și în același timp hotărârea de a face tot posibilul pt a intra în contact cu autoritățile române și de a rezolve aducerea soției în RFG”⁷². Exploatând disensiunile din cadrul emigrației legionare și, mai cu seamă, conflictul deschis dintre Traian Boeru

⁶⁶ ACNSAS, fond SIE, dosar 1014, vol.5. f. 231.

⁶⁷ *Ibidem*, vol. I, f. 93 și urm.

⁶⁸ *Ibidem*, f. 169

⁶⁹ *Ibidem*, f. 181.

⁷⁰ *Ibidem*, f. 173-178

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² *Ibidem*, f. 174 și urm.

și Horia Sima, Securitatea a adoptat un „plan de măsuri” în vederea recrutării lui Boeru. În cele din urmă, Traian Boeru a devenit agent de influență al D.I.E., cu misiunea principală de supravegherea grupurile legionare din Apus și de a „torpila” orice inițiativă de reconciliere sau reunificare a facțiunilor legionare. În plan concret, Boeru a declanșat, în mai multe etape, o campanie de „demascare” bazată pe diverse „dezvăluiri” compromițătoare împotriva lui Horia Sima (nume de cod „Lugojanu”) ⁷³. În dosarele Securității, îl identificăm pe Traian Boeru după mai multe nume conspirative: „Iorgu”, „Pascu”, „Raul” ⁷⁴.

Interesul Securității de a menține conflictul între facțiunile legionare și de a bloca orice inițiativă de destindere, eventual, regroupare dintre simiști și antisimiști, de a asigura relații economice în R.F.G. prin intermediul lui Boeru și chiar de a-l determina pe acesta să-și transfere toată averea în țară s-a materializat prin cooptarea lui Traian Boeru ⁷⁵. În contrapartidă, Securitatea i-a înlesnit soției acestuia (Olga Boeru), vizita și apoi stabilirea în R.F.G. Pentru a-l stimula pe Boeru în misiunea de demascare a „căpeteniilor legionare” și, în special, a lui H. Sima, ofițerii D.I.E. au creat impresia că acordă o atenție specială „dezvăluirilor” lui Boeru în „chestiunea Iorga-Madgearu”, că dau credit aserțiunilor prin care acesta încerca să se disculpe, susținând categoric posibilitatea revizuirii procesului din 1941 și incriminarea „adevăraților vinovați” ⁷⁶, respectiv a lui Horia Sima. Până la un punct, demersurile lui Boeru coincideau cu interesele Securității, respectiv compromiterea lui Sima și a grupării intransigente din Spania și destructurarea operativă a acestora, însă revizuirea procesului Iorga era o temă mult mai complexă. Pentru a-l ține în șah, trimisul Securității, agentul „Tudor” i-a replicat lui Boeru că, în fapt, la dosar există declarația soției și a manajerei prof. Iorga, care l-au identificat pe acesta ca membru al „comandoului” de asasini ⁷⁷, cerându-i alte dovezi, inclusiv probele prezentate de martorii apărării în așa numitul „proces de la Paris”. ⁷⁸ Urmărind notele și rapoartele înregistrate în arhivele Securității, credem că agenții D.I.E. s-au „jucat” cu Boeru, alias „Raul” promițându-i revizuirea procesului din 1941, încurajându-l să identifice noi și noi probe care-l disculpe, deși nici ei nu credeau efectiv în nevinovăția sa. De fiecare dată, ofițerii D.I.E. („Georgescu”, „Gruia”, „Tudor”), care l-au contactat și prelucrat pe Boeru, sugerau strângerea unor dovezi care sa-l învinovățească pe H. Sima („Lugojanu”) și care sa-l compromită pe acesta în ochii emigrației române. În definitiv, Securitatea și-a urmărit punctual interesul, reușind exploatarea informativă și utilizarea lui Boeru în scopuri diversioniste. Credem, totodată, că și Boeru a folosit

⁷³ *Ibidem*, vol. 5, f. 131-133. Alegerea acestui pseudonim se datorează faptului că Horia Sima, comandant legionar și șef al Regiunii a X-a Banat din 1935, a fost profesor la Liceul „Coriolan Brediceanu” din Lugoj în anii 1934-1937 (*Cronologie legionară*, Salzburg, 1951, p. 52).

⁷⁴ ACNSAS, fond SIE, dosar 1014/ vol. 1-5).

⁷⁵ *Ibidem*, vol. 5, f. 232.

⁷⁶ *Ibidem*, vol. 5, f. 264.

⁷⁷ *Ibidem*, f. 258-283

⁷⁸ *Ibidem*, f. 262. 286-287.

relația cu Securitatea pentru a-și recupera soția și a o aduce în Vest, a obținut vize celor doi fii care l-au vizitat în R.F.G.⁷⁹. Nu în ultimul rând, întrevederile cu agenții D.I.E., prin informațiile suplimentare obținute de la aceștia, în ajutau în vendeta personală împotriva lui Sima. Boeru a căutat timp de peste trei decenii să se răzbune pe Sima pentru acuzațiile repetate și atmosfera ostilă pe care fostul său comandant i-o crease în cadrul emigrației. Dacă urmărim activitatea anti-simistă desfășurată de Traian Boeru după aducerea soției și vizita fiilor săi în R.F.G. observăm cu acesta a focalizat toată atenția și efortul pentru a-și demonstra „nevinovăția” în asasinarea lui N. Iorga și a schimba percepția emigrației române față de persoana sa. Totodată, a acuzat pe Sima de o serie de greșeli și „crime” politice și, mai cu seamă, de asasinat de la sfârșitul lui noiembrie 1940. Beneficiind de o situație materială bună (deținea două fabrici în Bavaria)⁸⁰ și pentru a-și asigura o platformă solidă în cadrul exilului, Boeru a oferit în mai multe rânduri sponsorizări Bibliotecii și Institutului Român de Cercetări din Freiburg, a finanțat „Cuvântul în exil”, coordonat de Gh. Racoveanu și ziarului „Stindardul”, condus de I. V. Emilian. A întreținut adevărate campanii dediscreditate împotriva simiștilor, a finanțat întruniri, simpozioane, conferințe împotriva acestora, a sponsorizat orice și pe oricine manifesta aversiune față de Sima, a combătut direct sau influențând pe alții orice palidă încercare de reconciliere a grupărilor legionare, respectând, astfel, „întocmai și la timp recomandările” Securității. Finanțarea unor gazete și entități culturale ale unor legionari antisimiști din exil (Biblioteca de la Freiburg, „Vatra” și Editura Armatolii de la Roma, „Cuvântul din Exil”, „Stindardul”) a avut și rolul de a-i îndatora și a-i implica pe aceștia în acel Consiliu de Onoare de la Paris, menit să-i „albească” cazierul – nu știm dacă și conștiința –, „încărcat” de oribilul asasinat din 1940. Prin urmare, „dărnicia” lui Boeru a fost, parțial, răsplătită de Virgil Mihăilescu, prof. N. Atanasiu și de Gh. Racoveanu prin prezența lor la așa numitul „Consiliu de Onoare” de la Paris (1963) manevră, destul de stângace, credem noi, gândită de Boeru cu scopul de a fi exonerat de orice amestec în asasinarea istoricului N. Iorga și pentru a „comuta” atenția către Horia Sima, vinovat de multe alte „păcate”, însă nu și de crimele și delirul răzbnător din noiembrie 1940... Și chiar îndrăznim să susținem această opinie certificată, considerăm noi, de o îndelungă și consistentă documentare.

În Consiliul de la Paris, în fața Juriului de Onoare, prezidat de generalul Ion Gheorghe, au depus mărturie și au susținut nevinovăția lui Boeru, Ilie Gârneață, prof. George Uscătescu, prof. Aurel Răuță, prof. Nicolae Atanasiu, Ion Tucan, Tudor Schwenninger au depus marturie în favoarea lui Boeru, în baza unor „destăinuiri”, pe care noi le considerăm aproximative și irelevante⁸¹. La întâlnirea dintre Traian Boeru („Raul”) și col. Argeșanu („Tudor”) din 26 aprilie 1980, de la Viena⁸², Boeru a explicat pe larg *Procesul de la Paris* pus în scenă de un *Juriu de Onoare* în frunte cu

⁷⁹ *Ibidem*, f. 250.

⁸⁰ *Ibidem*, f. 132.

⁸¹ *Ibidem*, f. 277, 263, 264.

⁸² *Ibidem*, f. 231-233.

gen. Ion Gheorghe, colonelul I. Tomoroveanu, Ilie Gârneață, Virgil Mihăilescu, George Uscătescu, care au validat „nevinovăția” lui Boeru în cazul Iorga și, totodată, „răspunderea morală” a lui H. Sima⁸³. Sub pretextul începerii procesului de revizuire, trimisul Securității a insistat ca Boeru să intre în posesia documentelor emise în cadrul Consiliului de la Paris, care erau deținute de generalul Ion Gheorghe. De asemenea, garantând imparțialitatea justiției române și aducând argumentul că termenul de 30 de ani de la condamnarea lui Boeru s-a prescris, agentul D.I.E. a solicitat prezența lui Boeru în țară pentru a aduce personal dovezile și a-și susține nevinovăția, ba mai mult a sugerat că „ar putea fi susținut și de alte persoanalități din exil, care să depună mărturie în favoarea sa”⁸⁴.

Întâlnirea de la Viena dintre Traian Boeru și col. Argeșanu⁸⁵ a dinamizat operațiunea „Recuperarea”, organizată de Securitate împotriva grupărilor anticomuniste din exil, ostile regimului de la București⁸⁶. Un raport al UM 0199 din 2. 09. 1981 propune un nou contact cu „Raul”, acțiune aprobată de Tudor Postelnicu, ministru secretar de stat și șef al Departamentului Securității Statului. Conform documentului la care facem referire, Boeru urma să fie „folosit în realizarea acțiunii de demascare a lui Horia Sima și combaterea propagandei iredentiste maghiare și pentru sprijinirea unor interese ale R.S.R. în exterior”⁸⁷. Tot în septembrie 1981, o notă a Securității fixează o listă mai amplă de priorități, între care menționăm „determinarea unor căpetenii legionare să nu mai critice R.S.R.”; datorită relațiilor lui Boeru cu Ion Miloai, G. Uscătescu, Aurel Răuță, I.V.Emilian⁸⁸, acesta trebuia să acționeze pentru „demascarea și izolarea vârfurilor reacționare”; „exploatarea informativă a lui Raul pentru obținerea de date privind situația actuală din cadrul emigrației legionare și din C.N.R.”; „combaterea activității ostile României prin cooperarea cu elementele de vârf ale emigrației”. Din nevoia unei alte percepții a R.S.R. în străinătate și pentru a contracara propaganda ostilă regimului comunist de la București, Boeru trebuia să acționeze „pe lângă unele căpetenii antisimiste ca Vasile Boldeanu, Virgil Mihăilescu și alții” pentru ca aceștia să adopte „o poziție corectă față de țară” și chiar să vină „temporarat în vizită în R.S. România și de al lua atitudine publică față de Horia Sima”⁸⁹. În această perioadă, un alt *Document de priorități* semnat de col. Argeșanu Dumitru sublinia interesul „Orchestrai” (numele de cod al Direcției de Informații Externe) față de „Raul”, descris ca element de bază al Studioului (Securității) și multiple posibilități de influențare a emigrației române din țările vestice⁹⁰. Prin

⁸³*Ibidem*, f. 258-283. În dosarul informativ al lui Traian Boeru (Volumul 5) am putut urmări convorbirea dintre acesta și trimisul Securității (col. Ardeleanu Dumitru, alias „Tudor”), care a fost transcrisă după originalul înregistrat pe bandă magnetică.

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ În documentele informative ale Securității, Viena poartă denumirea codificată „Videle”.

⁸⁶ *Ibidem*, f. 293.

⁸⁷ *Ibidem*, f. 293 (verso).

⁸⁸ *Ibidem*, f. 296.

⁸⁹ *Ibidem*, f. 287.

⁹⁰ *Ibidem*, f. 247-254.

urmare, col Argeșanu a stabilit că Boeru trebuie să publice materiale compromițătoare depre „Lugojanu” (Horia Sima) în presa „grupării grecești” (numele conspirativ dat fracțiunii legionarilor macedo-români, conduse de C. Papanace, care în documentele informative era numit „Grecu”) și din „Făgăraș” (numele de cod al României), unde subiectul Iorga-Madgearu ar interesa opinia publică și pe istoricii din R.S.R.. Boeru era capacitat să convingă unele „căpetenii corbene” (legionare – n.n.) din Corabia (Germania Federală), Râșnov (Italia), Voila (Austria) și Padina (Paris) să vină în vizită în țară și să facă declarații împotriva lui „Lugojanu” și a „corbilor spanioli” (a legionarilor simiști” – n.n.); să preia dosarul „Consiliului de la Paris” de la gen. Ion Gheorghe și să-l aducă în țară în vederea revizuirii procesului Iorga-Madgearu din 1941. Tot la ordinul Securității, Boeru a finanțat editarea gazetei „Întâmpinarea”, care publica materiale împotriva grupării simiste. Apariția acestei publicații demonstrează, credem noi, noua receptare a lui Traian Boeru în cercurile emigrației române. Chiar și foștii săi colaboratori antisimiști, beneficiari în mai multe rânduri ale sponsorizărilor generoase oferite de Boeru, și-au dat seama de jocul lui Boeru suspectându-l de relații cu serviciile din România comunistă. Spre exemplu, în 1979, Papanace și Racoveanu declarau la întrunirile emigrației că Boeru este omul Securității.

Prins în menghina consecințelor generate de propriile fapte și greșeli, urât de unii, ignorat sau izolat total de alții, acceptat de ceilalți din oportunism și doar datorită unor sume de bani prin care erau sprijiniți, Traian Boeru a rămas până la sfârșitul vieții (1985) un chinuit și un damnat, iar rectutarea sa de către Securitate ne întărește diagnoza. A crezut că „pactul” cu Securitatea îl va ajuta, cel puțin din perspectivă juridică, să-și spele imaginea afectată grav din cauza implicării sale în asasinarea istoricului Nicolae Iorga și a prof. Virgil Madgearu. Statutul de colaborator al Securității l-a ajutat să-și recupereze soția și să fie vizitat de copii care, însă, nu au rămas în Occident. Misiunile primite de Boeru și, în ansamblu, activitatea acestuia pentru destructurarea organizațiilor anticomuniste din exil, de altfel, slab legendate și orchestrate de către D.I.E. l-au compromis iremediabil pe Traian Boeru în fața pribegilor români. Sinuciderea soției, izolarea lui în cadrul emigrației și tergiversarea de către Securitate a revizuirii procesului Iorga-Madgearu, care devenise din simplă ambiție o teribilă obsesie, i-au grăbit sfârșitul, urmând ca Traian Boeru să depună mărturie și dea socoteală pentru pacatele sale în fața altei Instanțe...

Bibliografie selectivă

Arhivele Naționale ale României (ANR), fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 174/1950, Hotărârea Biroului Politic al CC al PMR, f. 3.
 ACNSAS, fond Informativ, dosar I 151079/1,
 ACNSAS, fond SIE, dosar 1014/ vol. 1, vol. 5
 Buletinul Informativ al Românilor din Exil”, (B. I. R. E.), nr. 835, 1 iunie 1985, p. 6.
Istoria Românilor, vol. IX, (1918-1940), București, Editura Enciclopedică, 2003

- Alexe, Vladimir, *Convențiile secrete de colaborare dintre comuniști și regimul Antonescu*, în „România liberă” din 3 septembrie, 2003.
- Băileșteanu, Fănuș, *Personalități culturale românești din străinătate*, București, România Press, 1999.
- Behring, Eva, *Scriitori români din exil (1945-1989). O perspectivă istorico-literară*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2001.
- Blănaru Flamură, Vasile, *Generalul Antonescu în cămașă verde*, București, 1998.
- Brădescu, Faust, *Guvernul de la Viena. Continuarea statului național legionar, 1944-1945*, Madrid, Editura Carpații/Traian Popescu, 1989.
- Brădescu, Faust, *Mișcarea Legionară în studii și articole*, II, București, Editura Majadahonda, 1997.
- Buzatu, Gh., Chirițoiu, Mircea, eds., *Agresiunea comunismului în România. Documente din arhivele secrete, 1944-1989*, I-II, București, Editura Paideia, 1998.
- Buzatu, Gheorghe, Ciucanu, Corneliu, Sandache, Cristian, *Radiografia dreptei românești (1927-1941)*, București, Editura FF Pres, 1996.
- Buzatu, Gh., *Românii în arhivele Kremlinului*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996.
- Cabalero Jurado, Carlos, Landwehr, Richard, *Armata Națională Română a Guvernului de la Viena*, Bacău, Editura Vicovia, 2008.
- Calafeteanu, Ion, *Politică și exil. Din istoria exilului românesc, 1946-1950*, București, Editura Enciclopedică, 2000.
- Chirnoagă, Platon, *Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei sovietice – 22 iunie 1941 – 23 august 1944*, Madrid, 1956.
- Chirnoagă, Platon, *Un chapitre d'histoire roumaine*, Rio de Janeiro, 1962.
- Ciobanu, Mircea, *Regele Mihai și exilul românesc*, Iași, Editura Princeps, 1994.
- Cioran, Emil, *Țara mea*, București, Humanitas, 1996 (ediția originală, *Mon pays*, Editura Galimard, Paris, 1949).
- Ciucanu, Corneliu, „Securitatea și exilul românesc anticomunist. Cazul Vintilă Horia”, în *Consecințe ale celui de al doilea război mondial în spațiu românesc*, coordonatori Stela Cheptea, Silviu B Moldovan, București, Editura Eikon, 2017, pp. 389-421.
- Costea, Gh., *Răspunderile lui Traian Boeru în cazul Iorga-Madgearu. O punere la punct*, Madrid, 1963.
- Costea, Gh., *Răspunderile lui Traian Boeru în cazul Iorga-Madgearu. O punere la punct*, Madrid, 1963.
- Cristea, Mihaela, *Experiența inițiativă a exilului*, București, Editura Roza Vânturilor, 1994.
- Djuvara, Neagu, *Amintiri din pribegie (1948-1990)*, ediția a VIII-a, București, Humanitas, 2011.
- Dobre, Dumitru, *O istorie în date a exilului și emigrației românești (1914-1989)*, București; Editura Militară, 2013.
- Dobrincu, Dorin, «Guvernul Național Român» de la Viena (1944-1945)”, în *Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”*, tom XXXVIII, 2001, p. 155-169;
- Dobrincu, Dorin, *Un „23 august invers”. Tentativa de readucere a României în Axă (toamna 1944 – primăvara 1945)*, în „Anuarul Institutului de Istorie Recentă”, vol. II, 2003, Editura Polirom, Iași, 2004.
- Dumitrescu, Vasile C. ,*O istorie a exilului românesc (1944-1989)*, București, Editura Victor Frunză, 1997.
- Eliade, Mircea, *Memorii. Recoltele solștiului*, vol. II, București, Humanitas, 1991.

- Florea, Firan, Constantin M. Popa, *Literatura diasporei (Antologie comentată)*, Craiova, Editura Macedonski, 1994.
- Florescu, Nicolae, *Întoarcerea proscrisilor. Reevaluări critice ale literaturii exilului*, București, Editura „Jurnalul Național”, 1998.
- Frunză, Victor, *Istoria stalinismului în România*, București, Humanitas, 1990.
- Găină, Ovidiu, (Stan M. Popescu), *Lupta legionarilor împotriva invaziei sovietice în Bucovina*, Buenos Aires, Editura Myrna, 2002.
- Günter, Klein, „Începuturile rezistenței antisovietice în România – 23 august 1944- 6 martie 1945”, în *6 martie 1945. Începuturile comunizării României*, București, Editura Enciclopedică, 1995.
- Hitchins, Keith, *România 1866 – 1947*, București, Editura Humanitas, 1995.
- Ionescu, Ghiță, *Comunismul în România*, București, Editura Litera, 1994.
- Ionescu-Gură, Nicoleta, *Stalinizarea României: Republica Populară Română: 1948-1950: transformări instituționale*, București, Editura BIC ALL, 2005.
- Jijie, Gheorghe, *Vică Negulescu. Monografie*, Bacău, Editura Docuprint, 2009.
- Jurcă, Nicolae, *Istoria social-democrației din România*, București, Editura Științifică, 1994.
- Lovinescu, Monica, *O paranteză cât o existență*, în „Secolul 20”, nr. 10-12/1997, 1-3/1998.
- Manolescu, Florin, *Enciclopedia exilului literar românesc 1945-1989*, București, Editura Compania, 2003.
- Marinescu, Aurel Sergiu, *Guverne în exil. Tentative*, I, în „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române”, nr. 2-3/1998.
- Marinescu, Aurel Sergiu *O contribuție la istoria exilului românesc*, vol. I-II, București, Editura Vremea, 1999, 2002.
- Pană, Zahu, *Genocidul regal*, în „Cuvântul Românesc”, septembrie/1994.
- Pelin, Mihai, *Opisul emigrației române. Destine în 1222 de fișe alcătuite pe baza dosarelor din arhivele Securității*, București, Editura Compania, 2002.
- Popa, Mircea, *Reîntoarcerea la Ithaca, Scriitori români din exil*, București, Globus, [1998].
- Popescu, Titu, *Convorbiri despre exil și literatură*, București, Jurnalul literar, 2001.
- Posteucă, Vasile, *Desgroparea Căpitanului*, Madrid, Editura Mișcării Legionare, 1977.
- Roșca, Nicolae, *Noaptea cuțitelor lungi*, în „Carpații”, Madrid, nr. 19 (august-septembrie) 1979.
- Scurtu, Ioan, Buzatu, Gh., *Istoria Românilor în secolul XX (1918-1948)*, București, Editura Paideia, 1999.
- Sima, Horia, *Cazul Iorga-Madgearu*, Madrid, Editura Carpații, 1961.
- Sima, Horia, *Guvernul Național Român de la Viena*, Madrid, 1984.
- Sima, Horia, *Pentru ce am pierdut Războiul din Răsărit și am căzut în robia comunistă*, extras din „Buletinul Comitetului Național Româno-American”, 20 aprilie 1972.
- Sima, Horia, *Tehnica de luptă contra comunismului*, München, 1979; idem, *Ce este comunismul?*, Madrid, Editura Dacia, 1972; ed. a II-a – Timișoara, Editura Gordian, 1994.
- Simion, Eugen, *O cronică a lucrurilor misterioase*, în „Caiete critice. Exil și literatură”, nr. 1-2/1993.
- Tănase, Mircea, *Eroii nimănui. Agenți parașutați în timpul și după cel de-al doilea război mondial*, București, Editura Militară, 2010.
- Tănase, Stelian, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej. 1948-1965*, București, Editura Humanitas, 1998.
- Uscătescu, George, *Noul itinerar*, în „Destin”, nr. 10/1956.

Verca, Filon, *Dreptul la adevăr. Contribuția Mișcării Legionare la lupta de rezistență împotriva comunismului*, vol. I, Caransebeș, Editura Ionescu, 1999.

Verca, Filon, *Parașutați în România vândută, Mișcarea de rezistență 1944-1948*, Timișoara, Editura Gordian, 1933.

Zamfirescu, Dinu, *Cărțile Securității. Agenți de influență din exilul românesc*, Iași, Editura Polirom, 2013.

ANEXE

Documentul 1. ACNSAS, fond SIE, dosar 1014, f. 131-133.

SECRET

Departamentul Securității Statului ex. nr. 1

–U.M. 0199 – U.M. 0225–

Nr. 0055.163 din 26. 09. 1979

De acord,

S.S. indescifrabil

Aprob,

S.S. Tudor Postelnicu

27. 09. 1979.

PLAN DE MĂSURI

privind pe RAUL

Prin telegrama nr. 0031116 din 21 septembrie 1979, redacția CORABIA a anexat că, în cadrul unei suplینiri avute de suporterul GRUIA cu RAUL, acesta din urmă a afirmat că pentru a dovedi loialitatea față de FĂGĂRAȘ, este dispus să întreprindă următoarele:

- Să discute cu unii prieteni ai săi – corbeni – din PADINA și CORABIA pentru a-i determina să-și schimbe atitudinea față de FĂGĂRAȘ, inclusiv să acționeze pe linia publicării și facilitării apariției unor materiale de propagandă favorabilă FĂGĂRAȘULUI;

- Avînd în vedere vîrsta sa înaintată (71 de ani), cel în cauză nu exclude posibilitatea efectuării unor vizite în FĂGĂRAȘ, iar apoi repatrierea și transferul în țară a averii de care dispune.

În contextul celor menționate mai sus, RAUL ar dori să poarte o discuție, de clarificare, cu o persoană autorizată de VIDELE sau BAITA, unde cel în cauză se poate deplasa, ținînd cont de faptul că a avut o condamnare, încă în timpul celui de-al doilea război mondial și că pentru a se deplasa în FĂGĂRAȘ are nevoie de asigurarea

că nu vor fi luate măsuri împotriva sa. Despre RAUL anexăm o fișă, din care rezultă următoarele aspecte mai principale:

- Este de profesie inginer agronom, fugit din FĂGĂRAȘ în anul 1941, după participarea la rebeliunea corbeană. În organizația corbeană a deținut gradul de ajutor de comandant și pentru activitatea corbeană desfășurată, în anul 1942, a fost condamnat, în contumacie, la moarte, una din acușări, referindu-se la faptul că acesta a participat la asasinarea lui NICOLAE IORGA. Are doi fii în țară, cu care întreține relații bune. În CORABIA deține două mici fabrici (una pentru recondiționare de filme și a doua de ciocolată).

În anul 1968, organele noastre au intrat în suplinire cu RAUL, în contextul adâncirii disensiunilor dintre acesta și LUGOJANU, ei acuzându-se reciproc de asasinarea lui NICOLAE IORGA. Ca urmare, în calitate de fișier de determinare a fost folosit pentru demascarea publică a lui LUGOJANU și grupării acestuia, obținându-se pe această linie rezultate pozitive. În acest scop au avut loc supliniri cu RAUL în CORABIA, RÎȘNOV și VIDELE, fără să apară probleme deosebite de natură contraproiectivă. Ca recompensă, pentru acțiunile întreprinse, organele noastre au facilitat vizite ale fiilor săi în CORABIA, care în perioada vizitelor au avut o comportare bună și s-au înapoiat în FĂGĂRAȘ.

RAUL a insistat permanent pentru a fi reabilitat în țară, susținând că nu a participat la asasinarea lui NICOLAE IORGA. El nu a prezentat însă pînă în prezent date certe asupra corbenilor care l-au asasinat, susținând doar că autorul moral este LUGOJANU. Din această cauză, cît și ca urmare a deteriorării situației proiectiv-operative din spațiile vest-dunărene, în anul 1977 testarea orală cu RAUL s-a întrerupt. După această dată, au fost obținute proiecte din care rezultă că RAUL a căutat posibilități pe linia testării orale, în care sens a prezentat unele probleme de interes și doleanțe ale sale unor reprezentanți făgărășeni cu care a venit în suplinire.

De asemenea, din proiectele obținute rezultă că deși RAUL își păstrează unele idei corbene, nu desfășoară activități dușmănoase. Avînd în vedere cele de mai sus, noile orientări și indicații pe linia lucrării corbilor din strănătate, apreciem că RAUL ar putea fi folosit în continuare pe linia adâncirii disensiunilor existente între acesta și LUGOJANU, demascării altor căpetenii corbene care desfășoară activitate ostilă FĂGĂRAȘULUI și pe linia publicării unor materiale cu conținut favorabil. În acest scop propunem următoarele:

1. Instruirea supporterului GRUIA din testarea orală a U.M. 0199, în prezent aflat la post în CORABIA, să suplinească, în mod fabulat, pe RAUL, cu care prilej să reia discuția cu acesta pe tema dorinței lui de a avea convorbiri de clarificare cu un reprezentant făgărășan. În cazul cînd RAUL își menține această dorință, să-i dea de înțeles că va încerca să-i faciliteze o astfel de suplinire, GRUIA va căuta să obțină de la RAUL date privind posibilitățile lui de deplasare în diverse țări și să-l sondeze pe acesta în legătură cu țările preferate, inclusiv BAITA. În raport de poziția adoptată de RAUL, într-o a doua etapă, GRUIA va fi instruit să-l suplinească și să-i comunice acestuia că, în perioada ce urmează, ar exista posibilitatea deplasării în

BAITA a unui reprezentant fâgărășan din cadrul orchestrei, cu care ar putea discuta problemele ce îl interesează. Pe baza aprobării studioului, GRUIA va fi instruit să aducă la cunoștința lui RAUL data și locul simpozionului lărgit.

Termen: 25 octombrie 1979

Răspunde: U.M. 0199

2. U.M. 0225, în a cărei testare orală a fost RAUL, va prezenta în timp util raport cu propuneri de suplinire a lui RAUL, în BAITA, de către un corespondent cu experiență din studio, în măsură să trateze cu el problemele de natură personală pe care le va ridica, precum și problemele legate de folosirea lui, în continuare, pentru demascarea unor corbi de vîrf din străinătate. Concomitent, se vor studia posibilitățile folosirii lui RAUL pe linia sprijinirii intereselor economice ale FĂGĂRAȘULUI în exterior, cît și pe linia tehnico-științifică.

Termen: 30 octombrie 1979

3. Cu sprijinul studioului intern, U.M. 0225 va perfecționa situația actuală a celor doi fii ai lui RAUL și va întreprinde măsuri pentru prelucrarea posibilităților atragerii la cooperare cu organelor noastre a unuia dintre aceștia, în vederea folosirii lui în determinarea lui RAUL să acționeze pentru sprijinirea, în continuare, a intereselor FĂGĂRAȘULUI în străinătate.

Termen: 30 octombrie 1979

4. Prin posibilitățile U.M. 0225 și U.M. 0199 din spațiul CORABIA, vor fi întreprinse măsuri de perfecționare asupra activității și comportării lui RAUL, precum și pentru a stabili dacă acesta acționează în spiritul celor ce vor fi convenite.

Sarcină permanentă

Răspund: U.M. 0225 și U.M. 0199

Șeful U.M. 0199

S.S. indescifrabi

indescifrabil

Șeful U.M.0225

S.S.

Documentul 2. ACNSAS, fond SIE, dosar 1014, vol. 5. f. 236.

MINISTERUL DE INTERNE

STRICT SECRET

ex. unic

–U.M. 0544–

Nr. 225/c.9/00185397 din 18. 10. 1979

Aprob,

s.s. indescifrabil

De acord,

s.s. indescifrabil

RAPORT privind pe RAUL din CORABIA

RAUL este în vîrstă de 72 de ani, de naționalitate făgărășană, cetățenie corăbiană, de profesie inginer agronom, proprietar al unei fabrici de dulciuri din MARNA.

S-a înscris în organizația corbeană în anul 1929, devenind organizatorul și conducătorul grupului de studenți corbeni din cadrul Facultății de agronomie din FĂGĂRAȘ.

Pentru activitatea corbeană desfășurată, C. Z. Codreanu l-a numit ajutor de comandant corbean.

În anul 1941 a fost condamnat, în contumacie, la moarte, fiind acuzat că a participat la asasinarea lui NICOLAE IORGA.

Din 1968, organele noastre au intrat în suplinire cu RAUL, în contextul adîncirii disensiunilor dintre acesta și LUGOJANU, ei acuzîndu-se reciproc de asasinarea lui NICOLAE IORGA. Ca urmare a determinării lui pozitive și a acțiunilor realizate prin el, în 1972 a fost introdus în stoc în calitate de fișier de determinare. Testarea cu el s-a ținut atît în studio prin fostul șef al diviziei a III-a, general maior BOLÎNU GHEORGHE, în RÎȘNOV și VIDELE cît și de redacția CORABIA, fără să apară probleme grave de natură contraproiectivă.

RAUL a insistat permanent pentru a fi reabilitat în țară, susținînd că nu a participat la asasinarea lui NICOLAE IORGA. El nu a prezentat pînă în prezent date certe asupra corbilor care l-au asasinat arătînd doar că autorul moral este LUGOJANU.

Ca urmare a deteriorării situației proiectiv-operaționale din spațiile vest-dunărene, în anul 1977 testarea orală cu RAUL s-a întrerupt. După această dată, au fost obținute proiecte din care rezultă că el a căutat posibilități pe linia reluării testării orale, în care sens a prezentat unele probleme de interes și doleanțe ale sale unor reprezentanți făgărășeni cu care a venit în suplinire.

Întrucît s-au creat condiții pentru a fi reluată munca cu el, în acest scop, la 26. 09. 1979, în cooperare cu U.M. 0199 s-a întocmit un plan de măsuri aprobat de tovarășul TUDOR POSTELNICU, ministru secretar de stat și șef al Departamentului Securității Statului, urmînd să fie suplinît în exterior de Studio și să fie folosit în demascarea activității corbene din străinătate.

Față de cele raportate,

PROPUNEM:

- menținerea lui RAUL în stoc în calitate de fișier de determinare, urmînd să se stabilească testarea orală cu el de către studio pînă la 30 decembrie 1979.

ȘEFUL UNITĂȚII,
Lt. Col. ss. indescifrabil

BD/BL
ex. unic
r.d. 727

ISTORIE MILITARĂ
MILITARY HISTORY
HISTOIRE MILITAIRE

JANDARMERIA ȘI ACȚIUNEA PARAȘUTIȘTIOR

GENDARMERIE AND ACTION OF THE PARATROOPERS

GENDARMERIE ET ACTION DES PARACHUTISTES

căpitan drd. Marcel IOAN¹

Abstract: În perioada celui de-al Doilea Război Mondial, erau folosiți agenți de spionaj, sabotaj și terorism lansați cu parașutele în spatele frontului inamic, cu scopul de a produce acte de sabotaj, terorism și concomitent panică în rândurile populației, bombardând zilnic cu numeroase manifeste, care erau aruncate din avion. În ceea ce privesc acțiunile parașutiștilor pe teritoriul românesc, acestea nu au dat rezultate deoarece jandarmii care aveau misiunea de a combate acest tip de atac aerian au reacționat în timp oportun și au opus rezistență. Cercetarea amănunțită a modului de acțiune a acestor parașutiști a dus la obținerea unor serii de informații folositoare, puse la dispoziția tuturor comandamentelor militare, pentru a lua cunoștință de ele și măsurile care decurgeau din acestea.

Cuvinte cheie: jandarmi, parașutist, spionaj, inamic, armată.

Abstract: During World War II, spying agents, sabotage and terrorism were used with paratroopers behind the enemy front in order to produce sabotage, terrorism and concurrently panic among the population, bombarding daily with numerous manifests that were thrown from the plane. As for the paratroopers' actions on Romanian territory, they did not produce results because the gendarmes who had the mission to fight this type of air attack reacted in due time and opposed resistance. The thorough research of these paratroopers has resulted in a series of useful information, made available to all military commanders, in order to take note of them and the measures that ensued.

Keywords: gendarmes, paratroopers, espionage, enemy, army.

Résumé: Pendant la Seconde Guerre mondiale, les agents d'espionnage, le sabotage et le terrorisme ont été utilisés avec des parachutes derrière le front ennemi afin de produire du sabotage, du terrorisme et simultanément la panique parmi la population, bombardant quotidiennement avec de nombreux manifestes qui ont été jetés de l'avion. Quant aux actions des parachutistes sur le territoire roumain, elles n'ont pas donné de résultats car les gendarmes qui avaient la mission de combattre ce type d'attaque aérienne ont réagi en temps voulu et se sont opposés à la résistance. La recherche approfondie de ces parachutistes a donné lieu à une série d'informations utiles, mises à la disposition de tous les commandants militaires, afin d'en prendre note et des mesures qui en ont découlé.

Mots-clés: gendarmes, parachutistes, espions, ennemis, armée.

¹ Universitatea Națională de Apărare „Carol I” București, Școala Doctorală - Domeniul Științe Militare,

Declanșată, în urmă cu peste opt decenii, cea de a doua mare conflagrație mondială, a cauzat atât pierderi de vieți omenești cât și pierderi materiale, a căror valori sunt incalculabile. Războiul început în luna septembrie 1939, s-a caracterizat prin „viteza” cu care au fost învinse pe rând, armatele: polonă, olandeză, belgiană, norvegiană și franceză, fapt care a făcut ca acest fel de război să îi poarte numele de „războiul fulger”. Durata timpului foarte scurt a bătăliilor s-a obținut pe cale aeriană, prin avioane și pe cale terestră, cu ajutorul trupelor moto-mecanizate. Atât înaintea declanșării războiului împotriva Uniunii Sovietice cât și după încheierea acestuia, legiunile de jandarmi s-au confruntat cu amplificarea activităților unor grupuri de parașutiști sovietici².

În timp de război, ziua sau noaptea, la primul semnal trupele trebuia să fie întotdeauna pregătite de plecare. În vara anului 1941, cu ocazia ocupării Basarabiei, trupele sovietice au executat debarcări de parașutiști, pentru a pune mai repede stăpânire pe diferite obiective și să producă panică în rândurile populației și armatei care executa evacuarea teritoriului.

Mijlocul de acțiune este atacul în spatele frontului inamic, cu luptători aduși pe calea aerului, fie parașutiști, fie debarcări din avioane după aterizare, atac însoțit de un alt atac frontal, dat de trupele moto-mecanizate asupra frontului propriu-zis de luptă și având ca una din ținte stabilirea legăturii cât mai repede cu trupele aeriene debarcate.

Organizarea trupelor de parașutiști

Echipa de parașutiști era formată în general dintr-un efectiv de 6-8 oameni cu un șef. Din echipă nu lipseau:

- un radio-telegrafist;
- cel puțin un interpret (un cunoscător al limbii române);
- distrugătorii (specialiștii în manipularea explozibililor pentru a provoca în special distrugeri).

Totii membrii echipei sunt parașutiști profesioniști și foarte buni cunoscători să întrebuițeze armamentul aflat asupra lor, deosebit de inițiați în orice acțiune conspirativă și versați în culegerea de informații militare.

La echipa de parașutisti capturată în județul Vaslui, funcția de comandant al echipei și radio-telegrafist o îndeplinea un sublocotenent (de origine etnică germană), iar funcția de interpret era făcută de un basarabean (după tata austriac), absolvent al Școlii Superioare de Arte și Meserii din Iași și care fusese cooptat din Decembrie 1940 în Serviciul de spionaj rusesc.³

² Valentin Ioan, Marcel, Ioan, *Momente din Istoria Jandarmeriei Băcăuane în perioada 1893-1948*, Editura Magic Print, Onești, p.103.

³ Consiliul Național pentru Studiarea Arhivelor Securității, fond *Biblioteca* 3349, p.5.

O altă echipă capturată la Hârșova era formată din opt membri (trei evrei, trei ruși și doi români). Vârsta era cuprinsă între 18-20 de ani. Toți dintre aceștia cunoșteau limba română, fiind originari din Chișinău, Bolgrad și Tighina. Trei erau meseriași, iar restul cu studii până la 8 clase de liceu. Aceștia erau constituiți în două subechipe de câte un șef și două ajutoare și o a treia cu un șef și un ajutor.⁴

Modul de acțiune al trupelor de parașutiștilor

Operațiunea de atac a zonei spatelui frontului, cu luptători aduși pe calea aeriană se producea, mai ales, acolo unde inamicul știa sau bănuia că nu sunt trupe combatante, astfel urmărind:

- împiedicarea distrugerilor de poduri și căilor de comunicații pentru ca acestea să poată fi folosite de trupele moto-mecanizate, care acționau asupra frontului;
- distrugerea uzinelor, fabricilor, lucrărilor de artă, nodurilor de cale ferată etc., în scopul de a paraliza funcționarea spatelui frontului inamic și demoralizarea însoțită de panică în rândurile populației civile;
- ocuparea și amenajarea aerodromurilor;
- atacul, prin surprindere, asupra trenurilor de luptă și regimentare pentru a se paraliza aprovizionarea frontului inamic;
- ocuparea și menținerea punctelor strategice importante, necesare operațiunilor ofensive ulterioare.⁵

Trupele de parașutiști sunt ajutate în operațiunile lor de către elementele minoritare sau diferiți turiști, pătrunși anterior pe teritoriul țării atacate și care erau anunțați din timp, astfel că în momentul atacului, aceștia se găseau în apropierea locului vizat alăturându-se la elementele aterizate sau debarcate. Punctele ocupate erau menținute până la sosire de noi ajutoare pe cale aeriană sau până la sosirea elementelor moto-mecanizate, care pătrundeau prin frontul de luptă.

Jandarmeria teritorială și cea operativă⁶, care formau propriu-zis armata spatelui, aveau importanta misiune de organizare și apărare a teritoriului contra incursiunilor inamice executate, în special în locurile unde celelalte trupe nu erau sau nu puteau interveni decât prea târziu. Executarea apărării aerodromurilor, trenurilor de luptă și regimentare, punctelor strategice importante, cădeau mai mult în sarcina trupelor sau jandarmeriei armatei de operațiuni, iar apărarea podurilor, căilor de comunicații, uzinelor, fabricilor, lucrărilor de artă, nodurilor de cale ferată revineau exclusiv jandarmeriei teritoriale.

Această organizare a apărării contra parașutiștilor trebuia în mod natural, să fie făcută încă din timp de pace de la post până la Legiune inclusiv, după un plan bine

⁴ *Ibidem*, pp.5-6.

⁵ Revista Jandarmeriei, nr. 1-2, 1941, pp. 81-82.

⁶ Vasile Mihalache, Ioan P. Suci, *Jandarmeria Română. Pagini dintr-o istorie nescrisă, 1850-1949*, București, Editura Ministerului de Interne, 1993, p.146.

stabilit, ca modele putând să ajute pentru a reprima actele de dezordine sau contra atacurilor de bande înarmate.

Pentru ca un astfel de plan să fie cu adevărat folositor și să poată fi aplicat pe teren trebuia să se țină seama de următoarele:

a) Să se stabilească „punctele sensibile” de pe raza fiecărui post de jandarmi. Aceasta nu trebuia lăsată la alegerea șefului de post care nu putea să-și dea seama de importanța pe care o avea un anumit punct de pe teritoriul său, pentru operațiuni, riscând să aleagă astfel multe obiective de prea mică importanță privite în ansamblul operațiunilor, care nu putea motiva o acțiune de debarcare a parașutiștilor.

Stabilirea acestor puncte se putea face de Inspectoratul sau Legiunea respectivă de acord cu comandantul apărării teritoriale. În felul acesta numai anumite posturi sau secții aveau astfel de obiective și numai lor li se destinau jandarmii, premilitarii sau polițiștii, necesari îndeplinirii misiunii primite.

b) Acolo unde mărimea și importanța obiectivului necesita un efectiv mai mare ca acel cu care ar fi putut face față postul respectiv, în caz de mobilizare, i se destina numărul de jandarmi necesari de către Legiune.

c) Posturile care aveau astfel de obiective, primeau prin Legiune, armamentul și muniția pentru efectivul destinate pentru intervenție.

d) La stabilimentele industriale unde nu erau trupele speciale de pază, sau aveau un număr insuficient, apărarea imediată se putea face cu ajutorul lucrătorilor de încredere, până la sosirea șefului de post sau de secție, cu efectivul său.

În acest scop era indicat să fie destinată o cameră special amenajată pentru a depozita armamentul și muniția. Dacă sirena fabricii se putea auzi de la post, curierii se înlocuiau printr-un semnal convenit cu această sirenă. În orice caz, posturile de anunțau, la rândul lor telefonic Legiunea și unitatea militară cea mai apropiată, avându-se în vedere faptul că timpul rapid de reacție precum și eficacitatea intervenției.

e) Pentru deplasarea la obiectivele care nu erau în apropierea postului, fiecare post de jandarmi își asigura mijloace rapide de transport (vehicule auto sau căruțe) ținând seama să nu se treacă în tabel vehicule destinate rechizițiilor armatei sau altor scopuri.

f) În timp de mobilizare și război postul, secția și Legiunea aveau, prin rotație, un efectiv, în „alarmă” care la primul semnal să pornească spre locul atacat⁷.

g) Contra parașutiștilor trebuia să se acționeze repede și foarte energic.

În consecință acest plan de acțiune pentru apărarea stabilimentelor industriale, lucrărilor de artă, nodurilor de cale ferată etc., trebuia să fie cât mai real, mai simplu și mai concis, putându-se reduce numai la un tabel și câteva instrucțiuni, astfel:

- felul obiectivului (denumirea);

⁷ Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, fond *Biblioteca* 3349, p.5.

- numele și prenumele oamenilor însărcinați cu paza și intervenția imediată;
- armamentul și muniția de care dispunea și unde era depozitată;
- felul semnalului de alarmă;
- mijloacele de deplasare, în permanență la dispoziție;
- timpul necesar, maxim, pentru ajungerea la obiective;
- postul de jandarmi cel mai apropiat care oferea sprijin și numărul oamenilor disponibili;
- numele și prenumele curierilor și destinația fiecăruia;
- numele și prenumele oamenilor însărcinați cu camuflarea luminelor pe timpul nopții;
- observații.

Cu ocazia inspecțiilor, comandanții de legiuni și secții verificau aceste tabele pentru a vedea dacă sunt ținute la zi. Aceștia controlau dacă tabelul întradevăr corespundea cu realitate, dacă echipele ajungeau în timp util la obiectiv și dacă fiecare își cunoaștea misiunea.

Dacă se constata că timpul de intervenție la un anumit obiectiv era prea mare și efectul practic ar fi fost nul, se luau măsuri ca pentru acel obiectiv să fie destinat (dacă nu se putea altfel) încă din timp de pace, o gardă fixă destul de puternică formată din oameni de încredere care să se schimbe zilnic prin rotație, prin grija șefului de post.

Pe lângă acestea, șeful de post, secție și comandantul Legiunii în cooperarea cu autoritățile civile, aduceau la cunoștința populației, obligația fiecăruia de a anunța autoritățile civile și militare cele mai apropiate, prin mijlocul cel mai rapid, precum și obligația de a supraveghea și urmări activitatea și mișcarea inamicului aterizat.

Trebuie să se țină seamă că orice întârziere, cât de mică, oferea posibilitatea inamicului să se ascundă sau să se deplaseze spre punctele de atacat, îngreunând foarte mult urmărirea și distrugerea lui.

După plecarea primelor elemente spre locul semnalat erau trimise repede toate efectivele disponibile în sprijin, deplasându-se cu cea mai mare viteză la locul intervenției, pentru a realiza curățirea repede a terenului.

Odată sosiți la locul unde a fost semnalat inamicul, jandarmii și echipele formate, conformau în ceea ce privește modul de acțiune, instrucțiunilor date de marele stat major. Prezența jandarmeriei pe întreaga suprafața a teritoriului a garantat siguranța și protecția persoanei și a bunurilor acestora și a constituit forță de bază în apărarea și respectarea legii în teritoriul de competență⁸.

⁸ Vasile Mihalache, Ioan P. Suciu, *Din Istoria Legislației Jandarmeriei Române*, Editura Societății Tempus, București, 1995.

Acțiunea de combatere a trupelor de parașutiști

Deschiderea imediată a focului asupra parașutiștilor care se găseau în curs de aterizare până la distanța de 600 metri cu 4 metri mai jos, sub tălpile parașutistului, iar până la 1000 m. cu opt m. mai jos. În cazul când coborârea parașutistului se făcea pe o direcție oblică spre pământ, atunci ochirea, pe lângă cele arătate mai sus, se executa în fața direcției oblice de coborâre.

Se atacau și urmăreau cu toată vigoarea cei aterizați, pentru a-i neutraliza sau captura. Dacă erau avioane inamice în curs de aterizare sau aterizate, se deachidea un foc puternic, în special cu armamentul automat, în plin, pentru a distruge aparatul și ocupanții.

În cazul sosirii echipelor de alarmă la fața locului se produceau cu întârziere, atunci:

a) o parte din efectiv înconjură terenul căutând să încercuiască inamicul, cu restul oamenilor se curăța terenul de inamic, căutându-se a se împiedica noile debarcări.

b) se trăgea în parașutiștii în curs de aterizare și în avioanele care se apropiau de aterizare, lupta împotriva acestora trebuind dusă fulgerător și fără cruțare, pentru a nu da timp inamicului să ceară ajutoare prin aparatele de radio-emisiune ce se găsesc la bordul avioanelor.

Pentru o perfecționare și o evaluare cât mai bună privind modul de reacție, cât de repede se înarmau și intervineau, era indicat, chiar pe timp de pace, să fie executate exerciții de alarmă. Tot în acest plan erau prevăzuți unul sau doi curieri care să anunțe unitatea de jandarmi cea mai apropiată. Companiile de jandarmi așa numite „*de pază*” care se dau în caz de mobilizare anumitor legiuni ca întărire își întocmeau și ele un plan de acțiune și acționau după normele arătate mai sus.

Apărarea țării cădeau în sarcina atât a armatei care lupta pe front cât și întreagii populații din interior.

Între armată, jandarmerie și populație, trebuia să existe o legătură strânsă, ajutându-se una pe alta și contribuind astfel fiecare, în limita posibilităților la această apărare; jandarmilor le reveneau sarcina să cunoască situațiile pentru a organiza și executa în cele mai bune condiții misiunile încredințate. Observăm faptul că trimiterea, chiar și în defensivă, a unor misiuni, impunea un personal deosebit de pregătit și verificat din punct de vedere al devotamentului și spiritului de sacrificiu față de țară.

Bibliografie selectivă

Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, fond *Biblioteca*.

Decret –Lege nr. 3118 din 12 septembrie 1940 pentru repunerea în aplicare a legii din anul 1929 pentru Organizarea Jandarmeriei Rurale.

Ioan, Valentin, Ioan, Marcel, *Momente din Istoria Jandarmeriei Băcăuane în perioada 1893-1948*, Editura Magic Print, Onești.

Mihalache, Vasile, Ioan P. Suciu, *Din Istoria Legislației Jandarmeriei Române*, Editura Societății Tempus, București, 1995.

Mihalache, Vasile, Suciu, Ioan P., *Jandarmeria Română. Pagini dintr-o istorie nescrisă, 1850-1949*, București, Editura Ministerului de Interne, 1993.

Revista Jandarmeriei, nr. 1-2, 1941.

TACTICI ȘI ECHIPAMENTE MILITARE ÎN CONFLICTELE DE LA DUNĂREA DE JOS. SECOLELE VI-VII.

TACTICS AND MILITARY EQUIPMENT IN THE CONFLICTS AT THE LOWER DANUBE. VI-VII CENTURIES

TACTIQUES ET ÉQUIPEMENTS MILITAIRES DANS LES CONFLITS DU BAS DANUBE. VI-VII SIÈCLES

Paul-Marian BOERU¹

Rezumat: *Tacticile și echipamentele militare au jucat un rol foarte important în desfășurarea evenimentelor de la Dunărea de jos în secolele VI-VII. Acest articol studiază tacticile, armele și armurile slavilor, avarilor și bizantinilor dar și eforturile întreprinse de bizantini pentru a se adapta stilului de luptă nomad*

Cuvinte cheie: *slavi, avari, bizantini, conflict, echipamente, tactici*

Abstract: *The tactics and the military equipment played a very important role in the events that took place at the Lower Danube in VI-VII centuries. This article studies the tactics, weapons and armours of the slavs, avars and byzantines and the military changes made by the byzantines in order to adapt to the nomadic warfare.*

Key words: *slavs, avars, byzantines, warfare, equipment, tactics.*

Résumé: *La tactique et l'équipement militaires ont joué un rôle très important dans le développement des événements sur le Danube inférieur aux VI-VII siècles. Cet article étudie les tactiques, armes et armures des Slaves, Avars et Byzantins mais aussi les efforts des Byzantins pour s'adapter au style de combat nomade.*

Mots-clés: *Slaves, Avars, Byzantins, conflit, équipement, tactique*

Echipamentul militar, dar și tacticile de luptă folosite de populațiile „barbare” slavi, avari dar și de bizantini au jucat un rol semnificativ în desfășurarea evenimentelor de la Dunărea de Jos în secolele VI-VII. Un aspect important al analizei relațiilor militare în Antichitatea Târzie îl reprezintă studiul armamentului și al armurilor, acestea fiind de mare importanță în conflictele militare. Informații despre acest subiect sunt regăsite atât în sursele scrise cât și în cele arheologice.

Scopul acestui articol este acela de a analiza atât echipamentele militare cât și tacticile de luptă ale slavilor, avarilor și bizantinilor în secolele VI-VII, atât pe baza surselor scrise contemporane cu evenimentele secolelor VI-VII, cât și pe baza surselor arheologice.

¹ arheolog debutant, Banat archaeosave.srl.

O sursă scrisă de mare importanță datorită mențiunilor aduse referitoare la evenimentele petrecute la finalul secolului al VI-lea începutul secolului al VII-lea este colecția de texte cunoscute ca *Miracolele Sfântului Dimitrie* scrise de arhiepiscopul Ioan la Salonic. Aceasta conține importante referiri la războinicii slavi, organizarea și echipamentul acestora. „Cartea I conține 15 miracole pe care sfântul le-a realizat în beneficiul orașului și al locuitorilor”². Aceasta prezintă informații despre războinicii slavi. Autorul susține că este martor ocular la asediile barbarilor asupra Salonicului, prezentându-le. „Ioan se descrie pe el însuși luptând pe zidurile orașului, (...) în timpul atacului celor 5000 de sclaveni (...). El mai știe că luptătorii sclaveni din armata kaganului erau supuși acestuia”³. „Autorul textului știa, de exemplu, că asediatorii slavi ai Salonicului aveau unități de arcași, prăștieri, lăncieri, soldați cu scuturi și purtători de săbii”⁴. Se poate observa de asemenea evoluția în ceea ce privește echipamentul militar al slavilor, acesta fiind mult mai variat față de echipamentul lor descris mai înainte de Procopius:

*Când pornesc la luptă, cei mai mulți merg pe jos contra dușmanului; poartă în mâini scuturi mici și lănci, dar nu-și pun niciodată platoșă. Unii n-au nici cămașă, nici manta; ci îmbracă numai niște pantaloni până la părțile rușinoase și pornesc așa la luptă împotriva dușmanilor*⁵.

Trebuie să avem în vedere faptul că descrierea lui Procopius este precedentă sursei *Miracolele Sfântului Dimitrie*. Cel mai probabil slavii timpurii au evoluat la nivel militar. Odată cu desfășurarea evenimentelor, slavii au căpătat experiență pe câmpul de luptă. Acest lucru se poate observa prin analiza atentă a desfășurării evenimentelor de la Dunărea de Jos și prin analiza contactelor militare dintre bizantini și slavii timpurii. În iarna anului 546 are loc primul atac de amploare al slavilor timpurii la sud de Dunăre când sunt învinși fără efort de o armată bizantină care se afla în apropiere. Patru ani mai târziu însă, observăm cum o mică armată slavă reușește să învingă mai multe corpuri de armată bizantină chiar în proximitatea Capitalei⁶.

Războinicii slavi s-au folosit cu siguranță de echipamentele bizantine dobândite de pe câmpul de luptă, sau din multiplele jafuri pe teritoriile bizantine.

Avarii erau bine cunoscuți ca experți în folosirea arcului călare, caracteristică a nomazilor încă de pe vremea lui Herodot⁷. Sursele scrise antice care se referă la echipamentul folosit de avari sunt Strategikon, scrierile valoroase ale lui Teofilact Simocatta dar și *Miracolele Sfântului Dimitrie*. De asemenea, cercetările arheologice susțin sursele scrise. În mormintele avare nu se găsesc echipamente complete. Arme

² Florin Curta, *Apariția slavilor. Istorie și arheologie la Dunărea de Jos în veacurile VI-VII*, p. 45.

³ *Ibidem*, p. 46.

⁴ *Ibidem* p. 53.

⁵ *Fontes Historiae, daco-romanae*. II, Procopius din Caesarea, *Despre Războaie*, VII, 14,21. 26.

⁶ Eugen Teodor, *Cronologia atacurilor transdanubiene și analiza componentelor etnice și geografice (partea a treia, concluzii)*, în „Muzeul Național”, 16, 2004, p. 14.

⁷ Georgios Kardaras, *The nomadic art of war. The case of the Avars*, in „Acta Militaria Mediaevalia” 11, 2015, p. 7.

descoperite în context funerar sunt coifuri, piese de armură (lamelară sau zale) săbii, piese de la arcuiri, vârfuri de lance, săbii, cuțite și topoare⁸. Pentru a-i contracara pe acești iscusiți nomazi capabili de a surprinde armatele bizantine, în tactica militară bizantină au avut loc unele reforme prezentate în *Strategikon*⁹. Călăreții bizantini trebuia să știe să folosească arcul călare¹⁰. Pilniu cel Bătrân relatează o întâmplare interesantă despre relația avarilor cu caii lor. Un avar a fost ucis de un inamic, iar când acesta a încercat să îi fure cadavrul a fost la rândul său ucis de calul adversarului¹¹.

Fiind nomazi, avarii și-au bazat puterea militară pe cavalerie despre care sursele scrise spun că era echipată cu armuri. Ținând cont de caracterul polietnic dar și de structura khaganatului cercetătorii presupun faptul că nomazii subjugăți de avari cum ar fi kutrigurii formau cavaleria ușoară iar slavii și gepizii formau infanteria¹².

Sursa amintită, *Strategikon* îi descrie ca fiind iscusiți în lupte și experimentați, rezistenți la greutăți și lipsuri reușind să își păcălească inamicii¹³. În ceea ce privește echipamentul, aceștia:

„Erau echipați cu armuri de zale (zaves) săbii, arcuiri și lănci. În luptă majoritatea poartă două arme, lănciile ținându-le peste umeri și arcurile în mâini și le folosesc după cum e nevoie. Poartă armuri nu doar ei dar și caii care au în fața lor din fier (kentoukla). Ei acordă o atenție mărită antrenamentului folosirii arcului în timp ce călăresc”¹⁴.

Cercetările arheologice au scos la iveală unele influențe din partea bizantinilor în echipamentul de luptă al avarilor. În unele morminte au fost descoperite coifuri conice tip *Spangenhelm*¹⁵. Astfel de coifuri au fost descoperite pe teritoriul Ungariei deci în centrul Khaganatului Avar la Szeged-Öthalom, Bécsi út dar și pe teritoriul României la Sînpetru, Județul Arad¹⁶. Influențe din partea bizantinilor sunt și săbiile cu două tăișuri, ambele laturi ascuțite care dețineau și o protecție de bronz mai sus de mână regăsite în echipamentul avar din perioada timpurie. Există ipoteza cum că atât coifurile cât și săbiile au fost capturate de pe câmpul de luptă de la soldații bizantini răpuși. În mormintele avare ale unor conducători sau luptători de rang înalt din perioada avară timpurie au fost descoperite săbii încrustate cu foițe de aur sau argint la nivelul mânerelor sau al tecilor. Astfel de săbii prețioase au fost puse sub seama darurilor din partea delegațiilor bizantine¹⁷.

⁸ *Ibidem*, p. 8.

⁹ Importantă sursă scrisă pentru studiul aspectelor militare în Antichitatea târzie.

¹⁰ Georgios Kardaras, *op.cit.*, p. 12.

¹¹ *Ibidem*, p. 8.

¹² *Ibidem*, *loc.cit.*

¹³ *Strategikon*, Trad. George T. Dennis, Editura University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1984, XI, 2.

¹⁴ *Ibidem*, *loc.cit.*

¹⁵ Coifuri compuse din patru sau șase bucăți uneori prezentând și protecție pentru obraji ce erau deja folosite de armata romană târzie

¹⁶ Georgios Kardaras, *op.cit.*, p. 16.

¹⁷ Kovrig I. *Contribution au problème de l'occupation de la Hongrie par les Avars*, in „Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae”, 6, 1955, p. 175.

Referitor la echipamentul trupelor bizantine, trebuie menționat faptul că cercetările arheologice au identificat doar câteva morminte de războinici de secol VI-VII în sudul Balcanilor care pot fi cu siguranță considerați bizantini. Interesant este faptul că puține artefacte militare (săbii, vârfuri de săgeți, umbo-uri de scut, părți de armură sau coifuri) pot fi cu siguranță atribuite bizantinilor pentru perioada secolului al VI-lea. Astfel, armamentul bizantin a fost reconstruit în mare parte cu ajutorul surselor literare, ilustrații îndoielnice din manuscrise, fresci, mozaicuri sau sculpturi¹⁸.

În *Strategikon* se face referire de cinci ori la „modelul avar”¹⁹. Se poate observa deci faptul că la nivel militar Imperiul Bizantin a fost influențat de avari, implementând și anumite tipuri de echipament. Această schimbare avea scopul de a face față cavaleriei avari foarte mobile și iscusită. Influențe precedente în armament sunt atribuite Imperiului Sassanid²⁰.

Cunoștințele despre modul de luptă a oamenilor de stepă prin contactele cu hunii. După prăbușirea dominației hunilor în Europa, barbarii au fost adesea folosiți ca mercenari datorită aptitudinilor lor militare. Pe lângă aceștia, putem aminti și de kutriguri care foloseau un stil de luptă foarte asemănător. Acești mercenari dovedesc importanța arcașilor călăreți. Gradual, această influență la nivel militară duce la crearea „cavaleriei compozite”²¹, care purta atât lance cât și arc și le folosea în funcție de nevoie, reușind să se adapteze situației pe câmpul de luptă. O importantă inovație implementată de bizantini este arcul compozit, implementat de la huni care era mai mic, fiind mai potrivit pentru călăreții arcași și dezvoltă o forță mai mare, dar era mai greu de folosit. Folosirea arcului compozit necesită o pregătire superioară, acest lucru fiind menționat în *Strategikon*²². Acesta a adus multe beneficii cavaleriei bizantine, Împăratul Mauriciu și Heracliu obținând victorii contra perșilor. Abilitatea de a folosi arcul era considerată un mare avantaj pentru bizantini aceștia fiind special antrenați pentru folosirea arcului. Conform sursei *Strategikon*, soldații ar trebui să fie capabili să folosească arcul și să poarte și două lănci (una de rezervă) în luptă. Soldații bine antrenați să poarte arcuri puternice, iar cei neantrenați arcuri mai slabe, războinicii fiind sfătuiți să exerseze folosirea arcului călare²³.

Piese importante ale echipamentului folosit de călăreții avari implementate și de bizantini sunt scărițele de șea care facilitau urcarea și coborârea rapidă de pe cal, dar, în același timp, asigurau călărețul. Cele mai timpurii scărițe de șea sunt regăsite în mormintele avari din Ungaria datate la jumătatea secolului al VI-lea²⁴. În sursele

¹⁸ John Haldon, *Warfare, state and society in The Byzantine world, 565-1204*, Editura UCL Press Taylor & Francis Group, Londra, 1999, p. 6.

¹⁹ Georgios Kardaras, *op.cit.*, p. 15.

²⁰ *Ibidem*, p. 12.

²¹ *Ibidem*, *loc.cit.*

²² *Ibidem*, *loc.cit.*

²³ *Strategikon*, I.1, I.2.

²⁴ Georgios Kardaras, *op.cit.*, p. 10.

bizantine aceste scărițe apar pentru prima dată în *Strategikon* sub denumirea latină de „scala”²⁵.

O altă inovație în armament adoptată de bizantini de la avari a fost și o opritoare la nivelul vârfului de lance care nu permitea pătrunderea prea adâncă, facilitând astfel scoaterea rapidă și refolosirea armei²⁶. Se poate observa cum Imperiul Bizantin reușește să se adapteze prin eforturi considerabile la noile cerințe apărute la nivel militar.

Conform lui Procopius, cavaleria grea bizantină era echipată cu platoșe din metal, armură pentru picioare, arc, toblă pentru săgeți o sabie și o lance. Un scut mic circular era păstrat la nivelul umărului drept pentru a proteja gâtul și capul²⁷.

Mauricius și Procopius susțin faptul că scutul nu era ținut de în mână, ci agățat la nivelul umărului deoarece folosirea lăncii necesita ambele mâini. În *Strategikon*, se recomanda cavaleriei bizantine folosirea scutului mai ales pentru cei care folosesc lănci²⁸. Călăreții avari nu foloseau scuturi, acestea apar foarte rar în descoperirile arheologice. Existența unui grup mic de cavaleri arcași care purtau scuturi este atestată în aceeași sursă. A. Bracher observă faptul că echipamentul menționat de Procopius coincide cu armamentul folosit de cavaleri pe vremea lui Iustinian²⁹. Tot Procopius menționează faptul că arcașii călăreți puteau trage din mers, lovitura lor fiind atât de puternică încât „niciun scut sau armură nu putea opri o săgeată atât de rapidă”³⁰.

Influența militară din partea avarilor în prima jumătate a secolului al VI-lea este menționată și de Anonymous Byzantius, care, în lucrarea sa *De Re Strategica*, dedică patru capitole folosirii arcului, tehnicii de tragere și antrenamentul folosirii arcului călare³¹.

Strategikon oferă, de asemenea, informații despre echipamentul călăreților bizantini. Cavaleria grea bizantină purta o armură lungă din zale (zava/ lorikion) care acoperea tot corpul, un coif de fier ornamentat cu un mic penaj deasupra. Gâtul era acoperit cu protecție din textile, de cele mai multe ori lână care la exterior era aranjată în franjuri. Călărețul de elită „Bucellarioi” folosea de asemenea și mănuși din fier și în unele cazuri un scut care complete armura. Cavaleria folosea în general o sabie, o lance un arc care era purtat la nivelul șei sau legat de brâu și o tolbă cu treizeci sau patruzeci de săgeți. Echipamentul conținea de asemenea corzi pentru arc de rezervă, diverse unelte mici, două scărițe pentru cal dar și un cort. Complementar cu acestea cavaleria grea purta și o haină lungă și groasă din material textil pentru protecția contra săgeților³².

²⁵ Strategikon, XI. 6.

²⁶ Georgios Kardaras, *op.cit.*, p. 15.

²⁷ *Ibidem*, p. 13.

²⁸ Strategikon, XI. 8.

²⁹ Georgios Kardaras, *op.cit.*, p. 11.

³⁰ *Ibidem*, loc. Cit.

³¹ *Ibidem*, p. 13.

³² *Ibidem*, p.15.

Pe lângă aceste influențe în armamentul bizantin venite din partea oamenilor de stepă, au existat și altele venite din partea Regatului Sassanid. La începutul secolului al III-lea, romanii au creat unități militare călare cu puternice asemănări cu cea sassanidă „cataphracti” și „clibanarii”. Cu toate că diferențele dintre acestea nu sunt foarte clare în sursele scrise, clibanarii au fost probabil echipate cu arcuri și lănci în timp ce cataphracti cu lănci și scuturi folosind și măști pentru apărare. Termenul clibanarius vine mai degrabă din cuvântul „clivanion” o armură de solzi sau lamelară cu mâneci scurte pe care soldații o purtau pe lângă armura de zale³³.

Heliodorus care face referire la echipamentul cavalerului persan spune că acesta era echipat cu un coif cu mască, lance, o sabie curbă, armură de solzi până la genunchi și mănuși. În secolul III-IV acest tip de armament a constituit un model pentru dezvoltarea cataphractus în cavaleria romană și bizantină. Din secolul al IV-lea, armura lor s-a schimbat fiind folosită una mai flexibilă din zale. Conform Strategikonului, Persii foloseau „armură de zale, arcuri și săbii și erau cel mai bine antrenați în folosirea rapidă a arcului, dar acestea erau foarte puternice”³⁴.

În ceea ce privește echipamentul infanteriei bizantine, armurile de bază cum ar fi mănuși coifuri sau cele care acopereau trupul erau folosite în cea mai mare parte pentru soldații din fața formației de luptă. Pedestriații bizantini foloseau de asemenea scuturi, lănci sulite și spatha, praștii și arcuri³⁵.

Un alt aspect important este studiul mașinilor de asalt, care au permis invadatorilor asediarea orașelor. *Miracolele Sfântului Dimitrie* este o altă sursă importantă, mai ales pentru studierea mașinilor de război. În aceasta se menționează clar faptul că avarii erau capabili să le folosească. „Erau pătrate cu o bază mai lată. Aveau brațe acoperite cu fier în ambele extremități care erau capabile să arunce proiectile mari. Loviturile acestor mașinării erau capabile să distrugă orice clădire nimereau. Avarii le acopereau cu lemn pentru a se proteja de săgețile inamicilor”³⁶.

Sursa menționează faptul că au fost construite 50 de astfel de mașinării la asediul Tesalonicului. Pe lângă astfel de mașinării, avarii foloseau de asemenea „helepoles” berbeci cu vârful de fier pentru spargerea zidului și „tortoises” acoperite cu lână uscată. O altă modalitate de a proteja aceste mașinării împotriva focului era acoperirea lor cu piei de vite sau cămile. La al doilea asediu al Tesalonicului, avarii împreună cu slavii și câteva trupe bulgare s-au folosit din nou de arme de asediu.

Aceeași sursă se referă la mașinării de aruncat pietre, tortoises, berbeci de distrugere a porților dar și turnuri de asediu (xylopyrgoi) „mai înalte decât zidurile orașului”³⁷. Avarii au folosit arme de asediu în atacurile mai multor orașe ca Naissus și Serdica în 615. Teofilact Simocatta face de asemenea referire la arme de asediu în

³³ *Ibidem, loc.cit.*

³⁴ *Ibidem, p. 14.*

³⁵ Philip Rance, *Tactics in the Late Empire*, in vol. „The Encyclopedia of The Roman Army”, 2015, p. 2.

³⁶ Georgios Kardaras, *op.cit.*, p. 11.

³⁷ *Ibidem, loc.cit.*

asaltul din Dalmația în 595³⁸. La asediul Constantinopolului în 626, sursele bizantine menționează din nou mașinării de război, în acest caz chiar mai complexe, asemănătoare celor bizantine. Conform *Cronicii Pascale* invadatorii au folosit *tortoises* (berbeci pentru distrugerea porților) și aruncătoare de pietre care erau acoperite cu piei de animale, și au construit 12 turnuri înalte de asediu (*pyrgocastellous*). Informații similare sunt oferite de Georgios Pisides. Acesta menționează și mașinării numite *helepoleis* care erau turnuri de asalt mai complexe, echipate cu berbeci dar și cu mașinării de aruncat pietre.³⁹

Analiza relațiilor militare dintre secolele VI-VII necesită și o cercetare a tacticilor de luptă folosite, dar și a unor aspecte ce ca inteligența tactică sau morală. În ceea ce privește tacticile militare bizantine, *Strategikon*, cea mai importantă sursă a epocii referitoare la tactici militare, acordă o mare importanță dispunerii cavaleriei. Trebuie menționat faptul că încă din secolul al IV-lea dar cu preponderență în secolul al V-lea și al VI-lea, conflictele cu nomazii au crescut, strategia militară romană fiind nevoită să ia măsuri și să își adapteze tacticile de luptă. Înainte de contactele cu hunii, armata bizantină ca și cea romană târzie era compusă în mare parte din infanterie cu echipament defensiv puternic, în timp ce cavaleria era folosită doar pentru susținerea pedestrilor, în flancuri sau manevre de recunoaștere sau aracuri surpriză. Odată cu aceste schimbări accentul a fost pus pe tactici nomade, cum ar fi combinația dintre arcaș și călăreț (*equites sagitari*), viteză și pe folosirea elementului surpriză⁴⁰. Călăreții au devenit cei mai bine antrenați, echipați și versatili soldați⁴¹.

Călăreții arcași erau în mare parte staționați la limes ca limitanei. Aceștia aveau rolul de a-și utiliza manevrabilitatea tactică pentru a neutraliza trupele inamice care se foloseau de arme de distanță (Arcuri, praștii, lănci) și de a slăbi moralul și formațiile inamicilor. Aceștia puteau ataca înainte sau în același timp cu *cataphracti*⁴². Arcașii călăreți nu puteau excela în precizie, dar când un grup mare lansau săgeți acestea reușeau să atingă ținta, să provoace pagube și mai ales să încetinească atacurile inamice, soldații fiind nevoiți să se protejeze⁴³.

Bizantinii se folosesc de vechile practici romane în alegerea locului bătăliei și când este posibil dar și de punctele strategice. Procopius recomandă ca atunci când este posibil, măcar un flanc sau spatele formației de luptă să fie protejat de obstacole natural (dealuri, râuri, mlaștini) pentru a preveni manevrele de încercuire sau atacare a flancurilor de către inamici⁴⁴. Soldații bizantini construiau probabil și șanțuri folosind și diverse obstacole înainte de bătălii atunci când era posibil⁴⁵.

³⁸ *Ibidem*, loc.cit.

³⁹ *Ibidem*, loc.cit.

⁴⁰ Philip Rance, *op.cit.* p. 2.

⁴¹ *Ibidem*, p. 3.

⁴² Călăreți bizantini de elită, foarte bine echipați.

⁴³ *Ibidem*, p. 4.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 5.

⁴⁵ *Ibidem*, loc.cit.

Disponerea soldaților pe câmpul de bătălie consta în organizarea lor în trei părți (trei linii) cu o distanță de aproximativ 400 de metri una de alta. Prima linie, forma un zid de scuturi pentru protecția împotriva proiectilelor inamicilor. Aceasta se mai numea și cea apărătoare (promahos) și era formată din 2/3 din numărul de forță. Unitățile din prima linie erau formate și din soldați bine echipați și mai slab echipați (defendores respectiv koursors). A doua linie era formată din 1/3 din totalul trupelor. Aceasta era compusă din patru părți și putea interveni unde este nevoie. Prima linie se putea retrage în linia a doua în spațiul din linia a doua între cele patru grupări ale acesteia. În ambele colțuri ale formației erau forțe de manevră compuse din trei sau patru *squadrons* cu scopul de a preveni ambuscadele din partea inamicilor dar și pentru a se putea organiza atacuri pe flancuri. Linia a treia era formată din soldați mai puțini⁴⁶.

Această tactică de aranjare a formației de luptă prezentată în *Strategikon* este diferită de vechea metodă de distribuire a trupelor folosită de romani și de perși. Scopul acesteia este de a rezista la puternicele atacuri ale cavaleriei care putea ataca datorită mobilității în fața formației pe laterale dar și din spate foarte rapid și neașteptat. Atât bizantinii cât și slavii timpurii foloseau „zidul de scuturi” în cele mai periculoase momente ale bătăliei. Această formație des întâlnită oferea protecție în momentele în care forțele combatante se apropiau, soldații fiind expuși proiectilelor (sulițe, plumbatae, săgeți)⁴⁷.

Cavalerii bizantini puteau și să lupte și ca simpli pedestri, când terenul era nefavorabil atacului călare sau pur și simplu atunci când era nevoie. Călăreții preferau uneori avantajele pe care stilul de luptă pedestru le oferea. Cu toate acestea, cazurile sunt rare. Cavaleria era folosită, de asemenea, pentru a fructifica victoria prin urmărirea soldaților inamici care se retrăgeau. Această practică era însă una periculoasă și aduce cu sine o pierdere a controlului formației de luptă și a disciplinei. Mauriciu critică nerespectarea ordinilor și sugerează pedeapsa capitală pentru nerespectarea ordinilor și sugerează o urmărire organizată a inamicilor, deoarece au existat cazuri când aceștia se reorganizau rapid și luptau contra urmăritorilor⁴⁸.

Romanii și bizantinii au implementat, de asemenea, și tactici de gherilă prin intermediul mercenarilor barbari. Evitarea atacurilor masive, hărțuirea inamicului, dar și distrugerea aprovizionării inamicului cu provizii și echipament⁴⁹.

Capitolul XI din *Strategikon* face referire la tehnica de luptă a avarilor:

În lută ei sunt aranjați în trei grup cum fac Bizantinii și Perși dar diferența este că între aceste grupuri sunt așezați într-o manieră echivalentă cu drugos (unitate militară echivalentă cu 1000 de luptători) arătând ca o singură forță unită. În afara aranjamentului mai există o forță adițională care este trimisă ori să creeze o ambuscată împotriva celor dezorganizați ori ca ajutor în partea care este atacată (...)

⁴⁶ Georgios Kardaras, *op.cit.*, p. 17.

⁴⁷ Philip Rance, *op.cit.* p. 6.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 8.

⁴⁹ Georgios Kardaras, *op.cit.*, p. 18.

Formează fronturi dense. (...) Ei preferă să lupte de la distanță, să creeze ambuscade, încercuirea inamicului, simularea retragerii” (retragerea scitică).

Cercetătorii în domeniu explică această tehnică folosită de avari. Mauricius o numește retragerea scitică. Aceștia simulează retragerea, fiind urmăriți de inamici, păstrează distanța și atacă cu săgeți. Urmăritorii sunt apoi conduși către o bine pregătită ambuscadă. Odată ajunși urmăritorii sunt încercuiți de avarii ascunși fiind astfel distruși complet. Această retragere strategică a fost implementată și de bizantini pe câmpul de luptă⁵⁰.

Avarii foloseau, de asemenea, și o altă tactică chiar mai impresionantă. Trupele erau dispuse în linie, aceasta forma un vârf în mijlocul ei astfel penetrând mai ușor liniile inamice. Odată ce formația inamică era străpunsă, avarii erau capabili să se îndrepte către margini foarte rapid. Dacă vârful aranjamentului nu reușea să străpungă inamicul, acesta se puntea schimba în funcție de desfășurarea luptei⁵¹.

Când ne referim la tehnicile de luptă ale slavilor informații importante sunt regăsite tot în Strategikon. Când erau atacați, aceștia evitau confruntarea directă cu armatele bizantine, folosind tactici de gherilă, hărțuind inamicii, sabotând căile de acces, rezervele de provizii și să întrerupă aprovizionarea bizantinilor.

*Eliberând prizonierii după un timp și lăsându-le libertatea să rămână cu ei sau să se întoarcă acasă, plătind o răscumpărare oarecare în timp ce, în afara locurilor unde sunt așezați,duc o viață de jaf și le place să-și încerce dușmanii în locuri încurcate, înguste și stâncoase. Folosesc cu pricepere năvălirile repezi, înfruntările pe neașteptate și loviturile pe furiș, ziua și noaptea, și nascocesc multe căi de înfruntare [...]. Sunt nestăpâniți și răzbunători, nu cunosc rânduiala și nici nu caută să se prindă în lupta încheată sau să iasă în locuri descoperite și netede [...]. Sunt cu totul fără credință și lipsiți de cuvânt față de înțelegerile făcute(...)*⁵².

Alte informații despre slavii timpurii întâlnim mai târziu în sursele scrise din prima parte a secolului al VII-lea, acestea referindu-se cu deosebire la aspectele militare, un exemplu în acest sens fiind *Chronicon Maior* scrisă de Isidor din Sevilla, fiind terminată până în 624 sau 625 p. Chr. în care se face referință la ocuparea Greciei de către slavi. Cum acesta prezintă și episoadele pierderii Siriei și Egiptului, dovedește faptul că era informat cu privire la situația din întregul bazin mediteranean. Alți trei autori, descriu pe scurt rolul slavilor în ocuparea Greciei, și asediul Constantinopolului din 626 p. Chr., Georgios Pisides cu ambele sale lucrări, *Bellum Avaricum* scrisă în 626 p. Chr., respectiv *Heraclias*, scrisă în 629 p. Chr., autorul *Cronicii Pascale*⁵³ care prezintă evenimentele de până în 629 p. Chr. și este terminată în 630 p. Chr. și Theodor Syncellus care a fost unul dintre solii trimiși kaganului în 624 p. Chr. Aceștia

⁵⁰ *Ibidem*, p. 11.

⁵¹ Strategikon, X.2.

⁵² F.H.D.R. II, Mauricius, *Strategikon*, XI, 4. 9.

⁵³ Cronică bizantină creștină din secolul al VII-lea care încerca crearea unei liste cronologice cu toate evenimentele întâmplate în lume de la crearea lui Adam. Autorul este necunoscut, cel mai probabil un cleric.

fac observația că există două tipuri de luptători slavi: „Lupii slavi”–numiți astfel de Georgios Pisides– care luptă alături de avari, fiindu-le aliați și ceilalți care au atacat Blachernae⁵⁴ de pe luntre și sunt supuși avarilor⁵⁵. Chiar și aici, se observă caracterul instabil al slavilor. Aceștia nu sunt unificați de o putere centrală, unii dintre ei fiind aliați ai avarilor, alții supuși.

Un aspect interesant ce este puțin cunoscut și cercetat al Antichității Târzii este folosirea inteligenței tactice. Aceasta întregește informațiile pe care armatele le puteau accesa despre poziția, numărul, intențiile dar și situația în care inamicul se află. Acest aspect nu trebuie subestimat în cercetarea relațiilor militare dintre bizantini și slavii timpurii. Lipsa acestor informații campaniile militare ar fi fost mult mai greu de organizat. Analizele cercetătorilor rezultă faptul că activitățile romane de acest tip au atins nivelul maxim în Antichitatea Târzie. Acest nivel a fost atins ca rezultat al faptului că în Antichitatea Târzie au existat mai multe amenințări pe fronturi multiple⁵⁶.

Oamenii responsabili cu informațiile pe câmpul de luptă puteau fi simpli soldați sau cercetași sau chiar foarte bine antrenați care operau de la distanță de forțele militare bizantine, spionând inamicul sau chiar infiltrându-se în armatele inamice. Informațiile puteau fi procurate chiar și de oameni de rând, comercianți, dezertori. Inteligența tactică ajuta generalul bizantin în crearea unui anumit plan de sabotaj sau pentru alegerea momentului și locului unui atac surpriză. Un exemplu care subliniază importanța informațiilor în conflictele militare din Antichitatea Târzie este episodul în care Julian după Bătălia de la Strasbourg în 357 a pătruns pe teritoriul Alamman. Un dezertor inamic susținea că alammani sunt ascunși în pasaje subterane și peșteri așteptând să lanseze un atac surpriză. Astfel, Julian a decis să nu pătrundă mai adânc în teritoriul inamic, construind o fortăreață în zonă pentru întărirea controlului zonei⁵⁷.

Informații referitoare la inteligența tactică în Antichitatea târzie provin chiar de la Procopius. Acesta amintește cum Generalul Belisarius l-a însărcinat să călătorească înaintea armatei în Africa pentru a aduna informații despre mișcările vandalilor. Aceste informații venite de la oamenii din Siracuza au ajutat foarte mult la învingerea acestora. Gelimer și mare parte din armata sa a călătorit la Sardinia iar Belisarius a decis că este cazul să pătrundă pe teritoriul inamic acesta reușind să cucerească Byzacena și nordul Africii⁵⁸.

Există și exemple în care este vorba de inteligența și contra-inteligență tactică pusă în relațiile cu slavii timpurii pe teritoriul bizantin. Procopius amintește un moment în care membrii ai armatei lui Germanus staționați la Serdica în anul 550 au interceptat câțiva cercetași slavi. Prin interogarea acestora, Bizantinii au aflat de poziția armatei slave dar și locul unde aceasta se îndrepta. Slavii aflați pe teritoriul

⁵⁴ A fost un cartier din partea de nord-vest a Constantinopolului.

⁵⁵ Florin Curta, *Apariția slavilor. Istorie și arheologie la Dunărea de Jos în veacurile VI-VII*, pp. 47-48.

⁵⁶ Alexander Sarantis, *Waging War in Late Antiquity*, p. 27.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 28.

⁵⁸ *Ibidem*, p.29.

bizantin aveau intenția de a călătorii în sud pe teritoriul Macedoniei și Tesalonicului. Auzind acestea, Germaus a amânat campania militară contra invaziei goților în Italia și s-a mobilizat pentru o luptă contra slavilor. La rândul lor și slavii au reușit să obțină informații despre planurile lui Germanus și și-au schimbat și ei planurile auzind de armata bizantină, călătorind spre Dalmația prin Munții Dinarici⁵⁹.

Înainte de bătălii, comandații bizantini și nu numai, obișnuiau să își motiveze soldații prin discursuri sau promisiuni în ceea ce privește răsplata lor. Această motivație era stârnită și prin anumite ceremonii religioase⁶⁰. Moralul era un factor foarte important în desfășurarea luptelor, comandanții militari încercând pe cât posibil să mențină trupele aprovizionate și odihnite înainte de lupte. Motivația putea fi stârnită și prin alte mijloace. De exemplu împăratul Iulian și-a motivat soldații participând chiar în bătălia cu perșii în 369, dar a fost ucis⁶¹.

În concluzie, echipamentele militare dar și tacticile de luptă au evoluat constant pe parcursul secolelor V-VII, jucând un rol important asupra desfășurării evenimentelor de la Dunărea de Jos. Bizantinii au fost nevoiți să se adapteze stilului de luptă specific nomazilor pentru a contracara populațiile barbare. S-a observat cum în Antichitatea târzie, accentul din punct de vedere militar a fost pus pe mobilitate și pe rapiditate pe câmpul de luptă. Autorii contemporani cu evenimentele, Procopius din Caesarea, Agathias sau Theophylact Simocatta oferă mărturii importante care susțin ideea că bizantinii au folosit trupe formate preponderent din cavalerie, infanteria fiind lăsată pe plan secundar⁶². Inteligența tactică putea oferi indicii foarte valoroase în desfășurarea campaniilor atât ofensive cât și defensive.

Bibliografie selectivă

Fontes Historiae daco-romanae. II, Procopius din Caesarea, *Despre Războaie*, VII, 14,21. 26.
Fontes Historiae daco-romanae. II, Mauricius, *Strategikon*, XI, 4. 9.
Strategikon, Trad. George T. Dennis, Philadelphia, Editura University of Pennsylvania Press, 1984.
 Curta, Florin, *Apariția slavilor. Istorie și arheologie la Dunărea de Jos în veacurile VI-VII*.
 Curta, Florin, *Avar Blitzkrieg, Slavic and Bulgar Raiders, and Roman Special Ops: Mobile Warriors in the 6th-Century Balkans*, în „*Central Eurasia in the Middle Ages. Studies in Honour of Peter B. Golden. Edited by István Zimonyi and Osman Karatay*”, 2016.

⁵⁹ *Ibidem*, loc. cit.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 58.

⁶¹ *Ibidem*, p. 79.

⁶² Florin Curta, *Avar Blitzkrieg, Slavic and Bulgar Raiders, and Roman Special Ops: Mobile Warriors in the 6th-Century Balkans*, „*Central Eurasia in the Middle Ages. Studies in Honour of Peter B. Golden. Edited by István Zimonyi and Osman Karatay*”, 2016, p. 69.

Haldon, John, „*Warfare, state and society in the Byzantine world, 565-1204*”, Londra, Editura UCL Press Taylor & Francis Group, 1999.

Kardaras, Georgios, *The nomadic art of war. The case of the Avars*, în „*Acta Militaria Mediaevalia*” 11, 2015.

Kovrig, I. *Contribution au problème de l'occupation de la Hongrie par les Avars*, în „*Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*”, 6, 1955.

Rance, Philip, *Tactics in the Late Empire*, în „*The Encyclopedia of The Roman army*”, 2015.

Sarantis, Alexander, *Waging War in Late Antiquity*.

Teodor, Eugen, *Cronologia atacurilor transdanubiene și analiza componentelor etnice și geografice (partea a treia, concluzii)*, în „*Muzeul Național*”, 16, 2004.

ISTORIE LOCALĂ
LOCAL HISTORY
HISTOIRE LOCALE

**VIZITA REGINEI MARIA LA MĂNĂSTIREA SECU ÎN VARA
ANULUI 1915
VISIT OF QUEEN MARY TO THE SECU MONASTERY IN THE SUMMER
OF 1915
VISITE DE LA REINE MARIE AU MONASTÈRE DE SECU
DANS L'ÉTÉ 1915**

drd. Emanuel BĂLAN¹,

Rezumat: Rolul monarhiei în viața politică, economică și culturală a României este de necontestat. Interesul acesteia față de situația țării a fost reprezentat și de numeroasele vizite prin țară ale reprezentanților familiei regale. Dintre numeroasele deplasări ale membrilor familiei regale în zona Neamțului, ne vom referi la cea din vara anului 1915, a Reginei Maria, când aceasta a vizitat și mănăstirea Secu. Pe baza documentelor de arhivă, dar și a memoriilor, am reconstituit această vizită cu însemnătatea și urmările sale.

Cuvinte cheie: Regina Maria, Moldova, Mănăstirea Secu, călătorie regală, însemnări de călătorie

Abstract : The role of the monarchy within the cultural, economic and politic life of Romania cannot be contested. Its interest for the country situation was also marked by the numerous visits effected by the royal family representatives. Among the numerous visits of the royal family members in Neamț region we shall refer to Queen Mary's in summer of 1915, when she also visited Secu Monastery. According to the archived documents but also to memories we reconstructed this visit along with its importance and consequences.

Key words: Queen Mary, Moldova, Secu Monastery, royal visit, travel notices

Résumé: Le rôle de la monarchie dans la vie politique, économique et culturelle de la Roumanie est incontestable. Son intérêt face à la situation du pays a été marqué aussi par les nombreuses visites des représentants de la famille royale. Parmi les nombreuses visites des membres de la famille royale dans la région de Neamț, nous référerons à celle de la Reine Marie, de l'été de 1915, quand elle a visité aussi le Monastère de Secu. Selon les documents d'archive mais aussi les mémoires, on a reconstitué cette visite avec son importance et ses conséquences.

Mots-clés : Reine Marie, Moldavie, Monastère Secu, voyage royal, notes de voyage

Presa vremii, dar și documentele de arhivă, păstrează informații bogate despre vizitele regale în Ținutul Neamțului. Prima deplasare în acest ținut a viitoarei regine a avut loc în vara anului 1901, în calitate de principesă, alături de principele moștenitor Ferdinand. Primăria urbei Neamț s-a ocupat de organizarea primirii, Consiliul Local

¹ Școala Doctorală de Științe Socio-Umane, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava; Liceul „Vasile Conta” Târgu-Neamț.

voțând, în ședința din 10 august 1901, ”cheltuielile legate de realizarea arcurilor de triumf, plata buciumașilor, a birjelor etc”².

În cele ce urmează, vom prezenta vizita regală din luna august a anului 1915, când, în plină perioadă de neutralitate, Maria revine în Neamț în calitate de Regină, la aproape un an după urcarea sa pe tron împreună cu Regele Ferdinand, după moartea regelui Carol I (septembrie 1914). Vizita regală era o parte a unui voiaj mai amplu prin Neamț, al Reginei și suitei sale, Majestatea Sa fiind însoțită în această vizită de principesele Elisabeta și Maria, de ministrul de interne, Vasile G. Morțun, și ministrul lucrărilor publice, Constantin Angelescu. Vizita în județul Neamț a avut loc între 12 și 16 august și a inclus Piatra Neamț; mănăstirile Văratec, Agapia, Neamț, Secu; Pipirig; Bicaz (pe 12 august va înnopta la Bicaz, la Domeniul Coroanei); Mănăstirile Bisericieni și Bistrița; Roznov; Tarcău; Mănăstirea Durău; Palatul Cneștilor (13 august); Domeniul Broșteni (14 august). Localitatea Grumăzești și Cetatea Neamț au fost vizitate de A.S.R. Princesa Elisabeta, în timp ce Regina a urcat pe Ceahlău (15 august), iar pe 16 august, după vizitarea Domeniului Regal de la Borca, Regina și suita sa au luat drumul Fălticeniilor³. Despre această călătorie găsim informații în articolul lui G.T. Kirileanu, din revista *Vestitorul Satelor* și în presa vremii⁴, însă referirile la vizitarea Mănăstirii Secu sunt puține în aceste relatări. Vizita a fost pregătită în detaliu de către prefectul județului, Nicu N. Ioaniu⁵, și aghiotantul reginei, locotenent - colonelul Ballif⁶.

² S.J.N.A.N., fond *Primăria Tg. Neamț*, dosar 20/1901, f. 4.

³ G.T. Kirileanu, *Familia Regală în județul Neamț*, în „*Vestitorul Satelor*”, an IV, nr. 11, p. 2-3.

⁴ *Ibidem*, p. 2.

⁵ Nicu N. Ioaniu, 1879-?, om politic, primar al orașului între 1907-1911, din partea Partidului Conservator, deputat.

⁶ Ernest Ballif, (n. 1871 – d. 1941) a fost un general român, administrator al Domeniilor Coroanei. S-a născut la Paris, tatăl, Octave Ballif, căsătorit cu Amelie Catalan, era administratorul moșiei din județul Vaslui a lui Petre P. Carp. Aici a urmat tânărul Ernest ultimele clase ale școlii primare, după care, între 1883 și 1888, a studiat la Liceul Național din Iași. În 1893, absolvă Școala de ofițeri din București, și continuă studiile la Școala de aplicațiune a Cavaleriei și la cea cu profil identic de la Saumur. În anul 1904, intră la Școala Superioară de Război.

În 1905, obține gradul de căpitan, fiind încadrat la Regimentele 6 Roșiori și Regimentele 8 și 7 Cavaleri, fiind avansat la gradul de maior. În 1906, este numit șeful de cabinet al ministrului de Război C. Hârjeu. În 1915, este înaintat la gradul de locotenent - colonel, în 1916, colonel, iar la 1 septembrie 1917 devine general de brigadă. Cariera sa militară s-a încheiat odată cu trecerea în rezervă, la 1 mai 1920. Sfătuitor al reginei Maria, cea mai interesantă activitate pentru Ernest Ballif a fost în perioada 1916 - 1919, când a îndeplinit rolul de adjutant al familiei regale. Ernest Ballif a devenit un apropiat al reginei Maria, care i-a încredințat misiuni dificile. Ca o confirmare a meritelor deosebite, Ballif a fost decorat cu înalte distincții încă înainte de încheierea războiului, cea mai importantă dintre acestea fiind „Legiunea de onoare”, pe care i-a conferit-o însuși generalul Henri Berthelot, la începutul anului 1918. La puțin timp, generalul Ballif a mai primit o înaltă distincție, respectiv Crucea Reginei Maria, care i-a fost încredințată chiar de aceasta. Administrator al Domeniilor Coroanei, Ernest Ballif a rămas în preajma familiei regale și după retragerea din activitate, în anul 1920, fiind adjutant onorific al lui Ferdinand și chiar șef al Casei Militare Regale. În paralel, el a fost desemnat administrator al Domeniilor Coroanei, ocupând totodată și alte poziții importante precum: președinte al Consiliului de

Pentru primirea Reginei Maria în zona Neamțului, prefectul Ioaniu cerea primarului de Târgu-Neamț, la 9 august 1915, să facă „un arc de triumf la intersecția șoselei Piatra-N.-Mănăstirea Neamț. Veți pavoaza partea din oraș ce duce spre mănăstire, veți fi împreună cu autoritățile în ținuta de rigoare la acel arc de triumf; de asemenea și populațiunea va ieși întru întâmpinarea M. Sale Regina, care va trece spre Mănăstirea Neamț, miercuri (12/25 august) pe la orele 12”⁷. Și autoritățile din Vânători se pregăteau, iar în acest sens, la 9 august 1915, starețul mănăstirii, Ilarion Bălăiță, îl ruga pe primarul comunei Vânători să repare drumul spre mănăstire⁸. Și viețuitorii sfintei mănăstiri au fost organizați conform indicațiilor starețului, pentru ca lăcașul de cult să fie pregătit pentru primirea înalților oaspeți, astfel: „la curățenia și aranjamentul bisericilor și a paracliselor: marele eclesiarh, monahul Vichentie Mălai, monahul Ghenadie Moga, monahul Antipa David, monahul Iosif Olariu; la Arhondaric: ierodiacon Ghedeon Chiriță și frații Dumitru Hudișteanu și Irimie; la Economat: marele econom, ierodiacon Ipifanie Catrina cu argații mănăstirii, cu părintele Galaction Beșa și cu fratele Vasile, curățenie, vopsea până la pod, gunoaiile de strâns, urzicele de cosit de peste tot locul, și din prejurul cetății patrulaterului mănăstirii; Economul de ogradă: monah Domitian Mălăele cu monahul Dionisie Apostolescu și monahul Nectarie Filipescu, curățenie în trapeza mănăstirii, chelăria mănăstirii și în lăuntrul mănăstirii, cerdacurile de stropit, măturat de la Cancelarie până la bucătărie; La poarta Mănăstirii, monahul Ștefan Liteanu, spălat în poarta Mănăstirii, monahul Ioanichie să tencuiască și să boiască împrejurul bisericii Mari, monahul Ioachim Trifan să puie pragul înaintea bisericii Mari; Coroanele de făcut: ieromonah Gherasim Andrieși, ieromonah Damian Bădie, ieromonah Ghenadie Theodorescu, ierodiacon Veniamin Roban și Narcis Brătianu (și aceștia la curățenie prin ograda mănăstirii); La bucătărie: monahul Gordian Zug cu fratele Neculai Funingănă; La odaia Mănăstirii, monahul Isaia Lomișanu; La stăreția Mănăstirii: fratele Ioan Diaconu, fratele Gheorghie Savin, fratele Dumitru Bălăiță și domnul Petru, de serviciu și vor mătura prin naintea stăreției până la Cancelarie (vor stropi), cerdacurile; La clopote: monahul Ioan Beleagă; La grădini: monahul Iosif Găină cu Venedict Musteață, curățenie în chiliile călugărilor (părinți); La Cancelarie: operațiuni de curățenie și la biblioteca mănăstirii (privesc pe Casierul Mănăstirii). Făcută și citită astăzi în trapeza Mănăstirii”⁹.

Administrație al Societății Petroliere Concordia, membru al Consiliului de Administrație de la Reșița și la Creditul Carbonifer. Acesta s-a aflat în fruntea Consiliului Fundației „Regele Ferdinand” și s-a ocupat de finalizarea construcției care adăpostește astăzi Biblioteca Centrală Universitară din Iași. În data de 12 august 1936, Ballif este numit Mareșalul Curții Regale, demnitate din care va fi înlocuit în martie 1937 de Ernest Urdăreanu, cu care s-a aflat în conflict. Carol al II-lea l-a păstrat pe Ballif în preajma Curții Regale, numindu-l în Consiliul de Coroană înființat la 30 martie 1938. „A murit în anul 1941 în urma unui cancer la stomac”. (Violeta Onișoru, *Aspecte privind activitatea generalului Ernest O. Ballif*, în „Cercetări Istорice”, XVIII-XX, 2002, p. 403-410).

⁷SJAN Neamț, fond *Primăria Tg. Neamț*, dosar 44/1915, f. 4.

⁸ SJAN Neamț, fond *Mănăstirea Secu*, dosar 6/1915, f. 2.

⁹*Ibidem*, f. 3.

Pe 11 august, prefectul cerea aceluiași primar de Târgu-Neamț transportul covoarelor românești în pădurea de la Mănăstirea Neamț, „unde se va lua dejunul”. După ce în prima zi a voiajului a vizitat Mănăstirea Neamț, asistând la slujba oficiată în onoarea sa, și a servit masa câmpenească, Regina a vizitat după-amiază Mănăstirea Secu, urmând apoi drumul spre Pipirig.

Cum Regina Maria uitase să semneze în cartea de onoare, la 20 august 1915, starețul îi trimite adjutantului regal o adresă prin care îl roagă să intervină pe lângă Regină și Altețele Regale ca acestea să semneze¹⁰. Starețul încheia adresa cu mulțumiri și „rugăciuni spre bunul Dzeu să dăruiască sănătate, mulți și fericiți ani Majestății Sale Regelui, Majestății Sale Reginei, Altețelor Sale Regale și întregii familii Regale”¹¹. Tot în acea zi, în semn de respect, Regina trimitea 100 de lei „spre a fi distribuită monahilor mai suferinzi și în lipsă”¹². Suma a fost distribuită după cum ceruse Regina unui număr de 18 monahi, așa cum rezultă din adresa trimisă la 20 septembrie de către mănăstire Administrației Domeniilor Coroanei. Conform adresei justificative, din acești bani au fost cumpărate articole de îmbrăcăminte (cămăși, izmene și pantaloni), distribuite astfel:

Numele și prenumele	Pantaloni	Cămeși	Izmene	De suma	
				Lei	Bani
Narcis Brătianu	1	-	-	5	-
Dionisie Apostoleanu	-	1	1	5	50
Iona Chitic	-	1	1	5	50
Ionaftan Beleagă	-	1	1	5	50
Ștefan Liteanu	-	1	1	5	50
Talasie Moisi	-	1	1	5	50
Gordian Zug	-	1	1	6	00
Isaia Lomișanu	-	1	1	5	50
Varsanufie Loghin	-	1	1	5	50
Iosif Ranzis	1	1	-	10	50
Nestor Tocilă	-	1	1	6	-
Vasile Fuligă	-	1	1	5	50
Gheorghie Savin	1	-	-	5	-
Dumitru Hudișteanu	1	-	-	5	-
Ieremie Luchian	1	-	-	3	-
Gheorghie Olariu	-	1	1	5	-
Neculai Funingănă	-	1	1	7	-

¹⁰*Ibidem*, f. 4.

¹¹*Ibidem*.

¹²*Ibidem*, f. 7. Astfel de sume au fost dăruite de Regină și celorlalte mănăstiri vizitate. De pildă, Varaticului i-a fost oferită suma de 1000 de lei „spre a fi distribuită monahiilor mai suferinde și în lipsă”. (SJAN Neamț, fond *Mănăstirea Văratec*, dosar 16/1915, f. 8, 10).

Ioan Tanasie	-	1	-	3	50
Total	5	14	12	100	-

Cererea stareșului către Maiestatea Sa nu a rămas fără răspuns, iar la 12 septembrie, prin depeșă semnată de către adjutantul regal, mănăstirea era înștiințată că Regina a „binevoit a iscăli în cartea Mănăstirii Secu, ca amintire a vizitei făcute”, rugând să fie trimisă cartea la palatul regal din București¹³. La 1 octombrie, Stareșul trimitea cartea de vizită către Palatul Regal, cu mulțumiri colonelului Ballif pentru serviciile făcute mănăstirii, cerând retrimiterăa cărții după ce Regina semna în acesta¹⁴, registrul fiind înapoiat mănăstirii cu semnăturile Reginei și ale Altețelor Lor Regale, așa cum rezultă din adresa din 17 octombrie, primită de către mănăstire¹⁵.

Ca încă o dovadă de respect față de obștea monahală, Regina trimite mănăstirii un tablou reprezentând-o pe aceasta alături de Principesa Elena¹⁶. În răspunsul dat, stareșul mulțumea pentru dar și asigura că tabloul se va păstra în salonul stăreției mănăstirii¹⁷.

Vizita, deși scurtă, a rămas în istoria sfântului lăcaș, dar și în memoria monahilor, ca o dovadă a respectului Casei Regale față de ortodoxia românească. Cercetarea mai amănunțită a arhivelor poate aduce noi informații despre această vizită.

Bibliografie selectiva:

SJAN Neamț, fond *Primăria Tg. Neamț*, dosar 20/1901, 44/1915.

fond *Mănăstirea Secu*, dosar 6/1915.

fond *Mănăstirea Văratec*, dosar 16/1915.

Kirileanu, G.T., *Familia Regală în județul Neamț*, în „Vestitorul Satelor”, an IV, nr. 11.

Onișoru, Violeta, *Aspecte privind activitatea generalului Ernest O. Ballif*, în „Cercetări Istorie”, XVIII-XX, 2002.

Verzea, Mihaela-Cristina, Dumitrașcu Nicolae, *Familia regală a României. Pagini de istorie din Ținutul Neamțului*, Editura Constantin Matasă, Piatra Neamț, 2015.

¹³*Ibidem*, f. 12.

¹⁴*Ibidem*, f. 12v

¹⁵*Ibidem*, f. 13.

¹⁶*Ibidem*, f. 15.

¹⁷*Ibidem*, f. 17.

Fig. 1. Tablou înfățișându-le pe Regina Maria și pe Principesa Ileana - 1915
Sursa-<http://oviduczinka.blogspot.com/2016/01/alteta-sa-imperiala-si-regala-ileana.html>

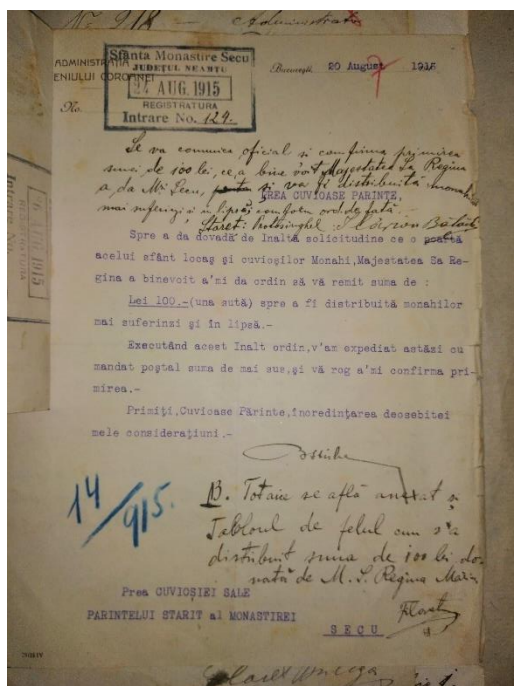

Fig. 2 Adresa de donație din partea Reginei a 100 de lei către M. Secu
(SJAN Neamț, fond Mănăstirea Secu, d. 6/1915, f. 7)

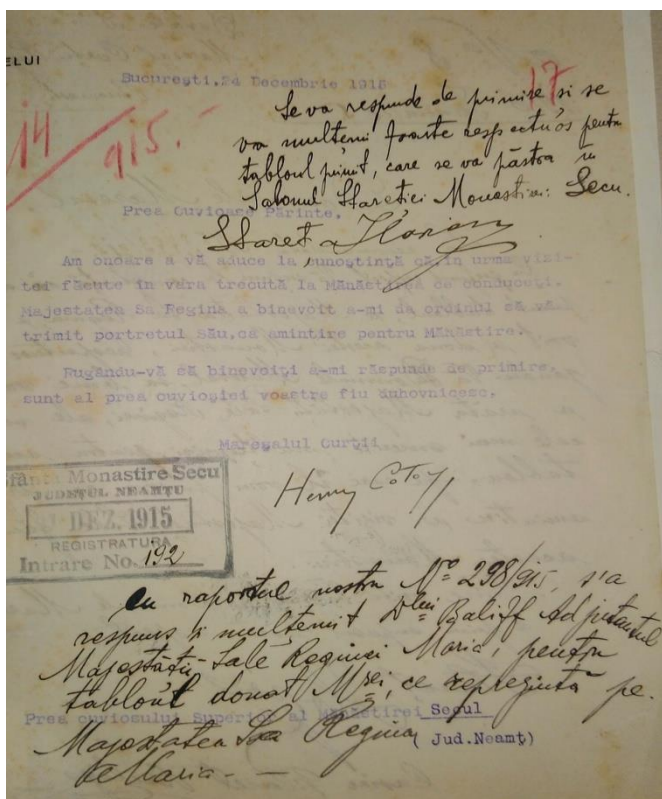

Fig. 3 Adresa prin care Regina oferea mănăstirii un tablou înfățișând-o alături de Principesa Ileana (SJAN Neamț, fond Mănăstirea Secu, d. 6/1915, f. 17).

ORAȘUL DEJ - ISTORIE ȘI DEZVOLTARE ECONOMICĂ

DEJ CITY – HISTORY AND ECONOMIC DEVELOPMENT

LA VILLE DE DEJ- HISTOIRE ET DÉVELOPPEMENT ÉCONOMIQUE

drd. Valerica COCLEA (căsătorită CIREAȘĂ)¹

Rezumat: Așezare cu rezonanță distinctă și personalitate puternică și clar conturată, Dej, orașul de la confluența celor două Someșuri, își pierde începuturile în negura istoriei. Cu rădăcini în voievodatul lui Menumorut, la Dej a fost stabilită reședința comitatului Solnocul Interior, apoi a comitatului Solnoc-Dăbâca, capitala județelor Solnoc-Dăbâca și Someș. În perioada 1950-1968, societatea românească se afla în plin proces de comunizare, iar la Dej s-a stabilit reședința raionului cu același nume. În localitate au avut loc însemnate transformări economice, politice și sociale. Lupta împotriva instaurării comunismului, poate fi considerată că a început la Dej, prin ceea ce s-a numit „revolta de la Podul Someșului”, dar care a atras repercursiuni grave asupra populației și vieții locale. După naționalizările din perioada 1948-1949 s-a trecut la industrializarea socialistă și urbanizarea localității. Odată cu reforma administrativă din 6 septembrie 1950 județul Someș a fost desființat. Prin construirea Combinatului de Celuloză și Hârtie, a Fabricii de Mobilă, a Întreprinderii de Fibre Artificiale, a Protanului, a Întreprinderii de Produse Refractare, a Depoului Dej-Triaj, sau a Fabricii de conserve „11 Iunie”, etc., orașul Dej a cunoscut o dezvoltare de ansamblu, o modernizare a infrastructurii și o creștere a nivelului de trai al populației. În urma reformei administrative din 16 februarie 1968 privind organizarea administrativă a teritoriului Republicii Socialiste România, orașul Dej și-a pierdut importanța ca centru administrativ, devenind municipiu în cadrul județului Cluj.

Cuvinte cheie: Dej, dezvoltare, industrie, comunism, revoltă.

Summary: Settlement with distinct resonance and strong and clearly defined personality, Dej, the city at the confluence of the two Someș rivers, loses its beginnings in the mists of history. With its roots in the Menumorut voivodeship, the residence of Solnocul Interior county was established in Dej, then of Solnoc-Dăbâca county, the capital of Solnoc-Dăbâca and Someș counties. In the period 1950-1968, the Romanian society already started entering the communist regime, and in Dej was established the residence of the district with the same name. Significant economic, political and social transformations took place in the city. The struggle against the establishment of communism can be considered to have begun in Dej, through what was called the "revolt at the Someș Bridge", but which drew serious repercussions on the local population and everyday life. After the nationalizations from 1948-1949, the socialist industrialization and urbanization of the city took place. With the administrative reform of September 6, 1950, Someș County was abolished. By building the Pulp and Paper Plant, the Furniture Factory, the Artificial Fiber Enterprise, Protan, the Refractory Products Enterprise, the Dej-Triaj Depot, or the "June 11" Cannery, etc., the city of Dej has experienced an overall development, a modernization of the infrastructure and an increase of the living standard of the population. Following the administrative reform of February 16, 1968 regarding the administrative organization of the

¹ Doctorand, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca; insp. pr. la Arhivele Naționale Cluj – Depozitul Dej.

territory of the Socialist Republic of Romania, the city of Dej lost its importance as an administrative center, becoming a municipality within Cluj County.

Keywords: Dej, development, Industry, communism, revolt.

Résumé: Localité à résonance distincte et ayant une personnalité fortement et clairement définie, Dej, la ville au confluent des deux Someș, perd ses débuts dans la brume de l'histoire. Avec des racines dans la voïvodie de Menumorut, la résidence du comté de Solnocul Interior a été établie à Dej, puis celle du comté de Solnoc-Dăbâca, chef-lieu des comtés de Solnoc-Dăbâca et Someș. Dans la période 1950-1968, la société roumaine était en plein processus d'installation du communisme et à Dej on a établi la résidence du département portant le même nom. Des transformations économiques, politiques et sociales importantes ont eu lieu dans la localité. On peut considérer que la lutte contre l'instauration du communisme a commencé à Dej, à travers ce que l'on a appelé la «révolte au pont Someș», mais qui a eu de graves répercussions sur la population et la vie locale. Après les nationalisations de 1948-1949, l'industrialisation et l'urbanisation socialistes de la localité ont eu lieu. Avec la réforme administrative du 6 septembre 1950, le comté de Someș a été aboli. Par la construction de l'Usine de cellulose et papier, l'Usine de meubles, l'Entreprise de fibres artificielles, Protan, l'Entreprise de produits réfractaires, le Dépôt Dej-Triaș, ou la Conserverie 11 juin, etc., la ville de Dej a connu un développement global, une modernisation des infrastructures et une augmentation du niveau de la vie de la population. Suite à la réforme administrative du 16 février 1968 concernant l'organisation administrative du territoire de la République socialiste de Roumanie, la ville de Dej a perdu son importance en tant que centre administratif, devenant un municipe du département de Cluj.

Mots clés: Dej, développement, industrie, communisme, révolte.

Orașul Dej – repere istorice

Orașul Dej² (**Fig. nr. 1**) situat la confluența râurilor Someșul Mic și Someșul Mare este amintit în documentele istorice ca un important centru comercial și de exploatare a sării încă din timpul romanilor, iar așezarea acestuia la nodul de comunicație spre interiorul Transilvaniei, spre Moldova și Câmpia Tisei a favorizat dezvoltarea sa ca centru de tranzit comercial și punct vamal, fiind considerat unul din cele mai vechi orașe ale Transilvaniei.

Urmele de viață de pe acest teritoriu sunt foarte vechi (datează din paleolitic), fiind atestate de obiecte (vârfuri de săgeți, ceramică etc.) descoperite în săpăturile arheologice din partea stângă a Someșului în vatra actualului oraș. Cea dintâi atestare documentară datează din anul 1214 și se referă la o așezare rurală denumită Deés. Pe la mijlocul secolului al XIII-lea aceasta a fost distrusă de invazia tătarilor (1241).

După refacere a fost întâlnită în documente sub denumirea de Deeswar. În prima jumătate a secolului al XVI-lea a devenit oraș, obținând privilegii asemănătoare orașelor „libere regești” din Transilvania. În 1514, la răscoala condusă de Gheorghe Doja a participat și o parte a țăranilor iobagi din împrejurimile Dejului alături de lucrători la minele de sare de la Ocna-Dejului. În vara anului 1601, în bătălia de la Guruslău (Gorăslău) din 3/13 august, alături de oștile domnului „Țării Românești și Ardealului și a toată țara Moldovei”, a participat și un detașament de luptători din Dej,

² În maghiară Dés, Deés; în germană Desch; alte denumiri Deeswar.

fapt pentru care orașul avea să fie apoi jefuit și ars de oștile imperiale. În anul 1668 a fost ridicat la rang de „oraș nobil” obținând o serie de privilegii, iar la 30 martie 1669 a fost adoptată prima constituție a orașului. În timpul revoluției de la 1848, la Dej a fost arestat, în data de 11 iunie, Alecu Russo, care adusese de la Iași Proclamația lui Aron Pumnul. Alarmate de amploarea mișcărilor revoluționare, autoritățile austro-ungare au solicitat ajutorul trupelor ruse, care au ocupat Dejul la 20 august 1849.

În anul 1882, la Dej s-au desfășurat serbările Astrei, a căror tradiție a fost reluată în prezent sub auspiciile societății cu același nume. Câțiva ani mai târziu, în 1889, ca urmare a activității intense a intelectualității locale, a fost construită prima biserică din oraș. În anul 1910, Dejul a găzduit adunarea generală a societății Astra, la care au participat personalități marcante ale vieții politice și culturale din Transilvania: Teodor Mihali, Andrei Bârseanu, Victor Onișor și alții.

La marele eveniment de la Alba Iulia, de la 1 decembrie 1918, care a consemnat desăvârșirea făuririi statului național unitar român, prin unirea Transilvaniei cu patria mamă, România, Dejul a fost reprezentat de către președintele și secretarul consiliului român din localitate, Dr. Liviu Micșa, respectiv, Gheorghe Ciupe.

Cu rădăcini în voievodatul lui Menumorut, Dejul, a fost pe rând reședință a Comitatului Solnoc (1166), a Comitatului Solnocul Interior (1241), apoi a Comitatului Solnoc-Dăbâca (1876), capitala județelor Solnoc-Dăbâca (1920) și Someș (1925), iar după aplicarea reformei administrative din 6 septembrie 1950 reședință a Raionului Dej, pierzându-și importanța ca centru administrativ o dată cu reforma administrativă a teritoriului Republicii Socialiste România din 16 februarie 1968.

Locuitorii orașului au luat parte la răscoalele țărănești din 1473 și 1514, mai târziu, muncitorii mineri, ceferiștii, lucrătorii din atelierele meșteșugărești au organizat numeroase acțiuni vizând îmbunătățirea condițiilor de muncă. Sunt de menționat în acest sens memoriile minerilor de la Ocna-Dejului din anii 1924 și 1928, apoi cele ale muncitorilor ceferiști din anul 1931, adresate inspectoratului C.F.R. Dej, prin care aceștia cereau „la muncă cinstită, salariu cinstit”, urmarea fiind închiderea atelierului de reparat vagoane și locomotive rămânând fără loc de muncă peste 400 de muncitori³.

De-a lungul timpului pe aceste locuri s-au așezat alături de români și alte naționalități: sași, maghiari, evrei, armeni, etc. care au conviețuit și au creat bunuri materiale și spirituale, locuitorii Dejului spunându-și „someșeni”, timp în care ceilalți locuitori de pe valea someșului se numesc „clujeni”, „năsăudeni”, „sălăjeni” sau „sătmăreni”.

În anul 1944 a început drama populației evreiești din Dej și din județul Someș. În urma decretelor guvernului horthyst și consfătuirilor care au avut loc la nivel înalt, s-a hotărât exterminarea evreilor. În data de 3 mai 1944 autoritățile orașului au declanșat acțiunea de internare în ghetoul organizat în Pădurea Bungăr de pe raza orașului a 7.800 de evrei din care 3.700 erau din Dej iar 4.100 din localitățile județului

³ *Municipiul Dej pe coordonate contemporane*, Intreprinderea Poligrafică Cluj, 1971.

Someș. În perioada cât a funcționat ghetoul, evreii au fost maltratați, schingiuiți și înfomețați.

Figura nr. 1: Dej – panoramă aproximativ 1965

Sursa: Colecția personală profesor Sorin Borodi

Deportarea evreilor spre lagărele de exterminare naziste s-a făcut cu vagoane de marfă în trei etape: primul transport în 28 mai 1944 când au fost deportați 3150 de evrei, al doilea în 6 iunie 1944 când au fost deportați 3160 de evrei și al treilea în 8 iunie 1944 când au plecat ultimii 1364 de evrei. Din lagărul de la Auschwitz-Birkenau au reușit să scape de la exterminare puțin peste 800 de persoane.

Dejul a fost eliberat, din regimul dur de ocupație hortystă, de armatele româno-sovietice în 15 octombrie 1944. În perioada 25 octombrie 1944– 9 martie 1945, teritoriul Transilvaniei de nord-vest cedat Ungariei Horthyste prin Dictatul de la Viena din 30 august 1940, din care făcea parte și orașul Dej, a rămas sub administrație militară sovietică. Revenirea administrației românești în Ardealul de Nord a fost condiționată de numirea lui Petru Groza în fruntea guvernului de către regele Mihai. Numele orașului Dej a fost legat de numele primului conducător comunist al României, Gheorghe Gheorghiu⁴ care a locuit aici atunci când, acuzat de agitație

⁴ Gheorghe Gheorghiu-Dej, născut la 8 noiembrie 1901 în Bârlad- decedat la 19 martie 1965 în București, a fost liderul Partidului Comunist Român din 1945 până la moartea sa, a deținut funcții de: secretar general 1945-1954, prim-secretar al C.C. al P.C.R 1955– 19 martie 1965, prim-ministru al Republicii Populare Române 2 iunie– 2 octombrie 1955 și președinte al Consiliului de Stat al R.P.R. în perioada 21 martie 1961– 18 martie 1965.

politică la Atelierele C.F.R. de la Galați, a fost mutat disciplinar, în anul 1931, la Atelierele C.F.R. Dej de unde și porecla ulterioară.

Debutul comunizării zonei Dej apare o dată cu „revolta de la Podul Someșului” (**Fig. nr. 2**), prima mare mișcare anticomunistă din România, cauzată de falsificarea alegerilor din 19 noiembrie 1946 și a abuzurilor specifice perioadei. Dejul a fost considerat cel mai mare centru reacționar din Transilvania. Revolta sau revoluția cum a mai fost numită, a avut repercusiuni grave asupra populației și a vieții locale care au dus la desființarea, o dată cu reforma administrativă din 6 septembrie 1950, a județului Someș.

Figura nr. 2: Dej, Podul Someșului, 1941

Sursa: Colecția personală profesor Sorin Borodi

Dezvoltarea economică a orașului Dej în perioada 1950-1968

După Cel de-al Doilea Război Mondial, Dejul a rămas, în privința industriei, într-o situație precară. În perioada 1944-1945 au existat în Dej trei mari întreprinderi comerciale: Fabrica de Ciment Trassia, Rafinăria de Petrol și Moara Sistematică Dejeană. Rafinăria și moara au fost aruncate în aer de armata germană în retragere, doar Fabrica de Ciment a rămas intactă fiind bun german⁵. Mina de sare de la Ocna-

⁵ Arhiva Primăriei municipiului Dej (în continuare se va cita APMD) , *Raport asupra evoluției administrației*, nr. 5718 din 2 august 1945.

Dej avea o producție foarte mică, Fabrica de Conserve funcționa sub forma unui atelier și în oraș mai erau câteva mici ateliere de manufactură.

În perioada 1931-1950 au fost înregistrate la Oficiul județean Dej al Camerei de Comerț și Industrie a județului Someș 526 de firme din care 340 aveau activitate de comerț, 32 mori, 27 băcănie, 16 restaurante, 13 cârciumi, , 8 măcelării, 4 manufacturi, 3 ateliere de confecții, 3 ateliere de sticlărie, 3 fabrici de sifon, 3 fabrici de lichior, 3 cofetării, 3 exploatări de carieră, 3 farmacii, 3 parfumerii, 2 ceasornicării, 2 hoteluri-restaurant, 2 hoteluri, 2 firme având activitate de expeditor, 2 firme de transporturi, 2 de plante medicinale, 2 ateliere de boiangerie, 2 brutării, 2 ateliere de confecționare opinci, 2 coloniale, 2 ateliere de tricotaj, 2 fierării și 2 ateliere industrie mică. Restul de întreprinderi din acea perioadă au avut activitate unică (atelier de tâmplărie, operațiuni bancare, comisionar, industria lemnului, pompe funebre, anticariat, colectarea lânii, atelier de tinichigerie, depozit de cherestea, birou imobiliar, fabrică de spirt, cojocărie, colectare piei, comerț cu textile, confecții pălării, import mașini, societate colectivă, atelier de papetărie, drogherie, exploatare păduri, birou de copiat, fabrică de textile, curelar, librărie, bodegă, lăptărie, postăvărie, aprovizionare, mașină de treierat, drojdie de bere, exploatare minieră și fabrică de măhuri)⁶.

Oficiul județean Dej al Camerei de Comerț și Industrie, prin adresa nr. 1512 din 27 noiembrie 1947, informa Prefectura județului Someș despre faptul că, la data comunicării, existau în județul Someș 562 de magazine de desfacere, repartizate conform tabelului următor⁷(Fig. nr. 3):

Figura nr. 3: Magazinele de desfacere din județul Someș

Nr. crt.	Localitate/Zonă	Număr magazine en-detail	Număr magazine en-gros	TOTAL
1.	DEJ	154	3	157
2.	GHERLA	91	2	93
3.	PROVINCIE	310	2	312
	TOTAL	555	7	562

Sursa: ANCJ, fond: *Camera de Comerț și Industrie a județului Someș*

Comerțul particular a fost înlocuit cu rețeaua comercială a statului sau a cooperativelor de consum.

⁶ Arhivele Naționale Cluj (în continuare se va cita ANCJ), fond: *Camera de Comerț și Industrie a județului Someș*, dos. 1-526/1945-1949.

⁷ Idem, dos. 2/1947, f. 368.

La 11 iunie 1948 a fost adoptată, cu maximă viteză (în aceeași dimineață, un record probabil neegalat până astăzi), Legea nr. 119 a naționalizării întreprinderilor industriale, miniere, bancare, de asigurări și de transporturi⁸.

Principalele unități productive naționalizate de pe raza municipiului Dej au fost:

- Fabrica de Marmeladă Dej, proprietatea Uniunii Maghiare Agrare din Cluj, director numit Aytai Nicolae, calfă comercială din Dej;
- Rafinăria de Petrol din Dej, avariata în proporție de 50%, proprietatea lui Veinberger Alice, director numit Bența Vasile, mecanic C.F.R. Dej;
- Moara sistematică din Dej, proprietatea lui Pavelca Francisc, director numit Szilagyi Alexandru, mecanic din Dej;
- Fabrica de gheață din Dej, proprietatea lui Kehler și Micșa, director numit Clerman Iacob, măcelar din Dej;
- Banca pentru Agricultură, Industrie și Comerț S.A. din Dej, director numit Secler Alexandru, contabil din Dej⁹;
- Brutăria populară din Dej¹⁰.

În 7 octombrie 1948 au fost create stațiunile de mașini și tractoare în agricultură- S.M.T.

Ca urmare a Decretului nr. 134 din 2 aprilie 1949 privind naționalizarea unităților sanitare, farmaciilor particulare, laboratoare chimico-farmaceutice, drogherii medicinale și laboratoare de analize medicale, la Dej au fost naționalizate următoarele farmacii¹¹:

1. Schmol Eugen, P-ța Unirii, nr. 1;
2. Voith Vasile, P-ța Unirii, nr. 11;
3. Harnik Vasile, P-ța Unirii, nr. 21;
4. Dr. Mischinger Victor, Calea Traian, nr. 13.

Din cele patru farmacii existente în Dej s-a hotărât să rămână în funcțiune doar două¹².

La 9 mai 1949 s-a înființat *Uniunea Cooperativelor de Consum din județul Someș* care a preluat activitatea Federalei „Someșul” lichidată în 25 mai 1949, iar proprietarii de mici ateliere meșteșugărești au devenit salariați ai cooperativelor de producție organizate de stat.

După naționalizările din perioada 1948-1949 s-a trecut la industrializarea socialistă a României. Ritmul susținut de creștere a fost determinat de:

- *Necesitatea transformării industriei în ramură conducătoare a economiei naționale;*

⁸ Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor, România în anii 1948-1989*, Ed. Enciclopedică, București, 2013, p. 22.

⁹ ANCJ, fond: *Comitetul Județean P.M.R. Someș*, dos. 913/6, ff. 30-36.

¹⁰ ANCJ, fond: *Comitetul Provizoriu al județului Someș*, dos. 131/1948-1949, f. 80.

¹¹ ANCJ, fond: *Comitetul Județean P.M.R. Someș*, dos. 921/14/1949, ff. 20-24.

¹² Ibidem, f. 26.

- *Înzestrarea și reutilizarea cu tehnică modernă a tuturor ramurilor economice;*
- *Necesitatea asigurării înzestrării tehnice crescânde a fiecărui lucrător în vederea ridicării sistematice a productivității muncii;*
- *Necesitatea asigurării unor noi locuri de muncă pentru populație eliberată din agricultură cât și pentru noile generații;*
- *Necesitatea aprovizionării în proporție sporită cu produse industriale de consum a populației;*
- *Necesitatea ajungerii din urmă a țărilor capitaliste dezvoltate*¹³.

Ca urmare au fost construite multe combinate, uzine și fabrici sau au fost adăugate, celor vechi, secții noi.

Dezvoltarea industrială a orașului Dej, din perioada 1949-1965, a gravitat în jurul a două mari unități economice: *Combinatul de Celuloză și Hârtie* și cea a *Depoului C.F.R. Dej-Triaș* (**Fig. nr. 4**) care asigură transportul pe calea ferată. După trecerea în administrația C.F.R. a Căilor Ferate Someșene, care în perioada războiului au avut mult de suferit fiind jefuite și distruse de armatele hitleriste și horthyste, acestea au cunoscut o puternică dezvoltare, până în vara anului 1945 fiind refăcute aproape în întregime. Desigur, dezvoltarea și modernizarea depoului C.F.R. Dej-Triaș s-a bucurat și de sprijinul tacit sosit din partea conducătorului comunist Gheorghe Gheorghiu-Dej, care era legat sentimental de această mare întreprindere de importanță națională¹⁴. De asemenea au fost modernizate căile rutiere de acces către Cluj, Baia Mare și Bistrița.

În perioada 1950-1968, Dejul și-a dezvoltat în primul rând ramurile industriale existente, au luat ființă Întreprinderea de Industrie Locală, ICIL-ul, și Panificația, prin înlocuirea atelierelor și brutăriilor particulare cu cele de stat.

Adevărata dezvoltare industrială a orașului se face după anul 1960. În anul 1963 a fost pusă în funcțiune *Fabrica de Mobilă*, în mai-iunie 1966 *Combinatul de Celuloză și Hârtie*, ceea ce a însemnat un salt uriaș cantitativ și calitativ pentru industria orașului Dej. La acestea s-au adăugat *Fabrica de sucuri*, *Uscătorul de fructe și legume*, *Uscătorul de Plante Medicinale*, *Fabrica de Făinuri Furajere* din cadrul I.I.L. „Bobâlna”. Datele statistice arătau o creștere a valorii producției globale industriale pentru principalele întreprinderi, mai mare în anul 1971, cu 56,73 de ori față de anul 1948¹⁵.

¹³ Sorin-Călin Borzan, *Istorie și economie. „De la Revolta de pe Podul Someșului” la Combinatele comuniste*, Texte, Dej, 2012, pp. 147-148.

¹⁴ Vasile Câmpeanu, *Monografia Depoului C.F.R. Dej*, p. 3.

¹⁵ APMD, *Dezvoltarea Economică și Socială a municipiului Dej*, dos. 1/1971, f. 81.

Figura nr. 4: Dej, ceferiști, aproximativ 1955

Sursa: Colecția personală profesor Sorin Borodi

În anul 1965, numărul întreprinderilor din industria socialistă a orașului Dej era de 8, din care 7 aparțineau industriei de stat și 1 industriei cooperatiste. Din cele 7 ale industriei de stat, 6 erau de subordine republicană și 1 în subordonare locală¹⁶.

Prin dezvoltarea industriei a crescut și numărul salariaților și în consecință veniturile prin salarii, a crescut puterea de cumpărare și implicit a nivelului de trai, astfel că în 1948 erau 644 de salariați, în anul 1965 au fost 2.160 pentru ca în 1970 numărul acestora să ajungă la 4.268 (în aceste cifre nu erau cuprinși și salariații sezonieri). Numărul cadrelor de specialitate a crescut și el, în perioada 1965-1970 numărul inginerilor a crescut de la 22 la 72 și al tehnicienilor de la 97 la 252. O altă realizare pentru municipiu a fost participarea la comerțul internațional, exportul din anul 1970 fiind mai mare de 57,5 ori decât în anul 1950¹⁷.

Marile întreprinderi producătoare din orașul Dej au fost: Fabrica de Cement, Fabrica de mobilă, Fabrica de conserve „11 iunie”, Depoul C.F.R. Dej-Triaj și Salina Ocna-Dej.

Ca număr de locuitori în anul 1850 în Dej erau 4.196 de locuitori, în anul 1869 erau 5.832 de locuitori, în anul 1930 erau 19.824 de locuitori, în anul 1956 erau 21.481

¹⁶ Direcția Județeană de Statistică Cluj, *Caiet statistic al municipiului Dej*, Capitolul IV, Industrie, p. 16.

¹⁷ APMD, *op. cit.*, f. 82.

de locuitori¹⁸, iar în anul 1966 erau 22.038 de locuitori. În anul 1967 populația activă era de aproximativ 16.000 locuitori, din care 13.588 angajați permanent repartizați astfel: 4215 în industrie, 1971 în construcții, 2434 în transporturi și telecomunicații, 1381 în comerț, 668 în gospodăria comună, 534 în învățământ și cultură, 515 în sănătate și asistență socială, 229 în administrația de stat și 1641 în alte ramuri¹⁹.

Exploatarea terenurilor agricole în anul 1967 se făcea prin Intreprinderea Agricolă de Stat, Cooperativele Agricole de producție Viile Dejului și Ocna-Dejului și prin S.M.T.

În cadrul comerțului de stat și cooperatist funcționau în orașul Dej 143 unități pentru desfacerea produselor alimentare și nealimentare iar volumul desfacerilor cu amănuntul către populație, în anul 1966, a însumat 232.134 mii lei²⁰(**Fig. nr. 5**) .

Figura nr. 5: Dej, vechiul magazin Sos

Sursa: Colecția personală profesor Sorin Borodi

În anul 1967 orașul Dej cuprindea și localitățile Ocna-Dejului la 3 km., Pantic 10 km., Peștera²¹ 10 km., Șomcutul Mic 7 km., iar în oraș și localitățile aparținătoare au funcționat 2 licee de cultură generală și un liceu economic, 7 școli generale cu clasele I-VIII, 4 școli generale cu clasele I-IV, o școală profesională, 15 grădinițe de

¹⁸ Municipiul Dej, 800 de ani de la atestarea documentară (1214-2014).

¹⁹ APMD, Propuneri de organizare administrativ-teritorială a municipiului Dej, dos. 1/1967, f. 2.

²⁰ Ibidem.

²¹ Localitate desființată în anul 2011 deoarece nu mai avea nici un locuitor.

copii, o creșă, o casă de cultură, 4 cămine culturale, 4 cinematografe, o bibliotecă orășenească, 8 biblioteci școlare și un muzeu.

Ocrotirea sănătății populației se asigura prin Spitalul unificat cu 417 paturi, 5 circumscripții medico-sanitare, 2 puncte sanitare de circumscripție, 4 puncte sanitare de întreprindere, un dispensar de întreprindere, 2 policlinici și 4 farmacii din care 2 publice.

În domeniul edilitar și urbanistic regimul comunist și-a pus amprenta asupra orașului Dej fiind construite mai multe cartiere de blocuri: Dealul Florilor, Simion Bărnuțiu, Ștefan cel Mare, 1 Mai și Triaj. În anul 1967 în orașul Dej existau 4577 clădiri de locuit cu 7118 locuințe și 196.594 m.p. suprafață locuibilă. S-au construit 1149 de apartamente în cartierul „Dealul Florilor” alături de unități social-culturale pentru deservirea populației și toate utilitățile necesare²². Ca dotări tehnico-edilitare orașul dispunea de rețele publice pentru distribuirea apei în lungime de 38 km., canalizare 18,9 km., distribuția gazelor naturale 30,7 km., iar lungimea traseelor de transport în comun cu autobuze era de 37,7 km. deservite de 18 autobuze.

Orașul mai dispunea de un oficiu P.T.T.R, un hotel cu 74 de paturi și alte unități și instituții publice: sediul P.C.R. și organizația de masă, Filialele Băncii Naționale, Băncii de invenstii și Băncii Agricole, Agenție C.E.C, Tribunal Popular, Procuratura Locală, Miliție, Agenția O.N.T, Agenția de voiaj C.F.R., Laborator veterinar, 2 circumscripții veterinare, un centru de combatere a dăunătorilor, o stațiune agricolă experimentală etc.

În ce privea cultura și arta a fost reamenajată Casa de cultură din Dej care dispunea de o sală de spectacole cu 300 de locuri, două săli de repetiții, o sală pentru formațiile muzicale și una pentru cercul de balet dotate cu instrumentele și utilaje necesare. Pe raza raionului existau 11 cinematografe, 3 cluburi muncitorești, 22 biblioteci și în fiecare sat al raionului exista câte un cămin cultural, iar la Dej a fost construit un modern cinematograf cu 500 de locuri.

Activitatea de educație fizică și sport cuprindea 17 asociații sportive. În cadrul asociațiilor sportive și a unităților școlare activau 43 de secții afiliate la federațiile de specialitate în cadrul a 12 ramuri sportive, cuprinzând 471 sportivi legitimați activi și 470 clasificați, din care 8 de categoria I, 78 de categoria a II-a și 216 de categoria a III-a. De menționat este și faptul că au fost înființate noi baze sportive, s-au reamenajat și reutilat multe din cele existente, iar de buna pregătire a sportivilor se ocupau 21 de profesori de educație fizică calificați, 17 antrenori, 108 instructori sportivi și 94 de arbitri²³.

²² APMD, *op. cit.*

²³ *Municipiul Dej pe coordonate contemporane*, pp. 17-18.

Concluzii

Județul Someș a avut o economie slab dezvoltată, ocupația principală fiind agricultura. Preluarea puterii de către comuniști a însemnat schimbări în conducerea Administrației, a bisericilor, a școlilor, a armatei etc., iar industrializarea a fost considerată o necesitate obiectivă în „făurirea orânduirii socialiste”. Ascensiunea Dejului în rândul marilor orașe a fost favorizată de importanța lui militară și economică.

Perioada 1950-1968 în care societatea românească se afla în plin proces de comunizare a adus schimbări majore în viața culturală, administrativă și economică a Raionului Dej cu reședința în orașul Dej.

Bibliografie selectivă

- Arhiva Primăriei municipiului Dej.*
Comitetul de Partid Județean Someș-Dej.
Comitetul Județean PMR Someș.
Comitetul provizoriu al județului Someș.
Recensământul Populației din 21 februarie 1956, Structura Demografică a Populației, Numărul și repartizarea teritorială a populației; starea civilă; naționalitate; limba maternă; nivel de instruire; familii; Direcția Județeană de Statistică Cluj.
Anuarul Statistic al Regiunii Cluj, Direcția Regională de Statistică, București, 1960.
Anuarul Statistic al R.P.R., 1961, Direcția Centrală de Statistică, București, 1961.
Buletinul Oficial al Județului Someș.
 Legea nr. 5-1950 pentru raionarea administrativ-economică a teritoriului Republicii Populare Române.
 Municipiul Dej pe coordonate contemporane, Intreprinderea Poligrafică Cluj, 1971.
 Municipiul Dej, 800 de ani de la atestarea documentară (1214-2014).
 Albinetz, Constantin, Albinetz, Cristina, *Dej Istorie și legendă*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2014.
 Borzan, Sorin-Călin, *Istorie și economie. „De la Revolta de pe Podul Someșului” la Combinatele comuniste*, Texte, Dej, 2012.
 Borzan, Sorin-Călin, *Politica economică din România comunistă în procesul industrializării 1948-1989: studiu de caz zona Dej-Gherla*, Coordonator științific Prof. univ. dr. Istvan Csucsua, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, 2010.
 Ciubotă, Viorel, și alții, coord., *Sovietizarea Nord-Vestului României, 1944-1950*, Satu Mare, 1996.
 Cîmpeanu, Vasile, *Monografia Depoului C.F.R. Dej*.
 Deletant, Dennis, *Teroarea comunistă în România. Gheorghiu-Dej și statul polițienesc, 1948-1964*, Iași, 2001.
 Deletant, Dennis, *Regimul comunist în România*, București, Editura Academia Civică, 1998.
 Giurescu, C. Dinu, *Falsificatorii „Alegerile” din 1946*, Editura RAO, Centrul de Istorie a Românilor, București, 2007.
 Giurescu, C. Dinu, *Istoria Românilor, România în anii 1948-1989*, Editura Enciclopedică, București, 2013.

Mânzat, George, *Monografia orașului Dej*, Editura Astra-Dej, Dej, 2006.

Onaciu, Vlad, *Societatea Penuriei Comunismului Românesc și lipsurile sale. Muncitorii din Cluj în anii '60 și '70*, Coordonator științific Prof. Univ. Dr. Cipăianu Gheorghe-Augustin, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, 2017.

Săgeată, Radu, *Evoluția organizării administrativ-teritoriale a României între 1950 și 1968*, pe <https://www.academia.edu/16015034/>, accesat la data 19.01.2020

Săgeată, Radu, *Evoluția organizării administrativ-teritoriale a Transilvaniei*, pe <https://www.academia.edu/16014769/>, accesat la data 11.12.2019

Țărău, Virgiliu, *Strategii și politici electorale în alegerile din 19 noiembrie 1946*, Editura Fundației Culturale Române, Centrul de Studii Transilvane, Cluj, 1999.

Legea nr. 5-1950 pentru raionarea administrativ-economică a teritoriului republicii populare romane, pe <https://lege5.ro/Gratuit/gezdiobxgu/>, accesat la 30.10.2019

ARHEOLOGIE
ARCHEOLOGY
ARCHÉOLOGIE

CONTRIBUȚII LA O SINTEZĂ A ISTORIEI VECHI DIN JUDEȚUL NEAMȚ

CONTRIBUTIONS TO A SYNTHESIS OF THE ANCIENT HISTORY OF NEAMȚ COUNTY

CONTRIBUTIONS À UNE SYNTHÈSE DE L'HISTOIRE ANCIENNE DU COMTÉ DE NEAMȚ

Dr. Daniel DIEACONU¹
Prof. Cristian VATAMANU²

Rezumat: Județul Neamț a beneficiat de aportul unor importanți arheologi, de la Constantin Matasă până la Gheorghe Dumitroaia, dar și zona a oferit un câmp larg și valoros de cercetare, artefactele descoperite fiind caracteristice multor perioade și culturi arheologice. În mai multe așezări cercetate s-a dovedit stratigrafic prezența omului pe aceste locuri din paleolitic până în zilele noastre. În istoria veche a românilor au devenit cunoscute artefactele paleolitice de la Poiana Cireșului, materiale litice de la Ceahlău și Hășmaș specifice mezoliticului, ceramica cucuteniană, așezările specifice culturii Costișa, fortificația și templul dacic de la Bâta Doamnei sau așezările carpice de la Văleni și Dulcești. Prin acest studiu am trecut în revistă principalele mărturii arheologice descoperite în județul Neamț, care dovedesc prezența omului pe aceste meleaguri din cele mai vechi timpuri și o continuitate a locuirii. Cronologic, istoria veche a județului Neamț este ilustrată astfel din paleolitic și până în secolul al XIII-lea.

Cuvinte cheie: epocă, cultură arheologică, artefacte, așezări, ceramică

Summary: The county of Neamt benefitted from the contribution of important archaeologists, starting with Constantin Matasa to Gheorghe Dumitroaia, however the region too provided a large and valuable research scope, as the discovered artifacts are characteristic for several ages and archaeological cultures. In many researched settlements, the presence of humans in that area was proved by stratigraphic method since the Paleolithic to nowadays. The paleolithic artifacts of Poiana Ciresului, the lithic material from Ceahlau and Hasmas, specific to mesolithic, the Cucuteni ceramics, the settlements specific to the Costisa culture, the Dacian fortification and temple of Bâta Doamnei or the Carpi settlements of Valeni and Dulcesti are renown for the old history of Romanians. In this study we reviewed the main archaeological records discovered in the county of Neamt, proving the presence of man in these realms since the ancient times, as well as a continuity of human dwelling here. Chronologically, the old history of the Neamt county is instanced since the Paleolithic until the 13th Century.

Key words: age, archaeological culture, artifacts, human settlements, ceramic, migrations.

Résumé: Le comté de Neamț a bénéficié de la contribution d'importants archéologues, de Constantin Matasă à Gheorghe Dumitroaia, mais la région offrait également un champ de recherche vaste et précieux, les artefacts découverts étant caractéristiques de nombreuses périodes et cultures

¹ Centrul de Cercetare pentru Dezvoltare Regională și Integrare Regională al Universității din București; Școala Gimnazială Grințieș, Neamț.

² Profesor la Liceul Tehnologic „Ion Creangă” Pipirig, Neamț.

archéologiques. Dans plusieurs établissements étudiés, la présence de l'homme sur ces lieux du Paléolithique à nos jours a été mise en évidence de manière stratigraphique. Dans l'histoire ancienne des Roumains l'on a pu connaître les artefacts paléolithiques de Poiana Cireșului, les matériaux lithiques de Ceahlău et Hășmaș spécifiques au mésolithique, la poterie de Cucuteni, les colonies spécifiques à la culture Costișa, la fortification dace et le temple de Bâta Doamnei ou les colonies Carpates de Văleni et Dulcești. À travers cette étude, nous avons passé en revue les principaux témoignages archéologiques découverts dans le comté de Neamț, qui prouvent la présence de l'homme sur ces terres depuis l'Antiquité et une continuité de l'habitation. Chronologiquement, l'histoire ancienne du comté de Neamț est ainsi illustrée du Paléolithique au XIIIe siècle.

Mots-clés: période, culture archéologique, artefacts, établissements, céramique

Județul Neamț a oferit numeroase izvoare ale istoriei vechi, mărturiile arheologice descoperite în Neamț dovedindu-se a fi valoroase contribuții la cunoașterea și înțelegerea unor epoci „întunecate” ale istoriei noastre. Datorită artefactelor scoase la iveală la Ceahlău sau Poiana Cireșului s-a putut reconstitui imaginea omului paleolitic itinerant, materialele litice de pe Ceahlău sau de pe Hășmaș a ilustrat pe meșteșugarul din epipaleolitic, iar vasele și statuetele de la Târpești, Ghelăiești sau Izvoare ne-au prilejuit cunoașterea olarului cucutenian. Așezările fortificate de la Costișa a relevat pe războinicul epocii bronzului, iar cetatea și templul de la Bâta Doamnei pe reprezentanții epocii clasice a civilizației dacice. Această incursiune arheologică nemțeană s-a realizat prin cercetarea studiilor publicate în revistele de specialitate de către arheologii locali, dar nu numai, a monografiilor dedicate unor culturi arheologice, a volumelor scrise de marii arheologi în urma campaniilor de cercetare la șantierele nemțene. S-a născut astfel o sinteză cronologică a istoriei vechi a județului Neamț de la paleolitic la veacul al XIII-lea.

Paleoliticul, epoca veche a pietrei, a fost împărțit în istoriografia europeană în paleoliticul inferior (timpuriu), paleoliticul mijlociu, paleoliticul superior și epipaleoliticul. Economia epocii se baza pe exploatarea naturală a resurselor, considerându-se că femeia ar fi avut grijă de culegerea hranei, iar bărbatului îi revenea vânătoarea, un rol important în această perioadă avându-l descoperirea focului³.

Paleoliticul inferior în spațiul românesc a fost atribuit perioadei cca. 1.400.000-120.000 de ani conform metodei radiocarbon și a fost împărțit în foarte vechi și vechi.

A fost caracterizat prin industrii litice arhaice, cu unelte rudimentare din pietre de râu.⁴ Paleoliticul mijlociu, caracterizat prin individualizarea unor faciesuri musteriene, a fost atribuit perioadei 120.000 - 35.000 de ani î.Hr. În cunoscuta stațiune Ripiceni-Izvor s-au descoperit șase niveluri musteriene, care au oferit, pe lângă bogatele materiale litice, și complexe de locuire cu vetre de foc, resturi faunistice și

³ Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. I, București, Ed. Enciclopedică, 2001, pp. 70-72.

⁴ Elena Ciubotaru, *Monumente istorice din județul Neamț, Vol. I, Situri arheologice*, Piatra-Neamț, Ed. Crigaru, 2004, p. 17; Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. I, pp. 74-76.

ateliere de prelucrare a pietrei. Se constată o deosebită îndemânare a "meșterilor" neanderthalieni de la Ripiceni-Izvor⁵.

Pe teritoriul județului Neamț, primele mărturii ale paleoliticului datează din cea de-a treia epocă, cea a paleoliticului superior, considerat a se fi desfășurat între 35.000-10.000/8.000 î.Hr. În Moldova s-au distins cinci etape probabile pentru aurignacian și opt etape pentru gravetian. Cele mai vechi industrii litice aurignaciene din Moldova le aflăm la nivelul I-a - I-b de la Ripiceni-Izvor și nivelul I de la Cetățica-Ceahlău, în munte, și, de asemenea, la Mitoc-Malul Galben⁶.

În județul Neamț, cercetările arheologice arată o intensă populare, atât în zonele montane, cât și în cele subcarpatice. Paleoliticul superior corespunde cu etapa finală a glaciațiunilor. Odată cu topirea ghețarilor, fauna specifică climei reci s-a retras spre zonele mai înalte, aglomerând văile, terasele și poienile, urmărite de vânătorii itineranți paleolitici, fapt demonstrat de numeroasele descoperiri de pe cursul mijlociu al Bistriței, în zona muntelui Ceahlău. Vestigiile arheologice descoperite arată că grupurile paleolitice se îndeletniceau cu vânătoarea, cu arme și unelte aflate în permanent progres. Locuiau în așezări deschise, cu colibe, vetre și ateliere și într-o măsură redusă în peșteri. Prezența unor bucăți de hematită reflectă preocupări estetice ale comunităților de vânători ale acestei perioade, când apar primele manifestări ale artei, care prezintă aspecte ale vieții sociale și religioase⁷.

Aurignacianul în județul Neamț este bine reprezentat de descoperirile de la poalele Ceahlăului, cele de la Bistricioara, în mai multe puncte (cu vetre de foc din pietre) sau Ceahlău-sat (demn de menționat un vârf de sulită de os de la Ceahlău-Dârțu)⁸. Menționăm și uneltele microlite descoperite la Grințieș datând din această perioadă la Bradu – Pârâul lui Oloi și Grințieș – Frasin-Lutărie⁹.

Gravetianul, cea de-a doua parte a paleoliticului superior, își are începuturile în perioada 24.000/22.000 de ani î.Hr., cele mai vechi urme de locuire gravetiene în Moldova fiind cele de la Bistricioara-Lutărie și Cetățica-Ceahlău, ambele la poalele muntelui Ceahlău. Ultimele etape ale gravetianului au fost numite epigravetiene (cca.

⁵ A. Păunescu, *Paleoliticul și mezoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Siret și Prut*, vol. I, partea a 2-a, București, 1999, pp. 66-71; *Istoria Românilor*, Academia Română, vol. I, pp. 74-76; C.S. Nicolăescu-Plopșor și colab., *Șantierul arheologic de la Nandru*, în „Materiale și cercetări arheologice” (de acum „Materiale”), III, 1957, pp. 29-37.

⁶ V. Chirica, *Le paleolithique de la zone du Prut moyen*, în „Memoria Antiquitatis”, XX, Piatra-Neamț, 1995, pp. 7-35; *Cercetări arheologice și istorice în zona lacului de acumulare Bicaz*, Ed. Constantin Matasă, Piatra-Neamț, pp. 69-70.

⁷ M. Drăgotescu, *Civilizații preistorice*, în „Petrodava - 2000 - tradiție și continuitate”, Piatra-Neamț, 1980, p. 16.

⁸ *Cercetări arheologice și istorice în zona lacului de acumulare Bicaz*, pp. 70-73.

⁹ C. Panțiru, *Grințieș, munte rotat, monografie*, Ed. Panteon, Piatra-Neamț, 1995, p. 67; *Cercetări arheologice și istorice în zona lacului de acumulare Bicaz*, pp. 120-121.

12.000 - 10.000 de ani î.Hr.). Spre sfârșitul gravetianului sunt înregistrate sosirile mai multor comunități dinspre est.¹⁰

Valea Bistriței, este o zonă cu o densitate mare a siturilor gravetiene, cu complexe de locuire, precum cele de la Bistricioara-Lutărie, Ceahlău-Podiș, Bicaz-Ciungi¹¹, Ceahlău-Dârțu, și s-au putut realiza estrapolări cu siturile din vecinătate¹². Resturi paleolitice s-au aflat și la Grumăzești (faună fosilă), Răucești, Trifești (fosile – mamut), Țibucani, Valea Ursului etc.¹³

La Piatra-Neamț, descoperiri aparținând gravetianului s-au înregistrat pe culmea Cernegura, în locul numit „La Schit” și în Poiana Cireșului, loc unde s-au făcut cercetări în mai multe etape¹⁴. În 1968, s-a efectuat aici un sondaj, care a dus la identificarea a trei niveluri de locuire¹⁵, iar apoi Marin Cârciumar, cu un colectiv valoros, a realizat cercetări complexe, identificând și descriind nivelurile gravetiene și neolitice¹⁶. Poiana Cireșului, situată pe o terasă de 45 m în dreapta Bistriței, la 4 km de Piatra-Neamț, este singulară în regiunea propusă spre studiu. Așezarea gravettiană care a cunoscut mai multe niveluri de locuire (la suprafață s-au descoperit urme ale unei așezări neolitice aparținând culturii Starcevo-Criș)¹⁷ s-a aflat în legătură cu așezările de pe cursul mijlociu al Bistriței, unde s-au găsit mai multe așezări situate în bazinul Râpciuni (din aurignacian și gravettian) sau la Bicaz-Ciungi, cu trei niveluri de locuire paleolitică. Considerăm că legăturile se desfășurau între așezarea de la Poiana Cireșului și așezarea de la Buda, comuna Blăgești, județul Bacău, localitate aflată și ea pe cursul inferior al Bistriței, unde s-a descoperit material litic datând din gravettian¹⁸.

Cercetările au relevat două niveluri de locuire, exprimând două etape de ocupare a sitului. Au fost descoperite unelte din roci locale, predominând șistul de Audia (localitate situată pe cursul mijlociu al Bistriței, în comuna Hangu), dar și silex

¹⁰ *Istoria Românilor*, Academia Română, vol. I, p. 92; *Cercetări arheologice și istorice în zona lacului de acumulare Bicaz*, p.76.

¹¹ M. Drăgotescu, *Așezarea paleolitică din Bicaz*, în „Carpica”, I, 1968, p. 19. Așezarea era pe unde este astăzi Benzinăria, s-au descoperit adevărate vetre și s-a aflat șist negru și silex de Prut.

¹² *Cercetări arheologice și istorice în zona lacului de acumulare Bicaz*, pp. 56-71.

¹³ Elena Ciubotaru, *Monumente istorice din județul Neamț, Vol. I, Situri arheologice*, p. 20.

¹⁴ Elena Ciubotaru, *Monumente istorice din județul Neamț, Vol. I, Situri arheologice*, p. 17; C. Scorpan, *O nouă așezare pe valea Bistriței*, în "Memoria Antiquitatis", IV-V, 1976, pp. 255-257.

¹⁵ Șt. Cucos, *Săpăturile arheologice din județul Neamț*, în "Memoria Antiquitatis", I, 1969, p. 415.

¹⁶ M. Cârciumar, M. Anghelinu, Géraldine Lucas, Loredana Niță, L. Steguweit, Monica Mărgărit, Laura Fontana, A. Brugère, V. Dumitrașcu, U. Hambach, M. Cosac, O. Cârșina, F. Dumitru, *Șantierul paleolitic de la Poiana Cireșului (Piatra Neamț) o sinteză a rezultatelor recente (1998-2005) The Poiana Cireșului upper paleolithic site – the last stage of research (1998-2005)*, în "Materiale și cercetări arheologice", s.n., II, 2000-2006, 2007, pp. 5-32.

¹⁷ M. Cârciumar et al, *Șantierul paleolitic de la Poiana Cireșului (Piatra Neamț) o sinteză a rezultatelor recente (1998-2005) The Poiana Cireșului upper paleolithic site – the last stage of research (1998-2005)*, pp. 5-32

¹⁸ V. Chirica, G. Bodi, *Contribuții la crearea unui sistem informatic geografic pentru modelarea atlasului arheologic al spațiului carpato-nistrean. Stațiuni paleolitice între Carpații Orientali și Nistru*, Ed. PIM, Iași, 2011, pp. 299-300.

de Prut, ceea ce arată itineranța, iar bogăția materialului litic (2162 de piese)¹⁹ pare a dovedi faptul că la Poiana Cireșului ar fi fost un adevărat centru meșteșugăresc, care făcea legătura între munți (Ceahlău și Hășmaș) și Podișul Moldovei. Remarcăm bogăția uneltelor de tip grattoirs și burins, dar și lamele de mici dimensiuni, retușate abraziv, a căror funcționalitate n-a fost încă stabilită de cercetători. Resturi ale unor vetre ne confirmă folosirea focului de către aceste comunități²⁰.

Bogatele resturi faunistice confirmă principală îndeletnicire a omului gravettian, vânătoarea. Cele mai multe fragmente osoase aparțin cervidelor, în special renului. S-a descoperit o falangă de ren perforată, care s-a stabilit că a fost un instrument de suflat; de asemenea, un dinte de cerb perforat și un canin perforat de lup se constituiau în obiecte de prestigiu ale vânătorului paleolitic. Nu sunt singurele manifestări ale exprimării simțului artistic și de creare a artei mobiliere²¹.

Mezoliticul, încadrat cronologic între 8.000 - 6.500 î.Hr., este prezent în Moldova prin tarnedosian, atestat în regiunea dintre Siret și Prut și menționăm așezările de la Ripiceni-Izvor, Erbiceni, Icușeni²². Mezoliticul a adus adânci transformări pentru comunitățile itinerante, determinând temeuri pentru o viață stabilă. Vânătorul beneficia de arc cu săgeți, pescarul de harpune, iar domesticirea animalelor aducea o nouă îndeletnicire alături de cules²³.

Se consideră că swiderienii, care au dat naștere așezării epipaleolitice de la Curmătura "La Scaune" (așezare atelier) sau celei de la Curmătura Bardosului și Bicăjel au venit din nord (din Polonia) și au pus stăpânire timp de aproape 2000 de ani pe domeniul vânătoresc alpin al Ceahlăului și Hășmașului²⁴. S-a considerat că unele artefacte (unelte microlite) de la Poiana Cireșului ar putea aparține swiderianului, iar cele de la Chintinici, oraș Roznov, ar fi specifice campignanului²⁵. Județul Neamț deține cele două mari așezări swideriene din România: „La Scaune”, Ceahlău²⁶ și Bardos – Bicaz-Chei²⁷.

¹⁹ Maria Bitiri-Ciortescu et al, *op. cit.*, în „Carpica”, XX, 1989, fig 22, 53.

²⁰ M. Cârciumaru et al, *Bivalve fosile din specia congeria (mytilopsis) subcarinata subcarinata din stratul epigravetian de la Poiana Cireșului (Piatra Neamț) și semnificația lor simbolică în "Arta antropomorfă feminină în preistoria spațiului carpato-nistean"*, editori Vasile Chirica și George Bodi, pp. 109-111.

²¹ M. Cârciumaru et al, *Șantierul paleolitic de la Poiana Cireșului (Piatra Neamț) o sinteză a rezultatelor recente (1998-2005) The Poiana Cireșului upper paleolithic site – the last stage of research (1998-2005)*, în „Materiale și cercetări arheologice”, s.n., II, 2000-2006, fig. 11, p. 31.

²² Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. I, p. 100.

²³ Elena Ciubotaru, *Monumente istorice din județul Neamț, Vol. I, Situri arheologice*, p. 21

²⁴ Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. I, p. 97; *Cercetări arheologice și istorice în zona lacului de acumulare Bicaz*, p. 76.

²⁵ Maria Bitiri, M. Cârciumaru, *Considerații asupra unor probleme privind dezvoltarea paleoliticului superior și mediul său natural pe teritoriul României*, în „Studii și cercetări de istorie veche și arheologie” (de acum SCIVA), 32, 1981, 1, pp. 3-19.

²⁶ C.S. Nicolăescu-Plopșor, *Sur le presence du swiderian en Roumanie*, în „Dacia”, N.S., II, 1958, pp. 5-34

Neoliticul a căpătat în ultima perioadă o denumire mai modernă, cea de epoca neo-eneolitică, termen care implică cunoașterea încă de la începuturile acestei epoci a aramei, manifestându-se pe scară largă în ultima sa etapă. Epoca este încadrată între 5.500 și 2.500 î.Hr. în condiții de climă asemănătoare cu cele actuale²⁸.

Armele și uneltele sunt variate, din silex, piatră, os, corn sau lut ars. Remarcăm topoarele din piatră, perforate sau neperforate, folosite la defrișări pentru obținerea necesarului de teren agricol. Așezările sunt trainice, situate pe terase și pe văi laterale fertile, dovedind un sedentarism accentuat. Cultul fecundității și fertilității este ilustrat de bogăția și varietatea repertoriului de motive decorative ale ceramicii și prin plastica antropomorfă și zoomorfă, iar în privința ritului funerar au apărut primele necropole cu morminte de înhumatie și incineratie²⁹.

Neoliticul timpuriu, cu caracteristicile culturii Starcevo-Criș, a oferit vestigii în mai multe localități subcarpatice nemțene. Ceramica este cel mai bine reprezentată: este realizată din pastă cu pleavă de nisip, cu motive geometrice incizate, pictate înainte de ardere cu alb, roșu și negru. Comunitățile preocupate de cultura ceramicii liniare au creat vase din pastă fină, cenușie, în special boluri decorate cu motive liniare întrerupte prin adâncituri în formă de capete de note muzicale. La Piatra-Neamț și la Poiana Cireșului sunt suprapuse și câteva niveluri paleolitice, unde s-au aflat de asemenea, urme arheologice specifice acestei etape neolitice. La fel și la Piatra-Șoimului-sat, la Deleni și la Luminiș, unde, stratigrafic, s-au înregistrat mai multe epoci. De asemenea, în Dochia, Borlești, Piatra-Șoimului și Zănești s-au găsit, în special, fragmente ceramice. S-au mai aflat în aceste așezări topoare șlefuite, lame fragmentare, râșnițe, chirpic și lemn carbonizat în resturi de locuințe, aceste comunități folosind focul, cultivând plante și folosind lutul pentru căptușit pereții și pentru realizarea de vase³⁰.

Neoliticul mijlociu este reprezentat prin cultura ceramicii liniare și cultura Precucuteni în județul Neamț. Cultura ceramicii liniare - 4.500 - 4.200 î.Hr. - se remarcă prin ceramica din pastă fină, cenușie, în decorare apărând capete de note muzicale. Mărturii arheologice ale prezenței omului acestei perioade s-au descoperit în comuna Zănești, satul Traian, în locul numit Dealul Fântânilor, unde s-au cercetat mai

²⁷ Maria Bitiri, V. Căpitanu, *O nouă așezare swideriană în Carpații Orientali*, în SCIV, 18, 1967, 1. Așezarea s-a aflat între vârful Bardos, acela de la Lapoș și Dealul Șugău din Masivul Hășmaș. Așezarea swideriană a fost semnalată de geologul Constantin Grasu.

²⁸ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. I, pp. 120-121.

²⁹ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. I, pp. 118-120; Elena Ciubotaru, *Monumente istorice din județul Neamț, Vol. I, Situri arheologice*, p. 22.

³⁰ M. Cărciumaru, M. Anghelinu, Géraldine Lucas, Loredana Niță, L. Steguweit, Monica Mărgărit, Laura Fontana, A. Brugère, V. Dumitrașcu, U. Hambach, M. Cosac, O. Cârștina, F. Dumitru, *Gravetianul de la Piatra-Neamț - Poiana Cireșului*, în „Memoria Antiquitatis”, XXIII, 2004, pp. 49-65; Elena Ciubotaru, *Monumente istorice din județul Neamț, Vol. I, Situri arheologice*, p. 23.

multe niveluri de locuire³¹. Urme ale acestei culturi s-au aflat și la Negrești și Petricani (Târpești)³².

Cultura Precucuteni, datată 4200-3600 î.Hr, este considerată o sinteză a culturilor triburilor ceramicii liniare și a comunităților Boian-Giulești, la care se adugă elemente ale culturii Hamangia, asimilate de comunitățile precucuteniene. Cultura Precucuteni (locul de naștere a acestei culturi o reprezintă dealurile subcarpatice ale Moldovei) are așezări relativ întinse, cu șanțuri de apărare și se extind suprafețele cultivate. Au fost descoperite săpăligi de corn, seceri de silex, rășnițe, plante textile, dar și vârfuri de săgeți, harpoane și cârlige de os. Ceramica are decor excizat, cu începuturi de pictură cu motive spiralice. S-a considerat că în cadrul acestei culturi s-au individualizat trei faze, numite după locul descoperirilor: I - Traian - Dealul Viei; II - Izvoare-Dumbrava Roșie; III - Traian - Dealul Fântânelor. Mărturii arheologice ale acestei culturi s-au descoperit la Văleni, Piatra-Neamț, în locul numit Cetățuia, Costișa (Cetățuia, Dealul Stanciului, Dealul Urlatului, Dealul Bisericii), Dumbrava Roșie (Izvoare, în locul numit „La Iaz”), Podoleni (în vatra satului) și Zănești (satul Traian, la Dealul Viei și Dealul Fântânilor)³³. Lângă fântâna de slatină (apă sărată) s-au făcut săpături arheologice, începând din vara anului 1983, și s-au găsit urme de locuire datând din neoliticul mijlociu, Cultura Precucuteni³⁴.

Eneoliticul - 3.600 -2.500 î. Hr. - a avut comunități sedentare pe o arie mare, care locuiau în așezări pe promontorii desprinse din terase, pe dealuri, aproape de surse de apă, fortificate sau deschise. Pe teritoriul Moldovei s-a dezvoltat cea mai strălucită cultură eneolitică - cultura Cucuteni - care a primit numele satului ieșean din comuna Băiceni. Este parte a unui complex cultural mai larg - Ariușd-Cucuteni-Tripolie, născut pe fondul culturii Precucuteni, la care s-au adăugat elemente balcano-dunărene³⁵.

Arderea vaselor se făcea în cuptoare. Acuratețea simetriei arată că foloseau mese de modelaj care puteau fi rotite și dacă arta figurativă nu a fost dusă la un nivel de excelență, arta decorativă a compensat acest fapt. Vasele, chiar și cele superb decorate, aveau invariabil și utilitate. Și vasele binoclu aveau rol cultic, la fel ca vasul cu colonete de la Izvoare, Dumbrava-Roșie, un simbol al artei cucuteniene din regiune,

³¹ Hortensia Dumitrescu, *Șantierul arheologic Traian*, în „Materiale”, V, 1959, pp. 196-201.

³² Silvia Marinescu-Bâlcu, *Unele probleme ale neoliticului în lumina săpăturilor de la Târpești*, în SCIV, 19, 1968, p. 3.

³³ Elena Ciubotaru, *Monumente istorice din județul Neamț, Vol. I, Situri arheologice*, p. 26; H. Dumitrescu, Vl. Dumitrescu, *Șantierul arheologic Traian*, în „Materiale”, IX, 1970, p. 39; *Petrodava - 2000 - tradiție și continuitate*, p. 16; H. Dumitrescu, *Două vase de o formă deosebită descoperite în așezarea de la Traian-Dealul Viei*, în „Memoria Antiquitatis”, IV-V, 1972-1973, p. 58.

³⁴Gh. Dumitroaia, *Comunități preistorice din nord – estul României, de la Cultura Cucuteni până în Bronzul Mijlociu*, în „Memoria Antiquitatis”, VII, Muzeul de Istorie Piatra Neamț, 2000, pp. 141-146, 301 – 311, Idem, *Depunerile neo-eneolitice de la Lunca și Oglinzi, județul Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, XIX, Muzeul de Istorie Piatra Neamț, 1994, pp. 7 – 79.

³⁵ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. I, pp. 152-165; Elena Ciubotaru, *Monumente istorice din județul Neamț, Vol. I, Situri arheologice*, p. 31.

în care se ardeau rășini sau plante. În plastica zoomorfă predomină bovideul, într-o primă fază, iar apoi apar și carnasierii, de multe ori reprezentați în poziție de luptă, iar în cea antropomorfă apar simbolurile feminine, legate de cultul fecundității, manifestat și în această epocă, atestând practici magice (menționăm descoperirile de la Văleni, unde sunt înregistrate stratigrafic și prin ceramică cele trei faze ale culturii Cucuteni, de la Izvoare - "La Iaz", Costișa - Dealul Bisericii). A devenit celebră această cultură prin ceramica pictată pentru care s-au folosit vopsele minerale: calcarele, hematite, limonitul sau oxidul de mangan³⁶.

Descoperirile de la Izvoare, comuna Dumbrava Roșie³⁷, de la Traian, comuna Zănești, de la Văleni-Piatra-Neamț, de la Costișa, au arătat că aceste comunități eneolitice locuiau în sate, realizate după un proiect preconcept, uneori având și sisteme de apărare. Satele conțineau multe locuințe, care aveau și amenajări interioare, ce evidențiază tendința spre igienă și confort, prin existența unor podele lutuite. La fel și pereții sunt lutuiți în găuri. Casele dețin lavițe, vetre cu gardină înaltă și cuptoare, iar în locuințe s-au descoperit multe vase, care pe lângă utilitate, exprimă și prestigiul fiecăreia. Resturile de semințe sau prezența râșnișetor și a brăzdarelor de corn de cerb susțin practicarea agriculturii, cultivarea cerealelor și a leguminoaselor, a arborilor și a arbuștilor precum și a viței de vie (s-au descoperit sâmburi), exprimând un grad mare de sedentarizare a acestor comunități. S-a presupus chiar că erau cunoscute băuturile de fermentare, precum vinul și berea. Produsele obținute prin cultivarea plantelor erau suplinite prin creșterea animalelor, constatându-se sacrificarea selectivă a animalelor sau prin vânătoare (resturile faunistice nu sunt la fel de bogate ca în epocile anterioare, vânătoarea era o ocupație secundară). Unelte și arme realizate din piatră șlefuită confirmă practicarea vânătoriei și a creșterii animalelor, iar cârligele de os și harpunele atestă practicarea pescuitului. Se cunoștea fabricarea brânzeturilor, descoperindu-se strecurători din ceramică³⁸.

Cultura Cucuteni faza A a început cu o subfază numită Cucuteni A₁ sau Protocucuteni și s-a dezvoltat cu fazele A2-A4, acoperind o zonă din sud-estul Transilvaniei până-n spațiul niprobian. S-a caracterizat printr-o ceramică bicromă aplicată înainte de ardere, dar și prin pictura "crudă", iar spre sfârșitul perioadei apare pictura tricromă: roșu-brun, alb, negru-ciocolatiu, cu motive spiralice și meandrice incizate. Așezările sunt instalate de obicei pe promontorii înalte, întărite uneori cu șanțuri de apărare, cu locuințe rectangulare cu platforme de lemn despicate și lutuite.

³⁶ Șt. Cucoș, *Săpăturile de la Văleni - Piatra-Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, VI-VIII, p. 37; Gh. Dumitroaia, *Săpăturile arheologice din județul Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, VI-VIII, pp. 345-346;

³⁷ S. Marinescu-Bîlcu, M. Alexianu, E. Ciubotaru, *Săpăturile arheologice de la Izvoare – Piatra Neamț din anul 1987*, în „Memoria Antiquitatis”, XVIII, 1992, fig. 4.

³⁸ Gh. Dumitroaia et al, *loc. cit.*, 2011, pp. 82-86.

Descoperiri importante pentru studiul acestei faze s-au realizat la Trușești și Drăgușeni (județul Iași), Scânteia (județul Iași), Berești (județul Galați)³⁹.

Neamțul eneolitic a oferit universalității câteva capodopere. Pe colina Cozla s-a descoperit o așezare în locul numit "La pavilion", la "Trei coline" s-a găsit ceramică, iar la "Terasa Gospodinilor" un nivel de locuire specific acestei perioade. Tot în zona municipiului Piatra-Neamț, la Pietricica-Lutărie, unde s-au cercetat mai multe niveluri, a fost și unul caracteristic acestei faze; în Dărmănești, în zona Școlii Normale, s-au descoperit două așezări. La Bâta-Doamnei, sub cetatea dacică, s-a aflat un nivel de locuire Cucuteni faza A și urme ceramice s-au găsit și la Sărata și Văleni. Alte descoperiri s-au făcut în comuna Bahna, "La Budăi", și în comuna Costișa în mai multe locuri: la Cetățica, în așezarea fortificată, pe Dealul Urlatului, pe Dealul Bisericii și "La Corhană"⁴⁰.

Cucuteni faza A-B se caracterizează prin ceramică pictată prin trecerea gradată de la decorul negativ (cruțat din fundul vasului) la cel pozitiv (pictat pe acest fond), de la monocromie la policromie, culoarea neagră având un rol important și apărând pentru prima dată și unele reprezentări pictate antropomorfe și zoomorfe schematizate⁴¹. La vest de Piatra-Neamț, la Văleni, pe o terasă înaltă din dreapta Bistriței, în locul numit Cetățuia, s-au descoperit așezări neolitice din cultura Cucuteni, faza A-B. La fel și la Piatra-Șoimului, pe Dealul Horodiștea, la "Capu Dealului", într-o așezare cu mai multe niveluri din epoci diferite s-au aflat vestigii ale acestei faze. La Zănești, în satul Traian, la Dealul Fântânilor, s-au descoperit vestigii ale eneoliticului, în cadrul unui sit de interes național⁴².

Comunitățile culturii Cucuteni faza B folosesc unelte mai perfecționate, folosindu-se obsidianul, iar arama are o întrebuințare tot mai mare. Și vasele au forme evolute, de tip amfore, vase bitronconice, farfurii, vase binoclu. În zona noastră, descoperiri din această fază s-au efectuat la Piatra-Neamț, pe muntele Cozla, la Terasa Gospodinilor și la Văleni, la Cetățuia; în comuna Costișa, la Dealul Urlatului, pe terasa superioară a râului Bistrița, dar și la Dealul Bisericii, s-au descoperit așezări specifice acestei faze. Mărturii arheologice s-au aflat și la Costișa-Mănoaia, în comuna Piatra-Șoimului (Capu Dealului, Dealul Horodiștea - ceramică, Pe Gorgan - așezare), Negulești, Podoleni (Movila Flocoasă, La Cot, La Lutărie)⁴³.

³⁹ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. I, pp. 164-165; E. Ciubotaru, *Monumente istorice din județul Neamț, Vol. I, Situri arheologice*, p. 31.

⁴⁰ E. Ciubotaru, *Monumente istorice din județul Neamț, Vol. I, Situri arheologice*, p. 35-37; S.M. Bâlcu, M. Alexianu, E. Ciubotaru, *Săpăturile de la Izvoare-Piatra-Neamț din anul 1987*, în „Memoria Antiquitatis”, XVIII, pp. 173-188; Al. Vulpe, M. Zămoșteanu, *Săpăturile de la Costișa*, în „Materiale”, VIII, 1962, pp. 330-333.

⁴¹ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. I, p. 165; E. Ciubotaru, *Monumente istorice din județul Neamț, Vol. I, Situri arheologice*, p. 40.

⁴² R. Vulpe, *Les foilles de Calu*, în "Dacia, recherches et decouverte arheologiques en Roumanie, VII-VIII (1937-1940)", București, 1941, pp. 13-68; Hortensia Dumitrescu, *Șantierul arheologic Traian*, în „Materiale”, V, 1959, pp. 196-201.

⁴³ E. Ciubotaru, *Monumente istorice din județul Neamț, Vol. I, Situri arheologice*, pp. 49-51.

Se consideră că a existat și o fază C, la sfârșitul fazei A, când apare o specie ceramică modestă cu cochilii de scoică și melc pisate; vasele nu sunt pictate, ci decorate cu motive incizate. Opinia generală este că autorii acestei ceramici sunt de origine nord-pontică și nu reprezentanții culturii Cucuteni. Vestigii arheologice s-au descoperit pe colina Cozla și la Văleni⁴⁴. Amintim, de asemenea, descoperirile de la Bârgăuani, Bodești sau Războieni⁴⁵. În munte, la Chirițeni și Piciorul Bocăncenilor din comuna Hangu, s-au descoperit importante inventare casnice, s-au găsit râșnițe, ceea ce arată cultivarea plantelor pe terasele Bistriței. De asemenea, s-au aflat statuete feminine de lut ars, provenite din zona Subcarpaților⁴⁶. La fosta vamă din satul Chisirig din comuna Bicazu Ardelean, parte a unei trecători montane, s-au găsit unelte din silex aparținând neoliticului⁴⁷.

Perioada de tranziție (2500-2000/1800 î.Hr. s-a manifestat pe plan local prin cultura amforelor sferice și complexul cultural Horodiștea-Erbiceni-Foltești.

Purtătorii culturii amforelor sferice, populații străine, semi-nomade, ce aveau ca principală îndeletnicire păstoritul, au venit dinspre răsărit și s-au așezat în zona subcarpatică și de podiș a Moldovei, fiind documentată prin mormintele de înhumăție în cutie de piatră și prin ceramica reprezentată prin amfore cu corpul sferic. S-au descoperit astfel de morminte, nu și așezări, cu inventare sărace constituite din vase, cești, castroane, amfore, unelte din silex, în special topoare. În județul Neamț au fost identificate mărturii ale prezenței unor populații purtătoare a acestei culturi la Piatra-Neamț, Borlești și Dumbrava Roșie, în zona studiată, dar și la Brusturi, Văleni, Ruginoasa, Ștefan cel Mare etc. La Piatra-Neamț (pe o terasă mijlocie a Bistriței s-a găsit un mormânt "cutie de piatră"), la Piatra-Șoimului și Dumbrava Roșie, de asemenea, morminte "a ciste"⁴⁸. Menționăm și vestigiile arheologice specifice perioadei din comuna Ceahlău de la Dârțu, Cetățica I și II și Bistricioara-sat⁴⁹.

Complexul cultural Horodiștea-Erbiceni-Foltești (după localitățile eponime din județele Botoșani, Iași și respectiv Galați) s-a manifestat în regiunea studiată prin descoperirile de fragmente ceramice de la Dumbrava Roșie ("La Iaz")⁵⁰. În județul Neamț s-au descoperit morminte plane de înhumăție, ceramică și un topor de silex la Râpa lui Bodăi, Târpești, comuna Petricani⁵¹. Unelte din silex caracteristice altor

⁴⁴*ibidem*, p. 55.

⁴⁵ Șt. Cucos, *Ceramica de tip C din aria culturii Cucuteni*, în „Memoria Antiquitatis”, IX-XI, 1985, pp. 63-90.

⁴⁶*Cercetări arheologice și istorice în zona lacului de acumulare Bicaz*, p. 77; E. Ciubotaru, *op. cit.*, p. 224

⁴⁷ Șt. Cucos, *Contribuții la repertoriul arheologic al județului Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, XVIII, 1992, p. 9

⁴⁸ Elena Ciubotaru, *Monumente istorice din județul Neamț, Vol. I, Situri arheologice*, p. 65.

⁴⁹ Al. Păunescu, *Paleoliticul și epipaleoliticul de pe teritoriul Moldovei*, vol. I/1, București, 1998, pp. 180-186.

⁵⁰*ibidem*, p. 69.

⁵¹ Silvia Marinescu-Bâlcu, *Unele probleme ale neoliticului în lumina săpăturilor de la Târpești*, în SCIV, 19, III, 1968, p. 417.

culturi din această perioadă s-au găsit la Brusturi și Dârțu, Cetățica I și II și Bistricioara⁵².

Epoca bronzului s-a manifestat în județul Neamț prin trei culturi arheologice: Costișa, Monteoru și Noua, cu mai multe așezări descoperite, cea mai cunoscută fiind Costișa, localitate în care s-au înregistrat mai multe niveluri de locuire. S-a caracterizat printr-o elaborată metalurgie a bronzului, faurii având un rol important având cunoștințe tehnice deosebite. Se naște aristocrația, așezările sunt făcute în locuri apărate natural și fortificate cu valuri de pământ și șanțuri. Scade importanța cultului fecundității și fertilității, cultul solar devenind predominant. De asemenea, înhumarea este înlocuită cu incinerarea⁵³.

Bronzul mijlociu este ilustrat în regiune de cultura Monteoru și cultura Costișa. Cultura Monteoru s-a manifestat în Moldova în județul Bacău și parțial în județul Neamț, cu două faze - Monteoru I și II. La Costișa s-a dezvoltat un nivel de locuire specific acestei culturi⁵⁴. Trebuie menționat faptul că în regiune s-a manifestat și cultura Wiettenberg (specifică Transilvaniei, numită astfel după o localitate de lângă Sighișoara) în aceeași așezare de la Costișa. Tot la fel și vestigii materiale ale culturii Costișa s-au descoperit la Sighișoara, fapt explicat prin transhumanța sezonieră specifică unor comunități cu o bogată viață pastorală⁵⁵. Așezările de tipul Monteoru sunt de tipul cetățuilor dominante, situate pe terase, în două variante, cu suprafețe mici și cu suprafețe mai mari, de 2-4 hectare, situate de asemenea pe promontorii⁵⁶.

La Costișa, la *Cetățuia*, s-a descoperit un nivel specific culturii Monteoru, considerându-se că a existat și aici o perioadă de contact între cele două culturi, într-o fază a culturii Monteoru, fiind contemporană cu cultura Costișa, fapt observabil mai ales în cazul ceramicii. Studiile recente arată că primul grup uman a fost cel specific culturii Costișa, iar al doilea grup uman, specific culturii Monteoru, acoperă complexele Costișa și are o structură complet diferită⁵⁷.

⁵² Al. Păunescu, *Paleoliticul și epipaleoliticul de pe teritoriul Moldovei*, vol. I/1, București, 1998, pp. 189-190

⁵³ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. I, p. 221; E. Ciubotaru, *Monumente istorice din județul Neamț, Vol. I, Situri arheologice*, p. 73.

⁵⁴ Gh. Dumitroaia, *Săpături arheologice sistematice și periegeze din județele Neamț, Bacău și Suceava (2002-2003)*, în „Memoria Antiquitatis”, XXIII, 2004, Piatra-Neamț, p. 433; A. Popescu, R. Băjenaru, *Cercetările arheologice de la Costișa, județul Neamț din anii 2001-2002*, în „Memoria Antiquitatis”, XXIII, 2004, Piatra-Neamț, pp. 277-270.

⁵⁵ Al. Vulpe, *Perioada mijlocie a epocii bronzului la est și la vest de Carpații răsăriteni*, în *Cultura Costișa în contextul epocii bronzului, catalog de expoziție*, coord. V. Gavruc și Gh. Dumitroaia, Ed. C. Matasă, Piatra-Neamț, 2003, p. 9.

⁵⁶ R. Munteanu *Începuturile Bronzului mijlociu în depresiunile marginale ale Carpaților Orientali*, BMA, Ed. C. Matasă, Piatra-Neamț, 2010, pp. 29-30, 37, 43, 79-80.

⁵⁷ A.D. Popescu, *Ceramica cu decor striat de la Costișa și Deleni*, în „Angustia”, 2, 2000, pp. 203-208.

La Siliștea, comuna Români, a fost cercetată o așezare fortificată din epoca bronzului, arheologii considerând conform artefactelor descoperite (ceramică, în special) că a existat o coabitare a celor două culturi ale perioadei, Costișa și Monteoru⁵⁸.

Costișa a devenit eponimă pentru toată aria de răspândire a acestei culturi. În punctul Cetățuia s-a descoperit o adevărată acropolă fortificată, cercetările arătând mai multe niveluri de locuire din epoca bronzului, nivelul inferior aparține culturii Costișa, iar cel superior aparține culturii Monteoru. S-a considerat că cultura Costișa este o variantă locală a culturii Komarov, care a avut o arie largă de răspândire în Moldova, Ucraina de vest și Polonia de sud-est⁵⁹. Urme arheologice aparținând culturii Costișa s-au descoperit la Lutărie și Pietricica (Piatra-Neamț) - ceramică specifică -, la Roznov-Chitinici (obiecte și urme de locuire), Piatra-Șoimului (Capu Dealului și Luminiș - așezări), Podoleni (în stânga pârâului Verdele, în două puncte diferite s-au găsit urme de locuire)⁶⁰.

Cultura Noua s-a format de către comunitățile culturii Costișa peste care au venit populații din stepele nord-pontice⁶¹. Așezările mici, de tip cenușar, sunt în locuri deschise, cu locuințe de suprafață, necropolele au morminte de înhumatie, cu inventar sărac, specific comunităților de crescători de animale. La Piatra-Neamț, pe o terasă din stânga râului Cuejdi, la Lutărie, s-a descoperit o așezare, în cartierul Gara Veche s-au aflat urme de locuire, iar la Ciritei, în punctul "Steagul Roșu" s-au găsit resturi de locuire și o necropolă. Alte vestigii arheologice s-au găsit la Borlești (Dealul Puricenilor), Piatra-Șoimului (Dealul Horodiștea), Podoleni (Dealul Negritești) și Zănești (Traian - Dealul Fântânilor)⁶².

La Grințieș, ultima comună a județului în partea sa vestică, pe valea Bistricioarei, s-a descoperit o seceră de bronz în prundișul râului amintit, care se află astăzi la Muzeul de Istorie și Arheologie din Piatra-Neamț⁶³. Tot din epoca bronzului datează și ceramica de la Chirițeni, Hangu, aici aflându-se și un topor de piatră, la fel și la Dârțu, descoperindu-se un tor de piatră⁶⁴.

⁵⁸ N. Bolohan, E. Munteanu, *Sat Siliștea, comuna români*, în V. Gavruc și Gh. Dumitroaia, (coord.) *Cultura Costișa în contextul epocii bronzului*, catalog de expoziție, Ed. C. Matasă, Piatra-Neamț, pp. 44-48.

⁵⁹ Gh. Dumitroaia, *Considerații asupra culturii Costișa-Komarov pe teritoriul Moldovei*, în "Cultura Costișa în contextul epocii bronzului, catalog de expoziție", coord. V. Gavruc și Gh. Dumitroaia, p. 13.

⁶⁰ E. Ciubotaru, *Monumente istorice din județul Neamț, Vol. I, Situri arheologice*, p. 74.

⁶¹ Al. Vulpe, M. Petrescu-Dîmbovița., A. Laszlo, *Epoca Metalelor*, în M. Petrescu Dîmbovița, Vulpe Al. (coord.), *Istoria Românilor*, I, p. 225.

⁶² A.C. Florescu, *Așezarea Noua II de la Piatra-Neamț - Steagul Roșu (Ciritei)*, în „Memoria Antiquitatis”, I, 1969, p. 83 și urm.; Gh. Dumitroaia, *Cercetările arheologice din județul Neamț (1996)*, în „Memoria Antiquitatis”, XXI, 1997, p. 435; D. Monah, *Topoare de aramă și bronz din județele Neamț și Bacău*, în „Memoria Antiquitatis”, XII-XIV, 1996, p. 32 și urm.

⁶³ M. Petrescu-Dîmbovița, *Contribuție la problema sfârșitului epocii bronzului și începutul epocii fierului în Moldova*, în SCIV, IV, 1953, 3-4, p. 463

⁶⁴ *Cercetări arheologice și istorice în zona lacului de acumulare Bicaz*, pp. 137-139.

Epoca fierului a cunoscut două etape: Hallstatt și La Tene și a fost încadrată cronologic între 1.100/1000 î.Hr. - 106 d.Hr. Fierul înlocuiește bronzul, mai rezistent, mai productiv, se dezvoltă agricultura, creșterea animalelor, țesutul, olăritul, schimburile de produse se fac și cu moneda.

Hallstatt, prima vârstă a fierului, a primit numele unei stațiuni din Austria, unde s-a cercetat o necropolă cu 1270 de morminte care s-a desfășurat între 1100/1000 - 450/300 î. Hr. în mai multe faze - A-D. Perioada timpurie - A-B- a avut o economie mixtă, cu sălașe tip cenușar, iar metodologia bronzului cunoaște cel mai înalt nivel, fierul este încă rar. Influențele scitice sunt ilustrate prin "akinakes", pumnalele scitice, descoperite la Agapia⁶⁵, Bistrița sau Văratec. Mărturii arheologice ale acestei vârste a fierului s-au găsit întâmplător sau prin cercetări sistematice la Piatra-Neamț - Lutărie, Piatra Șoimului - Horodiștea, Podoleni-sat, în locul numit Buciușteni - La Ruine și la Negrișteni⁶⁶. O așezare s-a aflat la Ruginoasa și artefacte specifice (ceramică, statuete de bronz, unelte etc.) au fost găsite la Gârcina, Ghindăoani, Grumăzești, Păstrăveni, Pâncești⁶⁷.

A doua vârstă a fierului - numită La Tene, după o așezare "oppidum" din Neauchatel, Elveția - s-a încadrat cronologic între anii 450/300 î.Hr. - 106 d.Hr., corespunzând dezvoltării civilizației geto-dacice, așa numita "epocă clasică" fiind cea de la Burebista la Decebal. Comerțul cu lumea greacă și romană cunoaște un avânt deosebit, în natură sau prin monedă (în secolul al III-lea î.Hr. se emite monedă de argint proprie). Zona cercetată de noi ilustrează această epocă prin descoperirile de pe muntele Cozla (La Pavilion - așezare secolul I î.Hr., la Trei Coline - ceramică, Terasa Gospodinilor - ruinele unei cetăți complexe, ceramică lucrată la roată și poroasă, lucrată la mână⁶⁸; la Fabrica de Bere și la Fabrica de ceramică, în punctul Steagul Roșu și Ciritei-Lutărie și Curtea Domnească. Cele mai revelatoare descoperiri s-au efectuat la Calu (Piatra Șoimului) și Bâta Doamnei - Piatra-Neamț. Coroborate cu descoperirile de la Brad-Răcătau (județul Bacău), s-a constatat apogeul civilizației dacice în răsăritul Daciei, cetățile dacice de aici fiind identice cu cele din munții Orăștiei. Trebuie remarcat faptul că la Bâta Doamnei s-au aflat vestigiile unor construcții cultice de proporții, care arată importanța acestui centru, care conform unor autori ar fi fost Petrodava, cea amintită de Ptolemeu, și poate chiar reședința regelui Dicoes⁶⁹.

⁶⁵ V. Mihăilescu-Bârliba, I. Untaru, *Notă despre un nou „akinakes” descoperit la Agapia*, în „Memoria Antiquitatis”, III, 1971, pp. 441-454.

⁶⁶ E. Ciubotaru, *Monumente istorice din județul Neamț, Vol. I, Situri arheologice*, p. 74; M. Drăgotescu, *Unele considerații privind civilizația geto-dacică pe actualul teritoriu al județului Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, XIX, 1994, pp. 243-245.

⁶⁷ Minodora Ursachi, *Depozitul de obiecte de bronz de la Ruginoasa*, în „Carpica”, I, 1968, pp. 27-34.

⁶⁸ C. Buzdugan, *Itinerare arheologice moldovene*, București, Ed. Sport-Turism, 1981, p. 97.

⁶⁹ M. Drăgotescu, *Unele considerații privind civilizația geto-dacică pe actualul teritoriu al județului Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, XIX, 1994, pp. 243-245; M. Drăgotescu, *Petrodava, important centru economic, politic și spiritual*, în "Petrodava- 2000, tradiție și continuitate", p. 29-31; V. Ursachi, *Contribuții la problema așezărilor dacice de pe valea Siretului*, în „Memoria Antiquitatis”, I, p. 115 și

În locuințe, precum cele descoperite la Cozla, Bâta Doamnei sau Piatra-Șoimului, s-au aflat vetre, râșnițe, ceramică. Locuințele erau pe temelii de piatră, cu pereți de bârne și lut. Sunt același fel de tipuri de locuințe în interiorul așezărilor fortificate și în așezările deschise, cu similarități de o parte și de alta a Carpaților, care demonstrează unitatea daco-getică. Acest fapt este demonstrat de așezările fortificate, cercetătorii stabilind asemănarea lor cu cele din zona transilvană, a Banatului sau sudul Moldovei. Cercetările arată apogeul puterii dacice în răsăritul Carpaților în "epoca clasică" prin existența acestor cetăți din zona Piatra-Neamț (care dominau valea Bistriței) și a celor de la Răcățau (Tamasidava) sau Brad (Zargidava), care dominau valea Siretului. Existența acestor fortificații (trei într-o zonă restrânsă: Bâta-Doamnei și Cozla, aparținând de orașul Piatra-Neamț și Piatra Șoimului aflată la 15 km de Piatra-Neamț), ridică ipoteza unui puternic centru politic și economic, îndrituind opinia că aici a fost Petrodava amintită de Ptolemeu printre marile orașe dacice. În sprijinul acestei ipoteze se alătură descoperirile care dovedesc prezența unui centru spiritual la Bâta Doamnei, un centru cultic cu sanctuare care reprezentau o raritate în lumea dacică, fiind caracteristice doar așezărilor importante. În nivelul de locuire dacic de la Bâta Doamnei s-au păstrat tamburii de gresie ai coloanelor ce constituiau aliniamentele specifice acestor edificii. Zidurile cetății sunt groase, de 3,5 m și, pe lângă turn și palisade, s-au descoperit fortificații suplimentare, baraje de zid la punctele de trecere, un drum de rond, un drum de acces. A construi înseamnă putere și cetatea de la Bâta-Doamnei este cea mai puternică de pe valea Bistriței. Cetățuia de la Piatra-Șoimului (Calu) era, de asemenea, puternică, dominând valea Cracăului, iar cetățuia de la Cozla, beneficia și ea de existența unor puternice ziduri de piatră⁷⁰.

În aceste așezări s-a descoperit o bogată ceramică, lucrată la roată sau la mână (cea la roată reprezentând 35%). Ceramica lucrată la mână este 98% de proveniență dacică, predominând cățuia, ceașca dacică, multe dintre ele aflându-se întregi. Oamenii erau agricultori și crescători de animale. S-au descoperit brăzdare și cuțite de plug de fier, seceri, topoare. La Bâta-Doamnei s-au aflat unelte de făurărie: nicovală (sub formă de piramidă), dornuri (formă tronconică), dălți, dovedind prin piesele realizate o bună stăpânire a metalurgiei (sau cel puțin un atelier profilat pe reparații unelte). De asemenea s-au descoperit unelte care fac dovada existenței meșterilor în lemn, a dulgherilor: topoare, tesle, sfredele, dălți pentru lemn, icuri. S-au aflat numeroase piese de fier pentru harnașament, topoare de luptă, pumnale, săbii, vârfuri

urm.; N. Gostar, *Cetățile dacice din Moldova și cucerirea romană la nordul Dunării de Jos*, în „Apulum”, 1965, p. 143-145; C. Turcu, *Marile șantiere arheologice*, în C. Botez și alții, „Platforma industrială Săvinești și împrejurimile, monografie istorico-economică”, Piatra-Neamț, 1972, pp. 17-18.

⁷⁰ N. Gostar *Cetățile dacice din Moldova și cel de-al doilea război dacic*, în "Memoria Antiquitatis", I, 1969, pp. 99-100p

de săgeți pentru arcuri și baliste, exprimând existența unei societăți războinice și a unor centre cu rol de apărare a regiunii⁷¹.

S-au relevat influențe ale unor neamuri din afară: romane, grecești sau sarmatice, în domeniul ceramicii, fiind imitate amforele și alte vase greco-romane sau fiind "importate", ceea ce denotă legături comerciale cu lumea greco-romană. Influențe sarmatice s-au simțit în ceea ce privește metalurgia bronzului și fierului, a obiectelor de podoabă. La Piatra Șoimului s-au descoperit oglinzi de metal și un cazan de bronz, iar la Bâta Doamnei s-au gasit pandantive, mărgelile, chihlimbar etc. Comerț se realiza și cu lumea greco-romană, fapt confirmat de monedele descoperite în regiune (Bâta Doamnei, Piatra Șoimului, Hangu, Ceahlău, Reditu), monede din Dyrrhachium și Apollonia sau monede republicane romane. Tetrardramele dacice de tipul Huși-Vovriești s-au găsit la Piatra-Șoimului, dar și la Ceahlău și Bicazul Ardelean, în zona montană, la fel aflându-se și în zona intracarpatică, altă dovadă a unității dacice de o parte și de alta a Carpaților. La Ghelăiești, într-o așezare s-au aflat piese de cult, podoabe, „căței de vatră”⁷².

Un castellum de pământ la Troian, aflat față-n față cu cetatea de la Bâta Doamnei, cu urme sporadice ale unor unități romane⁷³ ilustrează faptul că romanii și-au dorit să lichideze formele de rezistență din răsăritul Daciei, ipoteză care poate fi coroborată cu distrugerea cetăților de la Bâta Doamnei, Cozla, Piatra Șoimului la începutul secolului al II-lea d.Hr. Acțiunile punitive ale romanilor nu au dus decât la încetarea locuirii în cetăți, comunitățile continuându-și existența în mediul rural, în așezări deschise. Spre exemplu, la Calu-Horodiștea (Piatra-Șoimului) este demonstrată locuirea în secole II-III d.Hr, deci și după cucerirea romană, păstrându-se caracteristicile culturale.

În așezările județului s-au aflat mai multe tezaure monetare sau doar monede dispartate, multe dintre ele de proveniență romană de la mai mulți împărați, de la Nero până la Septimius Severus⁷⁴. Prezența lor arată relațiile dintre civilizația dacă "clasică" și lumea romană aflată spre apogeul expansiunii sale și mai apoi între triburile dacilor liberi și procincia romană Dacia, argumente ale multiplelor legături (comerciale în principal, dar și poate mercenariat, stipendii, jafuri, răscumpărări). Prezența acestor izvoare numismatice în așezările carpice demonstrează continuitate etnică și o

⁷¹ A. Buzilă, *Despre ceramica geto-dacă lucrată la roată de la Bâta Doamnei - Piatra-Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, IV-V, 1972-1973, p. 467; I. Glodariu, E. Iaroslavschi *Civilizația fierului la daci*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1979, pp. 93-124.

⁷² M. Babeș, *Dacii și bastarnii*, în „Memoria Antiquitatis”, II, 1970, p. 215-236; Elena Coman, *O piesă de podoabă germanică descoperită în județul Neamț*, în SCIV, 19, 1968, III, pp. 527-529.

⁷³ N. Gostar, *Cetățile dacice din Moldova și cel de-al doilea război dacic*, în „Memoria Antiquitatis”, I, 93 și urm.

⁷⁴ V. Mihăilescu-Bârliba, *Descoperiri de monede antice și bizantine*, în „Memoria Antiquitatis”, I, 1969, p. 424-425; V. Mihăilescu-Bârliba, loc.cit., în „Memoria Antiquitatis”, III, 587; V. Mihăilescu-Bârliba, *Tezaurul de denari romani imperiali de la Puriceni (com. Borlești, jud. Neamț)*, în „Memoria Antiquitatis”, IV-V, pp. 63-68.

romanizare lentă indirectă la care erau supuse aceste comunități din afara imperiului roman.

Pe Valea Muntelui, vestigii din epoca fierului s-au aflat la Buhalnița (fragmente ceramice), Hangu-Cetățuia, vestigii din secolul III d. Hr., la Fârțiți s-a identificat o așezare dacică. La Chirițeni-sat, pe o terasă s-a aflat un nivel de locuire geto-dacic⁷⁵. Și în munte, civilizația dacică s-a manifestat și prin cetățui naturale sau zidite, dar și așezări deschise. La Altan, Hangu se gasește un vârf de muncel, cu rezonanță dacică, dar nu s-au descoperit urme de locuire, deși au circulat povești despre comori din vechime. În schimb, la Cetățuia-Hangu, s-au descoperit urme ale locuirii, a unei permanențe datorate păstoritului. Ceramică dacică s-a aflat și la Grozăvești, Hangu și Piciorul-Bourei-Fârțiți. Cursul superior nemțean al Bistriței, de la Poiana Largului în amonte spre Borca, a rămas neinvestigat⁷⁶.

În ceea ce privește monedele, ele se datorează, pe cursul superior al Bistriței nemțene, unor descoperiri întâmplătoare. La Poiana Teiului, pe malul Bistriței, s-a aflat un tezaur de monede grecești, tetradrahme. La Bicaz, s-au aflat tetradrahme din timpul lui Alexandru Macedon, monede de argint dacice, imitații după monede macedonene și, de asemenea, denari imperiali romani⁷⁷. În satul Bistrița, comuna Alexandru cel Bun, a fost scos la iveală un tezaur de denari republicani romani⁷⁸.

Perioada daco-romană (secole II-IV d. Hr.) este caracterizată de pătrunderea influenței romane în regiunile locuite de dacii liberi, care, organizați în uniuni tribale, domină și pe alogeni (sarmații, spre exemplu). Așezările sunt ridicate în locuri apărate natural, predomină bordeiele, dar și locuințele de suprafață, iar ceramica este 90% autohtonă, de tradiție dacică, un concludent argument în favoarea continuității civilizației dacice. La 106 d.Hr., cetățile de la Bâta Doamnei, Cozla, Piatra Șoimului sunt distruse, dar populația continuă tradiția anticei Petrodava, adaptându-se noilor condiții, cu așezări deschise, rurale. Prezența unui castru roman, la Troian, în fața așezării antice de la Bâta Doamnei, dincolo de Bistrița, arată intenția romanilor de a suprima încercările de răscoală și de a asigura stabilitatea graniței de răsărit⁷⁹.

Mărturii arheologice aparținând acestei perioade s-au descoperit la Lutărie, lângă Pietricica (ceramică realizată cu mâna și la roată), la Dărmănești - Școala Normală (așezare secole II-III d. Hr., Dealul Cărlomanul, Sărata (la Troian - urme ale unui castru roman dinn secolul al II-lea d.Hr.), Roznov (la Chitinici și la Slobozia), Bahna (Izvoare și Livezi - necropolă și așezare dinn secole II-III d.Hr.), Căndești (Dealul Cetățuia - așezare), Borlești (Ruseni - ceramică și o oglindă sarmatică), Girov

⁷⁵ E. Ciubotaru, *op. cit.*, p. 224; Șt. Cucos, *Contribuții la repertoriul arheologic al județului Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, XVIII, 1992, pp. 33-34.

⁷⁶ Cercetări arheologice și istorice în zona lacului de acumulare Bicaz, p. 87.

⁷⁷ I. Tigara, *Un mic tezaur monetar găsit la Bicaz*, în SCN, II, 1958, pp. 468-469.

⁷⁸ E. Ciubotaru, *op. cit.*, p. 235, 192, 194.

⁷⁹ M. Drăgorescu, *Unele considerații privind civilizația geto-dacică pe actualul teritoriu al județului Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, XIX, 1994, pp. 243-245; N. Gostar, *Cetăți dacice din Moldova*, București, 1969, pp. 11-13.

(Turturești, Dealul Bisericii, Izvoare), Podoleni (pârâul Verdele, Mălăiștea, Negritești), Reditu, Săvinești, Zănești⁸⁰. La Hangu-Cetățuie, din nefericire, doar sondaje, au arătat existența unei necropole aparținând „culturii carpice”⁸¹.

În județul Neamț, face săpături în anii 1957-1959, Iulian Antonescu, la Porcești-Găbara (astăzi comuna Moldoveni, județul Neamț, n.n), făcând descoperiri importante în privința carpilor⁸². Descoperiri întâmplătoare s-au făcut la Butnărești, 1953, cu informații valoroase despre cultura carpilor, dar nu îndeajuns cercetate⁸³. O altă importantă cercetare s-a realizat la Dochia, în toamna anului 1963, când C. Scorpan a scos la iveală o necropolă carpică, în locul numit „La Perdele”⁸⁴.

De o deosebită însemnătate pentru „cultura carpică” din județul Neamț, dar nu numai, a fost cercetarea celei mai mari necropole carpice, Văleni, comuna Botești, începute în perioada 1959-1963 și continuate după 1964, de către I. Ioniță și V. Ursache. Rezultatele cercetărilor au fost publicate în mai multe studii și au fost încununate cu realizarea unei ample monografii.⁸⁵

Între Carpați și Siret în secolele II și III s-a petrecut procesul de „carpizare” a populației locale, simultan cu asimilarea unor elemente răsăritene și nord-pontice, demonstrând permanența și viabilitatea populației locale daco-carpice de a asimila, de a-și menține caracterelor culturale ancestrale. Din secolul al II-lea și până la începutul secolului al IV-lea d.Hr. este înregistrată prin descoperiri arheologice o numeroasă populație carpică în zona subcarpatică, dar mai ales pe valea Siretului și Moldovei, unde au fost scoase la iveală așezări și necropole ca cele de la Gabăra-Moldoveni, Văleni-Botești, Vlădiceni sau Slobozia, Chintinici - Roznov, Bahna-sat și Izvoare-Bahna, Șovoaia, Ruseni, Măstacăn din Borlești, Dochia și Bălușești, Doina, Bețești, Căciulești, Gura-Văii, Turturești - Girov, Dărmănești și Lutărie-Pietricica din Piatra-Neamț, Podoleni, Reditu, Săvinești, Zănești⁸⁶

Cultura Poienesti, specifică populației carpice, s-a aflat în strânsă legătură cu lumea romană, fapt confirmat de intensă circulație monetară, fiind descoperite în regiune mai multe tezaure monetare sau doar monede dispartate, de origine romană, și numeroasele obiecte de import romane, ceramică, unelte, arme și podoabe descoperite în așezările acestei culturi (la Vlădiceni, spre exemplu, s-au descoperit 24 de amfore

⁸⁰ E. Ciubotaru, *Monumente istorice din județul Neamț, Vol. I, Situri arheologice*, p. 104-106; C. Turcu, *Marile șantieri arheologice*, pp. 43-44; V.M. Bărliba, *Circulația monetară la triburile libere de la răsărit de Carpați (sec. II-IV d.Hr.)*, pp. 281-289; N. Gostar, *Cetatea dacică de la Băta Doamnei*, în „Omăgiu lui Petre Constantinescu-Iași”, București, 1965, pp. 81-86

⁸¹ D. Gh. Teodoru, *Cercetările de la Hangu-Cetățuie*, în „Materiale”, VI, 1959, pp. 66-68.

⁸² I. Antonescu, *Săpăturile arheologice de la Găbora-Porcești*, în „Materiale”, VI, pp. 474-483.

⁸³ Gh. Bichir, *Unele observații cu privire la necropolele de tip Poienesti din Moldova și relațiile acestor necropole cu lumea sarmată*, în SCIV, XII, 1961, p. 253.

⁸⁴ C. Scorpan, *Necropola carpică de la Dochia*, în „Arheologia Moldovei”, V, 1967, pp. 331-332.

⁸⁵ I. Ioniță, V. Ursache, *Văleni, o mare necropolă a dacilor liberi*, Editura Junimea, Iași, 1988, p. 7.

⁸⁶ V. Mihăilescu-Bărliba, *Dacia răsăriteană în secolele VI-I î.e.n.. Economie și monedă*, Ed. Junimea Iași, 1990, pp. 68, 95, 134.

cu inscripții romane)⁸⁷. Așezările carpilor erau situate atât pe înălțimi (pe promontorii și pe pante de deal), cât și pe terase mai joase ale apelor, căutându-se în special locurile apărate natural. Locuiau în bordeie și în locuințe de suprafață, construite din lemn și chirpic, în care erau amenajate instalații de încălzire și de preparare a hranei, proviziile fiind păstrate în gropi simple sau arse, în funcție de sol și în saci făcuți din plante textile sau în coșuri de nuiele și vase mari de provizii de construcție indigenă. Ceramica este materialul arheologic cel mai întâlnit în așezări și necropole, 90% era autohtonă, în care se păstrează tradiția dacică, dar și influența romană sau sarmatică. Sunt și vase de import, romane (amfore, străchini, boluri) sau sarmatice (vase cu torți zoomorfe). Ceramica lucrată la roată sau la mână apare în așezările de la Pietricica – *Lutărie* (cățui, vase-borcan, străchini, fructiere, capace), Căciulești-Girov, Români-sat, Dochia etc. La Dărmănești s-a descoperit un atelier al meșterilor olari, care, cu siguranță furnizau vase ceramice pentru întreaga regiune și nu numai⁸⁸.

La Dochia, *La Perdele*, într-un adevărat câmp funerar (o întreagă terasă), atribuirea culturală s-a făcut prin artefacte, asupra vaselor descoperite făcându-se analogii, cu altele descoperite în întreg spațiul locuit de carpi (Văleni-Botești sau Sopor de Câmpie)⁸⁹. Ocupațiile carpilor erau păstoritul și agricultura, așa cum o arată semințele, râșnițele, cuțitele, brăzdarele, secerile, strecurătorile și alte obiecte descoperite în așezările culturii Poienesti din regiune. La Izvoare, într-o așezare situată la 350 m altitudine, suprapusă unei așezări cucuteniene, sumarul paleofaunei ne arată că vânătoarea nu era decât o ocupație secundară, de tip alimentar, care completa hrana locuitorilor și care provenea din masivele forestiere ale regiunii. S-au găsit oase de cerb (cele mai multe) și de urs⁹⁰.

La Dochia, în locul numit *La Perdele*, s-a descoperit o necropolă carpică, datată sfârșitul secolului al III-lea d.Hr.; cercetările sistematice efectuate de Neculai Bolohan și colectivul său au arătat prezența unui adevărat "câmp funerar", cu morminte de incinerare ce au caracteristici întâlnite la est și la vest de Carpați⁹¹.

O așezare carpică s-a descoperit pe panta sud-vestică a dealului Davidul, pe malul stâng al pâraului Valea Mare, în fața satului Homiceni. Aici s-au aflat mai multe tezaure monetare (Bozieni de Jos-Dulcești, Văleni-Botești, Talpa-Bârgăoani, Hlăpești-Dragomirești și Tupilați)⁹². La Homiceni s-au făcut cercetări în 1960, după ce un țăran a aflat întâmplător (la săpatul cartofilor) 38 de denari imperiali datați din perioada 68-69 d. Hr. (domnia lui Galba), până în 138 d. Hr., din timpul împăratului Hadrian⁹³. În

⁸⁷ V. Mihăilescu-Bîrliba, *op. cit.*, p. 578.

⁸⁸ C. Scorpan, *loc.cit.*, 1972-1973, pp. 120-123; I. Ioniță, *loc. cit.*, 1982, p. 15, 89, 90.

⁸⁹ Roxana Munteanu, N. Bolohan, *loc. cit.*, 2004, pp. 291-307

⁹⁰ S. Haimovici, *loc.cit.*, 1983 – 1985, pp. 264-268.

⁹¹ Roxana Munteanu, N. Bolohan, *loc. cit.*, 2004, pp. 291-307.

⁹² V. Mihăilescu-Bîrliba, *Circulația monetară la triburile libere de la răsărit de Carpați (sec. II-IV e.n.)*, în „Memoria Antiquitatis”, II, 1970, p. 308.

⁹³ E. Petrișor, *Tezaurul monetar roman de la Homiceni (II)*, județul Neamț, în „Memoria Antiquitatis”, XIX, 1994, pp. 355-357.

1986, s-a aflat un alt tezaur monetar, cu un număr mare de monede-666, cele mai multe din timpul lui Traian și Hadrian, ceea ce denotă o influență romană însemnată în zonă, în această perioadă. Datorită numărului de monede ce-l conține, tezaurul poate proveni din stipendiile primite de la romani pentru paza hotarelor răsăritene ale imperiului, la care se pot adăuga, eventual, și alte piese obținute din jaf sau răscumpărări de captivi⁹⁴. În comuna Bârgăuani, un vas de ceramică conținea 446 de monede din secolul al II-lea⁹⁵. 1159 monede de argint denari imperiali s-au aflat într-un vas carpic din sec II-III d.Hr., monede de la Nero până la Commodus⁹⁶.

După războaiele din 295-297 și 302-303, carpii intră în declin, mai fiind amintiți până la 381, apoi părăsind scena istoriei. Se integrează în lumea daco-romană și apar așezările de tip Sântana de Mureș precum cele de la Hlăpești, Doina-Girov, Podoleni, Zănești, Mănoaia-Costișa sau Izvoare⁹⁷.

Epoca migrațiilor a însemnat și pentru istoria românilor "Evul Mediu întunecat", cu o "tăcere" a izvoarelor scrise, de aceea efortul arheologic a fost mai mult decât o necesitate, în special pentru dovedirea continuității unei populații romanice născute dintr-un meleu daco-roman. În regiunea studiată, în mai multe așezări cu niveluri de locuire preistorică și daco-romană s-au descoperit vestigii arheologice specifice unor culturi ale "zorilor Evului Mediu": Doina, Brășăuți, Mănoaia, Văleni, Izvoare, Bâta-Doamnei etc. Epoca migrațiilor - cronologic desfășurată din secolul al III-lea până în secolul al XIII-lea - a cunoscut intensități diferite și a fost împărțită în funcție de valurile succesive de popoare migratoare care s-au abătut asupra spațiului românesc.⁹⁸

Cultura Sântana de Mureș-Cearneahov s-a format în Volhynia și Galiția, la Sântana de Mureș, lângă Târgu-Mureș, s-au făcut primele descoperiri în România și, cronologic, se întinde din secolul al III-lea (a doua sa jumătate) până la sfârșitul secolului al IV-lea. Așezările sunt neîntărite, pe terase, pâraie și râuri, cu locuințe de suprafață și bordeie, iar necropolele sunt birituale, cu inventar bogat. Comunitățile erau de agricultori, crescători de vite, iar dintre meșteșuguri a fost atestat olăritul, confecționarea pieptenilor din os și a paharelor din sticlă. S-au descoperit două morminte la Piatra-Neamț, la Zănești (la fundația bisericii "Sf. Nicolae", la Girov (Doina-sat - s-au identificat trei necropole), la Dumbrava Roșie (Izvoare - La Iaz - o necropolă de înhumăție). La Izvoare s-a cercetat o necropolă din secolul al IV-lea, care

⁹⁴ *Ibidem*, p. 371.

⁹⁵ V. Mihăilescu-Bârliba, *Circulația monetară la triburile libere de la răsărit de Carpați (sec. II –IV e.n.)*, în „Memoria Antiquitatis”, II, 1970, pp. 316-317.

⁹⁶ V. Mihăilescu-Bârliba, *Tezaurul de denari romani imperiali de la Puriceni (comuna Borlești, județul Neamț)*, în „Memoria Antiquitatis”, IV-V, 1976, pp. 125-130.

⁹⁷ M. Alexianu, Linda Ellis, *Date noi asupra necropolei de tip Sântana de Mureș de la Izvoare Piatra-Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, XV-XVII, 1983-1984, Piatra-Neamț, p. 127.

⁹⁸ Șt. Cucos, *Săpăturile arheologice din județul Neamț* (II), p. 579, în „Memoria Antiquitatis”, III, 1971; I. Mitrea, *Contribuții la cunoașterea populației locale dintre Carpați și Siret în secolele V-VI d.Hr.*, în „Memoria Antiquitatis”, II, 1970, p. 345 și urm.

arată raporturi consistente cu lumea romană și o întrepătrundere a elementelor gotice și sarmatice⁹⁹.

Unele dintre așezările culturii Sântana de Mureș s-au suprapus celor carpice, cum este cazul așezării de la Mănoaia-Costișa, unde pe un bogat nivel carpic s-a descoperit un nivel din secolul al IV-lea specific culturii Sântana de Mureș. De altfel, în acest sit se constată o succesiune de orizonturi culturale care acoperă perioada secolelor III-VI d. Hr. Așezările culturii Sântana de Mureș-Cerneahov sunt neîntărite, situate în apropierea surselor de apă, pe terase de râuri și pârâuri, locuințele fiind ca și în epoca anterioară de suprafață sau semi-îngropate, pereții fiind de lemn și chirpic (la Căndești s-au descoperit foarte mult chirpic și lemn carbonizat). Îndeletnicirile acestor comunități rămân agricultura și creșterea animalelor și, conform descoperirilor din așezări, și olăritul și prelucrarea pieptenilor din os și confecționarea paharelor din sticlă, aceste ultime ocupații fiind caracteristice acestei culturi¹⁰⁰. Măturii arheologice ale acestei culturi s-au identificat la Târgu-Neamț, Bârgăuani-Ghelăiești, Doljești, Petricani, Răucești, Tămășeni și Văleni¹⁰¹.

La Mănoaia-Costișa s-a înregistrat stratigrafic o succesiune de orizonturi culturale ce acoperă în întregime secolele III-VI. În u< vcc<ltimul nivel s-a considerat că se poate vorbi despre un facies cultural numit Costișa-Botoșana I, aparținând populației daco-romane, cu afinități cu cultura Brătei din Transilvania și cu cultura Ipotești-Căndești, răspândită în sudul arcului carpatic. Așezările de la Poiana Dulcești, Izvoare-Bahna și Brășăuți - Dumbrava Roșie exprimă continuitatea populației autohtone și sunt atribuite culturii Hlincea, evoluția sa marcând sfârșitul etnogenezei românești¹⁰². S-au efectuat cercetări care ilustrează această epocă la Bâta Doamnei, unde, un nivel de locuire din secolele IX-X s-a suprapus peste vechea cetate dacică, iar la Văleni, la Cetățuia, s-a descoperit un nivel prefeudal din secolul al VIII-lea¹⁰³.

La Mănoaia-Costișa, pe nivelul de locuire specific culturii Sântana de Mureș-Cerneahov s-au suprapus două niveluri de locuire datate ca fiind din veacurile al V-lea și al VI-lea. La Brășăuți s-au descoperit urme de locuire din secolele VIII-IX, la fel și la Izvoare, comuna Bahna, unde s-au identificat două niveluri de locuire, unul din

⁹⁹ C. Scorpan, *Date noi cu privire la carpi și problema continuității*, în „Memoria Antiquitatis”, IV-V, 1972-1973, p. 120-125; M. Alexianu, Linda Ellis, *Date noi asupra necropolei de tip Sântana de Mureș de la Izvoare Piatra-Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, XV-XVII, 1983-1984, Piatra-Neamț, 1988, p. 121.; M. Drăgotescu, *Dovezi arheologice ale continuității populației autohtone în secolul V-IX în județul Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, XV-XVII, 1983-1984, Piatra-Neamț, 1988, p. 122 și urm.

¹⁰⁰ M. Alexianu, Linda Ellis, *Date noi asupra necropolei de tip Sântana de Mureș de la Izvoare Piatra-Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, XV-XVII, 1983-1984, Piatra-Neamț, p. 122 și urm.

¹⁰¹ E. Ciubotaru, *Monumente istorice din județul Neamț, Vol. I, Situri arheologice*, pp. 119-120.

¹⁰² D.Gh. Teodor, *Teiritoriul est-carpatic în veacurile V-XI e.n.*, 1978, p. 81; M. Drăgotescu, *Dovezi arheologice ale continuității populației autohtone în secolul V-IX în județul Neamț*, p. 152; I. Mitrea, *Descoperiri prefeudale în regiunea central-estică a Carpaților Orientali și din zona de contact cu Podișul Moldovei*, în „Carpica”, I, Bacău, 1968, pp. 249-257; Șt. Cucos, *Săpăturile arheologice din județul Neamț (II)*, în „Memoria Antiquitatis”, III, Piatra-Neamț, 1971, p. 579.

¹⁰³ E. Ciubotaru, *Monumente istorice din județul Neamț, Vol. I, Situri arheologice*, pp. 125-127.

secolele VI-VII și unul din secolele VIII-IX. Aceste habitate specifice secolelor VIII-IX oferă imaginea vechiului sat românesc, atribuite culturii Hlincea, evoluția sa marcând sfârșitul etnogenezei românești. La Piatra-Neamț, la *Lutărie*, așezarea din secolele V-VI se suprapune peste mai vechea așezare carpică, iar la Văleni, Piatra-Neamț, s-au identificat două așezări din secolele VIII-X¹⁰⁴.

În secolele VI-VII apar și elemente ale culturii slave, dar nu pure, grupurile slave, eterogene, în contact cu populația autohtonă au fost asimilate. Valurile succesive de migratori au dus la deprecierea culturii materiale, restrângerea suprafețelor așezărilor. Locuitorii erau nevoiți adeseori să-și părăsească așezările și să caute locuri ferite, în munți sau văi lăturalnice¹⁰⁵.

La Brășăuți, locuințele sunt de tipul semi-bordeiului, vetrele sunt simple și cercetările de aici au identificat urme ale practicării agriculturii, oase de animale domestice, dar și de sălbatic, mai frecvent fiind mistrețul. Bordeiele și semibordeiele epocii în regiune sunt de forme rectangulare, prevăzute cu pietrare și cuptoare de lut sau din pietre de râu. Necropolele lipsesc în regiune, dar s-au descoperit morminte de înhumare și amintim cel de la Văleni. Obiectele de podoabă sunt rare, la Izvoare-Bahna descoperindu-se un cercel semilunar cu pandantiv stelat¹⁰⁶.

Evul Mediu timpuriu este reprezentat în zonă prin descoperirile de la Dărmănești (o necropolă medievală pe o terasă din stânga râului Cuejdi)¹⁰⁷, de la Mănoaia, comuna Costișa (în vatra satului s-a aflat o necropolă), de la Doina, comuna Girov, pe o terasă a râului Cracău (trei necropole din secolele XIII-XIV), de la Dumbrava Roșie (o așezare și o necropolă), iar în munte, la Hangu-Cetățuia, s-a descoperit o așezare din Evul Mediu timpuriu. La Bâta Doamnei, dar și la Pietricica, s-au descoperit vestigii arheologice specifice acestei perioade. Bâta Doamnei a fost cercetată mai intens, dată fiind existența aici și a cetății dacice, presupusă antică Petrodava. Artefactele descoperite aici, în special crucile relicviare kievene și bizantine, dar și moneda provenind de la regele maghiar Bela al III-lea, i-au făcut pe cercetători să aproximeze existența așezării medievale în ultima parte a secolului al XII-lea și primele patru decenii ale secolului al XIII-lea. Așezarea este părăsită în primăvara lui 1241, fapt legat fără îndoială de marea invazie mongolă în Europa. O aripă a armatei lui Cadan a ales pentru a ajunge în Transilvania calea de pe cursul mijlociu al Bistriței, spre pasul Tulgheș. Encolpioanele descoperite dovedesc locuirea așezării de către o populație de rit ortodox, cel mai probabil, ei fiind români¹⁰⁸.

¹⁰⁴ M. Drăgotescu, *Dovezi arheologice ale continuității populației autohtone în secolul V-IX în județul Neamț*, p. 151; D.Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V-XI e.n.*, 1978, p. 31.

¹⁰⁵ I. Mitrea, *Descoperiri prefeudale din regiunea central estică a Carpaților Orientali și din zona de contact cu Podișul Moldovei*, în „Carpica”, I, Bacău, 1968, p. 257.

¹⁰⁶ Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în sec. V-XI. Contribuții arheologice și istorice la problema formării poporului român*, Iași, 1978, p. 31

¹⁰⁷ V. Spinei, *Necropola medievală de la Piatra-Neamț- Dărmănești*, în „Memoria Antiquitatis”, I, 1969, pp. 215-225.

¹⁰⁸ C. Scorpan, *L'ensemble archeologique feodal du Bâta Doamnei*, în "Dacia. Revue d'archeologie et d'histoire ancienne, N.S., IX, București, 1965, p. 441 și urm.; V. Spinei, *Moldova în secolele XI-XIV*,

Pe teritoriul orașului Piatra-Neamț, la Pietricica, s-a descoperit ceramică analoagă cu cea de la Bâțca Doamnei. În urma studiilor tipologice s-au făcut analogii cu alte astfel de artefacte și s-a stabilit datarea lor ca fiind sfârșitul veacului al XII-lea și începutul veacului al XIII-lea. Alte artefacte, precum cruciulițele relicviare și encolpioanele și moneda emisă de regele maghiar Bela al III-lea întăresc această datare, considerându-se că cetățuia a avut existența sa la sfârșit de secol XII și primele patru decenii ale secolului XIII, sfârșitul ei putând fi pus în legătură cu invazia mongolă spre Europa din 1241-1242. Importanța descoperirilor de la Bâțca Doamnei este dată și de faptul că s-au identificat puține astfel de așezări în regiune din secolul al XIII-lea¹⁰⁹.

Vestigiile feudale de la Bâțca Doamnei s-au descoperit pe platoul central al măgurii înalte de 457 m și pe mai multe terase, suprapunând stratul gros dacic. De altfel, locuitorii cetății au știut să refolosească fortificațiile dacice, favorizați de înălțimea dominantă, de diferența de nivel. Singura parte accesibilă era apărută cu o palisadă din bârne și val de pământ, ridicată deasupra fundației zidului dacic. Cetatea adăpostea și locuințe civile, de formă pătrată și dreptunghiulară, cu pereți de lemn peste care s-au pus nuiiele bătute cu lut, în mijlocul lor fiind vetre cu rol de încălzire și preparare a hranei. Unele urme par a fi ale unei case mari, în zonă centrală (poate a conducătorului) sau ale unei bisericuțe, presupus o capelă, și un mic cimitir. Mica necropolă adăpostea oseminte de femei și copii, fapt care nu ne conduce neapărat la ideea că era o așezare nemilitară, cum au opinat unii autori, ci pot fi urme ale unor civili care s-au adăpostit în cetate și au avut un sfârșit violent. De altfel, s-au descoperit și trei morminte de înhumatie, lipsite de inventar, ale unor tineri, unul dintre ei lipsit de cap, cu urme de spadă, cu siguranță ale unor războinici, poate apărători ai fortificației. Mormintele, primele menționate aflate lângă urmele unei construcții de lemn, se poate biserică, și cele trei ale tinerilor, sunt de rit creștin, ale unor persoane europoide, probabil autohtoni. Sunt reprezentanți ai populației românești, de rit creștin, aflați sub influență ortodoxă, după cum o arată prezența cruciulițelor bizantine și kievene, specifice unui spațiu ortodox. Cele două cruci kievene au fost datate ca fiind de la puțin timp înainte de sosirea mongolilor. La Dărmănești, pe malul Cuejdului, pe terasa stângă s-a descoperit o necropolă din veacul XII-XII, aflată în legătură cu cetatea și așezarea de la Pietricica și poate și cu cea de la Izvoare din locul numit "La Iaz", datată din aceeași perioadă¹¹⁰.

Deși artefactele scoase la iveală specifice acestei perioade nu sunt deosebit de numeroase și nu s-au identificat multe situri, constatăm o concentrare în jurul zonei Piatra-Neamț, în jurul cetății de la Bâțca Doamnei. Această așezare întărită, chiar

Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 88, 89, 161, 194; C. Matasă, I. Zămoșteanu, M. Zămoșteanu, *Săpăturile de la Piatra-Neamț*, în „Materiale”, VII, 1959, pp. 365-367.

¹⁰⁹ C. Scorpan, *L'ensemble archeologique feudal du Bâțca Doamnei*, în „Dacia. Revue d'archeologie et d'histoire ancienne”, N.S., IX, București, 1965, p. 445.

¹¹⁰ C. Buzdugan, *Itinerare arheologice moldovene*, p. 99.

dacă nu prezintă materialul arheologic care să ne îndrituiască să o vedem ca pe o reședință a unei formațiuni prestatale, a fost o tabără militară¹¹¹. Poate un avanpost extracarpatic al regalității maghiare, din care se puteau iniția acțiuni expansive, anulat de intervenția armată a mongolilor la 1241. Avea rol în supravegherea unui important pas carpatic și putea fi un sprijin al prozelitismului catolic care, în jurul anului 1220, încerca să impună această religie cumanilor și românilor de la răsărit de Carpați. Nu este exclus, și după cum am văzut obiectele religioase descoperite ne îndreptățesc, să opinăm că locuitorii cetății să fie români, care s-au alăturat acțiunilor maghiare, autohtoni sau ardeleni. Sau, pur și simplu, români, oameni ai locului, care s-au folosit de avantajele fostei cetăți dacice pentru a crea un punct strategic de supraveghere, apărare și refugiu. După cum o consemnează mărturiile contemporane, românii din pasuri au încercat să reziste tătarilor împreună cu cumanii și au fost înfrânți, într-un astfel de context grupul expediționar al lui Cadan distrugea cetatea feudală de la Bâta Doamnei¹¹².

Evoluția comunităților umane din județul Neamț din paleolitic și până în secolul al XIII-lea impune un număr mare de izvoare istorice. Dacă în acest demers științific se vor folosi în majoritate izvoare arheologice, nu putem neglija nici sursele scrise, deși sunt într-un număr mic și fac puține referiri la zona studiată. În categoria acestor izvoare se înregistrează: izvoarele narative, beletristice, diplomatice, cartografice, epigrafice și numismatice. Izvoarele narative includ lucrările cu caracter istoric, cronici, anale, însemnări de călătorie, descrieri geografice. Într-o mică măsură prezintă și comunitățile est-carpătice în perioada propusă spre studiu și cu atât mai puțin micro-regiunea cuprinzând cursul inferior al Bistriței nemțene. Izvoare narative interne nu se cunosc în această perioadă. Cele ulterioare (începând cu veacul al XV-lea) însă fac referiri și la secolele anterioare, chiar dacă de multe ori sub aspect legendar. Aici putem menționa letopisețele veacului al XV-lea realizate la marile mănăstiri moldave și lucrările cronicarilor începând cu Grigore Ureche sau textele misionarului Marco Bandini de la mijlocul secolului al XVII-lea¹¹³. Mărturii străine despre spațiul est-carpatic aflăm în cronicile ruse (a fost scrisă și o cronică "moldo-rusă"). Cronicarii greco-bizantini oferă știri episodice despre Moldova, doar marea invazie mongolă spre Europa cu trecerea unor contingente peste Carpați apare în operele misionarului Rogerius sau ale lui Pian del Carpine sau Wilhelm de Rubruck¹¹⁴.

Izvoarele epigrafice sunt într-un număr mic în spațiul moldav până în secolul al XIII-lea. Menționăm pentru zona noastră cruciulițele encolpioane greco-bizantine de

¹¹¹ Al. Andronic, *Fortificațiile medievale din Moldova*, în „Memoria Antiquitatis”, II, 1970, p. 405.

¹¹² V. Spinei, *Les relations de la Moldavie avec Byzance et la Russie au premier quart du IIe millénaire à la lumière des sources archéologiques*, în „Dacia”, N.S., 19, 1975, pp. 237-240, V. Spinei, *Moldova în secolele XI-XIV*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1982, p. 45.

¹¹³ Vezi C. Turcu, *Preocupări de cultură regională*, III, pp. 8-12; V.A. Urechia, *Codex Bandinus*, în AARMSI. s. III, XVI, 1895, *passim*.

¹¹⁴ Șt. Pascu, *Izvoarele istoriei românilor în secolele VII-XIV*, în „Istoria Românilor”, III, coord. Șt. Pascu, R. Theodorescu, Ed. Enciclopedică, București, 2001, p. 11.

la Bâtca-Doamnei cu inscripții în limba greacă. De asemenea, cruciulițele duble-relicviare de tip vechi rusesc din aceeași așezare cu inscripții slavone încizate în relief în forme prescurtate, făcând parte dintr-o serie cu cele de la Adjud (județul Vrancea) și Dănești (județul Vaslui)¹¹⁵.

Monedele descoperite în regiune sunt bizantine, ungurești, germane, cehe, mongole, armene, genoveze, venețiene. Monedele bizantine și cele ale Hoardei de Aur cunosc o circulație mai intensă¹¹⁶. Amintim și moneda de argint ungurească de la regele Bela al III-lea, care poate reflecta relații între comunitățile de o parte și de alta a Carpaților, dar și tendințe expansioniste sau de apărare a regalității maghiare în zonă, stopate de bunăseamă de expedițiile mongole de la jumătatea veacului al XIII-lea și de constituirea hanatului Hoardei de Aur la nord de Marea Neagră¹¹⁷.

Perioada ce s-a întins din paleoliticul superior și până în secolul al XIII-lea înseamnă circa 15.000 de ani de locuire în județul ce se cheamă astăzi Neamț. Deși cuprinde epoci „întunecate” din punct de vedere al izvoarelor scrise, arheologia a dovedit prezența omului pe aceste locuri din zona montană și până în „șesul” Moldovei și Siretului. Incursiunea noastră pe verticala acestei micro-istorii confirmă prezența omului în fiecare perioadă, reprezentant al unor civilizații, purtător al unor culturi arheologice, cu caracteristici și influențe, strânse în meleuri de multe ori remarcabile. Mai bine de o mie de ani, olarii eneolitici au folosit lutul din „ulucul subcarpatic” pentru a da naștere ceramicii cucuteniene. Și, foarte important, în această zonă de depresiuni colinare s-a dovedit stratigrafic continuitatea locuirii pe întreaga perioadă aflată în atenție prin acest studiu.

Bibliografie selectivă

- Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. I, București, Ed. Enciclopedică, 2001.
 Andronic, Al., *Fortificațiile medievale din Moldova*, în „Memoria Antiquitatis”, II, 1970.
 Antonescu, I., Săpăturile arheologice de la Găbora-Porcești, în „Materiale”, VI.
 Alexianu, M., Ellis, Linda, *Date noi asupra necropolei de tip Sântana de Mureș de la Izvoare Piatra-Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, XV-XVII, 1983-1984, Piatra-Neamț.
 Babeș, M., *Dacii și bastarnii*, în „Memoria Antiquitatis”, II, 1970.
 Bârliba, V.M., *Circulația monetară la triburile libere de la răsărit de Carpați (sec. II-IV d.Hr.)*, în „Memoria Antiquitatis”, II, 1970.
 Bichir, Gh., *Unele observații cu privire la necropolele de tip Poieneni din Moldova și relațiile acestor necropole cu lumea sarmată*, în „SCIV”, XII, 1961.

¹¹⁵ V. Spinei, *Les relations de la Moldavie avec Byzance et la Russie au premier quart du IIe millénaire à la lumière des sources archéologiques*, în „Dacia”, N.S., 19, 1975, pp. 237-240.

¹¹⁶ V. Spinei, *Les relations de la Moldavie avec Byzance et la Russie au premier quart du IIe millénaire à la lumière des sources archéologiques*, pp. 231-234; C. Preda, *Circulația monedelor bizantine în regiunea carpato-dunăreană*, în „Studii și cercetări de istorie veche” (SCIV), 23, 3, pp. 375-379.

¹¹⁷ V. Spinei, *Moldova în secolele XI-XIV*, pp. 89-90.

- Bitiri, Maria, Cârciumar, M. Considerații asupra unor probleme privind dezvoltarea paleoliticului superior și mediul său natural pe teritoriul României, în „Studii și cercetări de istorie veche și arheologie”, 32, 1, 1981.
- Bitiri, Maria, Căpitanu, V., *O nouă așezare swideriană în Carpații Orientali*, în „SCIV”, 18, 1967, 1.
- Bolohan, N., Munteanu, E., *Sat Siliștea, comuna români*, în V. Gavruc și Gh. Dumitroaia, (coord.) „Cultura Costișa în contextul epocii bronzului, catalog de expoziție”, Piatra-Neamț, Ed. C. Matasă,
- Buzdugan, C., *Itinerare arheologice moldovene*, București, Ed. Sport-Turism, 1981.
- Buzilă, A., *Despre ceramica geto-dacă lucrată la roată de la Bâta Doamnei - Piatra-Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, IV-V, 1972-1973.
- Cârciumar, M., Anghelinu, M., Lucas, Géraldine, Niță, Loredana, Steguweit, L., Mărgărit, Monica, Fontana, Laura, Brugère, A., Dumitrașcu, V., Hambach, U., Cosac, M., Cârstina, O., Dumitru, F., *Șantierul paleolitic de la Poiana Cireșului (Piatra Neamț) o sinteză a rezultatelor recente (1998-2005) The Poiana Cireșului upper paleolithic site – the last stage of research (1998-2005)*, în „Materiale și cercetări arheologice”, s.n., II, 2000-2006, 2007.
- Cârciumar, M., Anghelinu, M., Lucas, Géraldine, Niță, Loredana, Steguweit, L., Mărgărit, Monica, Fontana, Laura, Brugère, A., Dumitrașcu, V., Hambach, U., Cosac, M., Cârstina, O., Dumitru, F., *Gravetianul de la Piatra-Neamț - Poiana Cireșului*, în „Memoria Antiquitatis”, XXIII, 2004.
- Cercetări arheologice și istorice în zona lacului de acumulare Bicaz*, Piatra-Neamț, Ed. Constantin Matasă, 2003.
- Chirica, V., *Le paleolithique de la zone du Prut moyen*, în „Memoria Antiquitatis”, XX, Piatra-Neamț, 1995.
- Chirica, V., Bodi, G., *Contribuții la crearea unui sistem informatic geografic pentru modelarea atlasului arheologic al spațiului carpato-nistrean. Stațiuni paleolitice între Carpații Orientali și Nistru*, Ed. PIM, Iași, 2011.
- Ciubotaru, Elena, *Monumente istorice din județul Neamț*, Vol. I, Situri arheologice, Piatra-Neamț, Ed. Crigarux, 2004.
- Coman, Elena, *O piesă de podoabă germanică descoperită în județul Neamț*, în „SCIV”, 19, 1968, III.
- Cucoș, Șt., *Ceramica de tip C din aria culturii Cucuteni*, în „Memoria Antiquitatis”, IX-XI, 1985.
- Cucoș, Șt., *Contribuții la repertoriul arheologic al județului Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, XVIII, 1992.
- Cucoș, Șt., *Săpăturile arheologice din județul Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, I, 1969.
- Cucoș, Șt., *Săpăturile de la Văleni - Piatra-Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, VI-VIII, 1976.
- Cucoș, Șt., *Săpăturile arheologice din județul Neamț (II)*, în „Memoria Antiquitatis”, III, 1971.
- Drăgotescu, M., *Așezarea paleolitică din Bicaz*, în „Carpica”, I, 1968.
- Drăgotescu, M., *Civilizații preistorice*, în „Petrodava - 2000 - tradiție și continuitate”, Piatra-Neamț, 1980.
- Drăgotescu, M., *Dovezi arheologice ale continuității populație autohtone în secolul V-IX în județul Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, XV-XVII, 1983-1984, Piatra-Neamț, 1988.
- Drăgotescu, M., *Unele considerații privind civilizația geto-dacică pe actualul teritoriu al județului Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, XIX, 1994.

- Drăgotescu, M., *Petrodava, important centru economic, politic și spiritual*, în „Petrodava-2000, tradiție și continuitate”, Piatra-Neamț, 1980.
- Dumitrescu, Hortensia, *Șantierul arheologic Traian*, în „Materiale”, V, 1959.
- Dumitrescu, Hortensia, Dumitrescu, Vl., *Șantierul arheologic Traian*, în „Materiale”, IX, 1970.
- Dumitrescu, Hortensia, *Două vase de o formă deosebită descoperite în așezarea de la Traian-Dealul Viei*, în „Memoria Antiquitatis”, IV-V, 1972-1973.
- Dumitroaia, Gh., *Comunități preistorice din nord – estul României, de la Cultura Cucuteni până în Bronzul Mijlociu*, Piatra- Neamț, Ed. Constantin Matasă, 2000.
- Dumitroaia, Gh., *Depunerile neo-eneolitice de la Lunca și Oglinzi, județul Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, XIX, 1994.
- Dumitroaia, Gh., *Săpăturile arheologice din județul Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, VI-VIII, 1976.
- Dumitroaia, Gh., *Săpături arheologice sistematice și periegheze din județele Neamț, Bacău și Suceava (2002-2003)*, în „Memoria Antiquitatis”, XXIII, 2004.
- Dumitroaia, Gh., *Considerații asupra culturii Costișa-Komarov pe teritoriul Moldovei, în „Cultura Costișa în contextul epocii bronzului, catalog de expoziție”, coord. V. Gavruc și Gh. Dumitroaia.*
- Dumitroaia, Gh., *Cercetările arheologice din județul Neamț (1996)*, în „Memoria Antiquitatis”, XXI, 1997.
- Florescu, A.C., *Așezarea Noua II de la Piatra-Neamț - Steagul Roșu (Ciritei)*, în „Memoria Antiquitatis”, I, 1969.
- Glodariu, I., Iaroslavski, E., *Civilizația fierului la daci*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1979.
- Gostar, N., *Cetățile dacice din Moldova și cucerirea romană la nordul Dunării de Jos*, în „Apulum”, 1965.
- Gostar, N., *Cetățile dacice din Moldova și cel de-al doilea război dacic*, în „Memoria Antiquitatis”, I, 1969.
- Gostar, N., *Cetatea dacică de la Bâta Doamnei*, în „Omagiu lui Petre Constantinescu-Iași”, București, 1965.
- Ioniță, I., Ursache, V., *Văleni, o mare necropolă a dacilor liberi*, Editura Junimea, Iași, 1988.
- Marinescu-Bâlcu, Silvia, *Unele probleme ale neoliticului în lumina săpăturilor de la Târpești*, în „SCIV”, 19, III, 1968.
- Marinescu-Bîlcu, S., Alexianu, M., Ciubotaru, E., *Săpăturile arheologice de la Izvoare – Piatra Neamț din anul 1987*, în „Memoria Antiquitatis”, XVIII, 1992.
- Matasă, C., Zămoșteanu, I., Zămoșteanu, M., *Săpăturile de la Piatra-Neamț*, în „Materiale”, VII, 1959.
- Mihăilescu-Bârliba, V., *Circulația monetară la triburile libere de la răsărit de Carpați (sec. II-IV e.n.)*, în „Memoria Antiquitatis”, II, 1970.
- Mihăilescu-Bîrliba, V., *Dacia răsăriteană în secolele VI-I î.e.n.. Economie și monedă*, Ed. Junimea Iași, 1990.
- Mihăilescu-Bârliba, V., *Descoperiri de monede antice și bizantine*, în „Memoria Antiquitatis”, I, 1969.
- Mihăilescu-Bârliba, V., *Tezaurul de denari romani imperiali de la Puriceni (com. Borlești, jud. Neamț)*, în „Memoria Antiquitatis”, IV-V, 1976.
- Mihăilescu-Bârliba, V., Untaru, I., *Notă despre un nou „akinakes” descoperit la Agapia*, în „Memoria Antiquitatis”, III, 1971.

- Mitrea, I., *Contribuții la cunoașterea populației locale dintre Carpați și Siret în secolele V-VI d.Hr.*, în „Memoria Antiquitatis”, II, 1970.
- Mitrea, I., *Descoperiri prefeudale în regiunea central-estică a Carpaților Orientali și din zona de contact cu Podișul Moldovei*, în „Carpica”, I, Bacău, 1968.
- Mitrea, I., *Descoperiri prefeudale din regiunea central estică a Carpaților Orientali și din zona de contact cu Podișul Moldovei*, în „Carpica”, I, Bacău, 1968.
- Monah, D., *Topoare de aramă și bronz din județele Neamț și Bacău*, în „Memoria Antiquitatis”, XII-XIV, 1996.
- Munteanu, R., *Începuturile Bronzului mijlociu în depresiunile marginale ale Carpaților Orientali*, BMA, Ed. C. Matasă, Piatra-Neamț, 2010.
- Nicolăescu-Plopșor, C.S. și colab., *Șantierul arheologic de la Nandru*, în „Materiale și cercetări arheologice” (de acum „Materiale”), III, 1957.
- C.S. Nicolăescu-Plopșor, C.S., *Sur le presence du swiderian en Roumanie*, în „Dacia”, N.S., II, 1958.
- Panțiru, C., *Grințieș, munte rotat, monografie*, Ed. Panteon, Piatra-Neamț, 1995.
- Pascu, Șt., *Izvoarele istoriei românilor în secolele VII-XIV*, în „Istoria Românilor”, III, coord. Șt. Pascu, R. Theodorescu, Ed. Enciclopedică, București, 2001.
- Păunescu, Al., *Paleoliticul și epipaleoliticul de pe teritoriul Moldovei*, vol. I/1, București, 1998.
- Păunescu, Al., *Paleoliticul și mezoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Siret și Prut*, vol. I, partea a 2-a, București, 1999.
- Petrescu-Dâmbovița, M., *Contribuție la problema sfârșitului epocii bronzului și începutul epocii fierului în Moldova*, în „SCIV”, IV, 1953.
- Petrișor, E., *Tezaurul monetar roman de la Homiceni (II), județul Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, XIX, 1994.
- Popescu, A., Băjenaru, R., *Cercetările arheologice de la Costișa, județul Neamț din anii 2001-2002*, în „Memoria Antiquitatis”, XXIII, 2004.
- Popescu, A.D., *Ceramica cu decor striat de la Costișa și Deleni*, în „Angustia”, 2, 2000.
- Preda, C., *Circulația monedelor bizantine în regiunea carpato-dunăreană*, în „Studii și cercetări de istorie veche” (SCIV), 23, 3.
- Scorpan, C., *Date noi cu privire la carpi și problema continuității*, în „Memoria Antiquitatis”, IV-V, 1972-1973.
- Scorpan, C., *L'ensemble archeologique feodal du Bâta Doamnei*, în „Dacia. Revue d'archeologie et d'histoire ancienne”, N.S., IX, București, 1965.
- Scorpan, C., *Necropola carpică de la Dochia*, în „Arheologia Moldovei”, V, 1967.
- Scorpan, C., *O nouă așezare pe valea Bistriței*, în „Memoria Antiquitatis”, IV-V, 1976.
- Spinei, V., *Les relations de la Moldavie avec Byzance et la Russie au premier quart du Iie millénaire à la lumière des sources archéologique*, în „Dacia”, N.S., 19, 1975.
- Spinei, V., *Moldova în secolele XI-XIV*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982.
- Spinei, V., *Necropola medievală de la Piatra-Neamț- Dărmănești*, în „Memoria Antiquitatis”, I, 1969.
- Teodor, D. Gh., *Cercetările de la Hangu-Cetățuie*, în „Materiale”, VI, 1959.
- Teodor, D. Gh., *Teritoriul est-carpatic în sec. V-XI. Contribuții arheologice și istorice la problema formării poporului român*, Iași, 1978.
- Turcu, C., *Marile șantiere arheologice*, în C. Botez și alții, „Platforma industrială Săvinești și împrejurimile, monografie istorico-economică”, Piatra-Neamț, 1972.

Turcu, C., *Preocupări de cultură regională*, III.

Țigara, I., *Un mic tezaur monetar găsit la Bicăz*, în „SCN”, II, 1958.

Ursachi, Minodora, *Depozitul de obiecte de bronz de la Ruginoasa*, în „Carpica”, I, 1968.

Ursachi, V., *Contribuții la problema așezărilor dacice de pe valea Siretului*, în „Memoria Antiquitatis”, I, 1969.

Urechia, V.A., *Codex Bandinus*, în „AARMSI”. s. III, XVI, 1895.

Vulpe, Al., Zămoșteanu, M., *Săpăturile de la Costișa*, în „Materiale”, VIII, 1962.

Vulpe, Al., *Perioada mijlocie a epocii bronzului la est și la vest de Carpații răsăriteni, în Cultura Costișa în contextul epocii bronzului*, catalog de expoziție, coord. V. Gavruc și Gh. Dumitroaia, Ed. C. Matasă, Piatra-Neamț, 2003.

Vulpe, R., *Les foilles de Calu*, în "Dacia, recherches et decouverte arheologiques en Roumanie, VII-VIII (1937-1940), București, 1941.

CONSIDERAȚII PE TEMATICA LANDSCAPE ARCHAEOLOGY ÎN NEOLITIC ȘI ENEOLITIC ÎN DEPRESIUNEA NEAMȚ-TOPOLIȚA¹

CONSIDERATION ON LANDSCAPE ARCHAEOLOGY ÎN NEOLITHIC AND ENEOLITHIC IN THE NEAMȚ-TOPOLIȚA DEPRESSION

CONSIDÉRATIONS SUR L'ARCHÉOLOGIE DU PAYSAGE AU NÉOLITHIQUE ET L'ÉNÉOLITHIQUE DANS LA DÉPRESSION NEAMT-TOPOLITA

Prof. drd. Traian ANTON²

Rezumat: Depresiunea Neamț-Topolița este considerată una din cele mai reprezentative subcarpatice din țară, cu o vatră de locuire clar delimitată, cu un relief neted între interfluvii și terase larg desfășurate de-a lungul văilor, cu depozite petrografice ce aparțin neogenului și cuaternarului. Landscape archaeology este în mod clar multidisciplinară și utilizată de arheologi, deoarece accentuează relațiile dintre cultura materială (artefacte) și mediul din jur sau pe modificarea antropică, culturală a peisajului și mediului natural. Peisajul geografic, cu caracteristicile sale, a fost întotdeauna înglobat în cercetările arheologice, însă a fost pus rar în concordanță cu activitățile cotidiene ale omului preistoric.

Cuvinte cheie: landscape archaeology, interdisciplinaritate, neo-eneolitic, arheozoologie, arheobotanică, paleoecologie.

Abstract: The Neamț-Topolița depression is considered one of the most representative sub-Carpathian in the country, with a clearly delimited hearth, with a smooth relief between interfluvies and terraces belonging to the Neogen and Quaternary. Landscape archaeology is clearly multidisciplinary and used by archaeologists, as it emphasises the relationships between material culture (artifacts) and the environment or on the anthropic cultural change of the landscape and the natural environment. The geographical landscape, with its characteristics, has always been incorporated into archaeological research, but has been brought into line with the daily activities of prehistoric man.

Keywords: landscape archaeology, interdisciplinarity, neo-eneolithic, archaeozoology, archaeobotany, paleoecology.

Résumé: La dépression Neamț-Topolița est considérée comme l'une des plus représentatives sous-Carpatiques du pays, avec un foyer clairement délimité, avec un relief lisse entre interfluvies et terrasses largement développé le long des vallées, avec des dépôts pétrographiques appartenant au Néogène et au Quaternaire. L'archéologie du paysage est clairement multidisciplinaire et utilisée par les archéologues, car elle met l'accent sur les relations entre la culture matérielle (artefacts) et l'environnement ou sur le changement anthropique et culturel du paysage et de l'environnement naturel.

¹ Lucrare științifică publicată cu sprijinul proiectului: “**DECIDE - Dezvoltare prin educație antreprenorială și cercetare inovativă doctorală și postdoctorală**”, Cod proiect POCU/380/6/13/125031, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capital Uman 2014 – 2020”

² Școala Doctorală de Științe Umane, Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava; profesor la Școala Gimnazială nr.1 Răucești, Neamț.

Le paysage géographique, avec ses caractéristiques, a toujours été intégré dans la recherche archéologique, mais a rarement été mis en concordance avec les activités quotidiennes de l'homme préhistorique.

Mots clés: *archéologie du paysage, interdisciplinarité, néo-énéolithique, archéozoologie, archéobotanique, paléoécologie.*

Arheologia peisajului – *landscape archaeology*³ – reprezintă studierea modului în care oamenii din trecut au folosit sau au adaptat mediul geografic din jurul lor pentru a crea o cultură caracteristică lor.

Trecutul trebuie reconstituit urmărind sistemele de relații dintre oamenii preistorici și mediul în care trăiau, lucru destul de greu de realizat deoarece mărturiile recuperate (artefactele arheologice) sunt destul de puține și nu acoperă întreg spectru de relații. Obligatoriu folosim imaginația, dar o imaginație legată de dovezi științifice, corect interpretate de științele anexe arheologiei, analize inter- și transdisciplinare, legate de concretizări, studii științifice pe artefactele descoperite de arheologi, studii efectuate cu sprijinul geologilor, biologilor, anatomistilor, geografilor, etc. Oricât de bogată ar fi imaginația noastră, trebuie să o legăm de anumite concretizări, de studiile științifice, ale căror date, cifre, să le punem în acord cu povestea omului neo-eneolitic, cu mediul geografic în care acesta a trăit, a creat și a lăsat urme la nivel cultural.

Trebuie să fim conștienți că lumea neolitică și eneolitică a omului preistoric era una complexă, cu puternice relații sociale, relații cu mediul înconjurător ce defineau existența și modul de a trăi a întregii populații din spațiul geografic delimitat de râurile Neamț și Topolița. Fără îndoială că era un spațiu depresionar, la limita cu munții, prielnic creșterii animalelor, cu însemnate resurse minerale (litice, pigmenți, sare) sau pășuni colinare aflate la dispoziția celor ce au lăsat mărturii în siturile arheologice cercetate de-a lungul depresiunii Neamț.

Din punct de vedere geografic, regiunea studiată în prezentul studiu, este situată la contactul dintre Carpații Orientali, Subcarpații Moldovei, podișul Moldovei, de-a lungul depresiunilor formate de râurile Neamț (Ozana) și Topolița. Depresiunea Neamțului se suprapune sinclinatorium-ului de Miocen al molasei pericarpatiche, partea ei centrală fiind formată din terasele și șesurile râurilor Neamț și Topolița, care se mențin la altitudini de 400-500 m. Legătura depresiunii Neamțului cu depresiunea Cracău-Bistrița de la sud se face prin șaua Crăcăoanilor. La est comunică destul de larg cu culoarul Siretului, prin intermediul celor două porți deschise de râurile Neamț și Topolița⁴.

Depresiunea Neamțului este drenată de apa Neamțului (Ozana) și Topolița, afluenți pe dreapta ai Moldovei, ambele râuri având obârșia în Subcarpați. Modul lor de alimentare este pluvio-nival, iar debitul înregistrează fluctuații de-a lungul unui an, nivelul apei este mic, între 15-40 cm, în funcție de anotimp. Râul Neamț izvorăște din

³ Termen utilizat în 1974 de către Mick Aston și Trevor Rowley în lucrarea: *Landscape Archaeology: An Introduction of Fieldwork of Techniques on Post-Roman Landscapes*.

⁴ R. Dimitriu, *Depresiunea Neamțului – studiu de geografie umană*, Iași, 2000, p. 276.

zona flișului carpatic, de sub vârful Hălăuca, cu o lungime a cursului de 57 km. În cursul mijlociu și inferior, râul Neamț are o albie largă, cu firul apei despletit, cu aluviuni groase formate din pietriș și nisip. Debitul scade considerabil datorită infiltrării apei în orizontul freatic de unde se alimentează captările pentru aprovizionarea cu apă a orașului Iași. Râul Topolița are o lungime de 44 km, izvorăște din amonte de mănăstirea Agapia, cu o albie mult mai îngustă, datorită puterii mai mici de eroziune și transport⁵.

În mod natural, acest areal geografic, delimitat de râurile Neamț, Topolița se desfășoară la nivelul etajului forestier. Se mai păstrează câteva areale restrânse, la contactul cu Subcarpații, de pădure de gorun (*Quercus petraea*), stejar (*Quercus robur*), de fag (*Fagus silvatica*), și carpen (*Carpinus betulus*). În albiile majore ale râurilor, cu soluri bine hidratate găsim arinul negru (*Alnus glutinosa*), frasinul (*Fraxinus excelsior*), salcia (*Salix decedea*) și plopul (*Populus tremula*). Pajiștile, rezultate în majoritatea lor prin defrișare, sunt utilizate îndeosebi pentru fâneță, formate din asociații erbacee cu păiuș (*Festuca rupica*) și iarba câmpului (*Agrostis capillaris*). Fauna cuprinde specii de interes cinegetic, particularizate fiecărui etaj bioclimatic: căprioara (*Capreolus capreolus*), mistrețul (*Sus scrofa*), iepurele (*Oryctologus cuniculus*), lupul (*Lupus europaeus*), vulpea (*Vulpes vulpes*), ursul (*Ursus arctos*), zimbrul (*Bison bonasus*). Amintim câteva specii de păsări din coronamentul pădurii cum ar fi: gaița (*Garrulus glandarius*), ciocănitoarea (*Dentrocopos major*), vrabia (*Passer domesticus*), pupăza (*Upupa epops*), etc. Fauna acvatică este reprezentată de boiștean (*Phoxinus phoxinus*), zglăvoacă (*Cotlus gabio*), scoabar (*Chondostroma namo*), păstrăv (*Salmo truta*), clean (*Squalius cephalus*), lostrița (*Hucho hucho*) etc.

Pe interfluviile cu altitudini de 400m, întâlnim soluri cenușii și cernoziomuri argiloiluviale, eubazice (grad de saturare în baze de 75-85%), slab acide, cu fertilitate medie și o reacție ușor acidă (pH=6,5-7%). Argiluvisolurile le întâlnim la peste 400m, cu soluri brune luvice și luvisoluri albice, cu o fertilitate mică, pH acid (4,5-5,5%), impermeabile și pseudoghizate. Cambisolurile le găsim în zonele mai înalte reprezentate prin soluri brune eumezobazice și soluri brune acide, fără prea multă eficacitate agricolă. În apropierea izvoarelor sărate pot să apară soluri halomorfe⁶.

Limita dintre Holocen și Pleistocen ar trebui plasată la sfârșitul ultimei mari perioade glaciare, înaintea primei încălziri majore a climei (oscilația Erbiceni b sau episodul pinetelor). Sfârșitul Pleistocenului s-a caracterizat prin alternarea unor oscilații climatice care au fost succedate de scurte etape de răcire.

În Holocen, conform schemei Blytt-Sernander, s-au succedat următoarele perioade climatice:

⁵ G. Davidescu, *Depresiunea Ozana-Topolița, studiu de geografie fizică*, Ed. Cugetarea, Iași, 2000, p. 98-99.

⁶ R. Dimitriu, *op.cit.*, p. 286-287.

1. Preborealul (8.200-6.700 î.H.), rece și uscat, fiind o etapă de trecere de tip arctic și subarctic.
2. Borealul (6.700-5.500 î.H.), climă caldă și uscată, continentală.
3. Atlantic (5.500-2.250 î.H.), climă caldă și umedă.
4. Subboreal (2.250-700 î.H.), climă caldă și uscată, postglaciară.
5. Subatlanticul (700-2.000 d.H.), climă umedă, ceva mai rece la început⁷.

Unele forme de relief cu poziții de apărare mai bune, nu au constituit locul unor așezări, arătând că alegerea de amplasare a așezărilor era condiționată de mai mulți factori:

- apropierea apei necesare omului și creșterii animalelor;
- condițiile de sol prielnice pentru cultivarea plantelor și creșterea animalelor;
- apropierea de surse de materii prime necesare realizării uneltelor sau construcțiilor;
- posibilitatea de legături și comunicare cu celelalte comunități umane;
- posibilități naturale de apărare sau realizare a sistemelor artificiale de apărare cu eforturi reduse, precum și locuri prielnice de refugiu.

În depresiunea Neamț-Topolița se întruneau condițiile de mai sus. Se pot distinge mai multe tipuri de așezări în funcție de altitudinea reliefului: așezări pe forme de relief mai înalte, pe culmi subcarpatice sau prelungiri montane: Răucești – *Munteni*, Piatra Șoimului – *Calu*, Ghindăoani – *Dealul Brașoveanu*, Târgu Neamț – *Pometea*; așezări pe teren cu altitudini medii: Bodești – *Frumușica*, Târpești – *Țolici*, Vânători – *Poiana Slatinei*, Costișa – *Cetățuia*; așezări pe forme de relief joase: Petricani – *Râpa lui Bodai*, Piatra Neamț – *Văleni*⁸.

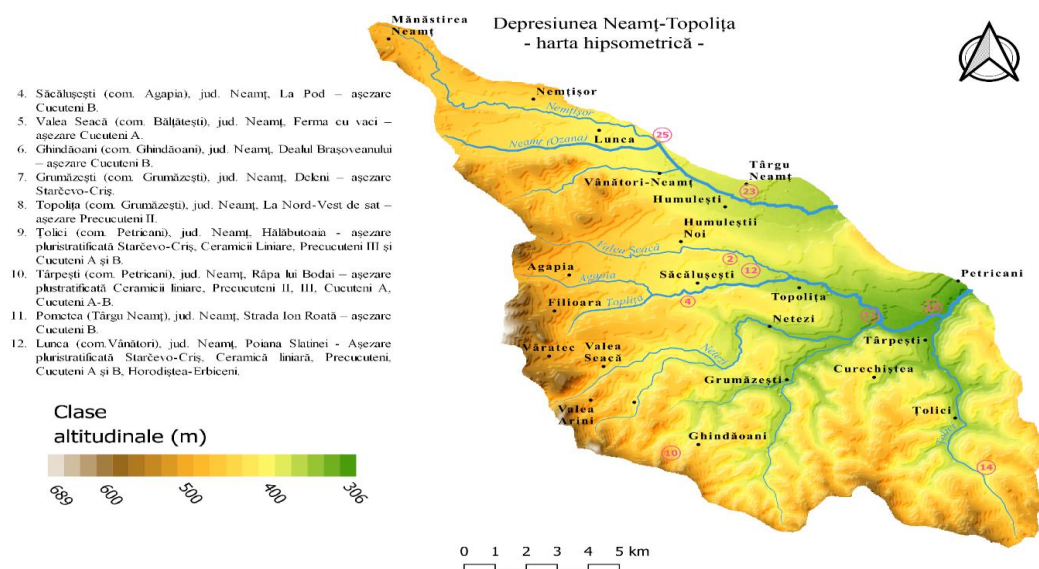
Cele mai multe așezări preistorice sunt în zonă cu perspectivă agricolă, favorabilă cultivării plantelor, îndeosebi în Câmpia Moldovei sau depresiunile subcarpatice, zonele de așezare fiind pe soluri de tip aluvionar sau molisoluri, folosite diversificate. În zona de pădure densitatea așezărilor este mai mică, cu concentrări pe coridoarele fluviatile, disponibilitatea apei sau controlul teritorial mai ușor, în perioada neolitică și eneolitică se observă o tendință de așezare spre zone colinare, chiar subcarpatice⁹. Omul nu mai utilizează resursele mediului înconjurător în mod exclusiv instinctiv, ci recurge la modalități de facilitarea procesului de obținere, la strategii comportamentale care să-l pună la adăpost de ostilitatea naturii, vrea să o diminueze, să se bucure de disponibilitatea ei și să se adapteze la mediul ambiant.

⁷ M. Cârciumar, *Paleoetnobotanica, Studii în Preistoria și Protoistoria României*, Ed. Glasul Bucovinei, Iași, 1996, p. 18.

⁸ Șt. Cucos, *Faza Cucuteni B în zona subcarpatică a Moldovei*, Ed. Constantin Mătase, Piatra Neamț, 1999, p. 25-35.

⁹ R. Brigard, O. Weller, *Neolithic and Chalcolithic settlement patterns in central Moldavia, Romania*, în *Documenta Praehistorica*, XL, 2013, p. 202.

HARTA HIPSOMETRICĂ ȘI A DISTRIBUIRII SITURILOR ARHEOLOGICE NEOLITICE ȘI ENEOLITICE

Majoritatea condițiilor climatice au antrenat remanierea potențialului mediului în resursele alimentare (specii cinetic-alimentare) și a dus la o adaptare a echipamentului litic, cu piese microlitice ce ocupau un loc din ce în ce mai important. Unele studii referitoare la defrișarea pădurii și domesticirea animalelor în perioada Atlanticului, arată că unele grupuri umane au parcurs o fază epipaleotică, iar alte grupuri au trecut, fără tranziție de la paleoliticul superior la neoliticul timpuriu. Încălzirea climatului, diminuarea vântului mare, a dus la o fragmentare, la o regionalizare culturală, caracterizate, în zonele depresionară Neamț, prin prezența unor grupuri regionale care ocupă teritorii bine delimitate.

Cultura Starčevo-Criș, prima cultură neolitică cu ceramică, se pare că s-a desfășurat în climatul specific borealului, când ștejărișurile și alunușele acoperiseră deja regiunea de coline, iar molidul și pinul se etajau pe înălțimile superioare. Fazele timpurii ale culturii Starčevo-Criș se caracterizează prin așezări situate în apropierea apelor, pe terase sau boturi de deal, cu un utilaj litic reprezentat de topoare-calapod, trapezoidal, specializări meșteșugărești (șlefuitul pietrei, tors, țesut). Ceramica evoluează, apar vase cu picior (cilindrice, treflet, polibobat), străchini, vase de provizii. Economia comunităților Starčevo-Criș se bazează pe agricultură și creșterea animalelor, vânătoarea, pescuitul și culesul fiind secundare, sezoniere¹⁰. Nu se

¹⁰ C. Berdiman, *Industria materiilor dure animale*, Ed. ProUniversitaria, 2012, p. 36-39.

cunoaște nici o așezare Starčevo-Criș care să fie fortificată. Uneltele au caracter microlitic: lamele, gratoare, vârfuri, trapeze, nuclee microlitice, ”dinți” pentru seceri cu mâner din corn de animal. Fusaiiolele de lut dovedesc practicarea torsului, având forma de dublu trunchi de con sau patru brațe¹¹. Accentuarea vieții stabile și a dezvoltării plantelor se reflectă în prezența săpăligilor din corn de cerb sau a secerilor cu dinți de silex. Purtătorii acestei culturi aveau o preferință pentru bovine și ovicaprine, s-au descoperit amprente de semințe și s-au identificat trei specii: *Triticum monoccum*, *Triticum dicoccum*, *Triticum spelta*¹².

Cultura ceramicii liniare reprezintă o creație de origine sudic-europeană în care factorul central-european joacă un rol marcant. Prima fază începe cu momentul venirii primelor comunități liniar-ceramice la est de Carpați. Aceștia au dislocat sau au asimilat pe purtătorii culturii Starčevo-Criș din Moldova, care, la rândul lor, le-au transmis o serie de elemente, sesizabile mai ales în cadrul ceramicii grosiere și a tipului de locuințe. A fost, deci o posibilă perioadă de coexistență a purtătorilor celor două culturi în regiuni intercalate. Așa s-ar explica apariția izolată a unor fragmente de factură liniar-ceramică, în cadrul unor stațiuni Starčevo-Criș, ca de exemplu, la Grumăzești sau Vânători-Lunca. Oamenii civilizației ceramicii liniare beneficiau de o climă, în mare măsură comparabilă cu cea actuală; peste 40% din așezări s-au descoperit în aceleași puncte în care locuiseră purtătorii culturii Starčevo-Criș, ceea ce explică modul de economie asemănător¹³.

În Moldova și în sud-estul Transilvaniei, pe fondul local liniar, asupra căruia s-au exercitat influențe destul de puternice, apare cultura Precucuteni, numită astfel nu numai pentru a preciza poziția ei cronologică, anterioară culturii Cucuteni, ci și poziția de strămoș direct a acesteia din urmă¹⁴. Cultura Precucuteni este caracterizată printr-o creștere ușoară a numărului de așezări și printr-o intensificare a dinamicii teritoriale.

Controlul teritorial este bine observat, gradul de vizibilitate crește până la 33 km², cu legături vizuale bune, de 3,6%¹⁵. Așezările culturii Precucuteni sunt la început mici, cu puține construcții, majoritatea având sub 1 ha, dar recent au fost investigate și altele mai mari, de până la 10 ha (Târgu-Frumos). În unele din ele au fost identificate pe lângă construcțiile de locuit, unele legate de activitățile gospodărești (mori, silozuri, pavaje de piatră), șanțuri de delimitare și de fortificare cu val și palisade, sanctuare casnice și comunitare. La purtătorii acestei culturi, domină bovinele față de celelalte specii de animale domestice, ceea ce poate să demonstreze că existau condiții de mediu favorabile pentru hrana acestor animale, inclusiv pe timpul iernii, când era

¹¹ D. Berciu, *Zorile Istoriei în Carpați și la Dunăre*, Ed. Științifică, București, 1966, p. 72-73.

¹² M. Cârțumaru, *op.cit.*, p. 132-133.

¹³ N. Ursulescu, *Tipologia și evoluția pieselor de piatră șlefuită cu tăiș ale culturii Starčevo-Criș din Moldova* în N. Ursulescu, *Contribuții privind neoliticul și eneoliticul din regiunile est-carpătice ale României*, vol.I, Ed. Universității Al.I. Cuza, Iași, 2000, p. 252.

¹⁴ E. Condurache, V. Dumitrescu, M. Matei, *Harta arheologică a României*, Ed. Meridiane, București, 1972, p. 19.

¹⁵ R. Brigard, O. Weller, *op.cit.*, p. 203-204.

necesară conservarea furajelor. Cultivarea plantelor era la fel de importantă, realizându-se determinări de amprentă de semințe, îndeosebi pe ceramică și chirpic, de la Târpești sau Poduri (Neamț). Este interesantă cantitatea scăzută a semințelor de buruieni, fie că nu existau în natură, fie erau îndepărtate. În depresiunea Neamțului este atestată cultivarea orzului (*Hordeum vulgare*) și s-a relevat existența grâului din specia *Triticum dicoccum*. S-au identificat unelte cum ar fi săpăligi din corn de animale și spații pentru depozitarea proviziilor¹⁶.

Cercetările palinologice au permis observarea că în perioada de timp cuprinsă între 7000-1000 î.H s-a constatat un optimum climatic, care era un climat temperat; între anii 5000-3000/2800 î.H. climatul era mai cald și umed iar între 3000/2800-1000 î.H. era cald și secetos. Analizele polinice de la Târpești, indică apariția în momentul trecerii de la Precucuteni la Cucuteni a unui proces de aridizare, dovedit și de numărul mic de animale vâdate. Dacă în timpul culturii Precucuteni polenul speciilor de pădure și cel provenit din zona cerealieră era egal procentual, în timpul culturii Cucuteni cele două valori scad, abia în timpul perioadei de tranziție la epoca bronzului se observă o creștere a procentului de polen de pădure și o scădere a celui de cereale. I.I. Cerniakov consideră că sistemul de agricultură mobilă, periodică practicat a determinat extinderea culturii Cucuteni, sfârșitul ei fiind legat de trecerea la un alt sistem de economie, bazat pe creșterea animalelor¹⁷.

Stațiunea arheologică cercetată faunistic în 2003, se află situată în depresiunea Neamț, pe dealul Pometea, fiind pluristratificată. S-au colectat 143 resturi faunistice și umane, 101 identificate, 47 fragmente de animale domestice, 44 fragmente oase de amfibieni și 10 resturi umane. Resturile de animale domestice, în marea lor majoritate au fost asociate cu consumul de carne, identificate ca: bovine (*Bos taurus*), ovicaprine (*Ovis aries/Capra hircus*), porcul (*Sus scrofa domesticus*) și câinele (*Canis familiaris*). Fragmentele de amfibieni sunt atribuite speciei broaștei roșii de pădure (*Rana dalmatina*), ca element intrusiv în sit, având obiceiul de a hiberna în găuri, iar resturile de homo sapiens aparțin epocii moderne¹⁸.

Informații despre arborii fructiferi sunt puține, din flora spontană sunt atestate fructele de coarnă (*Cornus mas*), alun (*Corylus avellana*) și cireș sălbatec (*Cerasus avium*); purtătorii culturii Cucuteni A de la Poduri – Dealul Ghindaru cultivau perjul (*Prunus domesticus*), zmeură (*Rubus idaeus*). De asemenea este atestat arheobotanic utilizarea, la construcții a stufului (*Phragmites australis*) și a papurei (*Typha* sp.)¹⁹. Sedentarizarea populației neolitice și eneolitice s-a reflectat și în modificarea producției litice sau ceramice, în intensificarea proceselor de specializare sau diversificare ca răspuns la cerințele biologice și sociale impuse de acest stil de viață. Creșterea demografică afectează

¹⁶ M. Cărciumaru, *op.cit.*, p. 136-137.

¹⁷ C.M.Mantu, *Cultura Cucuteni, evoluție, cronologie, legături*, Piatra Neamț, 1988, p.54.

¹⁸ F.Oleaniuc, L.Bejenaru, Resturile faunistice și umane descoperite în situl arheologic de la Târgu Neamț (județul Neamț), în *Arh.Mold.*, XXXIV, 2011, p.306-307.

¹⁹ F. Monah, D. Monah, *Stadiul cercetărilor arheobotanice pentru eneoliticul din Moldova de Vest*, în *MemAntiq*, XXI, 1997, p.307-308.

landscape archaeology al neoliticului și eneoliticului, utilizarea resurselor și organizarea socială, pe gen sau vârstă ori între producători și consumatori.

Bibliografie selectivă

- Berciu D., *Zorile Istoriei în Carpați și la Dunăre*, Ed. Științifică, București, 1966, p.72-73.
- Berdiman C., *Industria materiilor dure animale*, Ed. ProUniversitaria, 2012, p.36-39.
- Brigard R., O. Weller, *Neolithic and Chalcolithic settlement patterns in central Moldavia, Romania*, în *Documenta Praehistorica*, XL, 2013, p.202.
- Cârciumaru M., *Paleoetnobotanica, Studii în Preistoria și Protoistoria României*, Ed. Glasul Bucovinei, Iași, 1996, p.18.
- Condurache E., V.Dumitrescu, M.Matei, *Harta arheologică a României*, Ed. Meridiane, București, 1972, p.19.
- Cucoș Șt., *Faza Cucuteni B în zona subcarpatică a Moldovei*, Ed.Constantin Mătase, Piatra Neamț, 1999, p.25-35.
- Davidescu G., *Depresiunea Ozana-Topolița, studiu de geografie fizică*, Ed. Cugetarea, Iași, 2000, p. 98-99.
- Dimitriu R., *Depresiunea Neamțului – studiu de geografie umană*, Iași, 2000, p. 276.
- Mantu C.N., *Cultura Cucuteni, evoluție, cronologie, legături*, Piatra Neamț, 1988, p.54.
- Oleaniuc F., L.Bejenaru, Resturile faunistice și umane descoperite în situl arheologic de la Târgu Neamț (județul Neamț), în *Arh.Mold.*, XXXIV, 2011, p.306-307.
- Ursulescu N., *Tipologia și evoluția pieselor de piatră șlefuită cu tăiș ale culturii Starčevo-Criș din Moldova* în N. Ursulescu, *Contribuții privind neoliticul și eneoliticul din regiunile est-carpătice ale României*, vol.I, Ed. Universității Al.I. Cuza, Iași, 2000, p.252.

ARHIVISTICĂ
ARCHIVE
ARCHIVER

**DIN CORESPONDENȚA ARHIMANDRITULUI NEONIL,
STAREȚUL MĂNĂSTIRILOR NEAMȚ ȘI SECU (1843-1847)-II**

**FROM NEONIL ARCHIMANDRITE CORRESPONDENCE,
THE ABBOT OF THE NEAMȚ AND SECU MONASTERIES (1843-1847)-II**

**DE LA CORRESPONDANCE À L'ARCHIMANDRITE NEONYLE, L'ABBÉ
DES MONASTÈRES NEAMȚ ET SECU (1843-1847)-II**

Prof. Costin CLIT¹

Rezumat: Arhimandritul Neonil, unul dintre cei mai importanți stareți ai Mănăstirii Neamț din prima jumătate a secolului al XIX-lea, este remarcat pentru că este un bun proprietar - construiește, renovează, repară și echipează diverse biserici - fondator al școlilor, al unităților de asistență socială și spitalului din Târgu Neamț, un bun reorganizator al vieții publice. Oferă o nouă strălucire curentului paisian și desfășoară o bogată activitate tipografică. Prin bogata sa activitate rămâne un demn succesor al starețului Paisie Velicicovschi.

Correspondența originală pe care o publicăm evidențiază vasta activitate a arhimandritului Neonil de la al treilea stareț.

Cuvinte cheie: mănăstirea Neamț, corespondență originală, domn, boieri, călugări, Rusia, moșii, activitate economică, școală spirituală, spital

Abstract: Archimandrite Neonil, one of the most important abbots of the Neamț Monastery in the first half of the 19th century, is noted for being a good landlord - he builds, renovates, repairs and equips various churches -, founder of schools, social assistance establishments and the hospital in Târgu Neamț, a good reorganizer of public life. It gives a new shine to the paisian current and carries out a rich typographic activity. Through his rich activity he remains a worthy successor of the abbot Paisie Velicicovschi.

The original correspondence we publish highlights the vast activity of Archimandrite Neonil from the third abbot.

Keywords: Neamț monastery, original correspondence, lord, boyars, monks, Russia, estates, economic activity, spiritual school, hospital.

Résumé: Archimandrite Neonil, l'un des abbés les plus importants du monastère de Neamț de la première moitié du XIXe siècle, est connu pour être un bon propriétaire - il construit, rénove, répare et équipe diverses églises - fondateur d'écoles, d'unités d'assistance sociale et l'hôpital de Târgu Neamț, bon réorganisateur de la vie publique.

Il offre un nouvel éclat au courant paisien et exerce une riche activité typographique. Par sa riche activité, il reste un digne successeur de l'abbé Paisie Velicicovschi. La correspondance originale que nous publions met en évidence la vaste activité de l'archimandrite Neonil du troisième abbé.

Mots-clés: monastère de Neamț, correspondance originale, seigneur, boyards, moines, Russie, domaines, activité économique, école spirituelle, hôpital

¹ Profesor de istorie la Colegiul Național „Cuza Vodă” din Huși, istoric și editor de documente.

Stăreția Mănăstirii Neamțului a fost deținută în trei rânduri de arhimandritul Neonil (23 octombrie 1834-1/12 noiembrie 1835; 11 aprilie 1838-27 decembrie 1839; 19 iunie 1843-16 octombrie 1853)², unul din cei mai de seamă din prima jumătate a secolului al XIX-lea, care se remarcă ca un bun gospodar - zidește, renovează, repară și înzestrează diverse biserici -, întemeietor de școli, de așezăminte pentru asistența socială și a spitalului din Târgu Neamț, un bun reorganizator al vieții de obște. Redă curentului paisian o nouă strălucire și desfășoară o bogată activitate tipografică. Prin bogata și diversă sa activitate rămâne un vrednic urmaș al starețului Paisie Velicicovschi.

Correspondența inedită pe care o publicăm evidențiază activitatea vastă a arhimandritului Neonil din cea de-a treia stăreție.

Continuăm în acest număr cu partea a doua a corespondenței starețului Neonil, corespondență care acoperă perioada 12 septembrie 1843-27 decembrie 1847.

25. 1843 septembrie 12

Cu toată supuneri mă închin sfințiilor voastre cinstite păr(inte) starețu

Luni sara sosând în Iaș(i), îndată m-am dus la c(u)c(onul) Alecu cu cărți, carili mulțamești mult și tari s-au bucurat di s(finția) v(oastră) că vă aflați(i) sănătoș(i), di blagoslovenia și cercetare(a) ci faceți(i) dum(i)s(ale), iar când au cetit scrisoare(a) păr(intelui) Chiriiaș întru cari arată că vini păr(intele) Dimitrii înapoi, așa s-au supărat și au sărit din scaun și au început a răzni că el să le(a)pădă di mon(a)stiri di vreme că m(ă)n(ăstirea) făr(ă) să întreb(i) pi dânsul, iarăș(i) strângi în sănurile sali oameni răi cari au făcut atât(e)a tulburări, și pre care dum(nea)lui cu mari greu au putut depărta di m(ă)n(ăstire), și ca vrio giurmătați di ceas umbla pin casă și răcne(a) asupra mea, la cari așa socote(a)m că mă va lua di spati și mă va da afară; Însă frati-său c(uconul) Panaitachi au stătut la paci și l-au înblănzit, însă cu această hotărâre să nu cumva să aduci(i) pi Dimitrii la Săcul sau di au venit el, să-l triimiteț(i) înapoi în răspundire(a) dum(i)s(ale), și d(umnealui) atunci va fi cu m(ă)n(ăstirea) tot cum este, iar fiind Dimitrii în m(ă)n(ăstire), atunce cu totul să va lepăda di m(ă)n(ăstire) și niciodată nu va mai veni la m(ă)n(ăstire), zicând că m(ă)n(ăstirea) să cei sfat di la aceia cari scriu că să aduci(i) pi Dimitrii. Cinstite păr(inte), c(u)c(onul) Panaitachi (...) c(u)c(onul) Alecu, vă sărută mânili și vă roagă ca să-i dăruți un *Hronograf* și o *Praștii* dum(i)s(ale), însă dacă a fi dizlegate numai cusuti și nituiti de va fi, iar dacă nu, apoi fii și legate.

Vă aduc la cunoștință că astăz(i) c(u)c(onul) Alecu are să să înfătoșazi înaintea(a) înălțimii sali cu ministru și cu log(o)făt(il) cel mare în pricina desfășurare(a) contracturilor, că acești doi tari să înpotrivesc m(ă)n(ăstirii), și vă rugați lui D(u)mnezeuca să poată isprăvi pricina în folosul m(ă)n(ăstirii). Scrisoare(a) ci ați(i) făcut cătră c(uconul) Alecul, eu grăbindu-mă am uitat să o eu ori di la mini di la chilii, ori di la logofiții, și vă rog să mă (i)ertați(i) și vă sărut mânili pentru greșală, și triimițând științ(ă) pentru Dimitrii dum(nealui) după cerire(a) dum(i)s(ale) triimiteț(i) și scrisoare(a), rugându-vă ca să nu mă uitați(i) la sfinții rugăciuni.

²Diacon Ioan Ivan, Preot Scarlat Porcescu, *Mănăstirea Neamț*, Cu un Cuvânt înainte de Înalt Prea Sfințitul Teoctist Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Iași, 1981, p. 288.

Fiind al sfinților voastre supus fiu,

<ss> Naftanail.

Sept(embrie) 12

1843

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 76-76v., original.

26. 1843 septembrie 12

1843 săpt(em)v(ri)e 12

Cu duhovnicească dragoste mă închin sf(i)n(ției) tale părinti arhimandrite Visarioani!

Cu simțitoare mahniciune a sufletului meu am priimit știință de la dohovn(icul) Nathanail, ci au fostu la sfinț(ia) ta la Botoșani, pentru stare(a) întru care te găsești. Mult m-am scârbit cu duhul și cu lacrimi mă rog milostivului Dumnezeu ca să-ți dăruiască răbdari cu mulțămăit.

Crede iubite frate că milostivul Dumnezeu iubindu-te bine au voit a te cerceta cu această boală, ispitindu (...) ¹ tot aceia dragoste către sfinție sa, precum a-i avut și mai înainte, ca pentru răbdare(a) acei boale să-ț(i) gătească și vecinica răsplătire întru împărăția cerească.

Totodată te rog și te sfātu(i)esc că orice vei ave(a) a-mi spune și a-mi încredința mie, să-i spui și să-i încredințāz(i) fără îndoială dohov(ni)cului Nathanail, ce-l triimit iarăș acum, de la care în deplin și voi priimi aceia ce vei încredința numitului doh(o)vnic. După însănătoșirea sfinții tale în deplin iarăș îi priimi de la monastire, iară mutându-te Dumnezeu la viața ce vecinică, eu ca unu(l) ce am fost și sânt părinte dohovnicesc, precum până acum și de acum înainte voi ave(a) grijă de sufletul sfinții tale.

Am poroncit numitului doh(o)vnic că de vei voi să șadă acolo până când să va alegi cu boala sf(in)ții tale și după sfârșitul aceștii vieți a sfi(nției) tale găti(ndu-te) ² după rânduiala monahicească, să-ți aducă trupul sfin(ției) (ta) ²le la mon(asti)rea Niamțul(u)i, ca unul ci ești adivărat fiu (din această) ² casă, și casa va rămâne îndatorită a ave(a) g(rijă) ² pentru sufletul sfinții tale până când o va țâne-o Dumnezeu (în) ² în starea care să găsește.

Iarăș adaog a ruga pre (milostivul) ² Dumnezeu ca să răversă de sus milostivirea și părinteasca îndurare mângâindu-te cu darul Preasfântului și de viață făcătorului său Duh.

Și cu aceasta rămân al sfinții tale doh(o)v(ni)cesc părinte.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 57-57v., concept.

¹ Deteriorat.

² Deteriorat; afectat de legatul dosarului.

27. 1843 septembrie 13

Cu multă smerenie ne închinăm dum(nea)v(oastră) cinstiti cucoani Ioniță!

~~Cu multă smerenie~~ am priimit cinstită scrisoare(a) dumată din 11 a următoarei luni, ce după poronca înălțimii sale ne înștiințat(i) pentru tragire(a) apei pe moșăe (C)¹ozmeștii pentru trebuința înălțimii sale ~~fiindcă nu ajunge de la izvoarele de pe Tolești și Mogoșăști, și ar trebui ca (...) ¹tragirea a nește izvoară și facire(a) drumul(u)i (...) ¹ce sânt mai la vale și a să uni cu ceialaltă apă.~~ La care cu smerenii răspundem dum(nea)v(oa)stră că cu toată dragoste(a) și bucuria învoim ace(a)sta după poronca mării sale ~~tragire(a) apii mai la val și facire(a) drumul(u)i.~~

Pentru care înlesniré am și poroncit dichiuului de la mitoh(ul) Timișăștii să meargă să fie (...) ¹ lucrare, nefiind iconomu(l) mănăstirii acolo.

A d(umi)t(a)le smerit și cătră Dumnezău rugătoriu.

1843 sept(em)vr(ie) 13.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 60, concept.

28. 1843 septembrie 20, Hălăucești

Cu multă evlavie și supunire sărut driapta Sf(inției) Vo(a)stră aghie arhimandrite!

În trecuti zile când am fost acolo v-am rugat din parte(a) c(u)c(oanei) Smarandita¹ pentru cai ca să aveț(i) bunătate a o înlesni ca să ducă la Eș(i), nefiindu-vă cu supărare și priimind din bunătate(a) Sf(inției) Vo(a)stră făgăduința ce-am arătat; Așadar acum fiind că astăz(i) au pornit tot calabalic(ul), au hotărit și d(umnea)ei cu ajutorul Domnului a să porni joe dimineața. Vă roagă să porunciț(i) a să afla 8 cai miercuri aice, pentru care mult va rămâne îndatorită. Iar eu cu sărutări mâinilor mă însemnez.

Al Sf(inției) Vo(a)stră prea plecat fiiu și slugă.

Ilie Vucenic clucer.

1843 sept(embrie) 20

Hălăucești.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 61, original.

¹ Balș.

29. 1843 septembrie 22

1843 sept(em)vr(ie) 22

Cu duhovnicească evlavii mă închin dum(nea)v(oast)r(ă) c(u)c(oane) Iliei

Cinstită scrisoare dum(nea)v(oa)s(tră) din 20 a următoare, cu multă dragoste am primit-o și am văzut celi cuprinsă, la care cu cinsti răspund că pentru c(u)c(oana) Smărăndița sânt îndatorit cu toată bucuria a împlini cerirea dumisale, și iată că trimit caii și ne rugăm milostivului Dumnez(e)u ca să meargă sănătoasă și să găsească pe d(umnealui) c(u)c(onul) Alecu¹ sănătos ca să ne bucurăm.

Al dum(ita)le duhov(ni)cesc părinti.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 61v., concept.

¹ Balș.

30. 1843 octombrie 9

1843 oct(om)vr(ie) 9 zile.

Vor(ni)c(ului) Alecu Balș

Cu multă smerenii mă închin dum(nea)v(oa)stre prea cinstite cucoane Alecule!

Cu întoarcere(a) duhov(ni)c(ului) Nathanail de la dum(nea)v(oa)stră mi-au înfătoșat (ma)¹i întâi bunili vestiri din parte(a) dum(nea)v(oastră) că din mila împăratului ceresc vă aflați sănătoș(i) dinpreună cu toată blagoslovită familia și iub(it)¹ (frate)¹le dum(nea)v(oa)stre, d(umnealui) c(u)c(onul) Panaitachi. Pentru care sămțitoari bucurie (a)¹ aflat sufletul meu, mulțămind dătorului a toată făptura, căruia cu nevrednicii îi aducim f(i)erbinț(i) rugăciuni, ca și pe vii(tori)me¹ să vă păzască supt a sa blagoslovenii și ocrotiri ~~cu toată blagoslovitoare familia dum(nea)v(oa)stră~~ în cele de fericiri a mulți și îndelungați ani (înt)¹ocmai după cum doriți.

Pre cinstiti c(u)coane Alecule! Iată (...) ¹ izvod dum(nea)v(oa)stre trimit cărțile ci-mi însămnăți, care s-au găsit, prin păr(in)t(ele) duhov(ni)c Nathanail, precum și acele cerute de dumi(isale) c(u)c(onu)lui Grigoriță Ghica.

Pe lângă aceste(a), iarăș vă rog cu smerenii ~~prea cinstite cucoane pentru dragoste(a) Maicii Domnului, la care crezând că nu veți sămți supărări a înlesni~~, păr(inte)l(u)i Nictarii să-i daț(i) povățuire în pricinile măn(ăstirii) și milostivul Dumnezeu va răsplăti neprețuita ostinial(a) dumitale și aicea și în veacu(l) viitoriu întru împărăție ceriască. Iară eu împreună cu tot soborul mă însămnez.

Al dumitale smerit și și osârdnic rugătoriu.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 66, concept.

¹ Deteriorat.

31. 1843 octombrie 13

(1)843 oct(ombrie) 13

Cu smerită plecăciune mă închin Sf(inției) v(oastre) cinstite părinte!

Înfățișatoriul aceștiia este un tânăr din Transilvania, carele venind aicea în Moldova, catihesindu-se după rânduială în Sf(ân)tul Nicolai cel Mare din Eși s-au și botezat, fiindu-i eu naș. Apoi fiind că el are mare plecare să se facă călugăr, eu însumi l-am sfătuit să se

afierosească acolo la Sf(inția) v(oastră), unde ar putea să se înveță o adevărată practică monahicească. De aceasta, dacă nu vă este de îngreu(i)ere unesc și a mea rugămintă pe lângă a lui râvnă, poftindu-vă să aveți(i) bunătate să-l priimiți(i) în soborul Sf(inției) v(oastre), crezând că vă veți mulțemi cu purtările lui fiind prea cu bună fire. Eu l-aș fi priimit la Biserici, dar pentru practica podvigului călugăresc, precum am zis, îi mai de folos lui aicea la Sf(inția) v(oastră).

Al Sf(inției) v(oastre) mai micul smerit.

<ss> Nikon arhimandrit.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 84, original.

32. 1843 octombrie 15

Cu părintiască și arhieriască blagoslovenie mă închin Preacuvioșăii tale!

Fiind că nepoată-me Pulherie, născută Beldiman, au hotărât a dizgropa pe răp(o)s(ata) sa maică și mie cumnată, asupra cărie am însărcinat pe protoiereul ținut(u)l(ui), icon(omul) Gheorghie, și pe cuvioșae sa părintele Nathanail, duhov(ni)c(ul) acei Sv(inte) Monastiri, poftesc și pe precuvioșae ta să să dați din parte-vă blagoslovitoare voe întru aceasta și mă vei îndatori.

Fiind al Precuvioșăei tale duhovnicesc părinte.

<ss> Filaret Apam(ia)s.

Mă rog părinte arh(i)m(a)d(rite) să nu te superi pentru însărcinare(a) ce am făcut părintelui Nathanail.

În oct(o)mv(rie) 15
(1)843.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 69, original.

33. 1843 octombrie 16

Prea cinstit cuvioșiei sale părintelui Neonil arhimandrit și stariț Sfintelor M(ă)n(ăști)ri Neamțu și Săcu.

Părinti al părinților și frati al fraților, fiind cuvioșii voastră cu înbunătățirea dragostei ci v-au dăruit-o H(risto)s, Dumnăzăul nostru. Pentru aceasta făcări de bini ci s-au răvărsat și să răvărsă asupra me, nu mă pricep ci altă răsplătiri să vă aducă, fără numai dintru adâncul inimii meli. Mulțămită! Mulțămită! Vă aduc cuvioșii voastre pi viață îndatorit.

Al doilea! În răvașul cari a-ți(i) priimit cuvioșii voastră di la Peterzburg, înlăuntrul căruia am priimit și eu, în cari mă înștiințază între altile multi că având eu nevo(i)e în bani

până când mi-or triimiti să mă întorc cu ceriri cătră cuvioșii voastră. Di asăminea și pi cuvioșii voastră v-au poftit ca să-mi îndiplini(i) cerirea mai sus pomenită. Apoi eu! atâta cât iasti scris în răvaș că am nevo(i)e, dar neapărată nevo(i)e am de 20 galbeni pentru ca să-mi fac manta, halat i altili ... de cari neapărată nevo(i)e am. Eu am avut manta, dar întorcându-mă di la Galaț(i) me-au furat-o; Apoi rog bunătatea și milostivirea cuvioșiei voastre, trimiteți-mi 20 galbeni pi dichiul di aicea, părintele Mamothei, dinpreună cu scrisoarea cuvioșiei voastre, pre care scrisoare spre încredințari eu voi triim(ite)¹ la Peterburg pentru ca să vadă ginirariu cât(i) bani am priimit eu di (la)¹ cuvioșii voastră, pre cari și cu mulțămită să vi-i triimită.

Și cu aceasta rămâind pentru totdeauna a Prea Cuvioșiei Voastre preă plecată slugă.

<ss> Богомольцовъ.

Octomvrii 16.

Anul 1843.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 70-70v., original.

34. 1843 octombrie 17

1843 oct(om)vr(ie) 17 zile

Preosfinț(ite) și mult milostive stăpâne¹!

Părinteasca preosfinție(i) cercetare cuprinsă printr-o scrisoare din 10 a trecutii septemvri(e) priimindu un adins răvaș la 15 a următoarii, vă mărturisăsc din curățanie că am rămas plin de o întreagă mulțămire în sufletul meu, aflând dintru aceia că fericită sănătate a preosfin(ției) din economiia proniei să găsești tot mai spre bine. Și am lăudat numele Domnului înbiitorul, din a căruia bogată milă mă aflu și eu ceva mai sănătos. Iar dragostea dintre noi, vă închizășluesc preosfin(țite) stăpâne că întru ceia ce rămâne din a mea parte, apoi nu să va naști nici o pricină care să o răceas(că), ci de vreme ce am de mare bucurie a păstra curat foc, ca să stingă de pe cele mai nobile simțiri ale inimii mele.

Fiind că sânt totdeauna a Presfin(ției) sufletesc fiu dinpreună cu tot (soborul).

Vă trimit și o gărafă de spirt pre care însămnă(i) că vă este și de folos pentru patima ce o ave(i).

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 68, concept.

¹ Adresată lui Filaret Apamias.

35. 1843 octombrie 17

1843 oct(om)vr(ie) 17

La dumi(sale) c(u)c(onul) Alecu Balș

Fac știut dum(nea)v(oastră) pentru păr(intele) Venedict proin stareț, cum că prin oarecare persoane s-ar fi jăluit cătră înălțimea sa că n-ar fi căutat cu cele trebuincioasă, după care jalobă, înbunătățit de cătră înălțimea sa câte 300 lei leafă pe lună. Eu c(u)c(oane) Alecule vă mărturisesc cu curată știință că pe cât îmi este cu putință mă silesc să-l înpăc întru toate, care vă și arăt di parte că din toată lipsa până acum i-am dat la 400 lei bez de cheltuială, nu leafă, ci socotind milă câte 100 lei pe lună, iar producturi i s-a dat 8 merți grâu, 13 merți păpușoi, 18 merți ovăz, patru cai și fân ca la 5 stoguri, iar fruct ca 15 vedri brânză, și unt de vaci când i-au trebuit. Deosăbit și pe la mitoace unde au triumes și orice au cerut nu i s-au oprit, precum și băcălii am poroncît și i-au dat piste 70 ocă untdelemn, și orez, bez măsline i alti ci să află la cămară. Apoi judecați dum(nea)v(oastră) de esti în dreptate a să jăluică este strâmtorat un bătrân cu ucenicii săi, lăsând a zice că și pește proaspăt când am avut, mai întâi d(umi)sale i-am trimis, afară de cel sărat ce i să dă de la chelăriia m(ă)n(ă)s(tirii). Nouă ne-au fost de mare merari când am auzit că nu este mulțămît și că s-au întins cu jalobă până la înălțimea sa, fără să-m(i) arăte mai întâi vre(o) neajungere. De când, după a me păreri (...) îi lipsește o liniștire la chilie, care nu o păzăște, că de când s-au dus la Sihăstrie, mai multă vreme i-au trecut pe drum(u)ri, decât la chilie, nu că-l zavistuesc și vi-l părăsc, dar nu puțină catigorie cu acele umblări aduce m(ă)n(ă)s(tirii), când un proin stareț a aceștii lavre să-l vază norodul umblând di sângur pe jos prin târguri precum și prin ulițili Eșului.

Eu c(u)c(oane) Alecule cred că numai de s-ar liniști la chilie, nimică nu-i va lipsi, cu toate că eu încă n-am priimit poroncă, ci particularnice înștiințări am luat de aceste(a). Pentru care vă pre(a) rog c(u)c(oane) Alecule, de va fi așa că au jăluit cu adevărat, arătați înălțimii saleca să nu sălească pe m(ă)n(ă)s(tire) a-i rânduî leafă, jignind și așăzământul, căci eu însum(i) am plecare a-l odihni întru toate, numai de s-ar liniști precum am mai zis.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 71-71v., concept.

36. 1843 octombrie 17

Cu multă smerenie mă închin dumitale cucoane Ioane¹.

Am priimit cu întriagă cinstire scrisoare(a) dumitali din 31 a trecutul(u)i avgust tocmai acum la 15 a următoarei oct(om)v(rie) și cetindu-o am rămas pătruns de o vie mulțămire în sufletul mieu, lăudând numili Domnului, carele păn(ă) acum luciază a mă ștergi de tot numărul aleșălor săi cu toate că este foarte puțin.

Iar pentru mine, măcar că pe lângă epoha ce în privire de obștie au adus o dulce zâmbire după un amar suspin mie mi-au înfătoșat o (...) îngrijăre, adecă spre împlinire(a) îndatoririlor mele, totuș(i) foarte vă mulțămăsc de bunătate(a) ce a-ți avut a mă hiritisi și prin aceasta mă însămnenez adese a vă pomeni la nevrednicile mele rugăciuni cu care vă sânt dator și pentru toată cinstita familie, rugându-vă ca pre unul ce păstrați un așa curat cuget cătră acest sfânt lăcaș, să nu încetați și învietare(a) me a a privighe(a) la înpregiurări și a întâmpina cu ce veți socoti de cuviință vătămătoarele pricini care jignesc dreptățile proprietăți ce le are ace(a)stă sfântă mon(asti)r(e) acolo, în încredere că pentru aceste(a) veț(i) ave(a) mare plată de la Maica Domnul(u)i căriia cu neconținere ne îndatorim a-i aduce cele mai f(i)erbinți rugi pentru sănătate, paci, în(...) ² anilor vieții și mântuirea dumilorvoastre. Mă rog cu adâncă (...) ¹ mă însămnenez.

Smerit rugător împreună cu tot soborul(l)Ț
<ss> Neonil arhimandrit și stareț S(fintelor) M(ănăstiri) Niamțul și Secul.
1843 oc(tom)v(rie) 17.
Răsuflată.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 74-74v., concept.

¹ Strezescu.

² Deteriorat.

37. 1843 octombrie 17

Cu multă smerenie mă închin dumitale Precinstite c(u)coane Alecule!

Iaste un adivăr¹ că fapta bună cu nemică ceva pământesc nu să poate răsplăti, fiind că ea esti dar cerescu și rod al acelui ce s-au pogorât din ceriuri. Ea însă până atunci pune îndatoriri asupra tut(u)ror acelor ce li s-au făcut bine ca să fie buni cunoscători și mulțamitori.

Deci, dacă cumva s-ar cumpăni apoi nu numai aceste slabe cuvinte de la mini, dar tot soborul acesta și în viitorime mărturisim din curățanie că nu sântem vrednici a vă mulțami; În aceste cugetări aflându-mă eu smeritul, cu mare mâhnire am priimit înștiințare prin părintele duhovnic Nathanail, precum că dum(nea)v(oas)tră v-ați supărat pentru neașteptate auziri despre priimire(a) poroncii Preosfințitului episcop de Roman, care să și alăturează în original, ce mi s-au triimis în urmare(a) mijlocirii neneachii dumitale către Preînălțatul domn, pentru întoarcire(a) iarăș(i) la Secu a ieromonah(u)lui Dimitrie.

Eu, cucoani Alecu, deși pe di o parte am răspuns vlădicăi că voi fi următori, totuș(i) încă n-am pus nici întru o lucrare pentru întoarcire(a) sa până ce voi priimi răspunsul după o scrisoare ci o am triimis dumitale prin părintele Nathanail, arătându-ți înpregiurările aceste(a) și fiind că au uitat-o, apoi acum prin aceasta aștept dorit răspuns(ul) dumitale ca să știu cum să urmezu.

Rămâind totdeauna dum(nea)v(oa)stră cucernic cătr(ă) (...) ² rugătoriu împreună cu tot soborul.

Iară poronca vlădicăi vă rog ca să mi să înapoiască.

1843 oct(om)vr(ie) 17.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 77-77v., concept.

¹ În text „adivărat”.

² Deteriorat.

38. 1843 octombrie 20

La păr(intele) Nicon arhimandrit.

Cinstită scrisoare(a) din 13 oct(om)vr(ie) cu multă smerenie priimindu-o, am înțales cele scrisă pentru fratele ce ne-aț(i) triimis, arătând că are mare plecari a petreci aicea în sobor

și la vreme(a) cuviincioasă a să înbrăca în shima monahicească, la care cu smerenii vă încunoștințăm că noi cu toată bucuria îl primim pentru dragoste(a) d(um)(nea)v(oastră), însă d(um)(nea)v(oastră) să aveți bunătate a mijloci de a i să scoate carte(a) cinst(itu)l(u)i comitet de a fi primit în soborul acestor m(ă)n(ăstiri) Niamțu i Săcu, precum ne hotărăște așăzământul.

1843 oct(om)vr(ie) 20

Fiind al d(umi)tale smerit frati.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 85, concept.

39. 1843 octombrie 25

1843 oc(tom)vr(ie) 25

Preașfințite și mult milostive stăpâne

Stăpâneasca scrisoare(a) Preașfinților voastre din 15 a curgătoare(i) cu multă smerenie primindu-o, am văzut celi cuprinsă pentru duh(o)vnicul Dimitrii, asupra cării cu smerenii vă încunoștințăm că de la întâia poroncă a-ș(i) fi pus în lucrare împlinirea ei, dar casnicile trebuință me-au pricinuit înpiedecare. Iară îndată cum să va mai ușura strângerea (de) pâine de pe câmp, voi urma întocmai a pune în lucrare împlinirea poruncii Preașfinților v(oastre), despre care cu multă smerenii supunem cunoștinții Preașfinții v(oastre).

Dară pentru ieromonahul Isaiia au rămas până acum toate pricinile încă nehotărâte până când să va cerceta mai pe de amăruntul, iară arma aceia iaste strânsă la cămară.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 88, concept.

40. 1843 noiembrie <f. z.>

Cu fiască plecăciuni, închinându-mă.
Sărut dreapta blagoslovitoare Svințăilor voastre.

Fiindcă asupra casei răp(o)s(atului) banu Neculai Sion ce să epitropovisăști de mine, urmează pretensie din partea d(umnealui) Alecu Diia, cerând a trage două mii lei ce era(u) lăsați la răp(o)s(atul) banu de cătră răp(o)s(ata) agoae Balașa Parlapan, născută Diia, din vânzare(a) moșii Dimaciu, spre a să da la acea Sv(ântă) m(ă)n(ăstire) pentru pomenire(a) neamului. La casa răp(o)s(atului) Sion nu să găsești vreo adeverință a M(ă)n(ăstirii) de primire(a) acestor bani cu care să să poată întimpina pretensiia d(umnealui) Diia și nici este știință de s-au dat de Sion acești bani M(ă)n(ăstirii) sau nu, decât numai o scrisoare a răp(o)s(atului) stareț, părintele Domentian, din (1)830 decemvr(ie) 20, cătră răp(o)s(atul) Sion, care în original spre mai bună pleroforie o alăturez, cu care triimete pe părintele Irinarh ca să primască de la Sion banii. Te rog ai bunătate cercetează cu pătrundire, nu cumva să vor găsi primiți și trecut(i) în vreo condică sau nu să va găsi vreun răspuns a răp(o)s(atului) Sion din acea vreme pentru acești bani. Întrebați și pe părintele Irinarh de știința ce va fi având. Și

când nu se vor găsi priimiți banii, faceți jaloabă cătră Log(o)f(e)ie) cerând ca să să apuce pe d(umnealui) Diia clironomul răp(o)s(atului) banu Costache Diia ca să (aducă)¹ față atât diia răp(o)s(atului) său părinte, precum și diaita răp(o)s(atei) agoae Balașa, după care să să îndeplinească cele hărăzate Sv(intei) M(ănăstiri) de la acei îndatoriți prin dieți, rugându-vă ca să am și eu lăturată știință de aceasta.

Fiind al Svînțiilor voastre fiu sufletesc și plecată slugă.

<ss> A(lecu) Balș.

(1)843 noemvr(ie).

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 97-97v., original.

¹ Deteriorat.

41. <1843 decembrie-1844 ianuarie>

La c(u)c(onul) Dimitrachi Strat.

Mărginit pi o svântă credință că dum(neata) ești unul din fii(i) casăi aceștiia. (C)¹redem că la oricare interes ari, te avem agiutător, iar acum pesti nădejdi din adresul giu(e)c(ăto)r(iei) Romanu, la cari ochiuparisăști postul di prizădent, mă lămuresc că s-ar fi dat în posă(sie)¹ moșăia mon(asti)r(ii), Băloșăștii p(...), spat(a)r(ului) Iordachi Gheorghide pi vreme di cinci ani, ci era a o posăsui neguțătoriu Neculai Petrovici mungiu după contractul ci-l ave(a) di la mon(asti)r(e), carili (i)eșind falit s-au socotit într-aceialantă averi a sa, și această posăsăi drept aver(ea) (sa)¹, urmari, cari m-au adus cu to(tul)¹ în mirare.

Și nu pot cr(ede)¹ să fii vreo pravilă cari să fi îndemnat pi giud(e)c(to)r(ie) a posăsui lucru(l) mon(a)sti r(ii) supt numir(e)¹ căcă este a falitului fără) știr(ea)¹ și învoirea mon(asti)r(ii) și fără) a lua în bagari di samă protestul vechilului mon(asti)r(ii), sard(a)r(ul) Dimitrachi Iconomu, 6 avg(u)st 1843, ~~prin cari au cerut desființare(a) contractului~~ atingător de jâgnire(a) contractului (...) jignit la pontul al 2.

Dar nu zic macar să fii o a(semenea)¹ pravilă, totuș(i) dum(nea)ta să-ț(i) fi arătat buna plecari cătră mon(asti)r(e) să mă fi înștiințat mai înainte sau formalnic sau particularnic. Nu poț(i) credi cât m-am mâhnit și nu te poț(i) (a)¹păra căci ești iscălit (pe)¹ adres.

Pi lângă toate aceste(a), numițai posesori (n)¹ici câștiu(l) Sv(ân)(tului) Dimitrie nu l-au răspunsu, pentru cari iarăș(i) de cătră dum(nea)lui vechilul s-au protestăluit contractul; Pi viitorimi și sâguranțae mon(asti)r(ii) pentru câștiu în cele aflate pe moșăi a posăsoril(o)r nu știu însă ce lucrari va da giud(e)c(ăto)r(ia).

Iar ei poftesc pe dum(neata)¹ ca pi aceli ci ti solicit, fii al(...)¹ să nu obijduești puni(rea)¹ (în)¹ lucrare alăturatul pr(...)¹tet, și potrivit cererei cursă¹ (?) prin el să să înaintească celi di cuviință. Altfel de di nădejdi am că lucrând mă vei înștiința pi mine ca să mă lini(ștesc)¹ca unu(l) ce sânt al dum(itale).

S-au dat prin dum(nea)lui sard(a)r(ul) Iconomu vechil.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 104-105v., concept.

¹ Deteriorat.

42. 1843 decembrie 15, Focșani

Cu multă fiască smerenii închinându-mă sărut dr(e)apt(a) blagoslovito(a)ri a sfinți(ei), presfinț(ite) părinte.

So(a)rta norocirii mă faci a nu putea veni acum de față a vă face cuviincioasă hiritisiri pentru viitorimi sărbătorii a Nașterii Mântuitorului nostru I(isu)s H(risto)s, despre cari cu smerenii vă rog să mă (i)ertați. Și îndrăznesc prin aceasta a vă faci hiritisiri, că așa precum însuș Mântuitoriu(l) au binevoit pentru sfinția vo(a)stră de v-au păzit întru întregime(a) sănătății după dorință, eu păcătosul prin a mea neputință îl rog ca iarăși să binevoiască a vă păzi întru aceeași dorință spre mângâ(i)eri(a) și bucuria soborului ce-l aveți supt a sfințiilor vo(a)stre ocărnuire.

Cătră aceasta cu căzuta cinst(e) vă încunoștiințaz că la moșia Piscu împreună cu părinte(le) Gherasim Gligoriu, ce-au fost vechil din partea părint(elui) Dionisii de la Țifești, am tras liniia dispărțito(a)ri despre moșia Popii a d(umnea)l(ui) caminarului Gheorghe Șarban, puindu-să și p(i)etre hotară spre mulțămirea Sfinț(ei) Mon(astiiri).

Și cred că cu venirea părintelui Dionisii și părintel(u)i Gherasim vă va pliroforisi di stăruințele ce am urmat în asăminea pridmet și nu sânt la îndoială pre(a) cinst(ite) părinti că voi fi urmat atât pentru facirea de bine de mai înainte, cât și de acum. La aceasta rugându-vă ca să poronciți, și de acum ori la ce mă veți socoti destoinic ca să vă sluj(es)cu, avându-mă tot ca un fiu.

Banii câșt(i)urilor moșiilor Piscu i Ciofrești i-am plătit toți unde am luo(a)t și ecsoflis de la părintele Dionisii, rugându-vă ca pi viitorimi să mă protimisiți tot pi mini la moșia Piscu spre îndreptarea lăcuitorilor, însă cu prețu ce va da alții potrivit cu moșia.

Ca unul gădescu al Pre(a) Sfințiilor vo(a)stre ca un fiu țe plecată slugă.

<ss> Ghi(orghe) Ianole cam(inar).

1843 decemv(rie) 15

Focșanii.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 98, original.

43. 1844 ianuarie 15

Să s(e) păstrează la della cu feliu de curăspundenții cu părintili starețu.

Cu fiască evlavie închinându-mă, sărut driapta Precuvioșiilor voastri!

Scrisoarea precuvioșiilor voastre din 28 a trecutii luni decemv(rie), plină de bunili cuvântări ci ați binevoit a-mi da pentru svintili sărbători, priimindu-o cu evlavie, am rămas pătrunsă di ce mai adâncă bucurie văzând că nu m-ați dipărtat din aducirea aminti.

Mărturisându-vă dar celi mai plecati mulțămiri și luând îndrăznilă a vă heretisi și eu ca sfintili sărbători, ci acum au trecut, să agiungi(i) a li pitrici întru încungiurare a mulți cu toată mulțămirea ci o dori(i).

Vă rog ca și di acum înainte să-m(i) păstra(i) aceiaș(i) bună voință ci de dimult o am cunoscut, adică di a nu mă uita nici odinioară în sfintili precuvioșiilor voastri și a săboarălor ci le ocârmui(i) către Dumnezeu rugăciuni.

Neputându-vă rosti de câtă nedejde și bucurie s-au umplut sufletul meu din minuntul ce s-au vestit că iarăș(i) precuvioșie voastră sântet(i) starețul acelor de Dumnezeu alesă svinte mănăstiri! Iar pentru că am întârziat a vă răspunde, vă rog să mă (i)erta(i), căci părintii Cozma ci m(i)-au adus scrisoarea precuvioșiei voastre înapoiindu-să cu grăbiri, să înțelegi că îndatoririle însărcinării sali l-au sâlit (...) ¹ fost lipsită de alt ocazion până acum.

Pe lângă acestea, fiind că înfățătoriul, sfinția sa, preotul Costachi, ci să află slujătoriu bisăricii Sv(ântului) Dimitrie a familiei Bălșăști de aice din Iași, aduci acolo doi (co) ¹pii, unul al său nepot în vrâstă ca de vr(e)o 17, ce însuș di (...) ¹ au părăsit slujba politicească în cari să afla, arătând (...) ¹ către ce monahicească. Iar altul, anumi Vasili, mai mic, num(ai) ¹ ca di 12 ani, fiu a unui alt preot, anumi Gheorghie, slujătoriu la bisărica din satul Cucutenii, ținut(u)l Eșii, moșie a luminării sali (dom) ¹nița Elenco Hangeri, și nepot de fiică unii fimei Paraschi(va) ¹ ce să află slujând în casă la mini, ci să triimiti cu nădejdi di a-l învăța și a crești în frica Domnului, fiind ai săi părint(i) oameni (...) ¹păpsaș și fără îndemânări di a-i da o bină creștere.

Pintru amândoi acești copii, știindu-vă bunătatea, primesc îndrăznilă a vă ruga să nu-i depărta(i), să-i priimi(i) și să binevoi(i) a-i încredința pe fiișicari după vrâsta sa la locurile ci veți socoti, spre a putea dobândi trebuincioasale și folositoarele învățături, crezând că pi lângă pomenirea ci veți faci cu dă(...) voi rămânea și eu adânc îndatorită a mulțami precuvioșiei voastri.

Și cât pentru acel mic copil, di va ceri trebuința și di vreo cheltuială, îmi veți poronci și să va triimiti.

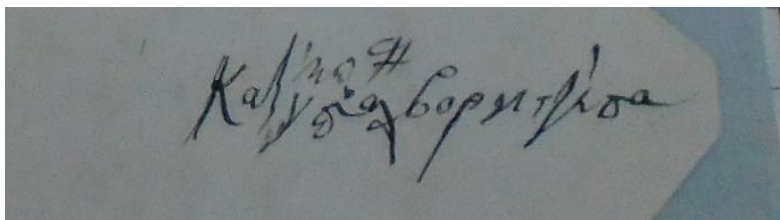
Mult vă rog însă să mă (i)erta(i) di supărarea ci poati pricinu(i)esc cu această mijlociri și să mă învredniciți blagoslovitoriului Precuvioșiei voastre răspuns, binevestitori și de întregimea sănătății Precuvioșăii voastre pi cari o dorim din suflet.

A Precuvioșiei voastre sufletiască și plecată slugă.

<ss> Catrina Balș vornice(a)sa.

1844 ghenar 15.

Eși.

<Pe verso-ul filei a doua>: C(u)coanei Catinca Balș; Cinstit și al meu sufletesc părinti, Preocuvioșăei sali chir Neonil arhimandrit și stareț Sfintel(o)r monastiri Niamțul și Secul, cu fiasco evlavie. / La Neamțu.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 106-107, original.

¹ Deteriorat.

44. 1844 februarie 22

1844 fevr(uarie) 22 zili

La dum(nea)lui boeriul hatm(an) Theod(o)r Balș.

Mărturisăre(a) dum(nea)v(oastră) pentru că un pravoslavnic hristian trebui(e) a gândi la sfârșitul său după cuvântul Mântuitorul(u)i de-a purure dovedești (...) că sântet(i) pătrunsu de astfel de cugetări și sprijănit di o vie nădejde în agiutoriu ceresc. De care eu smeritul pilduit eu îndemnare a ruga pre împăratul cerescu în unit glas cu a soborul(u)i ca să vă întăriască întru aceasta sfântă plecare să vă dăruiască ani fericit(i) și să vă apere de văzuțai vrăjmaș(i) și nivăzuți. Totodată prin aceasta cu toată smereniia vă aduc la ști(iință) că împreună cu cinstită scrisoare(a) dum(nea)v(oastră) am priimit și 240 lei, după care s-au și rânduit din nou rugăciune pi la toate locurile de aice unde să săvârșăște Svinteli Taine, potrivit dorințai dum(nea)v(oastră). Eu însă cu nevrednicie mulțănesc du(mnea)v(oastr)ă pentru neuitare. Mă însămnezu, al dum(nea)v(oastră).

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 109-109v., concept.

45. 1844 februarie 24

1844 fevr(uarie) 24

La dum(nea)lor cucoanili Prohira Canta și Ecaterina Rosăt.

Pre câtă mulțămire a-ț(i) adus în sufletul mieu pentru dănuire(a) ce a-ț(i) binevoit a face spitalului Sv(â)n(tul) Pantilimon di aice, No. de 28 pogoane vii di la Cruce, pre atâta a-ți pricinuit mulțămire la toată suflare(a) aflată la acest lacaș, care într-un glas au binecuvântat numili dum(nea)v(oastră), legându-să cu o sfântă datorință a pomeni în veci familiia dum(nea)v(oastră) precum și în condica ctitoriască s-au trecut. Drept aceea cu cel mai adivarat glas mărturisăm că a-ț(i) făcut o faptă pentru care mâna pronii vă gătește răsplătire, iar nevrednic sânt a vă mulțămi, dicât a statornici în veci să s(e) păzască di cătră mon(asti)r(e) datorințali cuprinsă prin alăturata copii întărită de mine di pi actul di danie. Totodată cu smerenie vă rog ca să binevoiț(i) a slobozi un înscris cătră cine veț(i) socoti di la Cruci ca să încredințazi vie pi socotiala rânduitul(u)i di mon(a)s(tire), împreună cu toate celi di(n)lăuntru.

Și în nădejde(a) împlinirii și aceștii ceriri mă însămnenez.
Al dum(nea)v(oastră).

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 110-111, concept.

46. 1844 martie 15, Mănăstirea Agapia

Cu smerite metanii închinându-mă sărut cinstită driapta Sf(i)nt(iei) V(oastre).

Prin smerită și plecată scrisoare(a) me vă supun știință după datorii că la moșii(a) m(ă)n(ăstirii) Grașii până acum am avut pe sfinție sa părintele Ghedioan. Acum nemaiputând fi pentru interesurile ci ari sf(i)ntie sa la Durău, zici că nu-l iartă vreme(a) ca să nu-ș(i) piarzi termen, și am fost silite și noi a nu-l supăra mai mult ca să nu i să pricinuiască vreo supărare și acum ni-au rămas moșia fără om.

Apoi noi, fiind firiasca și părinteasca sf(i)nt(iei) v(oastre) bunătate, îndrăznim a năzui la bunul nostru părinte și cu smerenii vă rog împreună cu tot smeritul sobor ca să vă milostiviț(i) asupra acestui sfânt și dumnezeesc lăcaș și să binevoiț(i) a ne rândui mă rog pe sfinție sa părintele Vichentii ci au fost la Drăgănești, ca să fii la Graș(i) în locul părintelui Ghedioan, sau pe altul carile va vesti Duhul Sfânt și veț(i) socoti sf(i)nt(ia) v(oastră), că neștiarsă pomenire va rămâni sf(i)nt(iei) v(oastre).

Totodată rugându-vă și pentru d(u)h(ovnic) dacă nu să poate a ne da pe altul. Apoi îndatoriț mă rog tot pe părintele Filip ca să fii și aice cum era părintele Calinic, căci acum încă s-au mai îngreuet soborul și aice, nu poate dovedi numai părintele Calistrat. Pentru aceasta pre mult mă rog cinstite părinte, milostiviți-vă asupra nevredniciei noastre și vă aruncați părinteasca privire asupra smeritului sobor și dumnezeescului lăcaș, căci pe sfinție voastră vă avem stâlpii ce-i tari și nemișcați și razimul nădejdi noastre atât în aceli sufletești, cât și în aceli trupești, ca să ne sprijiniț(i) la nevoile ci ne va urma.

Rămâind a Sf(i)nt(iei) V(oastre) smerită și pre plecată.

<ss> Amfilohiia sh(imonahie) Morțun stăriți.

1844 mart(ie) 15

S(fân)ta M(ă)n(ăstire) Agapiia.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 199-199v., original, deteriorat pe margine.

47. <după 1844 martie 15>

Cu d(u)h(o)vnicească evlavie mă închin sf(in)țiilor v(oastre) cinstită maică stareță.

Primind cu d(u)hovnicească evlavie cinstită scrisoare(a) sf(in)ției v(oastre) din 15 a curgătoarei luni, am înțales cele cuprinsă pentru nevoia ce vă urmează de un dichiu la moșia acei sfinte măn(ăsti)r(i) Grașii, nemaiputând fi păr(intele) Ghedeon pentru interesurile sale ce ar fi având, la care cu cinste vă răspundem că ne găsam cu multă părere de rău neputându-vă înlesni după cererea sf(in)ției v(oastre) întru această, neavând închipuire ca așa în grabă să putem regularisă un asemenea părinte care a fi destoinici întru această însărcinare ce i s-ar

încredința asupra-i. Pentru care vă și poftesc ca să mai fii îngăduire și mai pe urmă să va socoti ca să-s(e) rănduiască pe părintele Vichenti sau pe altul, iară părinte d(u)h(o)vnic am arătat maicil(o)r cele de cuviință din gură.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 200-200v., concept.

48. <1844 aprilie>¹

C(u)c(oane) Alecu.

Pentru pacatili mele milostivul Dumnezeu au slobozit o tristă și jalnică întâmplare ~~ei-am suferit~~, astă noapte pe la patru ceasuri supuindu cenușii Săcul din giur înpregiur chiliile dinlăuntru și bisăricili, afară numai din milostivire(a) lui Dumnezeu au scapat luc(ru)rili celi din lăuntru bisăricil(o)r și odoarăli.

C(u)c(oane) Alecu! Hârțiile ci au mai rămas le triimăt acum și cu toată supunere(a) vă rog că precum veți mai socoti puniță-ni la cali și în această nenorocită întâmplare.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 114, concept.

¹ Datat după Costin Clit, *Unele precizări privitoare la egumenii mănăstirii Secu între 1836 și 1854*, în „Buletinul informativ al Simpozionului Național Rolul Mănăstirii Secu în viața religioasă a Țării Moldovei”, Piatra Neamț, Editura Cetatea Doamnei, 2019, V, p. 91-92.

49. 1844 aprilie 12, Pângărați

Cu multă smerenie mă închin Sfințiilor Voastre!

Cu căzută cinste am priimit cinstit adresa Sfințiilor Voastre supt No 114 în alăturare cu poronca Înalt Preosfințitului mitropolit cu No. 210, din a căria cuprindire înțelegând cel poroncitate, (în)dată am și fost următor a pune în lucrare întocmai. Pentru care voi și raportui de-a dreptul Înalt Preosfințitului mitropolit iar Sfințiilor Voastre de primire cu smerenie răspund.

Sânt al Sfințiilor Voastre smerit fiu sufletesc.

<ss> Varnava protosinghel.

(1)844 apr(ilie) 12

Pângărații.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 116, original.

50. 1845 mai 20

Sărut driapta blagoslovitoare sfințiilor voastre cinstiti părinti stareți!

Mai întâi am cinste a vă hăritisi cu sosire(a) sfântului prasnici a Înălțării Domnului Dumnezeu și Mântuitorul nostru I(i)sus Hristos, carele să vă învredniciască a-l agiungie și a-l prăsni întru mulț(i) an(i) împreună cu tot soboru(l).

Cinstite părinte fac știut sfinții(or) voastre pentru harta munților ce o lucrez, că spre săvârșire(a) ei acu(m) urmiază nevoia de a ave(a) însămnari care au fost primită de boierul post(elnic) Asachii, arbitru sfințiilor voastre, în care sânt trecute toate sămnile.

Și dar ar fi numai ca din parte(a) sfințiilor voastră să faciți(i) cunoscut dumisale post(elnicului) Asachi ca să-m(i) trimită însămnare, și fără puțină zăb(avă)¹ primind o asămine voi pregăti pl(...)¹.

Cu aceasta rămân al sfințiilor voastră smerit fiu sufletesc.

<ss> Scarlat (...) sardar.

Mai în 20 zili, (1)845.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 117-117v., original.

51. 1845 august 14, Călinești

La feliuri de curăspundenți cu păr(intele) starețu.

Cu fiască plecăciuni sărut cinst(ită) mâna sfințiilor voastre părinte Neonil.

Neputând încă însuș veni spre datornica me închinăciuni la Sfânt(a) Mon(a)stire și a vede(a) pe sfi(nția) voast(ră) precum doresc, din pricina unui picior de care pățimesc și feredeile nu m(i)-au folosit, luând acum alte doftorii, cu mergire înadinsu acolo a vărului meu, dum(nealui) Nicolache, fiiul dumn(ealui) aga Costandin Neculce, și a fiiului meu Nicolache.

Mai întâi cercetez pentru scumpa întregime sfi(nției) voastre de să află acum deplin, să mă bucur cu sufletul slăvind pre Domnul.

Al doile(a), fiind că am mare trebuință de copii de pe două documente a Sfintei Monastiri și anume a hotarnicii de la pah(arnicul) Șarban Buhuș din 1793 octomv(rie) 30 și a hrisovului întăritor din acelaș(i) an, no(i)emv(rie) 10, de la d(omnul) Mihail Suțul v(oi)e vod, ce sânt pe moșie Bălțații, slujindu acele la pricina ce are moșie Prigorieni, unde am a merge însem(nat) (?) arbitru pentru Bahlueț. Vă rog mult părinte să binevoiți(i) a da copii încredințată în mâna vărului meu, și credeți(i) că va fi nici de o stricăciune sau pagubă Sfintei Monastiri, nefiind la acel loc vreo pricină. Și pentru facere(a) de bine mult veți(i) îndatori pe dum(nealui) vor(ni)c(ul) Ioan Neculce și aga Costandin Neculce.

Nu mai puțân și eu voi rămâne în toat(ă) vreme(a) îndatorit a mulțami și a sluji Sfinții tali, fiind că sânt al Sfinții voastre fii sufl(etesc) și plecat(ă) slugă.

<ss> Scarlat Miclesc(u) vor(ni)c.

(1)845 av(gu)st 14

Călineștii.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 118-118v., original.

52. 1846 iunie 9

Primită în 11 zile a lunii iunii anul 1846.

Moșia Polenii a Sfintei Monastiri Râșca în anii 1842 și 1843 s-au aflat sub stăpânire(a) Sfintei Monastiri Niamțul în urmare(a) unei zdelci de vecinică schimbătură cu moșia Boroaia, cari pe urmă s-au desființat, după cum aceste vă sânt binecunoscute. În ace(a) vreme însă urmând gâlcevire despre o plasă a Polenil(o)r, sfinție sa părintile arhimandrit Venedict proinstareț dinpreună cu desființata Dicasterie, cu formalnic adres ceri hotarnica Polenil(o)r de la Mitropolie. S-au și dat o asămine prin mine, care îș(i) are data din 1824 septemv(rie), iscălită de pah(a)r(ni)c(ul) Ioan Strat, precum și osăbită carte întăritoare acei hotarnici de la fostul domn Ioan Sturza.

Aceste două hârtii despre care ari știință părintele ierodiaconul Gavriil, cilenul Decasteriei de atunci, și părintele ce au fost vechil Polenil(o)r, că sânt la Sfânta M(ă)n(ăsti)re Niamțul, precum arăt, mi să cer de cătră sfinții(a) sa părintele arhimandritul Theodorit, egumenul Sfintei M(ă)n(ăsti)ri Râșca, fiind grabnic trebuitoare la hotărătura Polenil(o)r ce să face acum.

De aceia priimesc îndrăznială a vă ruga să aveț(i) bunătatea porunci de a să căuta și de a să încredința trimisului din parte(a) sfinții sale păr(intele) arh(i)m(andritul) Theodorit, iar pe mine să aveț(i) bunătate a mă învrednici de sfânta voastră blagoslovenie.

Ca cel ce sânt al Sfinții voastre pre plecat fiu sufletesc și slugă.

<ss> T. Vasiliu.

1846 iunie 9.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 197, original.

53. 1846 iunie 10

Priimită la 11 iunii anul 1846

Cu multă smerenie mă închin sfinților voastre prea cinstite păr(inte) arhi(mandrite) și stariți.

Piroforisiți-vă rogu-vă din amândoaună alăturatile scrisori ci vă triimet, atât aceia cătră sfinția voastră, cât și din aceia cătră mine din partea dumis(ale) spat(a)r(ului) Tudurache, director de la mitr(opolie), de pricinace urmează și nevoia ce ne pripești pentru cerșutile scrisori, fiind chiar acum nevo(i)e de dânsăle când este arbitrală comisie la moșia Polenii. În nădejdea bunătății și științii ce știu că păstrați atât pentru mine, cât și pentru această sv(ântă) casă, vă rog ca să porunciți a să da cerșutele scrisori pe sama (i)eromonahului Filaret, carile să triimite, binevoind a porunci ca scrisoarea me să mi să triimită înapoi. Iară eu răzămat în milostivirea Maicii D(o)mnului, ocrotitoare sv(ântului) sobor de acole, numai puțin și la rugăciunile sfinților voastre.

Sânt al Sf(i)n(ției) v(oastre) dohovnicesc fiu și slugă.

<ss> Theodorit arhimandrit.

1846 iun(ie) 10.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 196, original.

54. <1845 august 14>

La c(u)c(onul) Scarlat Miclescu.

Având cinste a priimi scumpă a dum(nea)v(oastră) scrisori cu venirea fiiului dum(nea)v(oastră) c(u)c(onul) Neculai, împreună cu nepotul dum(nea)v(oastră) c(u)c(onul) Neculachi, fiul dum(nea)v(oastră) c(u)c(onul) Costandin Neculcea, pre cât am rămas mulțămît pentru a du(mi)l(o)r salî videri, pre atâta m-am mâhnit în suflet după înștiințarea ci-m(i) faciți că vă aflați bolnav și milostivul să vă bucure și să vă triimată sănătăti.

Cătră aceste(a), vă vestesc că răzămându-mă pe încredirele ce-m(i) dați(i), că am slobozit copiile încredințate cu a me(a) iscălitură di pi hotarnica pah(a)r(nicului) Șarban Buhuș și hotarnica domnului Mihail Suful v(oie)vod, vrând cu aceasta a vă dovidi plecarea ci păstrez, spri a vă îndatori atât pi dum(nea)v(oastră), cât și pi dum(nea)v(oastră) bo(i)erii, c(u)c(onii) Ioan și Costandin Neculce, ca cii ce sânteți voitori și făcători de bine acestui lăcaș. Iară eu cu toată cinstea mă însămnzezi.

Al dum(nea)v(oastră) smerit.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 119, concept.

55. 1846 august 13, Iași

Cu adânc respect închinându-mă sărut mâinile Sfinților V(oastre) cinstiti părinti.

De la apr(ilie) viitoriu luând în posesie moșioara Mădărjăștii am trimis plugurile să-mi facă arătura de toamnă, iar pentru pășunare(a) a treizăci păreche de boi ce sânt la ele, fiind miriștile roasă, m-am învoit cu posesorul de astăz(i) să-i îngădui la șasul Bahluiului și înprotivă să-i primesc pe atâta boi la moșia me în pășunare sau să-i plătesc ce să va cuveni, după care vr(e)o două zile i-au și priimit. În urmă după oaricari pică ce păstriază din sfezile avute cu moșul meu Vasili, curgătoare de la posesiia Sâneștil(o)r, me-au dat afară boi(i) de la pășune, vroind cu aceasta a-mi pricinui păgubire și a-mi slăbi boi(i)ca să nu pot ara, pentru că aiure nu să găsaști pășuni, fără numai alături la Bălțați(i), unde părintile dichiu fără blagosloveniia Sfinției Voastre nu vr(e)a a vinde.

Nevoit cu totul, întru aceasta mi-am luat îndrăznială a vă ruga ca să-mi faceți bine și nu voi uita niciodată, adecă sau cu plata ce veți(i) socoti cuviincioasă să fie sloboz(i) a pășuna la Bălțați(i) boi(i) mei de la zăce pluguri, sau pe atâta boi a mănăstirii să-i pășunez pe moșia me Crăsteștii, ce esti cu depărtare numai de un cias, încredințându-vă că pășune(a) este îndoit de bună, după cum vă va pute(a) spuni părintile Chiril Paiu cari o cunoaște.

În sfârșit, cum veți(i) vroi, așa primesc, numa pre vă rog să nu mi să facă zmintială, căci îmi p(i)erd boi(i) și mi să faci o mari păgubire cu înp(i)edecare(a) arături.

(I)ertați-mă îndrăzniala și dați-mi vo(i)e a mă însămnna în tot viitoriul meu.

A Sfinției V(oastre) pre plecat slugă.

<ss> T. Vasiliu spat(a)r.

1846 avg(u)st 13

Iași

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 130, original.

56. 1846 septembrie 19, Mănăstirea Bisericiani

Cinstit Sfinții sale părintelui Nionil, arhimandrit și starițul Sf(i)ntil(o)r Monastiri Neamțu și Secu.

Gios iscălitul, primind poronca Înalt preaosfinții sale părintelui mitropolitul chirio chirio Meletie cu No. 916, pren cari mi să scrii că potrivit înaltii domnești întăriri urmată pe anofuraoa Înaltpreaosf(inției) sale atingătoare de aducirea în bună stare a clirosului bisericesc, alegându-si doi sau trii din frații sau monahii tineri pitrecători la această m(ă)n(ăstire) să s(e) triimată la șco(a)la din ace(a) sf(ântă) monastiri spre a învăța științele trebuitoare a dogmilor și a podvigului monahicesc, dispre cari s-ar fi și scris sfințiil(o)r voastre întru aceasta ca acei ci se vor triimiti să fii priimiț(i).

Pentru cari iscălitul cu cinsti făcându-vă cunoscut vă faci poftiri ca să aibă cinstit răspuns la ci vremi să să triimată acei ci s-au socotit că învrednicesc întru aceasta ca să intri spre învățatură la școala din ace(a) sfântă monastire.

<ss> Nicon arhimandrit.

(1)846 sâp(tem)v(rie) 19

M(ănăstirea) Bisăricani.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 121, original.

57. 1846 septembrie 23

No 405 / 1846 sep(tem)vr(ie) 23

La păr(intele) arh(imandrit) Nicon.

Cu cinste am priimit scrisoarea sf(inției) (voastre) din 19 a curgătoarei din povădul înaltei porunci a Înaltpreosv(ințitului) nostru stăpân cu No 916 și am înțales cele cuprinsă. Deci, așa cum îndămănările vremii de față și viitoare care me-ar (înlesni)¹ni mijloace agiutătoare spre săvârșirea mai întâi a (oare)¹cari înbunătățiri, părinte voi înființa și acea shoală spre care atuncea voi face cunoscut înalt Preosv(ințitului) stăpănu de la care veți primi poruncă spri triimitirea tineril(o)r (la)¹ acea shoală.

Mulțămind acestui prilej carile după atâta îndelungat de abie te-au făcut a-mi mai scrie și (...) ¹ca aceasta să te afle sănătos cu toată cinstirea.

A Sv(inției) (voastre) smerit în Domnul duhovnicesc frate.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 121v., concept.

¹ Deteriorat.

58. <1846 octombrie>

La feliuri de curăspundenți cu păr(intele) stareț.

Cu multă smerenie mă închin d(u)m(neavoa)stră pre cinst(ite) c(u)c(oane) Nicolache.

Mai întâi, rog pe milostivul D(umne)zeu ca smerită scrisoarea mea să vă găsească pe d(u)m(neavoa)stră sănătoși și întru toată fericirea după cum doriți, de care auziți(i), să mă bucur dând lau(dă) milostivului D(umne)zeu.

După care vă rog să nu vă supărați pentru întârzierea trimiterei cusurului banilor, adică do(u)ăzeci și opt #, pe care acum înlesnindu-mă, iată că-i trimet prin Teofan. Mai adăogând a vă ruga ca să binevoiți a ne mai face și binele acesta, adică fiind că acum voind D(umne)zeu, este a se începi zidirea spitalului la Târgul Neamțului și urmează neapărată trebuință de un bun maister petrari, sau cel puțin de un bun paler. Apoi, fiind că am auzit că la Cernăuți s-ar găsi, de aceia trimet prin Teofan și copie de pe planu ca să-l vadă, și cine s-ar găsi vrednic să e acest lucru, apoi să vie ca să și sfârșim. Numai să fie om cu bune atestaturi și citit.

La care lucru vo(i)esc ca iarăși bunătatea d(u)m(neavoa)stră să puneți silință spre a se săvârși și aceasta, cum și o calfă sau do(u)ă de cărămidari ca să facă măcar (...) de cărămidă. Și să credeți(i) că atât pentru aceste c(...) și pentru celelalte faceri de bine ce a-ți(i) arătat și arătați acestei case, Maica D(omnu)lui vă va răsplăti cu darul său.

C(u)c(oane) Necolau, ne mai urmează trebuința de vr(e)o 20 ocă ținover¹. Deci, binevoiți(i) a scrie la cine veți socoti ca să ne aducă și îndată cu mulțămă vom răspunde banii.

Cu aceste(a) însemnându-mă al d(u)m(neavoa)stră smerit și cătră D(umne)zeu rugătoriu.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 133, concept.

¹ Cinabru, o sulfură de mercur de culoare roșie folosită la prepararea vopselelor.

59. <1846 octombrie-decembrie>

Părintească blagoslovenie părinte Chiril.

Cu părintească dragoste am priimit scrisoarea sf(i)n(ției) (tale) din 11 a următoarei și am văzut celi cuprinsă. Am avut dorința atât (eu)¹, cât și părinții, ca să știm acum în ce s-au închiet hotărârea (Sfa)¹tului în pricina cu târgoveții, însă nu știm de ce nu (ai)¹ însămnat nimică despre această dorită știință.

Nădăjdum că de va fi așa după cum ni-au spus-o dum(nea)lui banul Stan, apoi în sfârșit cu agiutoriu lui D(u)mnezeu tot să va (is)¹prăvi în folosul M(ă)n(ă)s(ti)rii. Sfinție ta însă stăru(i)ește¹ acolo până ci să va găti și anaforoa după cum au socotit și c(u)c(onul) Alecu. Iar pentru banii acei ce s-au priimit de la domnița Angerli, priimiții de la căm(ina)r(ul) Bălăeș cu scăderea ace de noao mii de lei, liafa ce are a o priimi pe anul acesta, luând pentru aceasta de la dum(nea)lui adiverință de primire.

C(u)c(onului) Iordachi Bălșucă îi triimet alăturata scrisoare pe care sf(i)n(ția) (ta) îi vei duci-o. Iar c(u)c(onul) Mihalachi Pascu spre încredințare că am pri(mit)¹ a dum(i)s(ale) închinăciuni și a c(u)c(oanei) Balașa, de care (...) le triimet cărticelele alăturate de rugăciunea Maicei (Domnului)¹, pentru care prea mult m-au rugat. Pentru (pricina)¹ cu Botezăștii după lămurita înștiințare, cum că la 14 a viitoareii luni s-au sorocit a să căuta l(...)¹, și că trebui(e) vechilului della acei pricini. I-am (...) ¹(tr)¹imite odată cu aceasta de asăminea și scrisoarea triimisă de la c(u)c(onul) Alecu să alăturează cuv(enitul) răspuns cătră dum(nea)lui (...) ~~de la earile vei priimi și (...)¹re ei să faci cu hotarnica și cu harta moșii (va)¹tra Iazului, ee sânt a să triimiti vechilului Beserabu.~~

Iar în urmarea adresului epitrop(iei)¹ Sv(â)n(tului) Mormânt, după cari au cerut trebuința a să trimită răspunsul alăturat, pe lângă aceasta apoi să triimete acilii e(pitro)¹pii și zăci trupuri de Minei cerșuti prin acelu¹ (...) ¹, pentru a căroră priimire de banii însămnaiți (...) ¹ ce s-au închis în răspuns ești sf(i)n(ția) (ta) recomenduit (cu)¹ însărcinare de a-i priimi de la ace epitropie.

(Pe lângă)¹ aceste(a), triimețându-ți părintească blagoslovenie și rugăciunile soborului care îți vor mijloci ajutorul de de sus a Priacuratii Fecioare, care te va agiuta la necazurile și greutățile ce întimpini.

Sânt al sfinții tale sufletesc părinte.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 146-147, concept.

¹ Deteriorat; din cauza legăturii dosarului.

60. 1846 octombrie 5, Mănăstirea Agapia

Cu plecate metanii și evlavie închinându-mă sărut driapta Sv(i)n(iei) v(oastre).

Fiind că noi voim a scoate embatic pentru viișoara dănuită de răposatul părintele Grigorii Radu¹, pentru care cu smerenii vă rugăm a să întări daniia și de cătră Sv(i)n(ia) v(oastră) apoi și de cătră giudecătoriiia ținutului, precum mai cu lămurire vă veț(i) pliroforisi de la maica iconoama.

A Sv(i)n(iei) v(oastre) smerită și plecată.

<ss> Amfilohiia sh(imonahie) Morțun stariți.

1846 oc(tom)v(rie) 5

S(fânta) M(ănăstire) Agapiia.

S-au întărit copii și or(i)ginalu(l) cu No. 430 și 431.

<Pe verso>: Cinst(it) și al nostru d(u)h(o)vnicesc părinte, Sfinții sale părintelui arhimandrit Neonel, stariț Sfin(te)lor M(ănăstiri) Niamțu și Săcu, cu smerite metanii.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 201, original.

¹ În text, Raud.

61. 1846 octombrie 6

Cu multă smerenie mă închin dum(i)t(ale) cucoană Prohiră!

Cinstitul răspunsu asupra smeritei mele scrisori ce mi l-ați trimis prin calfa Gheorghie cu data din 24 sept(emb)r(ie) priimindu-l, cu toată cinste(a) m-am bucurat că din bun darul Precuratei Fecioare vă aflați sănătoasă. Am lăudat pentru aceasta pre puternicul și milostivul nostru Dumnezeu, și vă mulțămescu de ace bunătate că arătați părere de bine pentru a me pre puțină sănătate. D(u)mnezeu să vă răsplătiască pentru a sa bine plăcută cu aceasta dragoste!

Am văzut și cele ce acolo însămnăți asupra celor spusă de calfa Gheorghie, că pentru fânul ce aveți(i) de vândut a dum(nea)v(oast)r(ă) pe moșie Călugărenii, 40 stoguri, pentru care dum(nea)v(oastră) scriiți că l-ați da monastirei câte cu șasă galbeni, și că dacă monastire(a) nu ar ave închipuire de bani ca să-i dei toți acum să vă rădice de un sinet de 225 # de la vornicu(l) Costachi Roset.

Cu multă smerenie răspund dum(nea)v(oastră) că dacă veți îngădui oile rânduie la (i)ernatic spre mâncari(a) acelui fân până pe la 15 apr(ilie), când aceasta obștește este obicinuit, și asupra acestei propuneri veți binevoi a-mi răspunde cât mai neîntârziat, apoi, m(ănăs)s(tirea) după aceasta va îngriji fără zăbavă a vă rădica sinetul pominit de la dum(nea)l(u)i vornicu(l) Costachi Roset, și pentru cusur va răspunde mai pe urmă, așteptând acest răspuns de la dum(nea)v(oastră).

Și dorind ca aceasta să vă afle sănătoasă, cu toată cinstea rămân al dum(nea)v(oastră) smerit către D(u)mnezeu rugători dinpreună cu tot soborul.

<ss> Neonil arhim(ăndrit) și stareț S(fintelor) M(ănăstiri) Neamțul și Secul.

1846 oc(tom)v(rie) 6.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 132, concept.

62. 1846 octombrie 15, Mănăstirea Pângărați

No. 140

Priimit oct(ombrie) 23

Cu smerenie și cu fiască plecăciune mă închin și sărut dreapta Sfîn(ției) voastre cinst(ite) părinte.

Priimind poronca Înaltu Preosfințitului mitropolit cu No 917 în alăturare cu copiii anaforalii întărită de pre(a) înălțatul domnu pentru opșteasca punere la cali, poroncindumi-să a pregăti frați au monahi de la această monastire și ai triimiti la școala din Sfânta monastire Ne(a)mțului, unde să învețe științele trebuitoare a dogmelor și a postvigului monahicescu, următor fiind înaltei poronci și pregătindu vr(e)o doi acum deodată, am socotit mai întâiu a ceri dezlegari de la Sfi(nția) voastră pi când anumi să-i triimet, pentru cari așteptându cinstitul răspunsu.

Fiindu al Sfînțailor voastre zmerit fiu sufletesc.

<ss> Varnava protosinghel.

1846 oct(ombrie) 15

M(ănăstirea) Pângărați

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 122, original.

63. 1846 octombrie 23

~~Cu cînste~~ am priimit scrisoare(a) Sf(in)ției (voastre) din 19 a curgătoarei, urmată de povădul înaltei porunci a Înalt Preosfințatului nostru stăpîn cu N° 916, și am înțales cele cuprinsă. Deci, așa precum îndămănrile vremii de față și viitoare care me-ar înlesni mijloace agiutătoare spre săvârșire mai întâi a oarecare îmbunătățiri, părinte voi înființa și ace(a) shoală, despre cari atuncea voi face cunoscut Înalt preosfințitul(u)i nostru stăpîn, de la care veți primi poruncă de triimiterea tineril(o)r la ace(a) shoală.

La Pângărați s-au răspuns la 23 oc(tom)vri(e) 1846 / N° 455.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 123, concept.

64. 1846 dec(em)b(rie) 25, Cristești

La feliuri curăspundenții cu păr(intele) stareț.

Sărut driapta precuvioșail(o)r vo(a)stre.

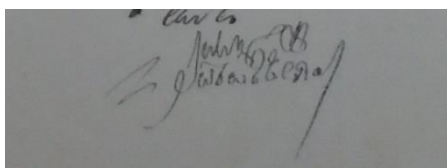
Fac cunoscut că rugăciunile aceluia săbor cătră Maica Domnului au agiutat ușurare mării sale Doamnei, (...) ¹ de gioi spre vineri au născut un be(i)zăde. (Fi) ¹indu-ne și nouă și precuvioșii vo(a)stre de ce mai mari bucurii, vi le fac facu cunoscut cu sf(i)n(t)ia sa părintele duhovnic Ilarion. Iar din parte(a) me, odată cu sărutările de mâ(i)ni să priimiți și hiritis(i)re pentru Sfânta Naștere a Domnului nostru I(i)sus Hristos ci astăz(i) o prăznuim, însămnându-mă.

Al precuvioșailor vo(a)stre pre plecat slugă.

<ss> (...) spat(ar).

(1)846 dec(em)v(rie) 25.

Cristeștii.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 148, original.

¹ Deteriorat.

65. 1847 februarie 27, Iași

Eșii, 1846 fevr(uarie) 27

Cu fiască evlavie sărut mâna prec(u)v(ioșiei) voastre

Cu venirea nepotului meu, dum(nea)lui spat(arul) Costachi Dimitrescu, acolo la Sv(ânta) Monastire, gășăsc de datorie mai întâi a cerceta de starea sănătății precuv(ioșiei) voastre care îmi este atât de dorită.

Și al doile(a), de a vă ruga pentru moșiile acei Sv(inte) Monastiri din ținutul Galațului, Piscu și Peneu, care di la mezaatul anului trecut au rămas pe socoteala monastirii cu 1120 sau 1125 # pe an / dacă nu greșesc /.

Spre acest sfârșit vine nepotul meu acolo și pe care vi-l și recomanduesc la agiutoriu și blagoslovenia prec(u)v(ioșiei) voastre ca un tânăr a(...) fără părinți și care nădăjdu(i)esc să-ș(i) aștearnă o viitorime plăcută care să facă cinste familiei sale.

Pe asemenea temeiuri mijlocesc și vă rog ca să-i daț(i) moșiile acestea cu un preț ci el de bună voi(e) îl va mai spori, și să i le daț(i) așa precum ele să gășăsc înzăstrate cu arătura și sămănătura făcută, după o cu dinadinsul catagrafie ce să va face la trădarea lor, pe care să fie îndatorit la împlinirea anil(o)r a le întoarce monastirii într-aceiaș(i) măsură și calita.

Și crediț(i) prec(u)v(ioșia) voastră că o asemenea îndatorire va fi neștearsă din inima me, rămâind și cunoscător și dator a vă sluji în toată vremea, cu atâta mai mult cu cât respectul și evlavia îmi sânt de îndemnul cinstirii cătră persoana prec(u)v(ioșiei) voastre.

Al prec(u)v(ioșiei) voastre plecat fiu sufletesc și slugă.

<ss> C. Burghel post(elni)c.

Vă rog și pentru datoria Theodosiului din Petreburg, care acum după trecire(a) lunii lui februar trebu(i)e să să fi suit cu ștrafurile peste cinci mii carboave pentru 2100.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 152, original.

66. 1847 mai 28, Mănăstirea Vorona

Cu răspunsu ș-au rădicat și dranița.

Cu adâncă smerenie și plecate metanii,
Mă închin și sărut driapta Sfinții voastre.

Cu bună voința și blagoslovenia Sfinții voastre s-au făcut la Hălăuca una sută de mii draniți, și spre rădicarea ei s-au triimis trăsurile aceștii mon(astiri), pentru cari vă rog să daț(i) voi(e) ca să să rădice. S-au triimes ci(...) merți grâu spre mângâ(i)erea părinților de la bolnița sv(i)n(tei) (mănăstiri), pe cari cu umilință vă rog să fie priimit.

Și pre mine cu părintiasca (sfi)¹nții voastre blagoslovenie să mă învredniciți, cari cu însănătoșire di-a pururea o dorim, cunoscându-mă norocit a mă însămna.

Al Sfinții Voastre în H(risto)s mai mic frate și plecată slugă.

<ss> Rafail igum(e)n m(ă)n(ăstirii) Voron(a).

(1)847 mai 28.

Monastirea Voronii.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 150, original.

¹ Deteriorat.

67. 1847 iulie 20

Cu smerenii mă închin dumitale c(u)c(oane) Iancule.

Priimind cinstită scrisoarea dumitale, am înțales înalta poruncă ce-m(i) înpărtășiți pentru spirtul de melis(ă) ce urmează trebuința acolo la Roznov pentru înălțimea sa. Care iată că încă nu s-au apucat de făc(u)t spirt, fiind că buruiana melisu încă nu s-au copt.

Rămâind al dumitale smerit și cătră Dumnezeu osârdnic rugător.

1847 iul(i)e 20

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 160, concept.

68. 1847 octombrie 9, Cracău

Cu fiiască plecăciuni sărut mâinile Înalt Preacuvioșii voastre!

Priimind scrisoare(a) Înalt Preacuvioșii voastre cu părintele Ieremiia, am văzut că pentru 1000 merță var ci aveți trebuință la zidire(a) ospitalul(u)i doriț(i) a alcătui pomenita sumă a să faci și a să căra la Târgul Niamțului tot cu lăcuitori de aici. Și cu toate că cărătura este foarte neîndămănată, dar pentru ca să vă înlesnesc și întru aceasta am luat asupra me facire(a) și cărătura varului cu preț de zăci lei merța, socotită de 150 ocă, precum și mai înainte v-am înștiințat.

Așadar eu de astăz(i) am pus în lucrare facire(a) varului după alcătuire(a) făcută cu vârnicerii și încât Preacuvioșia voastră veți binevoi când vă veți înlesni de bani să trimiteți suma câtă să va mai cuveni scăzându-să banii ci trebu(i)ești să vă plătesc pentru 150 fâlci loc de arătură ci făgăduiți a-mi da de la Jidești, câte cincizăci lei suta de prăjăni, cu toate că plata locul(u)i să obicinu(i)ești, știind supărare(a) ci trebui să am cu căraușii, decât că pentru Înalt Preacuvioșia voastră, cătră carele mă cunosc dator pentru dragoste(a) ce știu că aveți cătră mine, dar și prețul ce-am hotărât cu părintele Ieremiia ca să plătesc pentru locul de arat la Jidești, credeți că esti nepăgubitor și prefolositor pentru măn(ăstire).

În sfârșit, vă rog să nu vă supărați(i), precum veți găsi de cuviință să binevoiți a-mi triimite hotărâtoare dezlegare.

Rămân cu toată cinstire(a) și respect(ul) a Înalt Preacuvioșii voastre plecat(ă) slugă.

<ss> Vărgolici (?)

1847 oct(om)vr(ie) 9

Cracău

<Pe verso-ul filei a doua>: Înalt Preacuvioșii sali părintelui arhimandrit Neonil, stareț Sfint(elo)r măn(ăsti)ri Niamțu și Săcu, cu fiască plecăciuni. / La Măn(ăstirea) Niamțu.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 169-169v., original.

69. 1847 octombrie 22

Cu multă smerenie mă închin dumilorvoastre pre cinstite c(u)c(oane) Alecule!

Cinstită și mie mult dorită scrisoarea dumilorvoastre din (...) ¹ a curgătoarii luni cu multă smerenie priimindu-s(e), am văzut celi cuprinsă, adică pentru de a da în posăsie iubitului nepot a dumilorvoastre, dumisale c(u)c(onului) Iorgușor moșiile Piscul și Pineul, aflătoare în ținutul Covurlui, asupra căroră răspund cu mare păreri de rău că nu pot a vă sluji și a împlini celi poroncite, fiindcă din pricina cheltu(i)elilor celor însămnătoare cu care este în povărată această casă și mai ales acum în vreme(a) de față, când să sălești și cu înființarea ospitalului la Târgul Niamțului, care lucru cred că nu vă este niștiut și dumilorvoastre. ~~Pentru a căruia rădicare~~ soborul acestor monastiri îngrijindu-să ² a nu ² căde(a) cumva la vreo datorie, au găsit de cuviință ca prin toate chipurile putincioasă să să spicularisască spre a pute(a) întimpina greliile cheltu(i)eli, și fiind că monastirii aice urmează trebuința totdeauna a cumpăra pești, untdelemn și alți băcălii, atât pentru sobor, cum și pentru oaspeții ci totdeauna vin spre închinare, apoi obștești s-au socotit că numitele acele moșii să rămâie numai pentru aceia ca folosul ce va (i)eși din eli să să întrebuințazi numai în cumpărarea băcăliilor.

De aceia știindu-vă sufleteasca bunătate și dragoste ce păstrați cătră acest sfânt lăcaș, cu multă smerenie împreună cu tot soborul cad la picioarele dumilorvoastre rugându-vă să nu vă supărați, ce mai ales să binevoiți a mijloci și cătră dumne(a)lui c(u)c(onul) Iorgușor spre a nu să supăra; Pentru care facire de bine să crediți c(u)c(oane) Alecule că însuș(i) Precurata Maica lui Dumnezeu / al cării chip știu că-l evlavisiți mai cu osebite / cu bun darul său vă va răsplăti, cătră care și noi nevrednicii nu vom înceta a ne ruga pentru fericirea și îndelungarea anilor vieții dumilorvoastre.

Al dumilorvoastre smerit și cătră Dumnezău rugător împreună cu tot soborul!

1847 octomvrie 22 zile.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 178, concept.

¹ Spațiu liber.

² Deteriorat.

70. 1847 noiembrie 9

Cu fiasco plecăciune sărut mânilor preacuvioșiei voastre părinte starețe.

Ieri, în zioa Sfinților Arhangheli, la țeremonie am înfătoșat înălțimii sale scrisoarea preacuvioșiei voastre prin care îl heretisiți pentru zioa Sa. Asemene, i-am dat și darurile ce i-ați trimes. Înălțime(a) sa m-au însărcinat ca să vă mulțănesc dun parte-i pentru aducerea

aminte și pentru urările ce-i faceți, și totodată să-l recomende rugăciunilor preacuvioșiei voastre și a soborului.

După masă însă am văzut pre Înălțimea Sa în particular și i-am dat și celelalte do(u)ă scrisori a preacuvioșiei voastre, acea, adică mulțămitoare pentru mine, și cealaltă pentru comisu Dimitrachi iconomu(l). Pentru aceea din urmă părintele mitropolitul și vorbise Înălțimei Sale de mai înainte și-și căpătase învoirea de a se ocupa iarăși cu trebile sf(intei) mănăstiri. Eu dar n-am avut a ruga pre Înălțimea Sa decât ca să-i deie voie de a se înfățișa și această învoire am căpătat-o asemenea.

Cu părintele mitropolitul am vorbit pentru Rugină. Preasfinția sa me-au spus că i-au trimes cărți ca să se mute la Slatină; Iar dacă el până acum n-au făcut aceasta, apoi preacuvioșia voastră să mă înștiințați despre aceasta în particular, și eu prin departamentul din lăuntru voiui mijloci rădicarea lui. Poronciți vă rog cui se cuvine ca să vie la Iași și luând delile și documenturile mănăstirii ce se află la căminarul Bălăsachi (?) și să mi le încredințeze celelalte trebi a mănăstirii. Am scris mai pre larg părintelui Theofan carele este p(...) de a că le supui. Iar eu rugându-vă ca să poronciți în orice mă veți socoti de folos pentru sf(ânta) mănăstire mă recomandui sfintelor rugăciuni a preacuvioșiei voastre.

Și am cinste a fi a Preacuvioșiei Voastre prea plecat și supus fiu sufletesc.

<ss> M(ihail) Kogălniceanu.

9 noemvrie 1847.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 179-179v., original, deteriorat pe margine.

71. 1847 noiembrie 10, Coțușca

Sărut dreapta Preacuvioșai voastri cinst(ite) părinte Neonile!

Eu ca un fiu dohovnicesc dorescu mai întâi a ști cum vă aflați, de sântet(i) sănătoși, și în buna petrecire la cari priimind știință de întoc(mai)¹, din suflet mă voiui bucura și voiui binecuvânta pre cel a tot puternic. Noi de mila lui Dumnezeu și cu rugăciunile Preacuvioșaii voastri sântem sănătoș(i).

Cu adăogiri numai vă descriu pentru prifacirea ci înalta pronie au făcut cu fiica noastră foasta monahia Agafia, lăsând viața monahicească și întorcându-să în lumi s-au și căsătorit și ș-au luat de soțu pe dumneal(u)i spat(arul) Costandin Paladi, fiul vor(ni)c(ului) Iacovachi Paladi. Cu propunerea aceasta au săvârșit e(a) acest pas, că adică neputându fi în stari di a purta o așa de răspunzătoare și gre(a) sarcină și cu socotință de a fi în shimă monahicea(scă) numai cu hainile, iar nu și cu purtarea, apoi o socot că-i mai de cuviință aceia ce au săvârșit, la toate aceste(a) având și un drept; mai mult că ea când ș-au priimit shima monahicească să găasă atunci în vrăsta numai de nouă ani și ci răspundere poate e(a) ave(a) acum sau noi, nefiind nici cu a noastră îndemnari, ci după niști alti înpregiurări de pe atunci.

Apoi, după niști așa înpregiurări găsându-să săngură clironoamă la părinți, ca părinte lor i-am binecuvântat, rugându cu toată cinst(ea) și pe Înalt cuv(ioș)¹ia voastră de a fi pururea rugătoriu către Dumnezeu și (a)¹ binecuvânta, poroncindu a să prifaci și pomelnicul (ce)¹ să găsaști la Sf(â)n(ta) Mon(astire) numele din Agafia Pr(...)¹ra și adăugi și numele soțul(u)i ei.

Mineile le-am priimit și vă rămân prea îndatorit. Vă rog dacă să poate pentru niști două *Ohtoice* să mă înștiințați despre prețu, că îmi face trebuința. Pentru care voiu rămâne datoriu înșămnându-mă cu toată ci(nstea)¹.

Al Preacuvioșii(o)r voastri fiu dohovnicesc și plecat.

Neculai Vărg(olici).

1847 noemv(rie) 10

Coțușca

Să trimite la S(fânta) Mănăstire un galben pentru un sărindar și vă rog um(il) să aveți sănătate de a vă rugă să ne apere de toți vrăjm(așii) văzuți și nevăzuți și la toate r(ugăciu)ne să ne ajute.

1847 noemv(rie) 18.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 184, original.

¹ Deteriorat.

72. 1847 noiembrie 18, Mănăstirea Coșula

Cu adâncă smerenie închinându-mă, sărut blagoslovitoare dreapta Sv(i)n(te) cinstite părinte arh(i)m(andır).

Sufletescule și milostivule al meu părinte, abia acum m-am putut înlesni cu cară, pe care le-am trimis acum ca să rădice dranița și 100 lătunoi ce bunătate(a) scumpului Sv(â)n(t) suflet au binevoit a hărăzi acestui sfânt lăcaș, pentru care cu smerenie mă rog porni(i) slobozirea acestora. Crezând că pe lângă aceia și noi ca niște păcătoși fii Sv(i)n(ției) de-a pururea rămânem datori a ne ruga îngenunchet(i) milostivului D(u)m(ne)zeu pentru sănătate, mântuire și îndelungare vieții Sv(i)n(ției), apoi și hărăzire(a) aceasta va fi neștearsă în veci de la cerescul jărtfelnic. Osăbit triimit închiș(i) aice acești doi blanci și cu smerenie îndrăznesc a vă ruga, binevoit(i) și mă mai priimit(i) cu dragoste părintească prenomerat încă la un *Triod*, slobozindu-mi acum și bilet. Pentru care cu smerenii rugându-mă am dat milostivă (i)ertare pentru îndrăzneală.

Sânt al Sv(i)n(ției) prea plecat fiu sufletesc și slugă.

<ss> Ignatie protosinghel.

1847 noemv(rie) 18

Mon(astirea) Coșula.

<Pe verso>: Prea cinstitului al meu milostiv sufletesc părinte, Sf(inției) sale Domnului Neonil, Arhimandır și stareț Sfintelor Monastiri Neamțul și Secul, cu multă smerenie. / La Sf(ânta) Mon(astire) Neamțul.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 185, original.

73. 1847 noiembrie 22

Nº 521

1847 noemvr(ie) 22

Cu multă smerenie mă închin dum(neavoas)tră c(u)c(oane) Alexandre.

Mai întâi rog pe milostivul D(umne)zeu ca smerită scrisoarea mea să vă găsească pe dum(neavoa)stră întru toată întregimea sănătății precum doriți, de care auzind să mă bucur lăudând pre a tot puternicului, cu a căruia miluire și eu acum mă simt ceva mai bineșor, însă foarte greu am pățimit de obicinuita mea boală.

C(u)c(oane) Alexandre, rog bunătatea dum(neavoas)tră ca să binevoiți a ne da rămășița de sămânță de cânepă ce este rămasă încă de pe anii trecuți a posăsiei dum(neavoas)tră de la moșia Saboani, fiind acuma și vreme de toamnă cât să găsește și sămânța mai (i)eftină, că adevărul vă arăt că sântem foarte strâmtorați cheltu(i)elile și să credeți că ace(a)sta o voi socoti nu ca o datorie ci ca o mare facere de bine.

Fiind al dum(neavoas)tră smerit și către D(umne)zeu rugătoriu.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 190, concept.

74. 1847 noiembrie 25, Botoșani

Cu plecăciune sărut mânilor cuvioșilor voastre părinte Neonil arhimandrit și stariț.

Necazurile, supărările, păgubirile, ci am avut, valurile lumii acestiia m-au adus la o boală în care pătescu aproape di doi ani de dureri nisuferite în tot trupul și mai amară durere și mahniciune am că mi s-au întunecat vederea ochilor, încât abe(a) zărescu.

Vă rog să primiți(i) cinci galbeni ci-i trimet cu înadins om și să puneți(i) a faci rugăciune înainte(a) Maicii Domnului a să milostivi asupra me să-m(i) dăruiască sănătate și vederea ochilor. Totodat(ă) vă rog să-mi trimeteți(i) de la Maica Domnului un chicior, o mână și un ochi de argint pentru mine, întru care mă îndatorescu a face alteli de asămine, pre care le voi triimite înapoi cu cel întâi ocazion, că rog și pentru puțin spirt de mele(a)să și un ulcior de aghiazmă de la izvorul Maicii Domnului. Pi lângă aceasta aștept și blagoslovenia cuvioșilor voastre.

Fiindu al cuvioșilor voastre plecat slugă.

<ss> Grigori Varlaam.

1847 neomvr(ie) 25

Botoșani

<Pe verso>: În cinstită driapta cuvioșii sali arhimandritului Neonil, starețu(l) Sfintii Monastiri Niamțul și Săcul, cu evlavie de la banul Grigori Varlaam.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 187, original.

75. 1847 decembrie 2, Mănăstirea Neamțului

Cu multă smerenie mă închin dumilorvoastre Precinstite c(u)c(oane) Toderașc(u)!

Mai întâi rog pe milostivul Dumnezeu, dinpreună cu tot soborul, ca smerita scrisoare(a) noastră să vă găsească pe dumne(a)voastră sănătoși, duple cum doriți, de care auzind să ne bucurăm laudând numile lui ce-l a tot puternic, după care știind fireasca bunătatea dumilorvoastră și dragostea ce păstrați către acest sfânt lacaș al Maicii Domnului, Îndrăznesc a vă ruga, fiindcă mănăstirea să află în mare supărare despre târgoveții din Niamțu, și pentru care m(ă)n(ă)s(tirea) a (in)¹trat cu jalubă către Prea înălțatul Domnu stăpânitoriu, asupra căria au și câștigat îndurata rezoluții, prin care să recomanduești Sfatului spre chibzuia măsura pentru a nu să jigni dreptățile m(ănă)s(tirii) de către t(ă)rgoveț(i). (...) ² Pentru cari tot soborul umilit să roagă spre a nu să lua în bagare de samă tânguirile lor ca unili ce sânt cu totul neadevărate. Binevoiți a mijloci și dumne(a)voastră la locurile ce veți socoti spre a nu se p(i)erde de dreptul m(ă)n(ă)s(tirii), ca unii ce sântei cei mai întâi ajutători și sprijinitori ai aceștii case, crezând că pentru asemenea facire de bine și sprijinire nu va înceta soborul a înălța rugăciune către Maica Precurata Fecioară pentru fericirea și îndelungarea anilor vieții dumilorvoastre, rămânindu-vă vecinică și neștersă pomenire.

Fiind al dumilorvoastre smerit și către Dumnezeu rugătoriu împreună cu tot soborul!

1847 decemvr(ie) 2

M(ănăstirea) N(eamțului).

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 208, concept.

¹ Deteriorat.

² Notă marginală; deteriorate.

76. 1847 decembrie 4, Iași

Cu fiască evlavie mă închin și sărut dreapta Preacuvioșiei voastre.

În prilejul sosirei sv(ă)n(tului) post a naștirea Mântuitorului nostru Domnul I(isu)s H(risto)s precum totdeauna evlavisând acel sv(ă)nt lăcaș și rugile ci necurmat săvârsă dinaintea Sv(i)n(te)lor Jertvelnice, îmi eu slobozanie a vă ruga ca să binevoiți a poronci atât în curgirea postului, cât și mai încolo, rugăciuni sobornicești cu privighieri de noapte către prea puternicul și înduratul D(u)mnezeu ca să-mi fie milostiv a (i)erta noianul păcatelor mele a mă îndrepta totdeauna pe căile voinței sale, a mă întări și a mă agiuta la toate năvălirile văzuților și nevăzuților vrăjmași, nu mă uitați vă rog și la cele în parte rugăciuni și primiți odată cu ace(a)sta două sute optzeci și patru¹ lei ce să trimit, nădăduind a fi învrednicit cu răspuns și o prescură blagoslovită. Sânt cu toată cinste(a) al preacuvioșiei voastre fiu sufletesc și plecat slugă.

<ss> Teodor Balș.

4 decemv(rie) 1847

Iași

Teodor, Maria, Smaranda și tot neamu(l).
Iacob, Ana, Gheorghie cu fiii și tot neamu(l).
Catinca cu fiii și tot neamu(l).

Morții.

Costandin, Ana, cu tot neamu(l).
Dimitrie, Smaranda și tot neamu(l).
Costandin, Gheorghie, și tot neamu(l).
Casandra cu tot neamu(l).

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar
145/1843, f. 166-166v.
Suma este trecută de o altă mână.

77. 1847 decembrie 20, Iași

Eșii în 20 de(ce)mv(rie) 1847

Cu respect sărut mâna Preacuvioșiei Voastre!

Mai întâiu aflu mulțămire de a vă heretisi pentru sfintele sărbători a Nașterii Domnului și Mântuitorului nostru I(i)sus H(risto)s ca să le petreceți bine și întru mulți ani.

Totodată primesc îndrăzneală a vă ruga să binevoiți a primi un mic prinos din partea me, adecă o perde(a) pentru sfânta icoană a Maicii Domnului di acolo, care veți binevoi a orându-i ca să așeze la locul cuvenit și să să pomenească numele meu, a soției mele Elenco și a copiilor. Iar acum doresc din suflet de a mă învrednici cu binecuvântarea Preacuvioșii voastre, având cinste a mă însemna.

Al Preacuvioșiei Voastre fiu sufletesc și plecat slugă.

<ss> M. Dima spat(a)r.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar
145/1843, f. 194.

78. 1847 decembrie 21

No. 593 / 1847 decem(birie)

Cu multă smerenie mă închin dum(i)l(o)r voastre.

Prea cinstite cucoane.

D(u)mnezăiasca prăznuire a întrupării D(u)mnezeu cuvântului fiind punctul începători și încheatori de țircul auritului șâr a d(u)mnezăeștil(o)r sărbători de preste anu, cari neîncetat întorcându-să pregătești celi pentru vecinica împărăție a celui născut în Vifleim spre a no(a)stră mântuire.

De (...) ¹ aceștia dar și de începirea anului nou precum numai puțin și de ceilaltă mare taină ce s-au săvârșit de Mântuitorul nostru la apile Iordanului ca de cel mai scump prilej folosindu-

ne² de pretutindene. Eu smeritul aflu de a me datorie și mulțămire a vă rosti în loc de toati hiritisirile umelitul graiu de rugăciune către cel a tot puternic pentru sănătatea și îndelungarea anilor vieții dumil(o)r voastre de a vă folosi de bucuria și veseliiia acestor sfinti zile întru mulți și prea fericiți ani.

A dumil(o)r voastre smerit și către D(u)mnezeu rugătoriu împreună cu tot soborul.

<ss> Neonil arhimandrit și stareț S(fintelor) M(ănăstiri) și Secul.

C(u)c(oane) Alexandre / În trecuta lună noem(brie) v-am fost scris pentru rămășița de sămânță de cânepă ce este rămasă încă din anii posăsâei dum(neavoas)tră de la moșia Săbăoanii, proprietăoa acelor m(ănă)s(tiri) și care până acum încă nu s-au adus și pe care macar nu ne-am norocit nici cu cinstit răspunsul al dum(neavoas)tră. Deci, și acum iarăși vă facem poftire ca să binevoiți a pune la cale istovire(a) ei, că altmintre ne găsim foarte strâmtorați de sămânță care la zile de post este cel mai de nevoi(e) lucru pentru hrana soborului. Am văzut și ceia ce însămnăți pentru zăvoiul ce ziceți că au rămas netă(i)et și că să vi-l dea dum(neavoas)tră cu plată. La care vă rugăm să nu vă supărați(i) că am apucat a-l da altora mai înainte, și pentru aceia acum nu pute(m) la aceste a vă înlesni.

1847 decemvr(ie).

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, concept.

¹ Pătat; ilizibil.

² Pătat.

79. 1847 decembrie 24, Mănăstirea Agapia

Priimit dec(em)vr(ie) 24.

Cu smerite și plecate metanii închinându-mă sărut driapta Sv(i)nț(iei) v(oastre), cinstite părinte.

Fiind că Sf(i)nț(ia) sa maica Athanasia Bălăniașca, născută Roset, văzându-să venită în așa slăbăciune de boală, încât numai cât nu i-au sosit ceasul, ș-au făcut și diiată cum să-i urmăim cu facirea grijilor sale, din banii ci-i ari la un loc, cam greu de scos.

Pentru aceasta, vă roagă și pe sfinția voastră ca să faciți(i) bunătate a i-o întări atât cu iscălitura Sf(i)nț(iei) v(oastre), cât și cu punerea pecetii Sfintei M(ă)n(ăsti)rii spre a-ș(i) pute(a) câștiga neștrămutatul temeiu. Pentru aceasta o alăturez Sv(i)nț(iei) v(oastre) și cu smerenii vă rog și eu să faciți(i) milă, pot zice, cu acest suflet, ca să să întăriască diiata de către Sv(i)nț(a) v(oastră), ca să-i poată (i)eși sufletul cu paci, sărmana văzindu-să pusă la cale. Cu prilejul acesta m-am îndemnat de părintiasca Sv(i)nț(iei) v(oastre) a vă triimeti și puține turti întru aducerea aminte de scutecele D(o)mnului, plecat rugându-vă ca să le priimiți(i) întru slava naștirii Domnului și Mântuitoriului nostru I(isu)s H(risto)s, mitahrăisindu-le cu întregime(a) sănătății întru încungiurari a mulți prea fericiți ani.

A Sv(i)nț(iei) v(oastre) smerită și plecată.

<ss> Amfilohia sh(imonahie) Morțun stăriți.

1847 dec(em)v(rie) 24.

S(fânta) M(ănăstire) Agapiia.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 207, original.

80. 1847 decembrie 27

Cu fiască evlavie închinându-mă sărut mâna precuvioșiei voastre!

Cu osăbită evlavie am priimit dorită mie scrisoarea precuvioșiei voastre din 3 a curgătoarei luni și sufletește m-am bucurat că vă aflați sănătoși.

Am înțales și cele cuprinsă pentru pricina ce are monastire(a) cu târgoveții de Niamț și după sufleteasca râvnă ci am cătră acel dumnezeesc lăcaș, crediți că a-ș(i) fi făcut tot ce atârnă di la puțința me spre a-i apăra dreptățile precum în tot prilejul am dovedit, însă asăminea pricină nu atârnă di la Domnescul Divan și nici esti intrată la dânsul. Cu toate acestea ceia ce după înprejurările zisă nu pot face însuș, voi face mijlocind cătră cine să cuvine în priința sf(intei) mon(astiri) și mă voi socoti foarte norocit dacă rezultatul mijlociril(o)r mele ar fi precuvioșiei voastre de împăcare și mulțămire.

În sfârșit am dorit și doresc din suflet prilejul de a vă înnoi încredințările, încât îmi place a lucra în folosul acelui dumnezeesc lăcaș și în osăbire spre mulțămirea și îndatorirea precuvioșiei voastre.

Doresc asăminea cu însetare și însumi acolo spre închinăciune și a priimi părinteștile precuvioșiei voastre blagoslovenii, însă înbulzirea trebil(o)r și vârsta nu me-au dat lesnicios chip. Cu toate acestea miluind Dumnezeu, nădăjduesc ca la vara viitoare să-mi îndeestulez această dorință, iar pără atuncea vă rog să nu mă uitați la sfintele voastre rugăciuni.

Al precuvioșiei voastre fiu sufletesc.

<ss> A. Mavrocordat logofăt.

1847 de(ce)mv(rie) 27

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, original.

Bibliografie selectivă

Documente inedite

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamțul, LXXIII/4, 7.

Documente edite

Analele parlamentare ale României, Tomul I, Partea II *Obșteasca extraordinară adunare de revizuirea Reglementului organic*, București, Imprimeria Statului, 1893.

Clit, Costin, *Acarete și moșii ale mănăstirii Neamțului și Secului. Documente inedite (1850-1858)*, în „Analele Liceului „Vasile Conta” Târgu Neamț”, Istorie, II, nr. 1, 2020.

Clit Costin, *Pomelnicul Mănăstirii Neamț*, Iași, Editura PIM, 2020.

Documente privind istoria României, Veacul XVI, A. Moldova, I (1501-1550), București, Editura Academiei Republicii Populare România, 1953.

Documenta Romaniae Historica, A. Moldova, IV, volum întocmit de Ioan Caproșu, București, Editura Academiei Române, 2019.

Lucrări, studii și articole

ApetreI, Partenie Arhidiacon, *Arhimandritul Neonil*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, Anul LII, nr. 7-8, iulie august 1976.

Clit, Costin, *Unele precizări privitoare la egumenii mănăstirii Secu între 1836 și 1854*, în „Buletinul informativ al Simpozionului Național Rolul Mănăstirii Secu în viața religioasă a Țării Moldovei”, Piatra Neamț, Editura Cetatea Doamnei, 2019, V.

Gavriș, Simion-Alexandru, *Viața și opiniile prințului Grigorie Mihail Sturdza (1821-1901)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2015.

GhengheA, Mircea-Cristian, *Istorie și memorie. Posteritatea domnitorului Mihail Sturdza în monumente și simboluri publice*, în „Anuarul Muzeului Literaturii Române”, Iași, Anul VII, 2014, Editura Muzeelor Literare, 2015

Ivan, Ioan, Diacon, Porcescu, Scarlat, Preot, *Mănăstirea Neamț*, Cu un Cuvânt înainte de Înalt Prea Sfințitul Teoctist Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Iași, 1981.

Luca, Gavril, *Târgu Neamț. Monografie*, Piatra-Neamț, Editura „Constantin Matasă”, 2008.

Petcu Marcu-Marian, Ieromonah, *Mănăstiri și schituri ortodoxe din Moldova, astăzi dispărute*, Carte tipărită cu binecuvântarea Înalt Prea Sfințitului Pimen, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților, București, Editura Bibliotecii Naționale a României, 2010.

Porcescu, Scarlat, Pr., *Mănăstirea Vorona*, Iași, Editura Mitropoliei și Sucevei, 1989.

Rădulescu, Mihai Sorin, *Posteritatea lui Mihail Vodă Sturdza*, în „Arhiva genealogică”, II (VII), 1995, nr. 3-4.

Stoicescu Nicolae, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, Direcția Patrimoniului Cultural Național, Biblioteca Monumentelor Istorice din România, 1974.

Sturdza, Alexandre A. C., *Règne de Michel Sturdza, prince régnant de Moldavie 1834-1849*, Paris, 1907.

Vornicescu, Nestor, Ierom, *Instituții pentru îngrijirea sănătății patronate de mănăstirea Neamț*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, Anul XXXVIII, nr. 5-6, mai-iunie 1962.

**BIOGRAFII ȘI MOMENTE DIN VIAȚA UNOR
PERSONALITĂȚI**

**BIOGRAPHIES AND MOMENTS FROM THE LIFE
OF SOME PERSONALITIES**

**BIOGRAPHIES ET MOMENTS DANS LA VIE DE
CERTAINES PERSONNALITÉS**

O FAMILIE DIN BUCOVINA: NICOLAI, ION ȘI ILIE GRĂMADĂ
A FAMILY FROM BUCOVINA: NICOLAI, ION AND ILIE GRĂMADĂ
UNE FAMILLE DE BUCOVINA: NICOLAI, ION ET ILIE GRĂMADĂ

drd. Tatiana MATEI³

Rezumat: În partea de vest a municipiului Suceava, la doar 9 km se află satul Zaharești care a dat Bucovinei trei dintre membrii săi, mai mult, toți fiind din aceeași familie. Parcursul lor a fost, cel puțin în partea de familie și educație, oarecum asemănător; s-au născut în Zaharești pe când această localitate făcea parte din provincia Bucovina, componentă a Imperiului austro-ungar, și-au urmat studiile la Suceava, la Gimnaziul greco-oriental și apoi și-au definitivat studiile la Cernăuți. Toți cei trei fii ai familiei Grămadă, au slujit istoria la catedră, (fie în învățământul secundar fie în cel universitar), contribuind efectiv la scrierea ei prin implicare efectivă. Pe lângă catedră, fiecare dintre au activat în domeniul publicistic și au rămas în istorie prin eroism (Ion Grămadă), activitate muzeografică (Nicolai Grămadă) și director de teatru (Ilie Grămadă).

Cuvinte cheie: Bucovina, Nicolai Grămadă, Ion Grămadă, Ilie Grămadă, Zaharești, Cernăuți

Abstract: In the western part of Suceava, only 9 km away is the village of Zaharești, which gave Bucovina three of its members, moreover, all being from the same family. Their journey was, at least in terms of family and education, somewhat similar; they were born in Zaharești when this locality was part of the province of Bucovina, part of the Austro-Hungarian Empire, they studied in Suceava, at the Greek-Oriental Gymnasium and then they finished their studies in Chernivtsi. All three sons of the Grămadă family served history at the department (either in secondary or university education), effectively contributing to its writing through effective involvement. In addition to the department, each of them worked in the publishing field and remained in history through heroism (Ion Grămadă⁴), museographic activity (Nicolai Grămadă⁵) and theater director (Ilie Grămadă⁶).

Keywords: Bucovina, Nicolai Grămadă, Ion Grămadă, Ilie Grămadă, Zaharești, Chernivtsi

Résumé: Dans la partie ouest de Suceava, à seulement 9 km se trouve le village de Zăhărești, qui a donné à Bucovina trois de ses membres, tous issus de la même famille. Leur parcours était, au moins en ce qui concerne la famille et l'éducation, quelque peu similaire; ils sont nés à Zăhărești lorsque cette localité faisait partie de la province de Bucovine, une partie de l'Empire austro-hongrois, ils ont étudié à Suceava, au Collège gréco-oriental puis ils ont terminé leurs études à Tchernivtsi. Les trois fils de la famille Grămadă ont enseigné l'histoire (que ce soit dans l'enseignement secondaire ou universitaire), contribuant effectivement à son écriture par une implication efficace. À côté de l'activité didactique, chacun d'eux a travaillé dans le domaine de l'édition et est resté dans l'histoire par l'héroïsme (Ion Grămadă), l'activité muséographique (Nicolai Grămadă) et le directeur de théâtre (Ilie Grămadă).

Mots-clés: Bucovine, Nicolai Grămadă, Ion Grămadă, Ilie Grămadă, Zaharești, Cernăuți

³ Școala Doctorală de Științe Socio-Umane, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava.

⁴ Foto 1.

⁵ Foto 2.

⁶ Foto 3.

Familia Grămadă, originară din zona Vârfu din Maramureș, a migrat spre nordul Moldovei, se pare pentru a scăpa de asuprirea austriacă, la începutul secolului al XVIII-lea, mai exact în 1727. Având în frunte 7 conducători (fiecare vornic peste un sat), au trecut în Moldova prin Pasul Prislop și s-au așezat într-un areal cuprins între Câmpulung Moldovenesc și Stroiești, actualul județ Suceava.

Unul dintre cei 7 vornici, a fost Irodion Grămadă ⁷, care și-a găsit sfârșitul în zona Gura Humorului, o parte din familia sa trecând mai spre est, în apropierea orașului Suceava, în localitățile Zaharești și Stroiești.

Despre același eveniment însă, Nicolai V. Grămadă, (frate cu Ilie Grămadă și nepot de frate al lui Nicolai Grămadă, într-o monografie⁸ a satului Zaharești), îl menționează pe Irodion Grămadă ca fiind unul din cei 12 baci care i-ar fi ajutat pe vornicii Pastei și Ieronim Buhosu, să-i treacă în Moldova pe românii maramureșeni împreună cu turmele lor. Pentru a câta oară maramureșenii, presați de stăpânirea străină, urmau drumul „descălecătorilor” pe meleaguri moldovene?

Dorința de a scăpa de asuprirea socială și religioasă, a fost îndeplinită dar a fost de scurtă durată, austriecii ajungându-i din urmă la puțin peste 50 de ani, când nordul Moldovei avea să fie ocupat începând cu 1775.

Din familia lui Irodion Grămadă, aveau să se remarce și să rămână în istorie (peste 5 generații) doi veri și un nepot, importanți oameni de cultură ai începutului de secol XX: verii Nicolai și Ion Grămadă și nepotul primului-Ilie Grămadă.

Pavel Țugui, în „Analele Bucovinei”⁹, susținea că Nicolai I. Grămadă ar fi fost frate cu Ion Grămadă, dar din studiul genealogic al familiei Grămadă reiese clar că Ion era fiul lui Costan Grămadă iar Nicolai era fiul lui Ilie Grămadă. Vom constata însă că „frăția” celor doi ar avea ca explicație nu doar o descendență comună ci și un parcurs oarecum asemănător până la un punct.

Ion Grămadă, fiul lui Costan Grămadă și al Paraschivei (născută Gașpar), s-a născut la 3 ianuarie 1886 în localitatea Zaharești, provincia Bucovina a Imperiului Austro-Ungar. Vărul său, Nicolai Grămadă, fiul lui Ilie și Maria Grămadă, s-a născut la 1 martie 1892 în localitatea Zaharești, provincia Bucovina a Imperiului Austro-Ungar.

Ion și Nicolai Grămadă au urmat cursurile Gimnaziului Greco-Oriental din Suceava, Ion în perioada 1898-1906, iar Nicolai în perioada 1904-1912¹⁰, iar după absolvirea acestuia, ambii au urmat cursurile Facultății de Filosofie și Litere a Universității din Cernăuți, Ion fiind licențiat în istorie și geografie, Nicolai fiind licențiat în filosofie și lingvistică. Așa cum se întâmpla în epocă, după finalizarea celor

⁷ Mario Grămadă, *Familia Grămadă*, în „Revista română”, nr. 4 (62), 2010, pp. 32-33.

⁸ Vasile V. Grămadă, Ion Băițan, Vasilică Băița, *Zaharești Veche vatră bucovineană*, Suceava, Editura Cuvântul Nostru, 2002, p. 49.

⁹ Pavel Țugui, *Destine și cărți*, în „Analele Bucovinei”, 1994, nr. 2, pp. 369-385.

¹⁰ Jahre - Bericht des Gr. – or. Ober Gymnasiums in Suczawa, 1900-1913.

6 semestre la Cernăuți, studiile erau continuate la Viena cu încă două semestre, și verii Grămadă, trec rând pe rând prin cele două centre de educație imperială¹¹.

Chiar în timpul studenției (1907), Ion Grămadă înființează în Cernăuți, gazeta „Deșteptarea”, iar în 1911 publică *Din Bucovina de altădată. Schițe istorice*, apărută la Editura Institutului de Arte Grafice C. Sfetea din București.

Ion era licențiat (și doctor) în istorie și dar se face cunoscut prin contribuțiile sale literare¹² și cariera publicistică¹³ pe care o îmbrățișează. Nicolai era licențiat în litere, dar va urma o carieră de istoric, după ce în 1922 avea să obțină titlul de doctor. Ambii însă se remarcă prin participare și implicare în activități de trezire a conștiinței naționale, evident pe paliere diferite ținând cont de vârsta și statutul fiecăruia dintre ei. Nicolai îl urma pe vărul său inclusiv în acțiunile partidului lui Aurel Onciul și Florea Lupu, (Partidul Țărănesc Român), în perioada 1913-1914.

Odată cu izbucnirea Primului Război Mondial, autoritățile austriece au trecut la înrolarea românilor și trimiterea lor pe frontul din Galiția. Ion era pe atunci profesor la Liceul German din Cernăuți, a trecut în România în 1914 și în 1915 a depus, alături de alți tineri bucovineni și transilvăneni, jurământul de credință României. În același timp, Nicolai era încă student la Viena și a fost înrolat în armata austro-ungară și nevoit să lupte pentru o cauză ce nu era a lui. În 1916, (odată cu intrarea României în război în tabăra Antantei), Nicolai, după modelul vărului Ion, va trece granița în România și se va înrola ca voluntar în armata română. Ion Grămadă făcea parte din Regimentul 8 Vânători, în timp ce Nicolai, a făcut parte din Divizia 16 Dej a Regimentului 87 Infanterie Satu Mare. Ambii veri au luptat pentru eliberarea Bucovinei de sub stăpânire străină, implicit pentru revenirea acestei provincii în granițele naționale.

Din 1917, parcursul celor doi veri avea să se despată definitiv. La Cireșoaia, la 27 august, Ion devine erou, căzând în luptele crâncene pentru menținerea frontului, iar Nicolai va deveni la sfârșitul războiului locotenent în rezervă.

Nicolai Grămadă, după terminarea războiului își finalizează studiile și dorindu-și o carieră universitară, urmează specializări la Viena (1921/1922, unde își va lua și doctoratul în istorie), Leipzig (1922/1923), Paris (1923/1924) și Roma (1925/1926). După susținerea și promovarea unui examen de docență în 1927, Nicolai Grămadă va fi acceptat conferențiar provizoriu și apoi definitiv la Universitatea din Cernăuți. Cariera universitară va fi completată cu una muzeografică, ajungând în 1941 să conducă Muzeul Bucovinei din Cernăuți. În paralel cu acestea, Nicolai Grămadă a avut și o rodnică activitate publicistică, mai ales în „Codrul Cosminului”, în care și-a

¹¹ Emil Satco, Alis Niculică, *Enciclopedia Bucovinei*, II, Suceava, Editura Karl A. Romstorfer, 2018, pp.84-87.

¹² Ion Grămadă, a publicat ca elev schițe și nuvele în „Junimea literară”, Cernăuți, și „Luceafărul”, Budapesta, sub pseudonimul Nicu Nalbă, a scris articole de susținere a românilor bucovineni în „Dimineața”, 1914.

¹³ Idem, redactor la ziarul „Românul” din Arad, în perioada 1912-1913, redactor la „Viața nouă” din Cernăuți, 1913-1914.

publicat majoritatea studiilor și lucrărilor sale. Izbucnirea celui de-al doilea război mondial a întrerupt activitatea culturală din Cernăuți și între cele două evacuări ale celui mai important oraș din Nordul țării (1940/1941 și 1944), Nicolai Grămadă desfășoară o activitate complexă. După evacuarea definitivă în România, își continuă activitatea didactică la Facultatea de Teologie din Suceava și apoi Facultatea de Geografie și Istorie din Iași, și poartă de grijă colecțiilor Muzeului Bucovinei, evacuate la Râmnicu Vâlcea. Din lista lucrărilor publicate de Nicolai Grămadă, cele care tratează probleme sociale, administrative, economice ale Bucovinei sunt cele mai cunoscute: *Sătenii și stăpânii în Bucovina între 1775-1848*¹⁴, *Vechile peceți sătești bucovinene (1783-1900)*¹⁵ și *Vecile peceți bisericești bucovinene*¹⁶. Activitatea publicistică este completată cu lucrări din domeniul științelor auxiliare ale istoriei: *Vicina*¹⁷, *Studii paleografice*¹⁸, *Ozolimna*¹⁹, *Contribuții la istoria cărții și a scrisului în evul mediu*²⁰, *Cancelaria domnească în Moldova până la domnia lui Constantin Mavrocordat*²¹ și altele.

Nicolai Grămadă este cel mai cunoscut, pentru lucrarea sa, publicată postum, *Toponimia Minoră a Bucovinei*²², de realizarea căreia s-a preocupat aproape 20 de ani.

Spre sfârșitul vieții, din motive de sănătate, a publicat foarte puțin în „Mitropolia Moldovei și Sucevei” și în „Revista Arhivelor”. A decedat înainte de a-și vedea lucrarea de toponimie publicată.

În 1911, la 10 decembrie se naște la Zaharești un alt membru al familiei Grămadă, Ilie, fiul lui Vasile Grămadă și a Paraschivei Mățu. Era nepotul de frate a lui Nicolai I. Grămadă. Ca și unchiul său Nicolai, Ilie a început să studieze la Liceul „Ștefan cel Mare” din Suceava (continuatorul Gimnaziului greco-oriental) iar din clasa a VII-a a continuat la liceul din Vatra Dornei. Motivul mutării sale l-ar fi reprezentat conflictul iscat între Nicolai Grămadă și Gheorghe Cârlan pe motive politice (Nicolai Grămadă era membru PNL iar Gheorghe Cârlan era cuzist)²³

¹⁴ Nicolai I. Grămadă, *Sătenii și stăpânii în Bucovina între 1775 și 1848*, în „Anuarul Muzeului Bucovinei”, I-II, Cernăuți, 1943-1944, pp. 7-112 și extras.

¹⁵ Idem, *Vechile peceți sătești bucovinene (1783-1900)*, în „Codrul Cosminului”, X, Cernăuți, 1936-1939, pp. 217-268.

¹⁶ Idem, *Vechile peceți bisericești bucovinene*, Cernăuți, Tiparul „Glasul Bucovinei”, 1939.

¹⁷ Idem, *Vicina. Isoare cartografice, originea numelui, identificarea orașului*, în „Codrul Cosminului”, I, Cernăuți, 1924, pp. 435-439.

¹⁸ Idem, *Studii paleografice*, în „Codrul Cosminului”, II-III, Cernăuți, 1925-1926, pp. 35-81.

¹⁹ Idem, *Ozolimna I. Așezarea Ozolimnei II. Originea numelui*, în „Codrul Cosminului”, II-III, 1925-1926, pp. 83-97.

²⁰ Idem, *Contribuții la istoria cărții și a scrisului în evul mediu*, în Codrul Cosminului”, IV-V, Cernăuți, 1927-1928, pp. 35-175.

²¹ Idem, *Cancelaria domnească în Moldova până la domnia lui Constantin Mavrocordat*, în „Codrul Cosminului”, IX, Cernăuți, 1935, pp. 129-231.

²² Idem, *Toponimia minoră a Bucovinei*, 2 vol, București, Editura Anima, 1996, (ediție îngrijită de Ion Popescu-Sireteanu).

²³ Nicolai V. Grămadă, *Insemnări despre prof. univ. dr. Ilie Grămadă*, p. 17.

După finalizarea liceului Ilie a urmat drumul bătătorit deja spre Cernăuți, la Facultatea de Filosofie și Litere. Tot în Cernăuți se aflau și două surori ale sale, mai mici, care urmau cursurile Școlii Normale, devenind învățătoare (una la Vicovu de Sus și una la Pârteștii de Sus, ulterior la Vicovu de Jos).

Provenit dintr-o familie numeroasă, pentru a se putea întreține în anii de școală, Ilie a făcut meditații cu elevi mai mici chiar din timpul liceului, iar la Cernăuți s-a angajat pe rând ca impegat, secretar, și administrator al Universității. În perioada 1930-1941, Ilie Grămadă a obținut 3 licențe (filosofie, filologie și teologie), un doctorat (filosofie) și mai multe cursuri suplimentare (drept, artă dramatică).

În 1944, la fel ca unchiul său, părăsește pentru totdeauna Cernăuțiul, fiind transferat la Facultatea de Teologie din Suceava, ca asistent, predând și limba română ca suplinitor (neplătit), la Liceul „Ștefan cel Mare”.

Până în 1948, când Facultatea de Teologie din Suceava a fost transferată la București, Ilie Grămadă a fost consilier al Consiliului de Administrație al Fondului bisericii ortodoxe al Bucovinei, dar și primul președinte al unui sindicat al corpului didactici din învățământul superior și secundar.

La sfârșitul anului 1948 (15 decembrie 1948) Ilie Grămadă a fost numit conferențiar la Facultatea de Științe Juridice apoi la Facultatea de Istorie și Filosofie din cadrul Universității „Al. I. Cuza” din Iași. Până la pensionarea din 1977, Ilie a devenit profesor universitar în (1971), dar a desfășurat și alte activități, cum a fost cea de director al Teatrului „Vasile Alecsandri” în perioada 1959-1969. Cea mai cunoscută lucrare de istorie, a sa este *Franța lui Richelieu și Mazarin*, publicată la Editura Junimea în 1971.

Unchiul Nicolai și nepotul Ilie Grămadă, au cochetat și cu politica; Nicolai Grămadă a candidat chiar pentru un loc de deputat de Suceava în Parlamentul României pe listele PNL pentru mandatul 1934-1938 (candidatură care nu s-a soldat cu un mandat de deputat), iar la sfârșitul războiului s-a înscris în Partidul Social Democrat, în timp ce, Ilie Grămadă, s-a înscris chiar în Partidul Comunist Român.

Între unchi și nepot au fost stabilite și altfel de relații de rudenie, Nicolai și soția sa Mărioara fiindu-le naș de cununie nepotului Ilie și Ecaterinei Fănuț, în timpul evacuării din 1944 de la Râmnicu Vâlcea.

Posteritatea, nu i-a uitat pe nici unul dintre cei trei reprezentanți, deși alți mulți membri ai familiei Grămadă, s-au remarcat ca ofițeri, (Nicolai V. Grămadă-frate cu Ilie), învățătoare (Maria și Iuliana, surori ale lui Ilie), judecători (Domnica vara lui Ilie și nepoata lui Nicolai), doctori (Florin nepotul lui Ilie) etc.

Niciunul dintre cei trei reprezentanți ai familiei Grămadă nu a avut urmași, Ion nu a avut familie proprie iar Nicolai și Ilie și-au dedicat viața activității profesionale dar și sprijinirii celorlalți membri ai familiei în vederea realizării unor studii corespunzătoare. Dacă situația materială a lui Nicolai a fost mai modestă, soția sa fiind casnică, el și-a ajutat nepoții mai ales prin asigurarea manualelor în anii de școală și îndrumarea acestora spre școli potrivite. Ilie, fiind cel mai mare din cei 9 frați ai săi, și-

a asumat susținerea financiară a acestora în anii de școală și se pare chiar a unchiului și nașului său după pensionare.

În semn de recunoaștere și prețuire, Școala primară din Zaharești poartă numele lui Ilie Grămadă, iar Ion a dat numele unei străzi din municipiul Suceava și i s-a ridicat un monument la intrarea în localitatea Stroești. Doar Nicolai încă așteaptă recunoașterea eforturilor făcute pentru această parte de țară.

Nu multe familii se pot mândri cu atâtea personalități într-o generație. Din familia Grămadă, s-au ridicat și au pășit pe drumul cunoașterii și afirmării acești trei reprezentanți, care au legat definitiv Zahareștiul de Cernăuți, acesta din urmă fiindu-le celor trei o a doua casă.

Până și numele de familie, are o însemnătate: GRĂMĂDĂ, grămezi, s. f. 1. Cantitate mare de obiecte, de materiale strânse ori aflate la un loc (unele peste altele); îngrămădire[1]. ♦ (Adverbial) În mare cantitate (la un loc), formând o grămadă (1). ◇ Expr. A cădea (sau a se prăbuși) grămadă = a cădea jos (în nesimțire). A da (sau a face, a pune etc. pe cineva) grămadă (jos) = a doborî; p. ext. a omorî (pe cineva). 2. Cantitate, număr mare de ființe (strânse, aflate la un loc); mulțime

Bibliografie selectivă

Academia Română, *Dicționarul explicativ al limbii române* (ediția a II-a revăzută și adăugită), București Editura Univers Enciclopedic Gold, 2009.

Arhivele Naționale ale României, Serviciul Județean Suceava, Fond *Nicolai Grămadă*.

Emil, Satco, Alis Niculică, *Enciclopedia Bucovinei, Suceava*, Editura Karl A. Romstorfer, 2018.

I. Pânzaru, P. Froicu, Eugen Dumitriu, *Ghid bibliografic, Știința în Bucovina, II*, Suceava, 1983, p. 93 – 94.

Pavel Țugui, *Destine și cărți*, în „Analele Bucovinei”, 1994, nr. 2, pp. 369-385.

Foto 1. <https://www.google.com/-erou-ion-gramada-cazut-in-lupta-pe-frontul-de-la-ciresoaia>

Foto2. <https://www.google.com/nicolae-gramada-istoric>.

Foto 3. <https://www.google.com/scoalastroiesti.blogspot.despre-scoala-primara-ilie-gramada>.

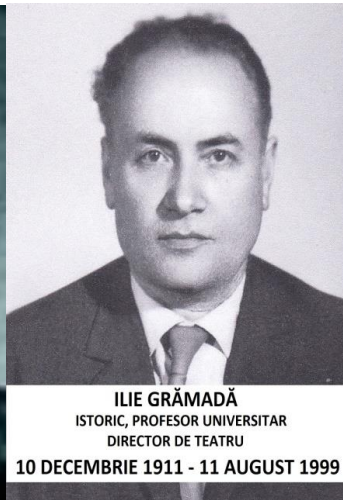
Ion Grămadă

Nicolai Grămadă

Ilie Grămadă

PREZENTĂRI ȘI RECENZII
PRESENTATIONS AND REVIEWS
PRÉSENTATIONS ET COMMENTAIRES

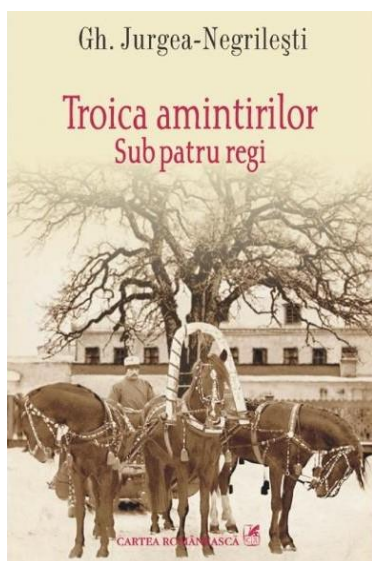
O Altfel De Istorie A României Sub Patru Regi

A Different History of Romania Under Four Kings

Une histoire différente de la Roumanie sous quatre rois

Drd. Emanuel BĂLAN

Gh. Jurgea-Negrilești, *Troica amintirilor. Sub patru regi*, ediția a III-a, Cartea Românească-Polirom, 2014, 480 p.

Cartea lui Jurgea-Negrilești este una dintre cărțile care trebuie citite pentru a înțelege mai bine o epocă aflată între Belle Epoque și 23 August 1944 și ale sale personaje, în fapt o galerie întreagă de personalități.

Dar cine este autorul? Născut în 1904, ca fiu al boierului moldovean Paul Jurgea-Negrilești și al Nastasiei Kartamishewa, odraslă a consulului rus din Galați ce îndeplinea în același timp și funcția de delegat al Rusiei pe lângă Comisia Europeană a Dunării. O familie, pe ambele ramuri, cu o istorie interesantă, cu privilegii uriașe, una cosmopolită, care avea ușile deschise în înalta societate. La îndemnul lui Constantin Țoiu, prin anii '70 și-a scris memoriile, fragmente fiind publicate de Țoiu înainte de 1989 în *Almanahul Uniunii Scriitorilor*. Memoriile au fost tipărite abia după revoluție. Prima ediție a apărut la Editura Cartea

Românească sub titlul *Troica amintirilor. Sub patru regi*, cu o prefață de Constantin Țoiu și o Postfață de Doris Jurgea-Negrilești, soția care i-a administrat scrisul.

Cartea este una de memorii, un manual de istorie, scrisă cu eleganța boierului, cu o oarecare detașare. Personajele sunt redată fără cinism, așa cum erau, într-un pastel al unei lumi apuse. Memoriile au fost editate de către soția autorului, Doris Jurgea-Negrilești, împreună cu romancierul Constantin Țoiu, aceștia ordonând cronologic capitole autonome. Despre carte, Constantin Țoiu spune că aceasta „capătă deseori caracterul unei cronici istorice, subiectivă, desigur, însă plină de interes. Dar, mai ales, plină de mult farmec, de un stil spontan, atrăgător. E ceva – păstrând, desigur, toate proporțiile – în genul «parșivului» marchiz de Custine, minus apucăturile... Pline de

originalitate și de o anume percutanță psihologică sunt replicile «istorice» semănate de-a lungul acestui text fluent, făcând, cu siguranță, deliciul cititorului”.

Lucrarea prezintă interes atât pentru istorici, cât și pentru istoricii literari. Primii ar fi atenți, cu precădere, la culisele unor importante acte politice, iar cei din cea de-a doua categorie s-ar apleca mai mult asupra unor amănunte din viața unor scriitori precum: Ion Vinea, Pamfil Șeicaru, Camil Petrescu, Mateiu Caragiale, Octavian Goga, Mihail Sadoveanu, Păstorel Teodoreanu, N. D. Cocea, Duiliu Zamfirescu ș.a. Gh. Jurgea-Negrilești îi introduce în scenă pe aceștia prin intermediul unor episoade care nu au neapărat legătură cu lumea literară, ci cu anumite situații existențiale în care aceștia sunt surprinși.

Autorul descrie evenimentele la care a fost martor încă pe când era copil, fiind un observator fin, scenele fiind redată cu lux de amănunte, iar amintirile evident fiind prelucrate, trecute și prin filtrul fanteziei, totul pe un ton lejer și neînhibat. Cartea excelează prin portretele realizate personalităților, autorul trăind de mic în lumea bună a perioadei, surprinzând excelent decalajele dintre cei bogați și cei săraci.

Portretizarea personajelor este realizată pe două coordonate, pe percepția din momentul desfășurării acțiunii și ulterior, după completarea cu alte date aflate. Este foarte interesantă portretizarea lui Carol al II-lea: „De la Ferdinand Rex, Carol moștenise gustul coniacului Chateau-Pollet. Al șampaniei Lanson (goût américain). Al havanelor claro, Villar y Villarclaro și al femeilor împlinite la trup. Îi plăceau coapsele bogate, vînjoase. De fapt, pentru coapsele lui Zizi Lambrino și-a riscat tronul prima dată. În 1917, în plin război, s-a petrecut escapada de la Odessa. Venit acolo cu Zizi, a găsit un consul bleg și speriat, care i-a căsătorit. Act perfect legal și care n-a putut fi anulat de un comunicat al Palatului. Asemenea procedură nu există în legislația noastră. Iar Zizi, fiind administrată de o mamă isteată și ambițioasă, s-a grăbit să-i facă un băiat. Botezat Carol, bineînțeles. Astfel, luînd-o pe Elena a Greciei, Carol a devenit bigam. Situație delicată, din care, mai târziu, mult mai târziu, avocații din Paris și din Lisabona aveau să tragă mari foloase. De obicei, omul ajunge la starea de dobitocie prin indiferență și mulțumire de sine. Carol se interesa de toate, dar și de te miri ce. Cita din *Biletele de papagal* ale lui Arghezi, cunoștea și aprecia vinul de Pîhnești (un vin rar, negru, din regiunea Hușilor). Îl adora pe Caragiale“. Într-o altă secvență, autorul ne prezintă un Carol cu o minte sclipitoare, dublată de o lipsă completă și totală de scrupul: „Nu-mi trebuie avocați care să-mi explice Constituția, am nevoie de dulăi care mușcă. Cine spune asta? Carol al II -lea, stînd de vorbă cu Cezar Petrescu, pe atunci director al ziarului *România*. A fost o vreme cînd Regele a fost subjugat de farmecul lui Cezar. Lucrurile au mers pînă acolo încît Carol i-a dăruit o pereche de butoni de manșetă cu cei doi ”C” încărligați. I-a plătit și datoriile de la jocul de cărți. Aici însă Carol își trădă firea calică. Oamenii Palatului au lansat zvonul că se desființează România, și că Cezar Petrescu era în dizgrație. Atunci, cămătarii din București, din Dudești, s-au grăbit să vîndă polițele lui Cezar cu mari reduceri.

-Ți-ai plătit polițele, i-a spus Regele lui Cezar, banii ți-i vor reține din drepturile de autor. Nemaipomenit! Reținerile s-au făcut la valoarea nominală, iar Fundațiile Regale-Editura, câștigă sută la sută”.

Și alte personalități sunt descrise, precum Carol I, Ferdinand, Carmen Sylva, Brătianu, fiul lui Alexandru al III-lea al Rusiei, Corneliu Zelea-Codreanu, Antonescu ș.a. Conținutul amintirilor este divers. Martor a două războaie mondiale, autorul nu rămâne centrat doar pe ele, abordând o suită de problematici care au legătură cu viața publică în general.

Detașat, Gh. Jurgea-Negrilești analizează și aspectele contradictorii ale perioadei antonesciene, mareșalului fiindu-i dedicate câteva pasaje care surprind destinul său: „E un personaj shakespearean. Și el plutește într-o visare abstractă, complet rupt de orice realitate. Și cu el se joacă destinul, l-a ridicat sus, sus de tot, pentru a-l arunca în fața plutonului de execuție. Voi, care rămâneți aici, veți fi în primele loji pentru a asista la dramă”. Întreaga viață social-politică românească ajunge în punctul său culminant în preajma zilei de 23 August 1944.

Finalul cărții anunță epoca comunistă în care urma să intre România: „A doua zi am plecat spre București. Pătrundeam tot mai adânc în acel «Pasaj» al istoriei care avea să ne dea peste cap... N-am prea mers mult și am întâlnit un grup de civili înarmați. Pe tot caldarîmul se întindea un strat de cartușe trase din arme automate. Morții se cărau cu o cotigă. În august, Bucureștiul nu e niciodată vesel. Dar acum, deasupra centrului se întindea un lințoliu de fum maroniu, care nu mișca. Nu era nici cea mai mică adiere. Nefiind nici un vehicul, nici o vietate, goneam cu peste o sută la oră. Dar inutil. Orice aș fi făcut, nu mai puteam ieși de sub acest lințoliu. Era capitala viitoarei țări a nimănui”.

Un capitol aparte îi este dedicat lui Păstorel Teodoreanu, de care l-a legat o caldă prietenie, „Dragă Păstorel”, dar numeroase memororii îi înfățișează și pe Vinea, Cezar Petrescu ori Pamfil Șeicaru.

Prin felul în care scrie, autorul aduce istoria în prezent, pentru că, așa cum declara el însuși, „Nimeni nu-mi poate contesta calitatea de martor al epocii mele. Am consemnat acest proces-verbal ca grefierul lui Stendhal, în fața viitorimii – veritabila Curte cu juri”.

ABREVIERI
ABREVIATIONS
ABRÉVIATIONS

LISTĂ CU ABREVIERI

AARMSI-Analele Academiei Române-Memoria secțiunii istorice
ASR-Alteța Sa Regală
CAP-Cooperativa Agricolă de Producție
CEC-Casa de Economii și Consemnațiuni
CFR-Căile Ferate Române
DIE-Direcția de Informații Externe
GAC- Gospodărie Agricolă Colectivă
IAS- Întreprindere Agricolă de Stat
ICIL-Întreprinderea de colectare și industrializare a laptelui
MAE- Ministerul Afacerilor Externe
ONT- Oficiul Național de Turism
PCR-Partidul Comunist Român
PMR-Partidul Muncitoresc Român
PNL-Partidul Național Liberal
PTTR-Poștă, Telefon, Telegraf, Radio
RFG-Republica Federală Germania
RPR-Republica Populară Română
RSR-Republica Socialistă România
SAI- Studii și articole de istorie
SMT- Stațiunea de Mașini și Tractoare
SRI-Serviciul Român de Informații
SSI-Serviciul Secret de Informații
SUA-Statele Unite ale Americii
TBC-Bacilul de tubercul
URSS-Soiuz Sovietskih Soțialisticeskih Respublik-Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

INSTRUCȚIUNI PENTRU AUTORI

Lucrarea va fi redactată în format A5, cu font Times New Roman, 12, la distanța de 1; număr maxim de pagini – 10-15. Studiile vor fi însoțite de rezumat în limba engleză și cuvinte-cheie (maximum 5) și, de asemenea, de o scurtă biografie a autorului (5 rânduri).

Pentru așezarea în pagină se vor respecta următoarele cerințe: sus: 2 cm; jos: 2 cm; stânga / dreapta: 2 cm. Alineatele vor fi setate automat, la 1, 25 cm.

Titlul lucrării: bold, centrat, Times New Roman, 12 cu majuscule, urmat de un rând liber. Titlul universitar, numele și prenumele: bold, dreapta, Times New Roman, 12. Instituția de proveniență: bold, dreapta, Times New Roman, 12, urmat de un rând liber.

Rezumatul: Times New Roman, 10, italic, urmat de un rând liber (maximum 200 de cuvinte), însoțit de 5 cuvinte cheie, redactat în română, engleză și franceză.

Referințele vor fi inserate în text folosind tehnica notelor de subsol. Acestea vor fi redactate cu Times New Roman, 10, după modelul:

Alexandra Tomiță, *O istorie „glorioasă”*. *Dosarul protocronismului românesc*, București, Editura „Cartea Românească”, 2007, p. 25.

Michael Shafir, „Xenophobic Communism: The Case of Bulgaria and Romania”, în *The World Today*, vol. 45, nr. 12, 1989, pp. 208-212.

SJAN Neamț, fond *Legiunea de Jandarmi Neamț*, dosar 45/1937, f. 10.

La finalul articolului va fi inserată bibliografia.

Se pune accent pe studii care folosesc surse arhivistice.

Fotografiile sau imaginile vor fi trimise separat în extensie JPG.

Lucările se vor axa pe următoarele teme mari: *Istoria culturii române, Istorie politică și social economică, România în perioada regimului communist, Evenimente ale anului 1989 în România și în lume, Istoria Holocaustului, Biografii și momente din viața unor personalități, Arheologie și istorie veche, Arhivistică, Recenzii și prezentări de cărți*.

Materialele vor fi trimise la adresa analelvcistorie@gmail.com până la data de 25 aprilie pentru numărul din iunie și 25 octombrie pentru cel din decembrie.

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

The paper will be written in A5 format, with Times New Roman font, 12, at a distance of 1; maximum number of pages - 10-15. The studies will be accompanied by a summary in English and keywords (maximum 5) and also by a short biography of the author (5 lines).

For the layout, the following requirements will be observed: top: 2 cm; bottom: 2 cm; left / right: 2 cm. The paragraphs will be set automatically at 1.25 cm.

Paper title: bold, centered, Times New Roman, 12 in capital letters, followed by a free line. University degree, name and surname: bold, right, Times New Roman, 12. Institution of origin: bold, right, Times New Roman, 12, followed by a blank line.

Summary: Times New Roman, 10, italics, followed by a free line (maximum 200 words), accompanied by 5 keywords, written in Romanian, English and French.

References will be inserted into the text using the footnote technique. These will be written with Times New Roman, 10, following the model:

Alexandra Tomiță, *A "glorious" history. The file of the Romanian protochronism*, Bucharest, „Cartea Românească” Publishing House, 2007, p. 25.

Michael Shafir, „Xenophobic Communism: The Case of Bulgaria and Romania”, în *The World Today*, vol. 45, nr. 12, 1989, pp. 208-212.

SJAN Neamț, fund of the Neamț Gendarmes Legion, file 45/1937, f. 10.

The bibliography will be inserted at the end of the article

Emphasis is placed on studies that use archival sources.

Photos or images will be sent separately in the JPG extension.

The papers will focus on the following major topics: History of Romanian culture, Political and socio-economic history, Romania during the communist regime, Events of 1989 in Romania and in the world, History of the Holocaust, Biographies and moments from the life of some personalities, Archeology and ancient history, Archiving, Reviews and book presentations.

The materials will be sent to analelvcistorie@gmail.com until April 25 for the June issue and October 25 for the December issue.

INSTRUCTIONS POUR LES AUTEURS

Le papier sera rédigé au format A5, avec la police Times New Roman, 12, à une distance de 1; nombre maximum de pages - 10-15. Les études seront accompagnées d'un résumé en anglais et de mots-clés (maximum 5) et également d'une courte biographie de l'auteur (5 lignes).

Pour la mise en page, les exigences suivantes seront respectées: haut: 2 cm; bas: 2 cm; gauche / droite: 2 cm. Les paragraphes seront réglés automatiquement à 1,25 cm.

Titre de l'article: gras, centré, Times New Roman, 12 en majuscules, suivi d'une ligne libre. Titre de l'université, nom et prénom: gras, à droite, Times New Roman, 12. Institution d'origine: gras, à droite, Times New Roman, 12, suivi d'une ligne vide.

Résumé: Times New Roman, 10, italique, suivi d'une ligne libre (maximum 200 mots), accompagné de 5 mots-clés, rédigés en roumain, anglais et français.

Les références seront insérées dans le texte en utilisant la technique des notes de bas de page. Ceux-ci seront écrits avec Times New Roman, 10, suivant le modèle:

Alexandra Tomiță, *Une histoire "glorieuse". Le dossier du protochronisme roumain*, Bucarest, Maison d'édition «Cartea Românească», 2007, p. 25.

Michael Shafir, „Communisme xénophobe: le cas de la Bulgarie et de la Roumanie”, dans „Le monde aujourd'hui”, vol. 45, no. 12, 1989, p. 208-212.

SJAN Neamț, fonds de la Légion des gendarmes Neamț, dossier 45/1937, page 10.

La bibliographie sera insérée à la fin de l'article.

L'accent est mis sur les études utilisant des sources d'archives.

Les photos ou images seront envoyées séparément en extension JPG.

Les travaux porteront sur les grands thèmes suivants: Histoire de la culture roumaine, Histoire politique et socio-économique, Roumanie sous le régime communiste, Événements de 1989 en Roumanie et dans le monde, Histoire de l'Holocauste, Biographies et moments de la vie de certaines personnalités, Archéologie et histoire ancienne, Archivage, critiques de livres et présentations.

Les documents seront envoyés à analelvcistorie@gmail.com jusqu'au 25 avril pour le numéro de juin et le 25 octobre pour le numéro de décembre.

Tipar digital realizat la Tipografia Pim
Iași, Șoseaua Ștefan cel Mare și Sfânt nr. 109, 700497
Tel: 0730.086.676, 0732.430.407;
Fax: 0332.440.715
E-mail: editura@pimcopy.ro, editura.pim@gmail.com
www.pimcopy.ro
